

ს. ს. რ.

პრეზიდენტის ბრძანებით დაარსდა, შეიქმნა

საქართველოს კომუნისტური პარტიის ს. ს. რ. პარტიის განყოფილება

რევოლუციის გაგონი

პარტიის ისტორიული ჟურნალი

№ 1 (16)

№ 2 (17)

1927

ს. ს. რ. სახელმწიფო გამოცემის

ბუღალტრის

მენშევიკების „დამოუკიდებელი საპარტივე- ლოს“ ნაგდვილი სახე.

საქართველოდან გაქცევის დროს მენშევიკების მთავრობამ დიდი სიმარჯვე გამოიჩინა.

ევროპისაკენ გასაქცევით მომზადებისას, მათ არამც თუ ხატები და ხაზინის ოქრო-ვერცხლი ჩააწყეს წასაღებად, არამედ მთელი თავისი ხანმოკლე არსებობის დროს დაგროვილი სახელმწიფო არქივიც გზას გაუყენეს.

მენშევიკების „სასახელო“ მოქმედების საბუთებს ჩვენ დღეს ხშირად ვნახულობთ რუსეთის სხვადასხვა ქალაქებში, როდესაც იქ რომელიმე თეთრგვარდიელი გენერლისაგან დარჩენილ „მემკვიდრეობას“ ვარჩევთ.

თვით საქართველოში ასეთი საბუთები ან სრულებით არ მოიპოვება, ან ერთობ ცოტა.

მით უმეტეს საინტერესო და საგულისხმოა ის რამოდენიმე საბუთი, რომელიც ამ რამოდენიმე ხნის წინათ აღმოჩნდა ერთ-ერთი დაწესებულების არქივში.

ეს საბუთები არის თითქმის სტენოგრაფიული ოქმები იმ „საუბრების“, რომელიც სხვადასხვა დროს ჰქონებია მენშევიკური მთავრობის მეთაურებს ინგლისის ოფიცრებთან.

ჩვენ დარწმუნებული ვართ, რომ ამ ახლო ხანში მოხდება ამ საბუთების სრულათ გამოქვეყნება, მანამდე კი არ იქნება ზედმეტი, რომ ჩვენ ამ საუბრების საგანი და შინაარსი გავაცნოთ ქართველ მუშებსა და გლეხებს, მათ, ვისაც ასე აშკარათ და დაურიდებლათ ლატობდნენ და ყიდდნენ ქართველი მენშევიკები.

ეს „საუბრები“, როგორც ზევით ვთქვი, თითქმის სტენოგრაფიულათ არის ჩაწერილი, აქ არ არის გამოკლებული არც ის, თუ როგორ მიესალმებოდნენ და გამოესალმებოდნენ ხოლმე ერთმანეთს, ვთქვათ, საქართველოს „დემოკრატიული რესპუბლიკის“ თავჯდომარე ნ. ნ. ჯორდანიას და რომელიმე ინგლისელი გენერალი.

არის ჩაწერილი ისიც, თუ რა თავაზიანათ შესძლენა თურმე ერთხელ „საგარეო საქმეთა მინისტრმა“ ე. პ. გეგეჭკორმა სერ უორდროპს თავისი ავტომობილი „სრულს თქვენს განკარგულებაში“.

ერთი სიტყვით, გამოტოვებული არაფერი არ უნდა იყოს!

რამოდენათ და რითაა ეს „საუბრები“ ჩვენთვის საინტერესო? მენშევიკებს ძალიან ეხალისებათ ხოლმე ეხლა თავის „დაკარგული სამოთხის“ შესახებ ლაპარაკი, მათ ეხლაც მუდამ ენაზე აკერიათ „**დამოუკიდებელი საქართველო**“ *).

ამავე დროს, არსად ისე გარკვევითა და ღიათ არ არის გამოჩენილი იმ საცოდავი ხუხულის ნამდვილი ღირსება და ხარისხი, რასაც ასეთი დიდი სახელი ერქვა — „**საქართველოს დამოუკიდებელი დემოკრატიული რესპუბლიკა**“ — როგორც ამ საუბრებში.

აქ აშკარათ დაინახავთ, როგორ საცოდავთ ცხრაჯერ იკეცებიან წელში მენშევიკების „მინისტრები“ და თვით ამ „მინისტრების“ „თაემჯდომარე“, რომ როგორმე თავი შეაბრალონ და რაიმე მოწყალება მიიღონ ინგლისელ გენერლებისაგან.

ჩვენ ვიცით, რომ არც გერმანელ ოფიცრების წინაშე გამოუჩენია მენშევიკებს დიდი გამბედაობა და გერმანელ ოფიცრების წინაშეც ისე ჩინებულათ იკაკებოდნენ წელში მენშევიკები, როგორც შემდეგ (გერმანელების ომში დამარცხებისა და საქართველოდან წასვლის შემდეგ) ინგლისის მეფის მთავრობის კაკების წინაშე. მაგრამ ჩვენ ამ ჟამათ მხოლოდ ამ „საუბრების“ ჩარჩოებს იქით ნუ გადავალთ.

აქაც საკმარისათაა მენშევიკების „**დამოუკიდებელი საქართველოს**“ დამახასიათებელი საბუთები.

სულ ჩვენ ხელთაა **ცხრა საუბარი**. ოქმებში აღნიშნული თარიღის მიხედვით ეს „საუბრები“ მენშევიკების „მინისტრებს“ და „თაემჯდომარეს“ ჰქონიათ სხვადასხვა დროს — 1918 წლის 4 სექტემბრისა და 1919 წლ. 6 ივნისის განმავლობაში.

საინტერესოა ეს „საუბრები“ თუნდა იმიტომაც, რომ აქ, როგორც ყველგან, აშკარათ სჩანს, თუ რა რიგათ **სძულს მენშევიკებს მუშათა კლასი, რომელიც კომუნისტური პარტიის ხელმძღვანელობის ქვეშ აშენებს ახალ ბედნიერს ცხოვრებას**. ამ მხრივ მენშევიკების იმ თვისებებს, რომელიც ყველასათვის აშკარაა, არაფერს არ უმატებს ეს საუბრები; ის, თუ გნებავთ, ერთხელ კიდევ ადასტურებს

*) ამ სახელწოდებით მენშევიკები და მათი „მხარის დამამშვენებლები“ პარიზში რალაც საცოდავ ფურცელსაც კი ბეჭდებენ.

მენშევიკების ამ ღირსეულ მოღვაწეობას. მაგრამ ყოველივე უფრო აშკარად სჩანს, აქ მენშევიკებს ნილაბიც კი აღარა აქვთ აფარებული. მათი კონტრ-რევოლუციონური და ანტი-პროლეტარული სახე სულ ადვილათ დასანახავია.

მენშევიკების პარტიას თავის თავი მუშათა წარმომადგენელი ეგონა. ის დღესაც არწმუნებს ყველა ბრიყვესა და უვიცებს, რომ ეს სწორეთ ასეა, ოღონდ „საქმენმან მათმან“ სრულებით სხვანაირათ „გამოაჩინა ისინი“.

ეს საუცხოვოთ სჩანს სწორეთ ამ „საუბრებში“.

მაშ, ვინ არის ეს საცოდავთ წელში მოხრილი ხალხი?

ვისი წარმომადგენელი, ვისი ინტერესების დამცველი არიან ეს ქართველი მენშევიკები ამ „საუბრების“ მიხედვით?

წერილი ბურჟუაზიის?

ეს უფრო ახლოა სინამდვილესთან, მაგრამ წერილმა ბურჟუაზიამაც ხომ იცის ზოგიერთ შემთხვევაში თავისი ინტერესების დაცვა. „გაბრაზებული მედუქნეების“ თავგამეტების შესახებ ჩვენ ბევრი რამ გვსმენია ისტორიიდან. ესენი, — ეს ხალხი კი დავრდომილთა კრებულს უფრო ჰგავს. მათ თავიანთი ლანდისაც კი ეშინიათ. მაშ, ვისი, რომელი კლასის საქმეს აკეთებენ ქართველი მენშევიკები?

ქართველი მსხვილი საწარმოო ბურჟუაზიის, ქართველი მემამულეების, ქართველი თავად-აზნაურობის?

ყოველ შემთხვევაში უფრო მეტათ, ვიდრე მუშების, ვიდრე ქართველი გლეხების!

ისინი არ იშურებენ „ტკბილ სიტყვას“ მუშებისათვის, გლეხებისათვის, მაგრამ ამავე დროს ორივე ხელებით უკან ეწიკებიან ქართველ მუშას, როდესაც ის გაფიცვის გამოცხადებას გადაწყვეტდა, ისინი „სახალხო“ გვარდიას მიუსხევენ ხოლმე ასაწიოკებლათ ქართველ გლეხებს, როდესაც ისინი „თავის ნებით“ მემამულეების მიწების „მისაკუთრებას“ მოინდომებდნენ.

აოა, ქართველი მენშევიკები ხელს იღებენ „ვიწრო“ კლასიურ პოლიტიკაზე — ის ამჟამათ „დამოუკიდებელი“ დემოკრატიული „დასხვადასხვა“ რესპუბლიკის მთავრობაა, ამიტომ ის მთელი ხალხის, მთელი ერის „დამცველია“.

მიავდეს და მიაუჯურობეს მენშევიკებმა მუშათა კლასს, ზურგი აქციეს მათ საქმეს, მაგრამ თუთიყუშივით შეინარჩუნეს ძველი „სიტყვა-პასუხი“. ეს „სიტყვიერება“ მათ დღეს „საგარეოთ“ („საპრაზნიკოთ“) — თავის გამოსაჩენათ აქვთ შემონახული, აქ კი — ამ გენერლებთან ისინი სიმწრის ოფელში იწურებიან; უნდათ დააჯერონ და

დაარწმუნონ, რომ აქ „სოციალიზაცია არ არის და არც იქნება და აი ამიტომაცაა, რომ საქართველო არ არის ბალშევიკების ბუდეო!“

რალა გასაკვირალია, რომ ამ გზაზე მოსიარულე ხალხისათვის ბევრათ უფრო სასურველი და სანატრელია „დასავლეთის იმპერიალისტები“?

„დასავლეთის იმპერიალისტები“ მენშევიკებს არამც თუ „ურჩენიათ“, არამედ სულში იძვრენენ მათ და მუხლის თავებზე კანის გადაძრობამდე ბობლავენ მათ წინაშე, რომ დაუმტკიცონ, რომ ისინი მუდამ მათი მომხრე იყვნენ, რომ დღესაც მათ მტკიცეთ უკავიათ თვალი დასავლეთისაკენ და აღთქმას სდებენ, რომ არას დროს მათ არ უღალატებენ.

ამ „საუბრებში“ ერთი ისეთიც ურევია, სადაც მენშევიკები რალაც „მაღალი ხმით“ ლაპარაკობენ. ეს ის „საუბარია“, როდესაც ჟორდანი ლაპარაკობს დენიკინის შესახებ.

„პრეზიდენტი“ ჟორდანი აცხადებს, რომ „დენიკინის სიტყვას“ ისინი არ ენდობიან“, აცხადებს აგრეთვე, რომ „დენიკინი სასტიკი რეაქციის მომხრეა“ და სხვ.

ყოველივე ეს რალაც უჩვეულო და საარაკო ამბავია! რამდენათაც ჩვენ ვიცით მენშევიკური პარტიის და მთავრობის პოლიტიკა, ის ამ გზას არ გაჰყოლია. განა ცოტაა აღმოჩენილი და გამოქვეყნებული საბუთები იმის შესახებ, თუ რა და რა დროს რამდენი ტანისამოსი და სხვადასხვა საჭირო მორთულობა და მოკაზმულობა გაუგზავნეს მენშევიკებმა დენიკინსა და მის მემკვიდრეებს? ვიცით ისიც, თუ რა კარგათ „შეინახა და გამოკვება“ დენიკინის ყაზახ-რუსები და ოფიცრები მენშევიკების მთავრობამ და შემდეგში კი უკან დაუბრუნა ისევ დენიკინს?

მაშ, რალა საჭირო იყო, ანდა რამ გამოიწვია მენშევიკების მამათმთავარის „პრეზიდენტ“ ჟორდანიას ასეთი „გაბედული სიტყვები“?

საქმე იმაშია, რომ სწორეთ ამ დროს, როდესაც ჟორდანიამ ამ „ცხელ“ სიტყვებს ხარჯავდა, გენერალ დენიკინის ურდოები „единая и неделимая“-ს აღსადგენათ საქართველოს „სუვერენული“ სახელმწიფოს კარებს აწვებოდა და ცხელი (სიტყვებით კი არა!) ტყვიებით იკაფავდა გზას საქართველოსკენ! ქართველ მენშევიკებს მაშინ ერთათ ერთი იარაღი აღმოაჩნდათ დენიკინის წინააღმდეგ, მათი იარაღი გახლდათ ეს „ცხელი სიტყვები“ და „მუჟარა“-თუ დენიკინმა თავი არ დაგვანება „მაშინათვე ვაცნობებთ ევროპის ყველა სახელმწიფოებსა და ამერიკასო“.

დენიკინმა ვერ მოახერხა საქართველოს დაპყრობა, ისე, რო-

გორც ვერ მოახერხა მოსკოვის კრებულში თეთრი ბედაურით შეჯირითება, თუმცა ამის სურვილი ძალიან დიდი ჰქონდა.

დამარცხდა დენიკინი, მაგრამ საექვოა, რომ ის თავის დამარცხების მიზეზათ მენშევიკების ქარის წისქვილის მუშაობას სთვლიდეს.

აქ, ამ „საუბრებში“ აშკარათ სჩანს, თუ რა საცოდავი სანახავია ეს „მინისტრები“ თავიანთი თავმჯდომარითურთ, როდესაც მათ, — საქართველოს „უზენაესი ხელისუფლების“ ამ უზენაეს წარმომადგენლებს — ვიღაც ინგლისის ლენერალი უკითხავს სახარებას იმის შესახებ, თუ როგორ სჯობია გაზეთის დახურვა.

— რედაქტორი ციხეში, შრიფტის კი — კონფისკაციაო!

საცოდავია ეს „მთავრობის თავმჯდომარე“, როდესაც მას თურმე იმის უფლებაც კი არა აქვს, რომ თავისი შეხედულებისა და სურვილისამებრ დანიშნოს წარმომადგენელი დენიკინთან გამართულ თათბირში მონაწილეობის მისაღებათ.

გაყვეთ კვალ-და-კვალ ამ „მოსაუბრე“ გენერლებსა და „მინისტრებს“.

აქ თქვენ ყოველთვის ერთსა და იმავე სურათს დაინახავთ. გენერლები ბრძანებენ და ანკარგულებენ ყველაფერს, „მინისტრები“, ზოგჯერ „მეტათ თავაზიანათ“, ზოგჯერ ენაზე კბილ-დაბიჯებული „ლიმილით“, ხანდახან თითქოს „უკმაყოფილებით“, მაგრამ ყოველთვის სწრაფათ, უცვლელათ და გადაუხვევლათ ასრულებენ ინგლისელების ყველა ბძანებებსა და განკარგულებებს.

გაყვეთ ამ „საუბრებს“ რიგ-რიგათ:

ს ა უ ბ ა რ ი № 1

ამ საუბარს თარიღი არ უზის, მაგრამ თვით საუბარის შინაარსიდან სჩანს, რომ ის დანარჩენებზე უფრო ადრინდელია. დავიწყოთ აქედან.

თავდაპირველად საუბარი ეხება გენერალი ტომსონის საქართველოდან წასვლის ამბავს. ეს, თითქოს, ჩვეულებრივი მოვლენა უნდა იყოს! იყო ერთი გენერალი ინგლისის მთავრობის მიერ დანიშნული, შემდეგ ის თავისმა მთავრობამ უკან გაიწვია, მის მაგივრად მეორე გამოგზავნა, მაგრამ ამ თითქოს უბრალო ამბავშიაც ნათლათა და აშკარათ გამოსჰქვივის მენშევიკური მთავრობის სრული უმწეობა და არარაობა.

თურმე ტომსონი, მარტო ჯარის უფროსი კი არ იყო, არამედ რამდენიმეთ ერთგვარი დიპლომატიური მოვალეობის აღ-

მსრულებელი პიროვნებაც. ისე წასვლა საქართველოდან, რომ არავისათვის არათფერი არ გაუზღელია!

ევროპის ბურჟუაზიულ სახელმწიფოთა „რიგიან ოჯახში“ დიპლომატიური წარმომადგენლების როგორც დანიშვნა, ისე დანიშნული წარმომადგენლის მოხსნის და უკან გაწვევის დროს ერთგვარ წესს ასრულებენ ხოლმე. ამ წესების შესრულების გარეშე დიპლომატიური წარმომადგენლების გაწვევა და დანიშვნა იმ ქვეყნის შეურაცყოფათ მიაჩნიათ, სადაც ეს წარმომადგენელი იყო დანიშნული, ანდა საიდანაც ის იყო გამოწვეული.

ასეთია წესი! ამ წესს შეუცვლელათ ასრულებენ ხოლმე ყოველთვის ბურჟუაზიული სახელმწიფოები, მაგრამ საქართველოში ასეთი წესის გაყოლა ინგლისის მთავრობამ ზედმეტათ ჩასთვალა. ამით მან აშკარათ აგრძნობია მენშევიკების „დამოუკიდებელ“ მთავრობას, რომ ინგლისი საქართველოს იმდენსა და ისეთს ანგარიშს უწევს, როგორც ვთქვათ, თავის „კეთილ-შეძენილ“ ახალშენებს.

იქ სწორეთ ასე იციან.

ინგლისის მთავრობა ადგილობრივ მცხოვრებლებს კი არ ჰკითხავს თავის ჩინოვნიკების დანიშვნას. ეს ინგლისის მთავრობის „შინაური საქმეა“... როცა უნდა მაშინ დანიშნავს, ვისაც უნდა იმას გაგზავნიან ხოლმე ახალშენებში ჩინოვნიკათ, როცა უნდა მოხსნიან და მის მაგივრათ იმას გააგზავნიან, ვინც მთავრობისათვის მოსაწონი და მისაღები იქნება.

მთავრობის „თავმჯდომარე“ მეტათ ფრთხილათ უთითებს ამ გარემოებაზე, მაგრამ ტომსონის ნაცვლათ დანიშნული გენერალი კორე ამ საკითხის შესახებ არც კი სთვლის საჭიროთ ლაპარაკს, ის რაღაც ცალკბათ ამბობს, რომ „გენერალი ტომსონი საჩქაროთ გაემგზავრა“... მეტი არათფერი.

საქართველოს „მთავრობის თავმჯდომარეს“ მეტი რაღა დარჩენია, რომ ეს შეურაცყოფა ასე უმათ გადაყლაპოს!

როგორც ეს „საუბარი“ ისე დანარჩენები აშკარათ ადასტურებენ, რომ თვით მენშევიკების ბელადებს თვითონაც არ სწამთ მაინცა და მაინც ეს თავიანთი „დამოუკიდებლობა“. პირიქით, ისინი, თითქოს, განგებ ცდილობენ, რაც შეიძლება მაგრათ მოიკაცკონ წელში, რომ მუდამ სულ ახალ-ახალი თვალსაჩინო მაგალითით არ დარწმუნდნ თავიანთი „სუვერენობის“ არარაობაში.

ასეთია საერთო სურათი, იგივე სჩანს ამ პირველ საუბარშიაც.

აბა დაუგდეთ ყური!

მთავრობის თავმჯდომარე (ბოდიშს ვიხდი მკითხველების წინა-
შე, რომ ამ ორ სიტყვას ყოველთვის ბრძალებს ვერ ვუკეთებ; ცოტა
არ იყო, თავის მოსაბეზრებელი საქმეა!) თავიდანვე არწმუნებს
ახალ გენერალს, რომ ის „მეტათ მოხარულია“ ამ ახალი გენერალის
დანიშვნით და დასძენს:

„**მე ვფიქრობ, რომ ჩვენ თანხმობით ვიმუშავებთ ერთად**
(ხაზი ჩემია, პ. ს.)“ ერთი ვკითხოთ ამ საბედისწორო მთავრობის საბე-
დისწორო თავმჯდომარეს, რა ჰქვია „ერთად“ მუშაობა? რათ დასჭირდა
ამ „დამოუკიდებელი რესპუბლიკის“ მმართველსა და მბრძანებელს ამ
ვიღაც გენერალთან **ერთად** მუშაობა?

რატომ, რა მოსაზრებით შემოჰყავს წილში მას ეს გენერალი,
რატომ უნაწილებს მას ის იმ უფლებებს, რომლებიც მხოლოდ მას
აქვს მიჩნეებული ამ გადამთიელ ვიგინდარას?

სადღაა აქ „**დამოუკიდებლობა**“?

სადღაა ეს ის სუვერენობა, რომელიც მუდამ ემს ენაზე ჰქონ-
დათ და აქვთ დაკრებული მენშევიკების „მხმობელთა და მლაღდე-
ბელთა“?

რასაკვირველია, ჟორდანიას არც ისეთი გულუბრყვილო ადამიან-
ია, რომ მას არ სცოდნოდა ამ მოკლე სიტყვის („ერთად“) მნიშვნე-
ლობა, მაგრამ მან ისიც კარგათ იცოდა, რომ, თუ მისი უდიდებუ-
ლესობის დიდი ბრიტანეთის მეფის წარმომადგენელი გენერალი კადრუ-
ლობდა საქართველოს მიწა-წყალზე ფეხის დაბიჯებას არა მხოლოდ
იმისათვის, რომ ამ საექვო მთავრობის „პრეზიდენტთან“ ესაუბრა
ხოლმე.

ჟორდანიამ ჩინებულათ იცოდა, რომ ტომსონისათვის, ისე რო-
გორც კორესათვის საქართველოს „სუვერენობა“ გულუბრყვილო ბა-
ეშების მოსატყუებელი საკენკი იყო. გენერლები მართალია, თავიზიანო-
ბას იჩენდნენ და ზელს არ უშლიდნენ მენშევიკებს ამ სიტყვებით
თავის შექცევაში; მაგრამ მათთვის, თვით ამ გენერლებისათვის კი,
ასეთი სათამაშოები სრულებით არ იყო საჭირო. მენშევიკების მე-
თაურები კარგათ უწყევდნენ ანგარიშს ამ გარემოებას და ამიტომ თა-
ვის ნებით, ყოველგვარი მოთხოვნისა და გახსენების გარეშე, დასწრე-
ბით გაუგორდებოდნენ ხოლმე ფეხ ქვეშ იმ ბატონებს, რომლებსაც კი
გამოვზავნიდნენ ხოლმე მათთვის ასე საყვარელი და სანატრელი და-
სავლეთის იმპერიალისტები საქართველოსაკენ.

ამ შემთხვევაში ისინი ერთგვარ ზერხს ხმარობდნენ.

— არავითარი წინააღმდეგობა, პირიქით, სანამდე რამეს მოგთ-
ხოვდნენ ჩვენ დავასწოროთ და, რაც შეიძლება მაგრთა მოვიკაცოთ წელში!

ქორდანია ასე ანგარიშობს, უმჯობესია თითი დავთმო, იქნებ ხელი მაინც გადავირჩინო, ამიტომ ის აღარაუფერს ამბობს ინგლისელების „უზრდელობის“ შესახებ, მაგრამ იმედი აქვს, რომ ამ „დათმობით“ სხვა რამეს მოიგებს.

„ამას წინათ, აქ იყო გენერალი მილნი. მან არ მიიღო ჩვენი წარმომადგენლები“, — გულის წყრომით აცხადებს ის და თანაც დასძენს:

„ჩვენ ჩვეული არა ვართ ასეთს მოპყრობას!

მართლაცდა ამაზე მეტი და აშკარა საცინლათ აგდება ხომ, აღარ შეიძლება?

სხვისი ქვეყნის წარმომადგენელი მოდის ამ შენ სახელმწიფოში და აქაც კი აღარ კადრულობს შენთან ლაპარაკს!

გენერალი კორე ამაზედაც ცივათ და მოჭრით უპასუხებს, რომ მას „ამის შესახებ არაფერი გაუგონია“. ეს „ძღვენიც“ უმათ და უცბათ, თვალის დაუხამხამებლათ გადაყლაპა საწყალმა „თავმჯდომარემ“.

ქორდანისთვის ამის შემდეგ მთლად აშკარა შეიქნა, რომ, თუ მან სხვა რაიმე ხერხს არ მიმართა, ისე ამ გენერალის „გულის მოგება“ ერთობ გაძნელდებოდა და ამიტომ მოჰყვა იერემიას გოდებას.

„მე პირადათ უნა წ. განმავლობაში და ჩვენი მთავრობის წევრებიც დიდი ხანია ეწევიან აგიტაციას ინგლისელების სახარგებლოთ. ვერც ამან მოიყვანა გუნებაზე ინგლისელი გულქვა გენერალი — „მსმენია ამის შესახებო“ მოკლეთ და უზრდელათ ჩამოართვა მან სიტყვა ბატონ თავმჯდომარეს.

ამ უხეშმა მოქცევამ მთლათ დაუბნია გზა და კვალი „მთავრობის თავმჯდომარეს“, მაგრამ ის მეტათ ევროპიელი და ზრდილობიანი კაცი იყო და უხეშ სიტყვებზე საკადრისი პასუხის გაცემა ვერ გააბედა. მან ისევ ის ამჯობინა, რომ გენერალს მუსაიფი დაუწყო საქართველოს „მშვენიერი ბუნების“ შესახებ. გენერალიც ეთანხმება და ადასტურებს, რომ საქართველოს ბუნება დასტურ „მშვენიერია და თვალწარმტაცი“.

ეს საუბარი, ალბათ, აქ უნდა გათავებულიყო, მაგრამ, მარცხათ, იქვე დაესწრო ეგრეთ წოდებული „საგარეო საქმეთა მინისტრი“ გეგეჰკორი, მას აღარ მოუთმინა გულმა და ჯიქურ ჩაერია ლაპარაკში.

„ჩვენ ისე მიგვივიწყეს, რომ რამდენი ხანია აქეთკენ ერთს საქონლით დატვირთულ გემსაც კი აღარ გამოუვლია. კონსტანტინე-

პოლში კი აუარებელი საქონელია დაგროვილი. არ შეიძლება, რომ ცოტაოდენი რამ ჩვენსკენაც გამოგზავნოთ ამ საქონელიდანო“? კითხულობს გულდაწყვეტილი გეგეჰკორი და თანაც არწმუნებს გენერალს: „ეს იქნებოდა, ასე ვთქვათ, თქვენი ჩვენში ჩამოარძანების სამახსოვრო ნიშანი, ეს მეტის-მეტათ შეუწყობდა ხელს ჩვენს ერთმანეთში დაახლოებასო!“

ინგლისელ გენერალს, რასაკვირველია, ფეხებზე ეკიდა საქართველოს „დამოუკიდებელ“ მთავრობასთან დამოკიდებულების განმტკიცება. მისთვის საჭირო იყო მხოლოდ ის, რომ ამ მთავრობისათვის კესერზე მარყუჟი გადაეცვა. ეს მეტად ადვილი საქმე გამოდგა: მენშევიკები თავის ხელით იბამდნენ კისერზე მათ სათრევათ გამოშვებულ ღვლერქს.

ეს უკვე საკმარისი იყო ინგლისელებისათვის.

მაგრამ მენშევიკები ასეთი „კარგი ყოფაქცევისათვის“ ცოტაოდენ გამოსარჩენს გამოელოდნენ; ინგლისელებს კი მენშევიკებისათვის არაფერი ემეტებოდათ. გენერალმა გეგეჰკორის ნათქვამს მაინც უწაღდება მიაქცია“ და დაპირდა: „გავიგებ და გამოვარკვევ ყველაფერსო.“

ამგვარმა პასუხმა მენშევიკების მოთმინებას მიჩვეული „საგარეო საქმეთა მინისტრიც“ კი გამოიყვანა მოთმინებიდან.

ანდა მართლაც რა სასიამოვნოა. მენშევიკები არამც თუ ეხლა, არამედ, მთელი 25 წელია, რაც ინგლისის მეფისა და მთავრობის სასარგებლოდ მეტყველებენ და ლაღადებენ, ეხლაც ისინი მუხლის თავებზე ტყავს იძრობენ, მაგრამ ინგლისელი გენერალი მხოლოდ ბუნდოვან შეპირების მეტს არაფერს იმეტებს მენშევიკებისათვის!

„7 თვეა, რაც ჩვენში იმყოფება ბრიტანეთის ჯარი და ამ ხნის განმავლობაში ჩვენ ინგლისიდან არც ერთი მარცვალი პური, არც ერთი უბრალო რამ ნივთიც კი არ მიგვიღია“ — გულდაწყვეტით ამბობს გეგეჰკორი.

არც ამის შემდეგ გამოცვლილა რამე, გენერალმა მხოლოდ იმდენად გააბედნიერა საქართველოს მთავრობის კაცები, რომ ერთხელ კიდევ წარმოთქვა.

„კეთილი, მე გავაგზავნი დეპეშასო!“

საუბარის ეს ნაწილი ასე დათავდა. ამის შემდეგ გენერალმა ჩამოაგდო ლაპარაკი არდაგანის ოლქის შესახებ. საქმე იმაშია, რომ მენშევიკები არ აპირობდნენ ამ ოლქის დატოვებას, ინგლისელები კი ამის წინააღმდეგი იყვნენ. ჟორდანიამ შეატყო, რომ ინგლისელებს ტყუილა უბრალო ცნობის მოყვარეობისათვის კი არ აინტერესებდათ

არდაგანის ოლქის ამბავი, მან იმ წამსვე მოისაზრა, რომ ინგლისელებს უნდოდათ ქართული ჯარის არდაგანის ოლქიდან გამოყვანა. ამიტომაც მან დიდის მორიდებითა და მოხატვრებით დაუწყო გენერალს „თავის შეხვევა“ იმის შესახებ, რომ არდაგანის ოლქის მცხოვრებლებს ერთობ სურთ, რომ იქ ქართველები დარჩენ, მოუყვანა იმის მაგალითიც, რომ „ამ რამოდენიმე დღის წინათ ჩემთან იყო არდაგანის ოლქიდან დელეგაცია და მთხოვა ქართული ჯარის ოლქში დატოვება“.

გენერალი სდუმს, ის უცდის როდის ჩამოუქეავს და ჩამოათავებს მენშევიკების ოქროპირი ყველაფერს და აი უორდანიაც სიმწრის იფლში იწურება.

„ჩვენ ამ ოლქზე ბევრი ფული და დიდი ამაგი გვაქვს დახარჯული“, დასძენს ის „სიტყვის ბარაქისათვის“. მაგრამ ასეთი სიტყვებით ინგლისელ გენერლებს რას დაუბნევ გზას? ის სწორათ, აშკარათ და პირდაპირ სვამს საკითხს და სურს გადაჭრით გაიგოს, „**აპირებენ თუ არა ქართველები ამ ოლქის დატოვას?**“ მენშევიკები კი გადაჭრილსა და გარკვეულ პასუხს არ იძლევიან.

„როგორ გავიგო თქვენი აზრი, ეს იმას ხომ არ ნიშნავს, რომ თქვენ არ გსურთ არდაგანის ოლქის დატოვება?“ ჰკითხულობს გენერალი. მენშევიკების მინისტრებმა ახლა კი იკადრეს უკან დახევა — ეს ხომ მათი ტაქტიკის დასაბამი და დასასრულია! მაგრამ ერთხელ კიდევ მოსინჯეს ნიადაგი, იქნებ სანახევროთ უკან დახევისა და დამოშობის შემდეგ მაინც შეგვრჩეს რამე ხელშიო.

„არა, აცხადებს „თავმჯდომარე“ პასუხით, — საკითხი ეხება (მართლაც რომ ეხება!!! პ. ს.) თვით არდაგანს და იმ ნაწილს ოლქისას, რომელიც მტკვრის გამოღმა იმყოფება“.

გენერალი არ სთანხმდება ასეთ დათმობაზე. ან რათ იყიდის ის ამ შენს „დათმობას“, როდესაც შეიძლება პირდაპირ ბრძანება და ვინ გაბედავს, რომ ბრძანებას არ შეასრულებს? ამიტომ გენერალი გადაჭრით მოითხოვს საქართველოს მთავრობისაგან ჯარის გამოყვანას და მთელი ამ ოლქის პირწმინდათ დატოვას.

„რათა არ გააფუჭოთ თქვენი დამოკიდებულება ჩვენთან... ჯარები დაუყოვნებლივ უნდა იქნეს გამოყვანილიო“, ასეთია მისი „წინადადება“, რომელსაც უფრო ბრძანების სუნი უდის.

მენშევიკები კიდევ ყოყმანობენ, რაღაც მიზეზებს ასახელებენ, მაგრამ გენერალს ასეთი ლათაიებისათვის ყურის დასაგდებათ არ სცალია.

„**შე კარგათ მაქვს წარმოდგენილი საქმის მდგომარეობა, მაგრამ გ თ ხ ვ თ ჯარების გამოყვანას.**“

გენერალმა იხმარა სიტყვა: „**ტოხოვო**“, მაგრამ ეს „**ტოხოვო**“ რომ მოთხოვნას უფრო ჰგავდა, ამას დიდი გავება არ სჭირდებოდა. ცხადი იყო, რომ ამგვარი „**ტოხოვო**“ კარგს რამეს არ მოასწავებდა. რომ, ვინიცობაა, მენშევიკებს ურჩობა გამოეჩინათ. რას შერებთან მენშევიკები, როგორია მათი პასუხი?—ისინი ჩვეულებისამებრ წელში იკაკვებიან და არწმუნებენ გენერალს, რომ მისი **ტოხოვო შესრულებული იქნება**, მით უმეტეს, რომ „**მათ სრულებითაც არა აქვთ აზრათ ამ ოლქის მიკუთვნება!**“.

საუბრის დასასრულ „**მინისტრი**“ და „**მინისტრების**“ „თაემჯდომარე“ კვლავ აცხადებენ, რომ ისინი „**არ გადასდგამენ არც ერთ ნაბიჯს ინგლისელებთან შეუთანხმებლათ**“.

საუბრის გათავების შემდეგ იწყება გამოსაღმების ჩინური ცერემონიები.

ინგლისელების გულის მონადირება, სურვილი, რომ **როგორმე** ასიამოვნონ მათ და მათი გული მოიგონ!

პირმოთენობა, გაუბედავი ამოთქმა და „**გაბედული**“ უკან დახევა და ამოთქმულის ჩათქმა—აი ასეთია მენშევიკები ამ „საუბრის“ დროს.

„**არც ერთ ნაბიჯს არ გადავდგამთ თქვენთან შეუთანხმებლათ!**“.

ეს სიტყვები ხომ იმას ნიშნავს:

„გვიბრძანე, ჩვენ მზათა ვართ ყველაფერი ავასრულოთ!“ მოქმელსაცა და გამგონესაც ეს სიტყვები სწორეთ ასე ესმოდათ! ავიღოთ ეხლა ინგლისელები, რას ვხედავთ, როგორ გვაჩვენეს მათ თავი ამ საუბარის დროს?

არავითარი დათმობა, არავითარი ზედმეტი სიტყვები და ქათინაურები. თვითეული სიტყვა საუკეთესო საბუთია იმის დასამტკიცებლათ, რომ „**საქართველოს დემოკრატიული მთავრობა**“ თავისი ბარგი-ბარხანით („**დამოუკიდებლობა**“, „**სუვერენობა**“ და სხვა ასეთები) მისათვის არ არსებობს.

მათ იციან მხოლოდ მისი უდიდებულესობა—ინგლისის მეფე და მბრძანებელი და ამ ჭია-ლებთან ლაპარაკში ინგლისელი გენერალი სწორეთ იმდენ დროს დახარჯავს, რამდენიც საჭიროა იმის ჩასაგონებლათ, რომ ინგლისის მეფის გენერლებთან ურჩობა და წინააღმდეგობა არავის გაუვა.

მენშევიკებიც ჩინებულათ ითვისებენ ამ გაკვეთილს და მორჩილებით აცხადებენ:—როგორ გეკადრებათ, „**თქვენთან შეუთანხმებლათ**“ ჩვენ ერთ ნაბიჯსაც არ გადავდგამთ“.

გენერალს დრო ტყუილად არ დაუკარგავს, მან საესებით, და სრულიად მიაღწია თავის მიზანს. მოწათფებს საკმაო გულისყური აღმოაჩნდა.

ს ა უ ბ ა რ ი № 2.

ეს საუბარი, ცოტა არ იყოს, გარეგნული სახით მაინც, არ ჰგავს დანარჩენებს.

ყველა საუბარში პირ-უცვლელათ სჩანს ერთი და იგივე: მენშევიკების მოზრილი ქედი და ინგლისელების ამაყი მედიდურება.

ამ „საუბრის“ დროს კი უფრო დამშვიდებული სიამტკბილობით ირთობენ თავს.

რით არის ეს გამოწვეული? იქნებ და მართლაც ბრიტანეთის ლომმა ყურად იღო მენშევიკების ვედრება და შეივრდომა ეს უპატრონო „ბატკანი“—მენშევიკების „დამოუკიდებელი“ საქართველოს მთავრობა?

არ შეგვამოთ კირმა!

ყოველივე იქვე და ისე დარჩა, სადაც და როგორც იყო.

აქ თუ რაიმე შეიცვალა, მხოლოდ მომქმედნი პირნი.

„თვით“ ჟორდანიას მაგივრად აქ გეგეჟკორი ბრძანდება, ხოლო გენერალ კორეს მაგივრათ **სერ უორდროპი**. ეს დარბაისელიც იმავე საქმეს აკეთებს, ის ბრიტანეთის მთავრობის მიერ დანიშნული „საგანგებო კომისარი“ გახლავთ ამიერ-კავკასიაში, მაგრამ სერ უორდროპი არაა სამხედრო პირი, მას ხელთათმანები აცვია და ხელში ხმალი და მათრახი არ უკავია. სიტყვა-პასუხიც ამის კვალობაზე, ცოტა არ იყოს, უფრო მოქნილი და რბილი აქვს. ეს განსხვავება, თუ გნებავთ, გარეგნულია, თვით შინაარსი კი უსათუოდ იგივეა.

სერ უორდროპს არ უკირს სიტყვის არც თქმა, არც მოსმენა, მაგრამ დათმობაზე ისიც ძუნწია. გეგეჟკორიც ატყობს ამ „დეკორაციის გამოცვლას“ და ისიც ალაგებს და ალაგებს თავის გულის ბოლმას. ის აქაც მოთქმით იწყებს. „**საქართველო უნდა დაეყრდნოს რომელიმე მძლავრ სახელმწიფო ორგანიზმს. ამ გარემოებამ მიგვიყვანა ჩვენ იმ დასკვნამდე, რომ ჩვენი ორიენტაცია ინგლისზე უნდა იყოს დამყარებული**“. ეს, ასე ვთქვათ, შესავალია, ანუ წინასიტყვაობა; შემდეგ გეგეჟკორი იმავე ფანდით აპირობს უორდროპის გულის მოგებას, რამაც ასე უქმათ ჩაუარა ჟორდანიას გენერალ კორესთან საუბრის დროს.

„**ებლანდელი მთავრობის წევრები დიდი ხანია, რაც პროპაგანდას ეწევიან ინგლისის სასარგებლოთ**“-ო, თავს აწონებენ ის სერ უორ-

დროშს. ყველაფერზე უფრო სასაცილო ისაა, რომ ყოველივე ეს წილადობილა გეგეჰქორს თურმე იმისათვის დასჭირდა, რომ „გაგაჟ-რთხილოთ თქვენ (ე. ი. სერი უორდროპი. პ. ს.) რაიმე შეცდომისა-განო“.

ამის შემდეგ გეგეჰქორი ედება ცასა და ქვეყანას. მას, ალბად, უხარია, რომ პირველად ჩაიგდო ისეთი ინგლისელი ხელში, რომელიც გულდასმით უსმენს მას, ამიტომ მის სიტყვათა ფრქვევას დასასრული არ უჩანს.

როგორც იქნა ჩამოათავა გეგეჰქორმა ყველაფერი, მოიჯერა გული ლაპარაკით. უორდროპი, ალბათ, ქართული ანდაზის არ იყოს, „ყბედი მუნჯმა მოღალაო“, მაინცა და მაინც არ ეჩრება ლაპარაკში. მან კარგათ იცის, რომ ეს სიტყვა-კაზმული მჭერმეტყველება მხოლოდ ერთგვარათ მოსამზადებელი ხერხია და ის მოთმინებით უცდის, თუ როდის ამოთქვამს ეს ენამეტყველი „მინისტრი“ თავის სათხოვარს.

„საქართველოს მარტოთ-მარტო ცხოვრება ვინმეს დახმარების გარეშე არ შეუძლია“, — ამბობს გეგეჰქორი. ის ეხლა უკვე ახლოს არის თავის მთავარი მიზნის საგანთან, მაგრამ ის ერთხელ კიდევ გადავარდა სიტყვიერების მორევში.

საზოგადოთ, უნდა ითქვას, რომ გეგეჰქორი აშკარათაა შეპყრობილი იმ სენით, რომელსაც ენის ბუდიდან გადმოვარდნა ჰქვია. მან გაიხსენა საქართველოს მთავრობის ამაგი კაცობრიობის წინაშე, როდესაც თურმე „რუსეთის გაბალშევიკებული ჯარის შვიდასი ათასი სალდათი ბრუნდებოდა ფრონტიდან“.

„როდესაც ჩვენ ამ საქმეს ვუნდებოდით, წესიერებას ვიცავდით, აღარ გვეყო ძალა, რომ შეგვენარჩუნებია ბათომი“.

„ჩვენ გადაეწყვიტეთ გაგვეუქმებია ბრესტ-ლიტოვსკის სამარცხვინო ხელშეკრულება, ამის მიზნით ჩვენ ომი გამოუტყაბდეთ ოსმალეთს“.

ერთი სიტყვით, გეგეჰქორმა ფურცლა-ფურცლა გადაუშალა და გადაუკითხა სერ უორდროპს საქართველოს მთავრობის „დამსახურებითი სია“.

მაშასადამე, მენშევიკებს აქვს დამსახურება კაცობრიობის წინაშე. ზუმრობა ხომ არ არის ეს „რუსის 700.000 გაბალშევიკებული სალდათების“ გამკლავება და ეს „გადაწყვეტილება“ „ბრესტის სამარცხვინო ზავის“ გაუქმების შესახებ. ამ დამსახურებას დაჯილდოვება უნდა და გეგეჰქორსაც სწორეთ აქეთკენ აქვს კვალი მოტანილი.

ის თხოულობს (ის მეტად ზრდილობიანია, მან იცის, რომ საჭიროა თხოვნა და არა მოთხოვნა) ჯილდოს, ჯილდოს მცირეს და ადვილად საბოძებელს.

ის სთხოვს ინგლისს დახმარებას და თანაც დასძენს „რას მოგვთხოვს ინგლისი ამ დახმარების ნაცვლათ?“

დახმარება კი, როგორც ჰგავს, მეტის მეტათ ესაჭიროება იმდროინდელ საქართველოს მთავრობას, ვინაიდან, როგორც გამოტეხილათა და აშკარათ აღიარებს გეგეჭკორი, „ჩვენ ვერ შევქენით საქონლის ბრუნვა, ამიტომ ჩვენი ფინანსები ისეთ მდგომარეობაშია, რომ, თუ სულ მოკლე ხანში ვერ მივიღეთ დახმარება, დაგვიანებული დახმარება ჩვენს საქმეს ვერას შესძენს და მდგომარეობას ვეღარ გამოახწვრებსო“.

საქართველოს იმდროინდელ მთავრობას საზოგადოთ და გეგეჭკორს კი მეტადრე, ძნელია, რომ აღამიანმა დიდი პოლიტიკური გამჭრიახობა შესწამოს, მაგრამ ეს გეგეჭკორიც კი მიხვდა, რომ ინგლისის საგანგებო კომისარის „თბილი გრძნობები“, რომლის შესახებაც ასე დაბეჯითებით ლაპარაკობდა სერ უორდროპი, იმდენათ ამ თბილ მუსაიფზე კი არ არის დამოკიდებული, რამდენათაც იმ ხელშესახებ სარგებლობაზე, რომელიც შეეძლო მიეტანა საქართველოს ბრიტანეთისათვის.

სამისოთაც აქვს გეგეჭკორს ერთი კოზირი, მაგრამ იმას საბოლოოთ ინახავს (ფსონის ასაკრეფათ!). ბოლოს ეს სანეტარო წუთიც დადგა და გეგეჭკორმაც წაიგძელა კისერი.

„საქართველო არის წინა-აზიასი მიმავალი გზა, ეს გზა უხათუოთ უნდა აინტერესებდეს დიდბრიტანეთისო“ — აი ეს გახლავს მისი მთავარი კოზირი. მაგრამ ვერც ამ კოზირით აკრიფა ფსონი გეგეჭკორმა.

მართლაც, რა დიდი გულუბრყვილო ხალხი უნდა ყოფილიყო ეს „დამოუყიდებელი საქართველოს“ მთავრობა? ანდა რატომ ეგონა გეგეჭკორს, რომ გეოგრაფია მან ინგლისის საგანგებო კომისარზე უკეთესათ იცოდა?!

უორდროპმა ჩინებულათ იცოდა, არა ნაკლებ გეგეჭკორზე, რომ ეს „წინა-აზია“ ბაჟო და მისი შავი ოქროს მადანი (ნავთი!! დიახ ნავთი,) გახლდათ. მაგრამ მან ისიც კარგათ იცოდა, რომ ამ „წინა-აზიის“ კარები თუ საქართველო იყო, ინგლისელები ამ კარებში მენშევიკური მთავრობის ნებართვის უკითხავათაც კარგათ გაივლიდნენ. მაშ, რატომღა უნდა მიეცა მას ამ შარა-გზის მათხოვრებისათვის საქონელი და ხორბალი? განა იმიტომ, რომ მენშევიკების ხანაში ვირთხები დარიხინობდნენ? განა ეს დაუძლურებული და დაძაბუნებული „საქართველოს მთავრობა“ უფრო უკეთესი, უფრო დაბალი და ამიტომ უფრო ადვილათ გადასაბიჯებელი ღობე არ იყო ინგლისელებისათვის?

რა შედეგი მოჰყვა მაინც ამ სიტყვათა შადრევანს, ანუ, როგორც თვით გეგეჰკორი ბრძანებს, ამ „იდეთა კომპლექსს“?

არავითარი შედეგი! ყოველ შემთხვევაში იმდენი და არა იმაზე მეტი, რაც გენერალ კორესთან მუსაიფს. არც უორდრობი იძლევა რაიმე გარკვეულ პასუხს, ისიც მხოლოდ... დაპირებით აკმაყოფილებს საქართველოს მთავრობის „მინისტრს“ ბატონ გეგეჰკორს!

ვერ მოიგო საქართველოს მთავრობამ ინგლისელების (ნახეს მათაც, რაღა, გულჩილი ხალხი?!) გული. არც „წინა-აზიამ“ უშველა მენშევიკებს, არც 25 წლის „ინგლისელების სასარგებლო პროპაგანდამ“.

მუსაიფი გათავდა „ურთიერთისადმი გამოსალმებით“ და გეგეჰკორის წინადადებით „სრულს თქვენ განკარგულებაში“ თვით მინისტრის ავტომობილის მირთმევის შესახებ.

აქაც იგივე სურათი! მათხოვრობა, წინადადება „წინა-აზიაში“ გზის მიცემის შესახებ და ცივი (თუმცა „ზრდილობიანი“) ჟარი. აი ამ საუბარის შინაარსი.

ს ა უ ბ ა რ ი № 3.

აქ ისევ „თავმჯდომარე“ გამოდის სცენაზედ საქართველოს მთავრობის მხრით, ხოლო ინგლისელებისაგან, თუმცა გენერალი, მაგრამ არა ის, რომელსაც ჩვენ ვიცნობთ, არამედ ვიღაც სხვა. ის რაღაც განსაკუთრებული მისიის სახელით ლაპარაკობს ეს გახლავთ გენერალი ბროუდი. ეს საუბარიც, როგორც ყველა სხვები, იწყება მისალმებით და თავდება გამოსალმებით, მაგრამ თვით მუსაიფის საგანი მართლაც რომ მეტის-მეტათ მწარეა და მწვავე.

ეს გენერალი ზრდილობიანობისა და თავაზიანობის მხრივ არაფრით არ განირჩევა უწინდელ ჩვენი ნაცნობი გენერალისაგან (იხ. საუბარი № 1).

ბროუდი ყოველივე ბოდიშისა და წინასიტყვაობის გარეშე აცხადებს, რომ „ინგლისის მთავრობას გადაწყვეტილი აქვს კონტროლის დაწესება ამიერ-კავკასიის რკინისგზაზე“, — ინგლისის მთავრობა ასე „ფიქრობს“ — მორჩა და გათავდა! რას ნიშნავს ეს, თუ არა იმას, რომ, ვინც ამ „ფიქრს“ ანგარიშს არ გაუწევს, ის ხეირს ვერ ნახავს?

საქართველოს მთავრობას კარგათ ესმოდა, რომ ინგლისის მთავრობისათვის „წინა-აზიაში“ წასასვლელი გზა ერთობ საჭირო იყო და ამიტომ იმედი ჰქონდა, თუ რამეს გამოეზრდებოდა სწორედ

ამ გზის წყალობით გამოვჩებითო. ამ საკითხის თაობაზე სერ ჟორდოპი კიდევაც დაჰპირდა გეგეჭკორს, რომ პირდაპირ ლონდონში გავაგზავნი ტელეგრამასო, მაგრამ შეპირებამ კირი მოგჭამათ და ეს გენერალი კი ეხლა ჯიქურ მიდის იერიშით. „ჩვენ ასე ვფიქრობთ“, განუცხადა მან მენშევიკების მთავრობის მეთაურს. ჟორდანიას კარგათ ესმის, რომ ეს „ფიქრი“ სრულებითა და სავსებით უდრის ბრძანებას.

ამ ამბავმა მას ისე დაუბნია დავთარი, რომ ამ „ყურადღებისათვის მადლობა გადაუხადა (ოქმში პირდაპირ ასე სწერია!!) ინგლისის ჯარის სარდლობას, რომელიც თურმე ასეთს მზრუნველობას იჩენს საქართველოსადმი“.

უმწეობის და უძღვრების უკეთესი, უფრო თვალსაჩინო მაგალითი, ერთობ ძნელი მოსაძებნია!

„დამოუკიდებელ (!!!) საქართველოს ხელიდან სტაცებენ ერთადერთს საარსებო წყაროს: საქართველოს მიწა-წყალზე მდებარე რკინის-გზის ნამდვილი ბატონი და პატრონი ამიერიდან ინგლისის მიერ დანიშნული ჩინოვნიკები უნდა შეიქნენ. ამ „სასიამოვნო ამბავს“ უცხადებენ მთავრობის თავმჯდომარეს ჟორდანიას და ისიც მადლობას უხდის ამ მოძალადეებს—„დიდათ მადლობელი გახლავართ, რომ ასე ირჯებით და უყურადღებოთ წარ ტოვებთ საქართველოსო“.

რა ჰქვია ამას—ბეცობა, შიში, გამცემლობა? ყველაფერი ერთად!! მოდი და ამის შემდეგ დაუჯერეთ მენშევიკებს, რომ მათ თვითონ სჯეროდათ ის, რაშიაც ეხლა მთელ ქვეყანას („საქართველო თავისუფალი და დამოუკიდებელი სახელმწიფო იყო“) აჯერებენ. მათ ჩინებულათ იციან თავიანთი ბედოვლათობის ამბავი, ამიტომ ამჯობინებენ, რომ ხმაურობა არ ასტეხონ, დაუთმონ, ფეხქვეშ გაუგორდენ მოძალადეებს და, თუ, ვინიცობაა, მოხერხებული დრო ჩაიგდეს ხელში, კიდევ ერთხელ შეახსენონ თავიანთ ბატონებს, რომ ისინი „25 წლის განმავლობაში ეწეოდნენ პროპაგანდას ინგლისის სასარგებლოთ“.

ჟორდანია სიტყვის შებრუნებას ვერ ჰბედავს, მაგრამ უნდა ფეხი შეითრიოს და ასე ერთბაშით არ ჩაუვარდეს ხახაში ინგლისელ გენერალს. ის ასე იწყებს: „საკითხი საქართველოს სახელმწიფო-რკინის-გზის ხაზზე ინგლისის სარდლობის კონტროლის დაწესების შესახებ გადაეცემა რკინის-გზის საბჭოს. მთავრობაც თავის მხრით, მიიღებს თუ არა სიბჭოს დასკვნას, დაუყონებლივ აცნობებს ამის შესახებ ინგლისის სარკინისგზო მისიასო“.

ეს მიხეუღლ-მოხეუღლი პასუხი საქმეს არ შეეღის, ბოროდი ჯიუტი ადამიანი გამოდგა, მან აგრე აღუქალათ არ მოატყუებინა თავი ჟორდანიას. ის ატყობს, რომ ჟორდანია აპირობს საქმის გა-

კიანურებას აპირობს, ამიტომ ის შენიშნავს და დაბეჯითებით უთითებს მთავრობის თავმჯდომარეს, რომ საბჭოს გადაწყვეტილებამდეც ეხლავე შეიძლება მუშაობის დაწყება, ვინაიდან თურმე „არსებობს ბევრი წვრილმანი საკითხები, რომლების გადაწყვეტას არავითარი საბჭო არ სჭირდება“.

არ გაუვიდა ჟორდანიას ეს თანდი, ტყუილი და უქმი გამოდგა ეს „მადლობა ყურადღებისათვის“ და ეს მიკიბულ-მოკიბული სიტყვების დავრება. ბოლოს მთავრობის თავმჯდომარე აცხადებს, რომ ის „არსებითად წინააღმდეგი არ არის“. ამჟერუმ სახელმწიფოს მეთაურის გამგეობას!

ბარაქალა, დამოუკიდებელი სახელმწიფოს „პრეზიდენტის“ წე-ლის სიმაგრეს!

როგორ მოგწონთ, ეს „სუვერენული“, ეს „დამოუკიდებელი“ საქართველოს კუთვნილი რკინის გზა ინგლისის აფიცრების კონტროლის ქვეშ?

საქართველოს „სახელმწიფო რკინის-გზა“ არსებითად უცხო-ელების ხელში გადადის, მენშევიკები კი ერთხელ კიდევ ზედმეტათ „მადლობას უხდიან ყურადღებისათვის!“ ამ სურათს განმარტება აღარ სჭირდება, აქ ყველაფერი აშკარა და ნათელია!

ს ა უ ბ ა რ ი № 4.

ამ საუბარში მონაწილეობს კონტრ-რევოლუციონური დიდი გენერლები და უბრალო აფიცრები—ესენი ინგლისელების მხრივ, ხოლო საქართველოს მხრივ იგივე „მთავრობის თავმჯდომარე“ თვითნოე ჟორდანია!

აი ესაა სწორეთ ის საუბარი, რომლის შესახებაც ჩვენ თავში გვქონდა ნათქვამი, რომ ის, ერთგვარათ, თითქოს, არ ჰგავს დანარჩენებს, რომ ეს საუბარი რაღაც არაჩვეულებრივი გამოჩაქლისის შთაბეჭდილებას სტოვეას.

ჩვეულებრივი სურათი ყველა საუბრებში ასეთია: ინგლისელები ბრძანებენ, ხოლო მენშევიკები ასრულებენ. აქ კი მდგომარეობა თითქოს იცვლება.

აქ ინგლისელები ლაპარაკობენ და მენშევიკებიც... ლაპარაკობენ. აქ, თითქოს, აღარ ისმის განცხადება იმის შესახებ, რომ „თქვენთან შეთანხმების გარეშე ჩვენ ერთს ნაბიჯსაც არ გადავდგამთ!“

რა მოხდა?

რამ გაათამაშა ეს, არც იმდენად უშიშარი რაინდები?
 მოვძებნოთ ეს მიზეზი.

საქმე შემდეგშია. ერთ დროს ინგლისის გენერლები არწმუნებდნენ, თურმე, საქართველოს მთავრობას, დენიკინი თქვენ საწინააღმდეგოს არაფერს ჩაიდენსო, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ერთხელ („ერთ მშვენიერ დღესო“, ასე იტყვიან ხოლმე ასეთ შემთხვევაში, არა?) დენიკინმა მხარი იცვალა და შემოუტია საქართველოს საზღვრებისაკენ. შემოუტია და კიდევაც შემოიჭრა საქართველოს მიწა-წყალზე. ეს საქართველოს მთავრობამ იწყინა.

— პირობა მოგვეცით დენიკინის მაგივრათ და ის კი ჩვენსკენ მოიწევს—იერიშები მოაქვსო. ჟორდანია მეტის-მეტათ გაცხარებულია. ის აცხადებს:

„თუ დენიკინელები თვითონ თავის ნებით არ წავლენ გაგრიდან, მაშინ თქვენ (ე. ი. ინგლისელები—პ. ს.) თავს ნულარ შეიწუხებთ, საქართველოს მთავრობა თვითონ აიძულებს მათ დაბრუნდნის ხაზი, რომელიც მათ დღეს უკავიათ“.

ინგლისელები, ცოტა არ იყოს, თითქოს, მართლაც დარცხენილები არიან. მათ უთავდებეს დენიკინს, ის კი თავს დაესხა საქართველოს და დაესხა ისე, რომ ომი არც კი გამოუცხადებია.

ამიტომაცაა, რომ ასე გაბედულად ბაქი-ბუქობს ჟორდანია. „ჩვენ მოვითხოვთ კატეგორიულად, რომ საქართველოს საზღვრები დადებული იქნეს ძველ გაგრაზე, და, თუ ისინი (დენიკინელები) ამაზე ნებაყოფლობით არ დაგვთანხმდებიან, ჩვენ მათ გავრეკავთ“.

ასე „მრისხანეთ“ მეტყველობს ის.

ამჟამად ვინ არ იცის, რომ საქართველო დენიკინის ბრწყალებს მხოლოდ იმიტომ გადარჩა, რომ სწორედ მათ, ვინც ასე მწარედ სძულდათ მენშევიკებს („აღმოსავლეთის ფანატიკოსებმა“) აუდგეს ფეხი დენიკინს. ბალშევიკების წითელი ჯარის იერიშებით ხერხემალ გატეხილმა დენიკინმა ძლიერ-ძლივობით გაასწრო რუსეთის საზღვრებს. მენშევიკები აქ არაფერ შუაში არიან და რასაკვირველია, მენშევიკების ამბრა რომ დარჩენილიყო დენიკინის წინააღმდეგ ბრძოლა, დენიკინი ესლა მთელი რუსეთის („единая и неделимая“) მპყრობელი იქნებოდა!

ეს გამწვავებული მუსაიფი რალაც ახირებულათ დათავდა. ერთს ხანს უყურა გენერალმა უოკერმა ამ დარდიმანდულ ხელების ქნევას და სიტყვათა ფრქვევას, შემდეგ, უცებ ცივი წყალი გადასხა ამ „გაკუჭებულ“ თავმჯდომარეს.

„კეთილი, სოტკვა გენერალმა, თქვენ იცით, მაგრამ, რაც მოხდეს, მაშინ თქვენ იკისრეთ იმის პასუხისმგებლობაო!“

ამის თქმა და ქორდანისა ციბრუტივით შემოტრიალება ერთი იყო.

„არა, პასუხისმგებლობას ჩვენ ვერ ვიკისრებთო“ განაცხადა მან. უოკერი შეატყო, რომ მენშევიკების მებრძოლს გამოეღია წამალი ფალიაზე და ამიტომ ერთხელ კიდევ განუმეორა: „უნდა განვაცხადო, რომ, თუ საქართველო ამჟამათ არ მიიღებს ინგლისის წინადადებას და არ ისარგებლებს მისი შუამავლობით, მომავალში, მე ამაზე სრულებით უარს ვამბობ“.

ამის შემდეგ მომქმედმა პირებმა ერთბაშით მონახეს და დაიკავეს თავ-თავისი შესაფერისი ადგილები.

გენერალმა იწყო დარიგებისა და განკარგულების ძლევა, ხოლო „თავმჯდომარემ“ სმენა და „მხედველობაში მიღება“.

„ჩვენ, რასაკვირველია, ელბულობით ინგლისის წინადადებას შუამავლობის შესახებ და გვჯერა, რომ დიდი ბრიტანეთი ჩვენ სავსებით დაგვაკმაყოფილებს ამ საკითხში“—ამბობს ქორდანია.

ეს ნაწილი ამ „საუბრის“ ასე თავდება.

მენშევიკები არამც თუ მოელიან, თითქმის ეხლავე „დაკმაყოფილებული“ არიან, მაგრამ ეხლა გენერალს აქვს რამოდენიმე „მოსაკითხი“, რითაც მენშევიკების გული უნდა „გაახაროს“.

საქმე იმაშია, რომ ამ საუბრის წინათ, როდესაც უოკერი საქართველოში არ იმყოფებოდა (ალბათ სადმე წაბრძანდა!) მენშევიკების მთავრობა იმდენათ წათამამებულა, რომ მთელი ერთი დიდა ნოტა გამოუტყვეყნებია საქართველოში დაბანაკებულ ინგლისის ჯარის სარდლობის წინააღმდეგ.

ამ „საპროტესტო ნოტის“ გამოცხადების დროს უოკერი საქართველოში არ იყო, მაგრამ ის ეხლა აქ ბრძანდება და მოითხოვს პასუხს ამ „თავხედობის“ შესახებ. აი ეხლა დადგა სწორეთ ის დრო, როდესაც თავმჯდომარემ და გენერალმა მონახეს თავ-თავიანთი კილო და ადგილი.

„თავმჯდომარე“ წელში იკაკვება, ხოლო გერენალი მრისხანეთ ხმაურობს, პასუხს მოითხოვს.

„რესპუბლიკის მთელი საზოგადოებრივი აზრი, დაიწყო თავმჯდომარემ, მოსახლეობის ყველა კლასები, მთელი პრესა, მთელი რესპუბლიკა, მოითხოვს მთავრობისაგან გამოარკვიოს მან, თუ რას გამოელიან მოკავშირეები ჩვენგან, თუ როგორია მათი დამოკიდებულება ჩვენდამი. ჩვენ ასეთი პასუხი გავეცით—ერთაა ერთი ადამიანი, რომელსაც შეუძლია ჩვენ კითხვაზე პასუხის მოცემა, ეს არის გენერალი უოკერი, მაგრამ, სამწუხაროთ, ის

ამ უამათ აქ არ იმყოფება. დაბრუნდება თუ არა ის ჩვენში, მაშინვე უვლადფერი გამოირკვევა ჩვენ სასარგებლოთ—“ასე იწყებს თავის მართლებას ჟორდანიას. რაც მართალია—მართალია. ნათქვამი მეტათ მოხერხებულათ და ოსტატურათ გამოუვიდა ბატონ ჟორდანიას, მაგრამ გენერალმა უოკერმა ამის საპასუხოდ მხოლოდ რაღაცა წაიბუტბუტა ცხვირში: „მე საესებით არა ვარ ამაში დარწმუნებული!“

ვინ იცის, რა შთაბეჭდილება მოახდინა ამ განცხადებამ ჟორდანიაზე, მაგრამ ერთხანს ის გაჩუმებულია, მის ნაცვლათ გამოდის ისევ ის, ისევ „საგარეო საქმეთა მინისტრი“ გეგეჰკორი. ის უფრო სხვანაირათ ხსნის ნოტის გამოქვეყნებას. „ჩვენ იძულებული (ნუ დაივიწყებთ ამ სიტყვას პ. ს.),—ამბობს გეგეჰკორი:—ვიყავით გამოგვეყვანებია ეს პროტესტი, რათა მით დაგვენახვებია ხალხისათვის, რომ მთავრობის მუშაობა და ღონისძიება მიმართულია რესპუბლიკის ინტერესების დაცვისაკენ!“

გეგეჰკორი, აშკარათ ეტყობა, უფრო გაბედული კაცია, ვიდრე თვით თავმჯდომარე, მაგრამ ეს გაბედულობა საეჭვოა, რომ გონიერებასთან და ქუუსთან იყოს დაკავშირებული.

„ჩვენ იძულებული ვიყავით.“

„რას ნიშნავს ეს?“. აშკარაა, რომ გეგეჰკორი გენერალს თავს აცოდებს! ჩვენ კი არ გვინდოდა, მაგრამ ხალხმა გვაიძულა და ჩვენც მის დასანახავათ დაესწერეთ ეს ნოტაო.

ვაი, მართლაც, იმ ხალხის ბრალი, რომელსაც ასეთი მთავრობა ჰყავს. რა საცოდავია ის „რესპუბლიკა“, რომლის მთავრობა „ცელქობაში“ შეისწრეს, ხოლო ცელქი თავის გასამართლებათ ამ „თავის ხალხს“ ასმენს უფროსთან—„მე როგორ გაებედავდი, მაგრამ აი იმან გამაბრიყვა და შემეცდინაო.“

ან კი რატომ დაფეთდენ ასე მწარეთ ეს მთავრობის ბურჯები—თვით თავმჯდომარე და მისი მოადგილე? რატომ და იმიტომ, რომ გენერალი განრისხებულია, მან მოისმინა თავმჯდომარის და მისი მოადგილის—„საგარეო საქმეთა მინისტრის“ ახსნა-განმარტება, მაგრამ ის მაინც უკმაყოფილოა, მას არაფრათ ეკაშნიკება, რომ მენშევიკებს ხალხისათვის უნდათ თავიანთი საქციელის გადაბრალება და ამიტომ ის ნებას აძლევს თავის-თავს წაუკითხოს გაკვეთილი და ყური აუწიოს ამ „დამოუკიდებელი“ მთავრობის მეთაურებს.

—„სანამ ჩემ მიმართ ასეთ ნოტებს გამოგზავნიდით, უმჯობესი იყო მიგელოთ ინგლისის ჯარის სარდლობისაგან სწორი ცნობები!“ ამბობს ის და ამით ათავენს ამ საგანზე ლაპარაკს.

ეხლა მას სხვა საკითხი აინტერესებს.

თურმე გენერალ უოკერს არ მოსწონებია გაზეთ „ბორბა“-ში მოთავსებული წერილი, გენერალს არ მოსწონს ამ წერილის კილო.

„ეს წარმოუდგენელია საერთაშორისო ურთიერთობათა მიხედვით“ აცხადებს გენერალი. ერთად ერთი წერილი ერთ რომელიღაც გაზეთში მოთავსებული, ესეც საკმარისია, რომ ინგლისელმა გენერალმა ხმაურობა ასტეხოს, თურმე ამის უფლება კი არ ჰქონიათ მენშევიკებს და ისინი კი ასე გაკადნიერდნენ, რომ ნოტების წერა დაიწყეს.

მენშევიკები, როგორც მოგეხსენებათ, იმ დემოკრატიის თაყვანისცემლები არიან, რომლითაც ასე განთქმულია ძველთაგან დიდი ბრიტანეთი. „დემოკრატიულ მთავრობას“ ინგლისში აქვს „სიტყვის თავისუფლება“, იქ „ბეჭდვითი სიტყვაც“ თავისუფალია, მაგრამ ის ინგლისია, იქაურ გაზეთებს შეუძლია ლანძღონ და ათრიონ მენშევიკების მთავრობა რამდენიც მოესურვებათ. ბრეტანეთის წარმომადგენლები ამის შესახებ პასუხს არ აგებენ, მაგრამ ვაი მის დღეს, თუ საქართველოს „დემოკრატიულმა მთავრობამ“ გაზედა და დაბეჭდა ან და კი არ გაზედა, გამოეპარა რაღაც მარცხათ რომელიმე ერთ გაზეთში ერთი წერილი, რომელიც ინგლისის გენერალს არ მოსწონს. ის (გენერალი) მაშინათვე ხმალზე იდებს ხელს და საერთაშორისო ზრდილობიანობის გაკვეთილებს უკითხავს მენშევიკებს.

აქ ეორდანია კვლავ ჩაერია ლაპარაკში.

ის უმტკიცებს გენერალს, რომ გაზეთი „ბორბა“ არ არის მთავრობის ოფიციალური ორგანო. ეუბნება, რომ მთავრობას აქვს თავისი ოფიციალური გაზეთი და ეს გაზეთია „**საქართველოს რესპუბლიკა**“. ამ განმარტებას გენერალი სრულებითაც არ უგდებს ყურს. მას სრულებითაც არ სურს ასეთი წვრილმანებისათვის ყურადღების მიქცევა. საკმარისია, რომ წერილი დაიბეჭდა, მაშასადამე, მთავრობაა პასუხისმგებელი. ინგლისის გენერალმა იცის თავის სიტყვების ფასი, ის უბრალო ლაპარაკზე დროს არ ხარჯავს, ის **წინადადებას აძლევს** (პირდაპირ ასეა ნათქვამი—**„წინადადებას გაძლევთ!!“**) რომ საქართველოს მთავრობამ გამოაქვეყნოს თავის მხრით განცხადება „ბორბა“-ში მოთავსებული წერილის შესახებ. განცხადების დაწერა საჭირო აღარც კია, ვინაიდან ამ **განცხადების ტექსტი უკვე მზათ არის** და გენერალი იქვე უკითხავს ამ ტექსტს მთავრობის წარმომადგენლებს.

საქმე ისაა, რომ ეს განცხადება უნდა იქნეს გამოქვეყნებული საქართველოს მთავრობის სახელით. აქ საცინლათ ავდება თავის უმწერვალეს წერტილამდე ავიდა და გენერალი ეხლა თავის თავს ნებას

აძლევს, დაანახოს საქართველოს მთავრობას, რომ ინგლისელებს იმ საარაგო სიდინჯესთან ერთად, რომელიც საზოგადოთ მათ ძველთაგან მოდგამთ, არ აკლიათ იუმორის ნიჭიც. გენერალმა წაიკითხა განცხადება და თავის სიტყვებით ასე დააბოლავა:

„ეს განცხადება ერთობ რბილათ არის შედგენილი. ეს იმიტომ, რომ მე დიდი სიმპატიით ვეპყრობოდი საქართველოს, მის მთავრობას და ამას ჩავდივარ აგრეთვე **ბატონ გეგეჭკორის პირად მეგობრით**. იმედი მაქვს, რომ საქართველოს მთავრობა დამითბობს ამ საგანში და ჩემს მცირე თხოვნას შემისრულებს!“

შესძლო თუ ვერა საქართველოს „სუვერენულმა“, „დამოუკიდებელმა“, და სხე. და სხე. მთავრობამ ამ თავისი თავმჯდომარისა და მისი მოადგილის პირით საკადრისი პასუხი გაეცათ ინგლისის გენერალის ამ გათაყხედებულ აბუჩად აგდებაზე?

ვერავითარი პასუხი!

არავითარი სიტყვის შებრუნება!

პირიქით, არწმუნებენ, რომ **„ყოველივე და კიდევ მეტიც, შესრულებული იქნება!“**

მოიჯერა გენერალმა გული ამ გამინისტრებული ლაჩრების საცინლათ აგდებით და ისე გაუტკბა ეს თავის შესაქცევი საქმე, რომ აღარ ასვენებს მთავრობის წარმომადგენლებს. ამის შემდეგ ის ასეთ კითხვას აძლევს ჟორდანიასა და გეგეჭკორს:

„როგორ უცქერის ქართველი ხალხი ინგლისს?“

ჩაეწვეთათ თუ არა მინისტრებს ეს კითხვა, მაშინვე გაიხსენეს ძველი ბაიათები „25 წლის პროპაგანდის“ შესახებ, მაგრამ ეხლა უფრო ვრცლად და ერთგვარი დამატებით. ჟორდანია სიამოვნებით იგონებს, რომ ის, **„როგორ ლიტერატორი და პუბლიცისტი პროფესიით, ომის დროს და ომამდეც ხშირად სწერდა ინგლისისა და საფრანგეთის სასარგებლოთ“**.

უწინ ასე ამბობდა—„მე და დღევანდელი მთავრობის წევრები“, ეხლა ის მარტო თავის თავზე ლაპარაკობს.

უწინ იყო „25 წელი“, ეხლა რაღაც უფრო ბუნდოვანი „ომის დროს და ომის შემდეგ“.

უწინ იყო მხოლოდ ინგლისი, ეხლა ინგლისს საფრანგეთიც დაემატა.

რაღა საჭირო იყო მაინცადამაინც ამ საფრანგეთის მიტმასნება? ალბათ, იმიტომ, რომ სწორეთ ამ „საუბარს“ საფრანგეთის წარმომადგენელი პოლკოვნიკი შარდენიეც დაესწრო და ჟორდანიასაც უნდა ერთი გასროლით ორი კურდღელი მოჰქლას—ორთავეს გული

მოინადიროს — როგორც ინგლისის, ისე საფრანგეთისაც. სჩანს, ჯორდანიათა თაგის დიდ დამსახურებათ მიანია, როგორც „პროფესიით ლიტერატორსა და პუბლიცისტს“ იმის გახსენება, რომ ის „სწერდა და ლაპარაკობდა“ ინგლისისა და სხვათა სასარგებლოთ. გენერალ ჟოკერს, როგორც ჰგავს, დიდათ არ აინტერესებს არც ჯორდანიათა და არც მთავრობის სხვა წევრების ძველი პროფესია, ყოველ შემთხვევაში, ამის გულისათვის ის სრულებითაც არ შესცვლის პოლიტიკას. ის მოკლეთ აცხადებს, რომ „ამ უამათ ინგლისის მთავრობას არ შეუძლია სხვა გვართ წაიყვანოს თავისი პოლიტიკა“. ის არც იმას აქცევს მაინცადამაინც დიდ ყურადღებას, რომ „ბრიტანეთის მთავრობის პრესტიჟი ამ ბოლო დროს შერყეულია საქართველოში“. როგორც ამას სხვათა შორის ანიშნებს თვით ჯორდანიათა თაგის ლაპარაკის დროს. ჟოკერს ბევრათ უფრო აინტერესებს იმავე უბედური გაზეთის „ბორბა“-ს წერილი. თურმე ჟოკერს, არამც თუ ერთი რომელიმე წერილი, მას საზოგადოთ არ მოსწონს ეს გაზეთი: „მე უნდა მივაქციო მთავრობის თავმჯდომარის ყრუადღება იმ გარემოებას, რომ თუმცა მე არასდროს არ განმიზრახავს ჩავერეოდი საქართველოს შინაურ საქმეებში, მაგრამ იძულებული ვარ განვაცხადო და გაცნობოთ თქვენ შემდეგი: ეს ერთი ხანია გაზეთი „ბორბა“ ათავსებს წერილებს მოკავშირეების საზოგადოთ და კერძოთ ინგლისის წინააღმდეგ. მე ეს ყოვლათ დაუშვებლათ მიმაჩნია მე უნდა გავაფრთხილო (შეხეთ!! პ. ს.) საქართველოს მთავრობა, რომ, თუ ვინიცობაა, ის არ უბრძანებს ამ გაზეთს შესწყვიტოს ასეთი კამპანია და ამნაირ წერილების ბეჭდვა გაგრძელდება, ხოლო საქართველოს მთავრობა ამას ყურადღებას არ მიაქცევს, და არ დახურავს გაზეთს „ბორბას“, მაშინ მე თვითონ იძულებული ვიქნები შევაჩერო ამ გაზეთის გამოსვლა, ვინაიდან იქ იბეჭდება მოკავშირე სახელმწიფოების საწინააღმდეგო, მათთვის შეურაცყოფის მიმყენებელი წერილები“.

როგორც ხედავთ, გენერალის თავხედობა მატულობს, მაგრამ თანაბრათ მატულობს მენშევიკების... უკან დახვეის სისწრაფეც!.

ჯორდანიათა პასუხი ამ უტიფარ შემოყვირებაზე იმდენათვე დამახასიათებელია მენშევიკებისათვის, რამდენათაც ის იმავე დროს მხალღი და ლაჩრულია.

„თუ მთავრობა დაინახავს, ამშვიდებს გენერალს ნოე ჯორდანია, რომ რომელიმე გაზეთში იბეჭდება მოკავშირეების წინააღმდეგ მიმართული წერილები, ამგვარ გამოსვლას ჩვენ თვითონ ავღაგმავთ. თუ ვინიცობაა, ჩვენ გამოგვეპაროს, ყურადღება ვერ მივაქ-

ციოთ, მაშინ გთხოვთ გვაცნობოთ და მთავრობა დაუყოვნებლივ მიიღებს ყოველივე ზომებს, რომ ასეთი რამე აღარ განმეორდეს შემდეგისათვის“.

ასე ნათლათ და აშკარათ ნათქვამს ბევრს ველარაფერს დაუმატებ.

გენერალს რაღაც წერილები არ მოსწონს ქართულ გაზეთებში, მან ერთი მაგრათ შეუბღერა საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარეს და ისიც ფეხზე დამდგარი მოწიწებით მოახსენებს, რომ ის მზათ არის სამსახურისათვის!

აშკარათ ეტყობა, რომ უცხოელ მოძალადეებს ერთობ გაეხსნათ მადა. რაც დრო მიდის, მით უფრო თავხედურათ, უფრო ხეობრეთ და ტლანქათ ამოჰკრავენ ხოლმე ისინი მენშევიკების მინისტრებს ცხვირში, ისინიც კი თანდათან, უფრო და უფრო იზნიკებიან წელში.

არ ღირს მთელი ამ საუბარის უფრო დაწერილებით გარჩევა. სურათი სულ ერთგვარია: რაც თავშია, იგივეა შემდეგ ბოლომდე.

გენერალს იერიში მოაქვს, „თავმჯდომარე“ მუდამ უკან-უკან მიჩოჩავს და ყველაფერზე კიკოსავით თავს უქნევს, თანხმდება.

მთავრობის თავმჯდომარეს ისე დაებნა დავთარი, რომ კიდევ ხელახლა შეუდგა „სისხლის წვიმების ამბავს“ გლახა ჭრიაშვილივით. ის ხელახლა მოუთხორობს გენერალს უოკერს, რომ ის (ქორდანია) „სწერდა“ (სასაცილოა, -სავალალო და საზიზღარი რომ არ იყოს ამდენი და ასე უზომო თავის დამცირება!)

„მე, მთავრობის თავმჯდომარე, ხელახლა ვიმეორებ, რომ მთელი ჩემი სახელმწიფოებრივი და პუბლიცისტური მოღვაწეობა მიმართული იყო ინგლისისა და საფრანგეთის სასარგებლო მუშაობისაკენ. ვიმეორებ, ჩემი სიყვარული და თანაგრძნობა ამ სახელმწიფოებისადმი არ შეცვლილა არც ომის დროს, არც მის შემდეგ“.

აი როგორ კოცნის ქორდანია ხელებს იმ გენერლებს, რომლებიც დაურიდებლათ და უბოდიშოთ უხათქუნებს მას ცხვირ-პირში. ამბობენ, რომ მონური სულისკვეთებით გაჟღენთილ ხალხს ხშირათ ემართებათ ასეთი ამბავიო, მაგრამ, რის მაქნისია ასეთი ხალხი „დამოუკიდებელი სახელმწიფოს“ „სათავეში“?

ასეა, თუ ისე, ასეთი ამბავი ერთხელ და ორჯერ არ დამართნიათ მენშევიკებს. ეს ამბები კი დამოწმებული და დადასტურებულია საბუთებით და რამდენიც არ უნდა იკვიწილონ მენშევიკებმა, ამ ამბებს ისინი თავიანთი მუშაობის „ბოდიშის გამოსაწმენდათ“ ვერ გამოიყენებენ. მათ ეს ეხლა არაფრათ მოსწონთ, მაგრამ, როცა თავი

მოქმედება და საქციელი არ გექნება მოსაწონი, მაშინ მისი მოწონათ მოჩვენება მაინც ძნელი საქმეა.

დამახასიათებელია ამ „საუბარში“ კიდევ ერთი გარემოება.

ჟორდანიამ და მისმა მოადგილე გეგეჭკორმა ერთხელ კიდევ დაიწყეს გოდება „ჩვენი (ე. ი. იმდროინდელი საქართველოს მთავრობის. პ. ს.) უმწეო საფინანსო მდგომარეობის“ შესახებ. ამასთანავე მათ ბევრჯელ დიდის ქარაგმებით და დაიაზებით უხსენეს და ანიშნეს გენერალს იმ „საერთო ინტერესების“ შესახებ, რომელითაც ასე აშკარად და დაურიდებლათ იჭვევდა გეგეჭკორი (იხ. აქვე მისი საუბარი ჟორდრობთან) ინგლისელებს ბაქოსაკენ.

არ გასჭრა ამ განმეორებულმა (ან კი ვინ იცის მეორე იყო ეს თქმულება თუ მესამე!?) ხვეწნა მუდარამ.

დიდი ბრიტანეთის მტაცებელს სიტყვებით ხომ ვერ შეასმენ და ვერ აუთუყებ გულს? ის უბრალოთ სიტყვას არ ჰპარგავს და პირდაპირ ეუბნება:—დაგვიგირავეთ რკინისგზა და მაშინ ვილაპარაკოთ ფულების თაობაზეო. ის პირდაპირ ასე ლაპარაკობს:

„მე უკვე შივაქციე ყურადღება თქვენი რესპუბლიკის ფინანსიურ მდგომარეობას, მაგრამ ის მკიდროთ არის დაკავშირებული რკინისგზის საქმესთან, რადგანაც ინგლისს არ შეუძლია დახმარების გაღება უიმისოთ, თუ ის თქვენ არ უზრუნველჰყავით. რაც შეეხება კერძო კაპიტალების მიზიდვას, ეს ძნელი საქმეა, ვინაიდან იმ სოციალიზაციის წყალობით, რომელსაც თქვენ აქ ანხორციელებთ, საეჭვოა, რომ კერძო კაპიტალი თქვენსკენ წამოვიდეს“.

თუმცა ტყუილი ყოფილა წერა და „გულწრფელი“ მომხრეობა (ჟორდანიამ არწმუნებდა ამ გენერალს მე „ვწერდი“, ხოლო ეს ჩემი მოადგილე „თქვენი გულწრფელი მომხრეაო“), ანგარიშს სხვა წესები აქვს, აქ გულწრფელობა არაფრის მაქნისია.

გნებავთ ფული?—ინებეთ, ოღონდ ეს რკინის-გზა დავიგირავე!

ამ პირობებში დავირავება ხომ მთლად გაყიდვას ნიშნავდა? და ისიც ჩალის ფასათ. როცა გამყიდველს უქირს, მუშტარი მაშინ ხეირიან ფასს არასოდეს არ გაიმეტებს. ამას ავით იყო თუ კარგათ მენშევიკებმა ყური აავლეს, პირველი არ იყო მათთვის ასეთი რამეების გაგონება, მაგრამ, როდესაც გენერალმა „სოციალიზაცია“ უხსენა და უსაყვედურა, თქვენ სოციალიზაციას ანხორციელებთო, მენშევიკების აღშფოთებამ ყოველივე საზღვარი გადალახა.

„ჩვენში არ არის არავითარი სოციალიზაცია“—ორივემ ერთხმად შესძახეს გენერლის გასაგონათ.

„ჩვენ არა ვართ დარწმუნებული“, უპასუხებს უოკერი.

აი აქ იყო, რომ წამოცდა ჟორდანიას ის სიტყვები, რომლებსაც არასოდეს არ დაეკარგება მნიშვნელობა ქართველი და არა მარტო ქართველი, არამედ ყველა ქვეყნების მენშევიკების დასახსიათებლათ.

„... არა, ეს რწმენა უნდა იქონიოთ, ვინაიდან, ეს რომ ასე არ ყოფილიყო, ჩვენ მაშინ საქართველო კი არ გვერქმეოდა სახელათ!“

როგორ მოგწონთ ეს ახირებული დაპირდაპირება „საქართველო“ და „ბალშევიზმი“

„ჩვენ ბოლშევიკები არა ვართ და ამიტომ არც სოციალიზაცია გვაქვს, ეს კი იმიტომაა, რომ ჩვენ საქართველო ვართ, ხოლო საქართველოში ბალშევიზმი წარმოუდგენელი რამაა. ერთი სიტყვით, ეს უთაბოლო მიკიბ-მოკიბვა სიტყვებისა იმ ერთათ ერთი განზრახვითაა შეთხზული, რომ გენერალს გააგებინოს, რომ საქართველოში არც არის და არც იქნება ბალშევიზმიო და სხე.

რა იცოდნენ იმდროს მენშევიკებმა, რომ სწორეთ მაშინ ისინი ძალიან ახლოს იყვნენ საქართველოში ბალშევიზმის დამკვიდრებამდე. გაიარა სწორეთ 2 წელმა და 10 დღემ ამ ლაპარაკიდან და საქართველოს მუშებმა და გლეხებმა კვლავ ააფრიალეს რევოლუციის ცეცხლში და სისხლში გამოვლილი წითელი ალამი. საქართველომ ბალშევიკური ნათლისღება მიიღო.

ს ა უ ბ ა რ ი № 5.

ამ საუბარში მონაწილე საქართველოს მთავრობის მხრივ იგივე „მთავრობის თაყვანისმცემი“ გახლავთ, ხოლო ინგლისელების მხრივ გენერალი (როგორც ჰგავს საქართველოს მთავრობას დიდი ილბალი გამოჰყვა ამ ინგლისელ გენერალში!) ბიჩი.

ამ „საუბარს“ იმდენათ დიდი მნიშვნელობა არა აქვს საქართველოს მთავრობის „დამოუკიდებლობის“ ხარისხისა და ღირსების გასაშინჯავათ, მაგრამ ის მეტათ საგულისხმოა, როგორც იმის საბუთი, თუ როგორ ეპყრობოდნ მენშევიკები ქართველ სკელ-ქონიან მემამულეებს.

არის სხვა წვრილმანებიც, მაგრამ გავყვეთ კვალ-და-კვალ ამ „საუბარსაც“.

პირველი ახალი ამბავი ისაა, რომ, თურმე, ბიჩი და ნ. ჟორდანია მეგობრები ყოფილან ერთმანეთში.

ვინ იცის, როდის მოასწრეს მათ დამეგობრება, ყოველ შემთხვევაში, არა იმ „25 წლის“ განმავლობაში, როდესაც, თუ ჟორდა-

ნიას დაფუჯერებთ, ის ინგლისელების ქებისა და დიდების მეტს არაფერს არიგებდა. ეს მეგობრობა, ალბათ, იმდროინდელი უნდა იყოს, როდესაც ამ „ლიტერატორმა და პუბლიცისტმა“ თავისი ძველი პროფესია ახალ საექვო ხარისხის—მთავრობის თავმჯდომარის ხელობაზე გასცალა.

რას მოუთხოვრებენ ეს „მეგობრები“ ერთმანეთს?

ბიჩი კითხულობს მენშევიკების მიერ განაწყენებული მემამულის ანანოვის შესახებ—რას უპირობთ ანანოვს, რა ბედი მოეღის მასო. ჟორდანიას არწმუნებს ბიჩის, რომ ანანოვის დაჩაგვრა არავის არ გაუტარებია გულში, ენაიდან მას „ჩამორთმეული ქონება აუნაზღაურდება“ და შემდეგ იმასაც დასძენს, რომ ის (—ესე იგი ანანოვი) „მიიღებს თავის მამულიდან კანონიერ ნაწილს, მამულის მოწყობილობას და დამზადებული ღვინის ნაწილსაც და „მას შეუძლია განაგრძოს თავისი მუშაობა“.

ინგლისის გენერლებს არ „სურთ“ (ასე ამბობდა ხომ გენერალი უოკერი) საქართველოს შინაურ საქმეებში, ჩარევას მაგრამ, ისინი მაინც იძლევიან ხოლმე ფიცხელ განკარგულებას გაზეთის დაკეტვის შესახებ. არც ეს გენერალი ბიჩი აპირობს თავის გუნდით, საქართველოს საქმეებში ჩარევას, ის მხოლოდ „მეგობრულად“ ეკითხება მთავრობის თავმჯდომარეს ანანოვის შესახებ. რატომ? უბრალო ცნობისმოყვარეობით? რასაკვირველია, არა! არამედ იმიტომ, რომ მართლაც გაიგოს, არის თუ არა ეს „სოციალიზაცია“ საქართველოში.

„საუბარის“ ოფიციალური საგანი ისაა, რომ საქართველოს მთავრობამ უნდა გაგზავნოს თავისი წარმომადგენელი დენიკინთან სადაო საკითხების შესახებ მოსალაპარაკებლათ.

აქაც ერთი ახირებული ამბავი მოხდა.

ბიჩი, თითქოს, უბრალო ცნობისმოყვარეობით ჰკითხულობს იმის შესახებ, თუ ვის უპირობს გაგზავნას ჟორდანიას მთავრობა. ჟორდანიას გადაკრულ პასუხს აძლევს, რაღაც იმის მზგავსს: ენახოთ, ვინმეს შევარჩევთო და სხვ. მაშინ ბიჩი პირდაპირ უსახელებს მისთვის სასურველ კანდიდატს—**გენერალ გედევანიშვილს**. თავმჯდომარეც ეთანხმება—„საუცხოვოაო!“

ოლონდაც!!

ალარც ამ „მეგობრობამ“ იპატივა ჟორდანიას ბრძანებისაგან. თურმე ამ „სუვერენულ“ მთავრობის თავმჯდომარეს იმის ნებაც კი არ ჰქონია, რომ თავისი კაცი დანიშნოს და გააგზავნოს მოსალაპარაკებლათ.

ერთი სიტყვით, ყველგან, ყოველთვის და ყველადღერში, რო-

გორც დიდს, ისე პატარა მოვლენაშიაც ერთგვარათ და ერთნაირათ გამოსჰყვივის მენშევიკური მთავრობის სრული დამოკიდებულება (უფრო ნამდვილი იქნება რომ ასე ვიტყოდეთ: „ფეხ-ქვეშ განრთხობა“) დიდი ბრატანეთის მთავრობის მსხვილ და წერილ-ფეხა ჩინოვნიკებისაგან!

ს ა უ ბ ა რ ი № 6

მომქმედი პირები იგივეა — გენერალი ბიჩი და „თაემჯდომარე“ ჟორდანი. „საუბარი“ ისეთი კილოთი იწყება, რომ დასტურ დიდი მეგობრები უნდა ყოფილიყვენ ეს ორი დარბაისელი.

აბა დაუგდეთ ყური!

ჟორდანი: როგორ იშვიათად გხედავთ, მოხარული ვარ, რომ ეხლა მაინც გნახეთ!

გენ. ბიჩი: ბევრი საქმეები მაქვს, და ამის გამო ვარ მოკლებული თქვენი უფრო ხშირათ ნახვის სიამოვნებას!

ამ ქათინაურების შემდეგ ორთავე ფალავანმა დაიკაპიწა: ერთი თავდასხმისათვის ემზადება, მეორე კი... უკან-უკან წამოიხრებისათვის.

საუბრის საგანი ამჟამათ იმავე გენერალ დენიკინთან დამოკიდებულების გამორკვევაა.

განზრახულია მოალაპარაკების მოწყობა და სადაო საკითხების მოგვარება.

აი ამ მოლაპარაკებისათვის იყო, რომ „ურჩიბა ბიჩმა“ წინა საუბარის დროს ჟორდანიას მაინც და მაინც გენერალი გედევანიშვილი გაგზავნე დენიკინთანო.

გამოირკვა, რომ თურმე დენიკინი სრულებითაც არ აპირობს მოალაპარაკების დაწყებას უიმისოთ, თუ, საქართველოს მთავრობამ არ გასცა განკარგულება ჯარების მდ. ბზიბის გადმოღმა გადმოყვანის შესახებ. ეს არის დენიკინის წინასწარი პირობა, უამისოთ ის არავითარ მოლაპარაკების დაწყებასაც არ კადრულობს.

ამასავე მოითხოვს გენ. ბიჩიც. ის, რასაკვირველია, „ურჩევს“ თავის „მეგობარს“, რომ დასთანხმდეს დენიკინის მიერ წამოყენებულ პირობაზე.

ჟორდანი ჯიუტობს.

ალბათ, „მეგობრობის“ იმედი თუ აქვს! იმართება კამათი. არცერთი არ სთმობს.

ბიჩი მართლაც რალაც არ ჰგავს ინგლისის დანარჩენ გენერლებს, მას არ უყვარს წამოყვრებით მიზნის მიღწევა, დათმობაში კი ისიც ისეთივეა, როგორც დანარჩენები. ბიჩმა, როგორც ჰგავს, კარ-

ვათ შეისწავლა მენშევიკების თვისებები. მან კარგათ იცის, რომ მენშევიკები დიდი შიშით (მენშევიკები ამ ცნებას სხვა სიტყვებით გამოხატავენ ხოლმე—ისინი ამბობდნენ „სიყვარული და თანაგრძნობა“) არიან შეპყრობილი ინგლისელი გენერლების წინაშე, მით უმეტეს ისეთების, რომლებსაც უფრო დიდი ადგილი უჭირავს და უფრო მეტი თანამდებობა უკავია. ამიტომ ბიჩი ამ ხერხსაც მიმართავს და თითქოს აქ არაფერი ამბავიაო, ეუბნება ჟორდანიას „ბრიკს (ინგლისელი გენერალი დენიკინის ბანაკში) მეტათ უყვარს დენიკინიო“.

თქვენ წარმოიდგინეთ, ამანაც ვერ გასჭრა. ჟორდანია მაინც თავისას არ იშლის. პირიქით, კიდევაც იმუქრება... (მტრისას ისეთი საშინელება!!) „**ვაცნობებთ ევროპის ყველა სახელმწიფოებსა და ამერიკასო!**“ ბიჩი სდუმს, თითქოს ბუზიც არ აფრენილიყოს, ანდა მართლაც რისი უნდა შეშინებოდა ბიჩს? ის თავისას განაგრძობს, ისევ იმას იმეორებს, ჯარები გადმოიყვანეთ ბზიბის გამოღმა, თორემ დენიკინი თქვენთან ლაპარაკს არც კი იკადრებსო. ჟორდანიამ კი მთლად დასწვა რაც წამალი გააჩნდა ფალიაზე, სიტყვები ბევრი დახარჯა, მუქარაც იყო, არაფერმა არ გასჭრა, მაშ რაღა უნდა ექნა? ბიჩი კი დინჯათ, მაგრამ ფეხმოუცვლელათ თავისას განაგრძობს. „შესაძლებელიაო“, უმატებს ბიჩი, რომ თუ დენიკინმა არ შეაჩერა იერიში საქართველოს წინააღმდეგ, მისი აქეთვე წამოსვლა უფრო ფართო ხასიათს მიიღებს“. საუბარი გარკვეულ შედეგებს არ იძლევა. არც ერთი მხარე არ თმობს. ბოლოს ბიჩი აფრთხილებს ჟორდანიას, რომ მოსალოდნელია დენიკინისაგან შემოტევის დაწყებაო.

ჟორდანია: გთხოვთ მხოლოდ მიიღოთ ზომები, რომ ამ შემოტევის დროს დენიკინის ჯარმა არ იხმაროს ჩვენ წინააღმდეგ ტანკები, აეროპლანები და კრეისრები.

დასტურ რომ დიდი... „გაბედულებაა“ ასეთი რამის თხოვნა. მეტბოლე, გებრძვი, მაგრამ იარაღი არ იხმარო. ალბათ, ჟორდანიას ძველი რაინდების დრო გაახსენდა, როცა ფალავანი ფალავანის წინააღმდეგ გამოდიოდა. ბიჩი, შეიძლება, დიდი მეგობარი იყო ჟორდანიას მთავრობის და პირადათ თავმჯდომარის. კიდევ მეტი, მაგრამ ასეთი ახირებული განცხადების მოსმენას ის, ალბათ, არ მოელოდა. ამიტომ ამ განცხადებაზე მას ხმა არ ამოუღია.

ან კი რა უნდა ეთქვა? „საუბარის“ ოქმშიაც ასე სწერია: „ჩამოვარდა ხანგრძლივი სიჩუმეო“!

ბოლოს სიჩუმე ისევ ჟორდანიამ დაარღვია და დაიწყო თავისი ჩვეულებრივი მენშევიკური „სიბრძნე“ ბალავარისა“ იმის შესახებ, თუ როგორ ესმის მას იმდროინდელი სამოქალაქო ომი რუსეთში.

ირკვევა, თუმცა ეს დიდი ხნიდან გამორკვეული იყო, რომ მისთვის ეს ორი მებრძოლი ბანაკი—მეფის გენერალი დენიკინი და წითელი ჯარი ერთი და იგივე ღირსების მოვლენაა. ძველი მონარქიული მთავრობის შემოპრუნებისათვის ამხედრებული შავრაზმელები და ახალი სოციალისტური ცხოვრების მოსაწყობათ მებრძოლი მუშები. და გლეხები თურმე „ორი უკიდურესი ძალაა, „რომლებიც ერთად რუსეთს უფსკრულისაკენ მიათრევენ“.

ამფერუმ და ბარაქალა „სოციალისტს!“ თუნდაც ისეთს, რომელიც მენშევიკურ ორლობეს არ გამოირეზა. ცოდვა არ იქნებოდა, რომ მას ამ დიადი ბრძოლის შეფასების უფრო უკეთესი უნარი გამოჰყოლოდა?

ჟორდანიას ასე ათავებს ქადაგებას—„საქართველოს არავითარი სურვილი არა აქვს ჩაერიოს ამ ბრძოლაშიო!“ ამაზედაც დიდი მადლობა! მენშევიკები მუშათა კლასის მოღალატეების სახელს ასე „ღირსეულათ“ ვერ დაიმსახურებდნენ, რომ ისინი მართლაც არ ჩარეოდნენ ამ ბრძოლაში, რომ ისინი რეაქციის ბანაკს არ მიკედლებოდნენ რევოლუციის წინააღმდეგ.

ს ა უ ბ ა რ ი № 7

იგივე ბიჩო, სანდერსი და მთავრობის თავმჯდომარე.

რას ეხება ეს „საუბარი“?

იმავე დენიკინს და მასთან დამოკიდებულების მორიგებას. გვარიანი ბლომათ დახარჯეს მენშევიკებმა სიტყვები, მაგრამ ბოლოს მაინც იმ დასკვნამდე მივიდნენ, რომ ადრე თუ გვიან ისევ მორიგება და სიამტკბილობით საქმის გათავება სჯობს დენიკინთან, ამიტომ სწორეთ ასე განუცხადა ჟორდანიამ თავისი საბოლოო გადაწყვეტილება იმავე ბიჩს! ასეთი საქციელს ეხლა ხომ არ ეჩვეოდნენ მენშევიკები? ხელების ქნევა ჰაერში, „მაგარ-მაგარი“ სიტყვების სროლა, და ნაცარში ბღღვირის აყენება—ეს მათი ხელობა იყო იმთავითვე. ამ ხელობას მეორე მხარეც აქვს. ხმაურობის შემდეგ მენშევიკებმა მშვენივრათ იციან და იცოდნენ უკან-უკან წამოჩოჩება და ბოლოს ოთხ-ამონადებ უკანისკენ ძუნძული.

„გენერალ დენიკინისათვისაც უკეთესია, თუ მას ზურგი გამაგრებული ექნებაო!“—დასძენს ჟორდანიას.

ასე და ამრიგათ ცოტაოდენი უმნიშვნელო „უკმაყოფილების“ შემდეგ ორი „მეგობარი (გენერალი და ჟორდანიას)—უწინ პროფიით ჟურნალისტი და ლიტერატორი, ხოლო ეხლა „მთავრობის

თავმჯდომარე“) ისევ მეგობრულათ მასლაათობენ. პირდაპირ შეგე-
ნატრება გარეშე ადამიანს მათი ჭუჭუკი

„მე მსურს ყველაფერი კარგი გავაკეთო საქართველოსათვის“,
აცხადებს ბიჩი

„ყველა ბრიტანელი გენერალი რომ ასე გვეკიდებოდეს, ჩვენ,
ქართველებს—ყველაფერი მორიგებული და მოგვარებული გვექნებოდა
აქნამდო“—უპასუხებს ჟორდანიას.

მაგრამ ამ მუსაიფს ბოლო მაინც მწარე გამოჰყვა.

საქმე შემდგა. ჯერ კიდევ გენერალს უორკერს შეჰპირდა
ჟორდანიას, რომ, თუ ვინიცობაა, თქვენ გვანიშნებთ, რომ რომელიმე
გაზეთი თქვენთვის არასასურველს რამის დიბეჭდვას გაბედავს, თქვენ
ერთი თქმის მეტი არაფერი დაგპირდებით. ჩვენ მაშინათვე გამოუ-
ყვანთ ასეთს გაზეთს წირვასო.

ამ შეპირების თანახმად მენშევიკების მთავრობამ უკვე დახურა
გაზეთი „გრუზია“, ამავე დროს ერთი სხვა საინტერესო ამბავი მო-
ხდა. ბოლო დროს „ტაიმს“ში იბეჭდება აუარებელი წერილები, სადაც
არც ისე საპატიოთ იხსენიებენ საქართველოს მთავრობას და მათს
„დემოკრატიულ რესპუბლიკას“. ცხადია და აშკარაა, თუ ვინ აწვდის
„ტაიმს“-ს ლონდონში ამ ცნობებს. თბილისში ცხოვრობს—ეს ყველამ
კარგათ იცის—„ტაიმს“-ის კორესპონდენტი, აშკარაა, რომ ეს მისი
ნამოქმედარია; მაგრამ, ვინაა გამბედავი, რომ კატას ევენი შეაბას,
ვინაა, რომ გაბედავს და იტყვის, რომ ეს სწორეთ ასეა და ვინ გააგე-
ბინებს ინგლისის ჯარის უფროსებს, რომ მენშევიკების მთავრობას
ამ კორესპონდენტის საქციელი არ მოსწონს. მაგრამ ბიჩი აბა რისი
მეგობარია, რომ თვითონ არ მიუხვდეს მეგობარს გულის წადილს.

ის „არწმუნებს“, თუმცა არც ისე გულმოდგინეთ (ალბათ ფი-
ქრობს, —თუ არ დამიჯერებ, კისერი გიტეხიაო), რომ „აქაური კორე-
სპონდენტი ამ საქმეში არ ურევიაო“, ჟორდანიამაც უნდა დაიჯეროს.

ესეც დიდი თავაზიანობაა ინგლისელი გენერლისაგან, მაგრამ
სამაგიეროთ ამ „თავაზიანობის“ ნაცვლათ „მთავრობის თავმჯდო-
მარე“ უნდა მოისმინოს დიდი მოწიწებით ბიჩიდან მთელი გაკვეთი-
ლი იმის შესახებ, თუ როგორ სჯობს გაზეთის დახურვა: „უბრალოდ
გაზეთის დაკეტა მიზანს ვერ აღწევს. უმჯობესია, რედაქტორი
ციხეში ჩასვით, ხოლო შრიფტი ჩამოართვათ კონფისკაციის წესით.
ამას ბიჩი ისე ბეჯითათ ურკვევს მენშევიკების მთავრობის თავმ-
ჯდომარეს, რომ მას გაგება არ უნდა გაუჭირდეს. ისიც ისმენს და
ითვისებს დიდი მეგობრისა და მასწავლებლის გაკვეთილს. მართლაც,
რომ ვაგლახ, ასეთ დამოუკიდებლობას!!

ს ა უ ბ ა რ ი № 8

აქ ინგლისელების სახელით ლაპარაკობს გენერალი კორო, საქართველოს მთავრობის მხრივ კი — ჟორდანია.

აი, აქაა, თუ გნებავთ, უტყუარი და პირდაპირი მაგალითი და სურათი იმის, თუ როგორ ღონივრად გაეხსნათ მადა ინგლისელ ყაჩაღებს.

საქართველოს „დემოკრატიული რესპუბლიკის“ მთავრობა აბა რა მთავრობა იყო, მისი „სუფერენობა“ აბა რაში გამოიხატებოდა? განა ინგლისელ გენერლებს ერთხელ და ორჯერ უნახავთ ეს მთავრობის ხალხი, როდესაც ისინი (ეს „მინისტრები“ თავიანთ „თავმჯდომართურთ“) თვალის წამწამში შესჩერებოდნენ ინგლისელი ჯარის უფროსებს და თვითველ მათ თითის ჭაქნევაზე მზათ იყვნენ თუნდა წყალში გადაცვენილიყვნენ?

ეს ყოველივე იყო, მაგრამ ინგლისელებისათვის ესეც არ კმარა. მენშევიკების „მთავრობა“ მათ რაღაც „ნედორაზუმენიეთ“ მიაჩნიათ. როდესაც კარგს გუნებაზე ბრძანდებიან ეს გენერლები, ათასში ერთხელ ასს უზრდელ სიტყვას ერთს სიტყვას მაინც ზრდილობიანს გამოაყოლებენ ხოლმე; მაგრამ, საკმარისია ერთი ბეწო სიტყვა შეუბრუნოს ვინმემ მათ და, აბა, მაშინ უნდა უყურო სეირს! მაშინ ინგლისელებს ფეხებზე ჰკიდიათ დიპლომატიურათ სიტყვა-პასუხი, გაბოროტებული ლენერლების ღრიალი ცას ერთვის.

მოხდა ერთი ასეთი შემთხვევა: ინგლისელები — ამას ეხლა მტკიცება აღარ სჭირდება, ეს ყველასათვის აშკარაა — დენიკინის საქმეს თავის საქმეთ სთვლიდნენ, ხოლო დენიკინის ჯარს თავის ჯარათ. ამ ჯარს ხელის მოწყობა ესაჭიროებოდა, ჯარისათვის საჭირო იყო ტანფეხი, იარაღი და ათასი სხვა რამ. ინგლისელები თავისას მაინცაღამაინც არაფერს იმეტებდნენ. ისინი აქვე რუსეთის სამხრეთის ფრონტზე, აგროვებდნენ ერთხანს საომარ მასალას (ზარბაზნებს, ყუმბარებს, „პულემიოტებს“, ტყვია-წამალს და სხვ.) და დენიკინს უგზავნიდნენ. ეს საომარი მასალა ინგლისელებს გადაჰქონდათ რკინისგზით საქართველოს მიწა-წყალზე. სანამ დენიკინი ბალშევიკებს ებრძოდა, მენშევიკებს კრინტიც არ დაუძრავთ ასეთ ამბავის შესახებ, თუმცა ყოველთვის იმას ამბობდნენ — „საქართველოს იმათ (ესე იგი დენიკინისა და ბალშევიკების — პ. ს.) ჩხუბში არაფერი ესაქმებაო“, შემდეგ დენიკინმა საქართველოსაც შემოუტია და ამ დროს, როგორც იქნა, მენშევიკებმაც ამოითქვეს ენა და იმდენათ გაკადნიერდნენ, რომ ინგლისელების მატარებელი, რომელსაც დენიკინისათვის იარაღი მიჰქონდა,

დააკივეს. მტრისას, რაც ამაზე შავი დღე დააყენეს მენშევიკებს ინგლისელებმა! აი სწორეთ ამ „საუბარშია“ აღნიშნული ის ლაპარაკი, რომელიც ჰქონდა გენერალ კორის ჟორდანიასთან მატარებლის დაკავების შესახებ.

განრისხებული გენერალი მწყრალათ ჰკითხავს ჟორდანიას, თუ რა უფლების ძალით ჩაიდინა საქართველოს მთავრობამ ასეთი თავხედობა. ჟორდანია კანიდან ძვრება, უნდა შეასმინოს გენერალს, რომ საქართველოს მთავრობა „ყოველგვარ დახმარებას უწევს ინგლისის მატარებლებს“, მაგრამ ამ შემთხვევას ის იმით ხსნის, რომ ინგლისის მატარებლის შემადგენლობაში რამოდენიმე ვაგონი რუსული საომარი მასალით არის დატვირთული და „ჩვენ ვიცით, რომ ეს მასალა დენიკინს ეგზავნებაო“. მართლაც და, დიდი „გმირობა“ უნდა, როდესაც დარწმუნებული ხარ, რომ—ამა და ამ იარაღს ხეალ შენს წინააღმდეგ იხმარს შენი მტერი (დენიკინს მაშინ ომი ჰქონდა საქართველოსთან) ამ იარაღს დღე შუაგულ მიეზიდებიან შენ სამფლობელოდან და შენ გულხელ-დაკრეფილი არ უშზირო ასეთ ამბავს. ჟორდანიაც ამ უბრალო გარემოებას უხსნის გენერალს, მაგრამ გენერალი საკიროთაც არ სთვლის ამაზე პასუხი მისცეს საქართველოს მთავრობას, ის მხოლოდ იმითაა გაგულისებული, რომ, **ვინ გაზედა** ასეთი ამბავი, **ვინ მოახდინა განკარგულება** იარაღის გაჩერების შესახებ. ის გულმოსული კითხულობს—**„რატომ მე არ შემეკითხეთ, სანამ რაიმე განკარგულებას მოახდენდით“**.

ბედნიერი საქართველო და მისი „დამოუკიდებელი“ მთავრობა! თურმე ინგლისის მატარებელს რომ რამოდენიმე ვაგონი მოხსნა და რამოდენიმე საათით ჩიხში გააჩერო, ამისათვისაც მთავრობის თავმჯდომარემ, ვინ იცის რამდენი სიმწრის ოფლი უნდა დაღვაროს, რომ განრისხებულ გენერალის ღრიალს გადაურჩეს. გენერალი კორი აღშფოთებული კითხულობს—„პირველათ აჩერებთ თქვენ ინგლისელების მატარებელს?“

მთავრობის თავმჯდომარე. (მოწიწებით) დიახ!

გენერ. კორი და უკანასკნელადაც!

მთავრობის თავმჯდომარე. მე იმედი მაქვს, რომ...

გენერ. კორი. იმედი რას ჰქვია, უსათუოთ!

ეს სილაც გააწნეს მენშევიკურ მთავრობას, კიდევ ერთხელ ჩააკმენდინეს მას ხმა და დაანახვეს, თუ როგორ ესმოდა ინგლისელებს, რომლის სასარგებლოდ ჟორდანიას და მის მთავრობის წევრებს, თურმე, მთელი 25 წელი უწერიათ და ულაპარაკიათ, „საქართველოს დამოუკიდებლობა“.

მენშევიკებმა ეს სილაც შესჰამეს და ამის შემდეგ, ვინ იცის, კიდევ რამდენჯერ შემოეხარჯათ იმის თქმა, რომ მათ გული „არ შესცვლიათ არც ინგლისელების და არც სხვა მოკავშირე სახელმწიფოებისადმი არც ომის დროს, არც მის შემდეგ!“

აი სიყვარულიც ამასა ჰქვია! ასეთი სიყვარული მხოლოდ მენშევიკებს შეუძლიათ, ვინაიდან მათ სიტყვით კი არა, **საქმით და მოქმედებით** სძულთ „აღმოსავლეთის ფანატიკოსები“ და სულში იძვრნენ „დასავლეთის იმპერიალისტებს“. ეს გუნების საქმე როდია, ასე მოსდგამს მუშათა კლასის მოღალატეებს ყველგან. მენშევიკებიც ამ საერთო ხედვრს იზიარებენ.

ს ა უ ბ ა რ ი № 9.

მომქმედი პირნი: ბიჩი, სანდერსი, ჟორდანია.

ყველა ძველი ნაცნობებია.

აქ კიდევ შემოტრიალდა უკულმა გაზეთების დაკეტვა-აღკრძალვის საკითხი.

ინგლისელებს მოუწყვიათ ინგლისური გაზეთის გამოცემა... თბილისში. გამოჩენილა ისეთი ოსტატი ხალხი, რომელიც რუსულ გაზეთთან ერთ ნაწილს ინგლისურათ ბეჭდავდა. ალბად კარგს არაფერს სწერდენ საქართველოს მთავრობის შესახებ, თორემ მენშევიკები მას ხელის შეხებას ვერ გაუბედავდენ. ბოლოს გაბედეს, როგორც იქნა, და გაზეთი მიხურეს, არა იმ წესით, რასაკვირველია, როგორც ბიჩი ურჩევდა ჟორდანიას („რედაქტორი ციხეში დაამწყვდიე, სტამბას კი ბოქლომი დაადეო) და ინგლისელი გენერალი თავის ამალითურთ უკვე ზის ჟორდანიას კაბინეტში და უკვე არკვევენ ამ საკითხს.

ჟორდანია არწმუნებს გენერალს, რომ მთავრობას „არაფერი არ აქვს ინგლისური გაზეთის და მით უმეტეს, მის რედაქტორის (ვინმე ინგლისელი ლინდლეი სკოტის) წინააღმდეგ“.

„ინგლისური გაზეთი დაიბეჭდოს რამდენიც გნებავდეთ“.

„ყველაფერი ისე გაკეთდება, როგორც გენერალი მოისურვებს კოხივით ისვრის ჟორდანია, თუმცა, მას, როგორც ვიცით, მაინცა და მაინც ენის ჭეჭლი არც ისე უჭრის.

კიდევ ერთი წამოჩოქება! კიდევ ერთი პანლური! მაგრამ ვინ დასთვალა, ვინ იცის სათვალავი, რამდენჯერ და როგორი შეურაცყოფა მიაყენეს საქართველოს „უზენაესი ხელისუფლების“ წარმომადგენლებს ინგლისის ჩინოვნიკებმა? რომელი ერთი უნდა ჩამოვთვალოთ?

* * *

ასეთია ეს ცხრა საუბარი, რამდენი ამისთანა სხვა იყო მანამდე და მას უკანაც, ამას ვინ მოსთვლის, მაგრამ თუნდა ამ ცხრა შემთხვევაში, რამდენჯერაა ჩაწიხლული და ფეხ-ქვეშ გათელილი მენშევიკების „დამოუკიდებლობა“?

ვინ იცის, რამდენი ასეთი და ამაზე უფრო ნათლათ და აშკარათ რომ ამჟღაენებს მენშევიკური მთავრობის სრულ არარაობას, საბუთები თან გაიყოლიეს მენშევიკებმა.

ჩვენ არ ვიცით იხილავს თუ არა თუნდა ოდესმე, ეს სასახელო საბუთები დღის სინათლეს, მაგრამ ამას არც იმდენი მნიშვნელობა აქვს.

ჩვენ უკვე რაც ვნახეთ, ისიც საკმარისია.

სრული არარაობა, უსაზღვრო შიში ინგლისელების (ამ „საუბრების“ საგანსა და ჩარჩოს რომ არ გავცილდეთ) წინაშე, და იმგვარივე უსაზღვრო... სიძულვილი მუშათა კლასისა და მუშათა რევოლუციისადმი.

ასეთია ეს სურათი!

ჩვენთვის აშკარაა, რომ „კუზიანს მხოლოდ საფლავი გაასწორებს!“.

ცხადია და აშკარაა ისიც, რომ მენშევიკების უსაქმოდ დარჩენილ ყბედების მოღალეა ძნელი საქმეა, მაგრამ, თუ კი ვინმე დარჩა ჩვენში ისეთი, რომ ოდნავ მაინც სწამს მენშევიკების მოქმედების ამბავი „დამოუკიდებელი სახელმწიფო“ გეჭონდა და სხვ., მათ გულდასმით წაიკითხონ თუნდა ეს მასალა და, ჩვენ დარწმუნებული ვართ, ისინი ამ მოკლე და შემთხვევით აღმოჩენილ საბუთების ნაგლეჯიდანაც ბევრს საგულისხმოს ამოიკითხავენ.

პავლე მ. საყვარელიძე.

ქ. თბილისი
1927 წ., ივნისი.

რევოლუციონური მოძრაობა შორაპნის მაზრაში

წინასიტყვაობის მაგიერ.

რევოლუციონური მოძრაობა 1905 წ. საერთოდ შორაპნის მაზრაში და კერძოდ სამრეწველო ცენტრში, ქიათურაში, სახელოვანი ფურცელია რუსეთის დიდი რევოლუციის ისტორიაში. შორაპნის მაზრის როლი ერთობ დიდია. მაზრამ თვალსაჩინო ადგილი დაიკავა 1904—1905 წ. შავი ქვის სამეფო 1905 წელს ხასიათდება განუწყვეტელი ბრძოლით კაპიტალისტებთან და თვითმპყრობელობის ჯალათებთან. შორაპნის მაზრას წილად ხვდა წინა პოზიციაზე დგომა დასავლეთ საქართველოში, რეაქციის სუსხი და მისი პირველი იერიშები შორაპნის მაზრაზე იქნა მიტანილი, ლიხის მთის გადაღმა რევოლუციონური მოძრაობის პირველი დარაჯი და პირველი ბრძოლის მიმცემი შორაპანი იყო. ამიტომ ის ყველაზე მეტად დააზარალა და გაანადგურა აღვირწახსნილმა რეაქციამ. რეაქციის გაბატონების შემდეგ საქართველოს ქალაქები და მაზრები დროებით იარაღს ჰყრიან, შეიარაღებულ ბრძოლაზე ტაქტიკური მოსაზრებით ხელს იღებენ, შორაპნის მაზრა კი ბრძოლას განაგრძობს, ნამდვილ ომს აწარმოებს აფრასიონ მერკვილადის მეთაურობით დამსჯელ რაზმებთან, ებრძვის პოლიციის მოხელეთ, სოფლის რეაქციონერ ელემენტებს.

ქიათურის მუშების ბრძოლა სერიოზულ კრილობას აყენებს მეფის თვითმპყრობელობას, ბუნებრივად სტრატეგიული ქიათურა, შავი ქვის ბაზრის დაკარგვის შიშით, საგონებელში აგდებს კავკასიის უმაღლეს მთაურობას, ქიათურის მიმართ ის მთელ რიგ დათმობებს აწარმოებს. ვისაც უნახავს ქიათურაში დაწყებული კლასთა ბრძოლა, სოფლად კი—გლეხკაცებისა სისხლის მსმელ მემამულეებთან, —ის ერთნე-

ლაც არ დაკარგავდა იმის იმედს, რომ მუშათა გამარჯვების საქმე წაგებული იქნებოდა.

არც ერთ შემთხვევაში არ შემწევს ძალა გაეაშუქო მაშინდელი მოძრაობის სახელოვანი დრო და რეაქციის სისხლიანი ეტაპები.

პატარა ნაშრომში მომყავს ზოგიერთი ფაქტები 1905-ს და მასთან დაკავშირებული წლების პერიოდების, რომელსაც ვაძლევ მხოლოდ ეპიზოდურ ხასიათს. რევოლუციონური მოძრაობის ისტორიის დაწერა—მისი დეტალების კვლევა-ძიება კი რევოლუციის ისტორიკოსების საქმეა და ვისაც ეს საპატიო როლი შეხვდება, ვფიქრობ, ეს ნაშრომიც, როგორც მასალა, გამოადგება. ამიტომ სრული დარწმუნებული ვარ არავინ კადნიერებათ არ ჩამითვლის, თუ მე ესა თუ ის მომენტი მოვიგონე და თან ჩავუერთე ის დოკუმენტები, რომელიც პირადათ მე ხელთ მქონდა. აგრეთვე ეჭვი არ არის, რომ აქ ბევრი თავდადებული ამხანაგები, უშუალოდ მონაწილენი ქიათურის და საზოგადოთ იმერეთის რევოლუციონური მოძრაობისა გამომჩნენ, რაც უსათუოთ უნდა მიეწეროს მესხიერების ღალატს, დასასრულ, მიუხედავად იმ ნაკლისა, რომელიც ამ შრომას თან ახლავს, მაინც არ დარჩება ინტერესს მოკლებული მეტადრე იმათთვის, ვისაც სურვილი აქვს 1905 წლის შესწავლისა საქართველოში.

მუშაობის საკატორლო წესი.

1905 წლამდე ქიათურის მალაროს მუშების მდგომარეობა აუწერელი იყო. ექსპლოატაციას საზღვარი არ ჰქონდა. შავი ქვის მრეწველებს მუშების ჩაგვრაში ხელს უწყობდა ისიც, რომ მალაროს მუშები მუდმივი არ იყო. იმერელი გლეხი დრო-გამოშვებით მოდიოდა ქიათურაში კაპიკების საშოვნელად. ის ერთი ან ორი კვირის მუშაობის შემდეგ ისევ სოფლის მეურნეობას უბრუნდებოდა. მუშები თავიანთი პირობების გაუმჯობესებაზე ოდნავათაც არ ზრუნავდნენ. მუშები უფიცი და გაუნვითარებელი, კაპიტალისტების და „პოდრიანიკების“ მონები, უხმო, უენო, ეს ნამდვილი „უსულო მანქანა“ იყო მრეწველების ხელში, მრეწველის „კეთილშობილებაზე“ იყო დამოკიდებული სამუშაო ქირის განსაზღვრა.

უბედური შემთხვევისაგან მუშა დაზღვეული არ იყო, მუშის სიცოცხლე ბეწვზე ეკიდა ბნელ, ცივ და გაუმაგრებელ მალაროებში.

მუშათა პროფესიონალური კავშირები არ არსებობდა. რევოლუციონური ორგანიზაციები ჯერ კიდევ არსად სჩანდა.

პოლიცია, სასამართლო და მთავრობა მრეწველების, „პოდრი-
იკების“ მხარეზე. გაქნილი „პოდრიიჩიკი“ მუშას იმ მცირე ხელ-
ფასაც კი ართმევდა, რომელიც „პოლუჩაზე“ ერგებოდა. მეურმეს
და მეყუთეს წონაში ატყუებდნენ, ანგარიშში და ფულის დათვლაში—
კაპეიკებს აცოცებდნენ. მუშა 14—16 ს. მუშაობდა. მნგრეველს, („კირ
ქაზე“ მომუშავეს) ერთი მანეთი ან ოთხი აბაზი უჯდებოდა დღეში,
უკან მგორებელს, („ტაჩაზე“ მომუშავეს), რომელსაც მოჭრილი ქვა
გვირაბამდე ბაქანზე გაჰქონდა—70—80 კ. ეძლეოდა, ბაქანზე გამო-
ტანილი ქვის გადამრჩეველს 10—50 კ. დღეში. უკანასკნელ საქმეზე
მცირეწლოვანთა შრომას იყენებდნენ. მუშას ბინა არ ჰქონდა, მას გა-
რედ ეძინა. წვიმიან და თოვლიან ამინდში მალაროს აფარებდა თავს.
მუშა იყო დაუბანელი და გაურეცხელი. მისი პური და მჭადი შავ-
ქვაში—გასვრილი. ანტი-პიგიენური და ანტი-სანიტარული მდგომა-
რეობა მალაროს მუშებს „საიჩიოს“ გზავნიდა, კიათურა კატორღა,
განხორციელებული სახალინი იყო; იმერელი გლეხი უწლოვანი შვი-
ლით სიცოცხლეს და ღონეს კაპეიკებისათვის კიათურის მალაროებს
სწირავდა. ადგილობრივი და საზღვარ გარეთელი კაპიტალისტები
კიათურელი მუშების სისხლით და ოფლით კაპიტალს იძენდნენ.
ინგლისში, გერმანიაში, ბელგიაში, ავსტრო-უნგრეთში და სხვა სა-
ხელმწიფოებში ოც მილიონზე მეტი შავი ქვა გაჰქონდათ. ის იაფი
და კარგი ხარისხის იყო¹⁾.

რკინის გზის გაყვანამდის კიდევ უარეს პირობებს აგვიწერს
ამხ. თოდრია.

¹⁾ კიათურის წარმოებაში გამეფებულ ჯოჯოხეთურ პირობებს 1900 წლამ-
დის კარგად აგვიწერს კიათურის მალაროებში მუშაობის კარგი მცოდნე ლადიმე
თოდრია, რომელიც იქ დიდხანს მუშაობდა. ლადიმე იქ მუშაობდა კიათურის რკი-
ნის გზის გაყვანის დროს, 1891 წლიდან. აი რას. მოგვითხრობს თავის მოგონებებში
ამხ. თოდრია: „მალაროს მუშები და აგრეთვე გადმოიზიდველი ჩაღვადრების მუ-
შაობის დრო განსაზღვრული არ იყო, მუშაობა გძელდებოდა 16—18 საათს დღე-
ში. ერთი კუბი საყენი მარგანეცის დამუშავება, ე. ი. მოთხრა, გამოზიდვა, გაწმენ-
და-გაეცხრილვაში მუშას ეძლეოდა 25—30 მანეთამდე. მერე, არ იკითხავთ, როგორი
საყენი უნდა ყოფილიყო? იქაური ჯოხისაგან გამოჭრილი არშინი შეიცავდა 22
ვერშოკს („არსენას არშინს“). ასეთი არშინით იზომებოდა იქაური საყენი, რომელიც
სინამდვილეში იყო საყენ-ნახევარი. თეიოფულ მუშას დღეურათ 18 საათის მუშა-
ობით უჯდებოდა ექვსი შაური ან არა უმეტეს ორი აბაზისა.

ავიღოთ მეთრმე და ჩაღვადრების მდგომარეობა. მარგანეცის საწყობიდან
მალაროებამდის არის 5 ვერსი, ზოგან 7 და 8, კლდეები და ვიწრო გზები. ხშირი
იყო შემთხვევა საპალნიანი ცხენების კლდეში გადაჩეხვის, ასეთ მანძილიდან ფუთის
გადმოტანა ღირდა ერთი ან ერთნახევარი კაპეიკი. ერთ უღელ ხარებს ან წვეილ
ცხენებს, თავისი მუშა მხლებლებით დღეში უჯდებოდა ექვსი აბაზიდან ორ მანე-
თამდის“.

12-15 ქონ

1905 წლის მოახლოება.

რუსეთში დაწყებული რევოლუციონური მოძრაობას ქიათურის მუშებისათვისაც უნდა აეხილა თვალები. მუშებს ადამიანური უფლებების ძებნა უნდა დაეწყო. რამდენათ ახლოვდებოდა 1905 წელი, იმდენათ ქიათურის მუშები იღვიძებდნენ: თბილისში, ქუთაისში და გურიაში დაწყებული მოძრაობა ქიათურის და იმერეთის სოფლებს ფართოდ მოედო. 1903 წლის მეორე ნახევარში იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტი უკვე არსებობდა. ამავე წელში ქიათურაში მომხდარმა ამბებმა, პირველმა გაფიცვამ, მრეწველებს ძილი დაუფრთხო. ამ გაფიცვის დროს მუშებმა დაამტკიცეს კაპიტალისტების კანტორები და შავი ქვის სასწორები. დიდი ხნობით გამწვარებული მუშები მზად იყვნენ თავი გაეწირათ, მწავრებელის წინააღმდეგ აშკარა ომი ეწარმოებიათ¹⁾. ქიათურის მუშების პირველმა ბრძოლამ იმდენათ სტიქიური და მკაცრი ხასიათი მიიღო, რომ თვით ხელმძღვანელების მიერ საჭირო შეიქნა „მშვიდობის“ და „ზომიერების“ შეტანა მუშებში. აქედან იწყება ქიათურის მუშების ახალთაობის მხარეზე გადასვლა, ბრძოლა ადამიანური უფლებების მოსაპოვებლად. მუშების პირობების გაუმჯობესების საკითხი ახლა კი მთელი სირცქედ

1) 1903 წლის გაფიცვისა და დემონსტრაციის შესახებ საინტერესო სურათს იძლევა თავის მოგონებებში იგივე ამხ. ლ. თოდრია: „1903 წელს ქიათურაში მოხდა გრანდიოზული დემონსტრაცია. მთელი ახლო-მანლო სოფლები, მალაროს მუშები და ჩალვადრები, დაახლოებით 10 ათასამდე მონაწილეობას ღებულობდა ამ დემონსტრაციაში. მუშები შეიარაღდნენ წაკატის და ნიჩბების ტარებით ყველა მადნებში და ასე დარაზმული სტიქია თავს დაესხა ქიათურის სასწორებს, რომელსაც წაუკიდეს ცეცხლი და მიანგ-მოანგრიეს, შემდეგ იერიში მიიტანეს პოლიციის სამმართველოზე და ისიც დასწვეს, მოკლულ იქნა „სტრაჟნიკი“ და პოლიციის ჯაშუში მზეიძე. დემონსტრაციამ მეტის მეტი სტიქიური ხასიათი მიიღო... დემონსტრაციის შემდეგ წარდგენილ იქნა მთელი რიგი მოთხოვნები: კაპიტალისტებმა დააკმაყოფილეს და მუშებმაც განაახლეს მუშაობა. მთავრობის რეპრესიების გავლენით მუშებისათვის აღთქმული დაპირებანი კაპიტალისტების ერთმა ჯგუფმა უკან წაიღო და რამდენიმე „აჯანყების“ მონაწილე მუშა პოლიციას ჩაუგდეს ხელში“.

საც. დგმ. მუშაობის დაწყების შესახებ ლ. თოდრია მოგვითხრობს: 1903 წ. ჩემთან დაბინავდა ჩემი ძველი მეგობარი ნესტორ ჩიკვაძე, რომელმაც თან მოიყვანა და ჩემთან დააბინავა ერთი უცნობი ამხანაგი, ნოე სიხარულიძე. ეს იყო უბრალოდ ჩაცმული შავგვრემანი კაცი, რომელიც დღითი ოთახში წიგნებს კითხულობდა, მხოლოდ საღამოობით სადღაც წაეიდოდა და შუალამზე ან გაოთენებისას დაბრუნდებოდა, აღნიშნული სიხარულიძე ექვსი თვე ცხოვრობდა ჩემთან და მემისი ვინაობა არ ვიცოდი. ეს სიხარულიძე ბოლოს აღმოჩნდა ნოე ხომერიკი („უხეხუხა“).

(„მოგონებანი საქართველოს რევოლუცი. მოძრაობიდან“, გამ. 1925 წ.)

სიგანით წამოიჭრა მრეწველების წინაშე. იმერეთის სოფლებში მოძრაობა დაიწყო 1904 წლის დამლევს, ხუთის დასაწყისის იმერელ გლეხს შეატყობდი, რომ ის „რადაცასთვის“ ემზადებოდა. ის ბატონყმობის ნაშთების მოსასპობად ემზადებოდა. გლეხობა მემამულეთ ეკვეთა. მოძრაობა დღითი-დღე გაძლიერდა, იმერეთის რევოლუციონურმა მოძრაობამ მიიღო გარკვეული ხასიათი და ფორმა. ის გამოდის რუსეთის სოციალ დემოკრატიული მუშათა პარტიის პროგრამით. გურიასთან შედარებით იმერეთის მოძრაობას პირველ ანებში სტიქიური ხასიათი აქვს. სამმართველოების დაწვა და დანგრევა, სკოლის შენობების დაკაეება და მოსამსახურეთა გარეკვა სკოლიდან და სხვ. 1905 წელს უკვე სოფლებში გლეხთა მკიდრო ორგანიზაციები გაიზარდა, ძალა-უფლება ხალხის ხელში გადავიდა, მემამულეებს და სამღვდელოებას მასიურად ებრძვიან. ბოიკოტს უცხადებს პრისტავს და სუდიას „ხალხი თვით შეიქნა თავისი თავის მოსამართლე“ და მთავრობა.

მთელ ზემო იმერეთს ხელმძღვინელობს ქიათურის ორგანიზაცია, რადგან ამ ორგანიზაციას 1905 წელში კარგი ინტელექტუალური ძალები ყავს.

ორგანიზაციის შექმნა და პარტიული მუშაობის დასაწყისი.

1905 წლის დასაწყისში პარტიული მუშაობა გაჩაღებული იყო, სოც.-დემოკრატიული წრეები — მოწყობილი; მუშაობა თანდათან ძლიერდებოდა. იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტი¹⁾ მომუშავეების გაგზავნას არ იზურებდა. ქიათურას პროპაგანდისტები დღითი-დღე ემატებოდა. 1905 წელში უკვე საკმაო პროპაგანდისტთა კადრი ჰყავდა ქიათურას. პროპაგანდისტთა კორპორაციაში (კოლეგიაში) 10 — 15 წევრამდე შედიოდა. პროპაგანდისტი მიმაგრებული იყო რაიონზე. პროპაგანდისტი რაიონის წარმომადგენელთან ან სხვა ორგანიზაციებთან ერთად წრეებს აწყობდა, პროპაგანდა-აგიტაციას ეწეოდა, პარტიის გაყოფის შემდეგ რაიონს იცავდა მენშევიკებისაგან და სხვა პარტიებისაგან, ის მათ იდეურათ ებრძოდა. მუშაობის და მიღწევების შესახებ ორგანიზაციას ანგარიშს აბარებდა (არა წერილობით). თუ გინდ რაიონი ახლოს ყოფილიყო ქიათურის ქალაქზე, ის უსაფუძლოდ არ

¹⁾ იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტის წევრებათ სხვადასხვა დროს იყვნენ: ბარონ ბიბინიშვილი, საშა წულუკიძე, სოსო ჯულაშვილი, პარმენ ტიკინაძე, კოლია ქარცივაძე, სამსონ კილაძე, ნოე ზომერიკი, ალიოშა ჯაფარიძე, ნიკო (მიტო) მგელაძე და სხვები.

ჩამოდიოდა. კვირას პროპაგანდისტი სოფლად მიდიოდა მიტინგზე გამოსასვლელად სოციალ-დემოკრატიული აზრების გასავრცელებლად, ათისა და ასის თავების ორგანიზაციის მოსაწყობათ, სოფლად მოგზაურობის შესახებ ორგანიზაციას ანგარიშს აძლევდა და ორშაბათიდან ისევ მალაროს მუშებთან რჩებოდა შაბათამდე. პროფესიონალების ნივთიერი მდგომარეობა მალაროებში უნუგეშო იყო: პური და ყველი, ცხელ საჭმელს იშვიათად მიირთმევდა. ჭიათურაში პროფესიონალების ეკონომიური მდგომარეობა ასეთი იყო: დახმარება ან ჯამაგირი განსაზღვრული არ იყო. პარტიის ხაზინადარი ნივთიერ მდგომარეობას ასე აგვარებდა: საჭმელი (ღვინო არა), ფეხზე და ტანზე, პაპიროსი. ხაზინადარს ვანო ლომთათიძეს კრედიტი ჰქონდა თედორე კეშელავას რესტორანში. კეშელავას ორგანიზაციის ხაზინადარი წინ და წინ გააცნობდა კრედიტორის ფიზიანომიას. პაპიროსზე ბევრი ფული იხარჯებოდა. მიშა დავიდოვმა ეკონომიის გაკეთების მიზნით კონტრაბანდი თამბაქოს ყიდვის წინადადება მისცა ხაზინადარს. (მახსოვს მთელი კალათი თამბაქო არალეგალურ ბინაზე).

იანვრის გაფიცვა.

გრანდიოზული გაფიცვა, რომელიც მოხდა 1905 წლის დასაწყისში, დაიწყო 26 იანვარს. გაგრძელდა ორ თვეზე მეტი. წამოყენებული იყო ეკონომიური მოთხოვნებიანი. აღსანიშნავია, რომ ჭიათურის ორგანიზაცია პირველ ხანებში არ აყენებდა დიდ მოთხოვნილებებს. ამას ჰქონდა ტაქტიკური ხასიათი, რათა მუშებში ბრძოლის მაღა თანდათანობით გაღვიძებულიყო.

პირველად პოლიტიკური მოთხოვნებიანი არ იყო: ასე, მაგალითად, იანვრის გაფიცვის დროს მუშები მოითხოვდნ „კირკაზე“ მომუშავეთათვის (მწვრცეველებისათვის) 2 მანეთს, „ტაჩკაზე“ მომუშავეთათვის 1 მან. 20 კაპ. მრჩეველთათვის 1 მან., ბინებს—მალაროებში და ცხელ წყალს—ჩაისათვის. ამ მოთხოვნილებებში მუშები გამარჯვებული გამოვიდნ. მოთხოვნებიანი თუმცაღა სავსებით არ იქნა დაკმაყოფილებული, მაგრამ ორმოცი პროცენტით ხელფასი გადიდებულ იქნა.

1906 წ. ივნისში კი მოთხოვნილება უფრო ფართე იყო: 8 საათის სამუშაო დღე, ნარდი მუშაობის მოსპობა, მიღება-დათხოვნის საქმის მუშებისავე ხელში გადასვლა. მუშათა იაფ-ფასიანი სადილი, უფასო ბიბლიოთეკა, მუშათა კავშირების თავისუფლება და სხვა.

ეს გაფიცვაც სრული გამარჯვებით დასრულდა. ორგანიზაციის

და საზოგადოთ სოციალ-დემოკრატიული პარტიის გავლენა გაიზარდა როგორც ქიათურაში, ისე სოფლად. ეხლა უკვე მრეწველებმაც ხელი აიღეს პოლიციაზე, კაპიტალისტებმა ზურგი აქციეს „პრისტავს“ და გუბერნატორს—კაპიტალისტები და მათი რწმუნებულები სოციალ-დემოკრატიულ კომიტეტში მიდიოდნენ რჩევისათვის, „წესრიგისათვის“, დაცვისათვის და სხვა.

ორგანიზაციის ერთ მთავარ ამოცანას შეადგენდა მეფუთეების მოსპობა. მეფუთე იგივე მუშები იყო, რომლებიც ნარდათ, ფურობით ღებულობდნენ სამუშაოს განსაზღვრულ კაპეიკებში; ესენი აღარც ზუშების კატეგორიაში იყვნენ და აღარც „პოდრიაჩიკების“, ისინი მუშათა მოთხოვნების გამარჯვებას და დღიურ ხელფასის აწევას აბრკოლებდნენ. „მეფუთეები“ გაფიცვებმა მოსპო.

✓ ვინ მუშაობდა ქიათურაში

ქიათურის მოძრაობა ცენტრი შეიქმნა. მუშაობა გაფართოვდა; მუშების ფართე მასები სოციალ-დემოკრატიულ პარტიის გავლენის ქვეშ მოექცა. საჭირო შეიქმნა ხელმძღვანელთა კადრის გადიდება მუშებში და გლეხებში, სოციალ-დემოკრატიული ცოდნის საფუძვლიანად შეტანა. ამიტომ არც კავშირის კომიტეტი და არც ქუთაისის არ ძუნწობდა პროფესიონალებით ქიათურის ორგანიზაციის გაძლიერებას. სხვადასხვა დროს ქიათურაში მუშაობდნენ შემდეგი ამხანაგები: მიშა დავიდოვი (ორგანიზაციის მთავარი ხელმძღვანელი და ლიდერი) სტეპკო ინწკირველი, დათიკო სულიაშვილი, გუცა პარკაძე, ეპიფანე მგელაძე (მიტოს ძმა), პავლე მიხეილის ძე საყვარელიძე (პატარა), მეორე—პავლე დავითის ძე საყვარელიძე, რომელიც ამჟამად პარტიის გარეშე დგას, ბაქრაძე (ეფლენი), ბაქრაძეს თავი მოკვეთეს სპარსეთის რევოლუციაში ცნობილ სათარხანის დროს. მელიტონ ფილია (ავგუსტულა) ამჟამათ დაბრუნდა საზღვარ-გარეთიდან და მუშაობს კომინტერნში. გალაქტიონ და ალექსანდრე ვაშაძენი, კოტე ცინცაძე, ვანო კიასოვი, ვანო ლომთათიძე, ლადიმე თოდრია, ქრისტეფორე მეღუა, იონა ბელიაშვილი, კარპეზ მოდებაძე, იუსტინე და იაკობ გამზარდაშვილი, ნიკოდიმოს ბრეგვაძე, ს. ბუაჩიძე, ლ. ემუხვარი, ბუდუ მდივანი, ფაცია გალდავა, ალაბეკა (მუშაობდა თათარ მუშებში), საშა წულუკიძე და სოსო ჯუღაშვილი, უკანასკნელი—მხოლოდ სერიოზულ მომენტში მუშაობდა, აგრეთვე შენშევიკებთან კამათის დროს, ამ სტრიქონების ავტორი.—მენშევიკებიდან მუშაობდნენ: ნოე ხომერიკი, ზაქარია გურული, ზაქარია ჩიჩუა, გრიგოლ ლორთქიფა-

ნიძე, სირბილაძე (პარიეელი № 1). ანდრონიკაშვილის გვარზე (პარიეელი № 2), ცნობილი ორგანიზატორი ნესტორ ჩხიკვაძე, შალიკო აბდუშელიშვილი, ალფესი ხელაძე, გიორგი წერეთელი, კოლია ჩხეიძე, ვანო კიკვაძე, არ. თოდრია და სხვები.

როგორც ვიცით, ესერებს თავისი ორგანიზაცია ჰქონდა ჭიათურაში. მათ შორის იყო ისიდორე ვარაზაშვილი, მიშა გეგეჭკორი, ვანო ბახტაძე, კაკაბაძე, გუჯეჯიანი და სხვები.

ანარქისტებს ჭიათურაში მომხრენი არ ჰყოლია, მათ ყავდა თითო-ოროლა კაცი. უეჭველია, მთელი რიგი მაშინდელი სახელოვანი ამხანაგებისა აქ მოხსენებული არ არის. მოგონება ყველა იმ ამხანაგებისა, ვინც იქ მუშაობდა, ძნელია ამჟამად სათანადო დოკუმენტების უქონლობის გამო.

ფრაქციული ბრძოლა.

ჭიათურაში და საზოგადოთ იმერეთში ფრაქციულმა ბრძოლამ ბალშევიკებსა და მენშევიკებს შორის მწვავე ხასიათი მიიღო. პირველი და გადამწყვეტი ბრძოლა მენშევიკებს მისცა სოსომ პერევისის რაიონში. ცნობილია, რომ სოსოს პირველი ადგილი ეჭირა კავკასიის ბალშევიკებში. მას ეკუთვნის ბროშიურა „გაკვერით პარტიულ უთანხმოებაზე“. ამ ბროშიურამ საშუალება მისცა ქართველ ბალშევიკებს გარკვეულიყვნენ უთანხმოებაში, ფრაქციული ბრძოლა გაშორდა ვიწრო წრეს, კამათი იყო მიტინგებზე, სადაც მუშაც იყო და „პოდრიაჩიცი“, პარტიული და არა პარტიული; სოფლად კამათს აგრეთვე მწვავე ხასიათი ჰქონდა, ბალშევიკი და მენშევიკი ერთმანეთს ებრძოდა. იმერელი გლეხი ორივეს უსმენდა, მის სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა, როდესაც ძველ წესებს ებრძოდნენ, მეფის თვითმპყრობელობას და პოლიციას. — მაგრამ ის ჩაფიქრებული იყო, როდესაც ახალ თაობის ხალხი ერთმანეთს ებრძოდა. თუ რა მწვავე ხასიათი ჰქონდა კამათს ჭიათურაში, ამის დასამტკიცებლად მოვიყვან ერთ ამონაწერს: მაშინდელი „პროლეტარიატის ბრძოლა“-დან (№ 11, 1905 წ.) „რედაქცია სწერს: ჩვენ მივიღეთ ჭიათურიდან რეზოლიუცია, სადაც 200 პერევისელი მუშა ზიზღს უცხადებს მეუმცირესე გრიგოლს¹⁾, რომელმაც ამხ. კობაზე გაავრცელა ცრუ ხმები პერევისში კამათის გამო“²⁾.

—¹⁾ აქ ლაპარაკია გრიშა ლორთქიფანიძეზე.

²⁾ ფრაქციულ ბრძოლის სიმწვავეს კიდევ უკეთ ახასიათებენ ის ამხანაგები, რომლებიც დაესწრენ კამათს ბალშევიკებსა და მენშევიკებს შორის. მენშევიკების

ბალშევიკებს ჭიათურის ორგანიზაციის გაყოფის შემდეგ ჭიათურაში უმრავლესობა აღმოაჩნდა. გაჩაღებული ბრძოლა მუშებზე გავლენის გასაძლიერებლად ბალშევიკების სასარგებლოდ გათავდა. საზოგადოთ საქართველოში ბალშევიკები ჭიათურაში იყვნენ ძლიერი. აქ იყო უმრავლესობა უმრავლესობაში და უმცირესობა უმცირესობაში. თვით ჭიათურაში ბალშევიზმის დედა ძარღვი „ვაგონის“, დამტვირთავი მუშები იყო. ეს მუშები თითქმის მუდმივ მუშებათ ითვლებოდნენ. ამ მუშების საუკეთესო და დიდი უმრავლესობა ბალშევიკებს ემხრობოდა. ეს მუშები ორგანიზაციის მატერიალური ბაზაც იყო. ივნისის გაფიცვის შემდეგ დამტვირთავი მუშა დღეში იღებდა 2 მანეთს და ბინას. მისი სამუშაო დრო 8 საათი იყო. მუშები ფინანსიურად ორგანიზაციას ეხმარებოდნენ. აგრეთვე მათთან ინახავდა თავს მთელი რიგი პროფესიონალებისა — „სტარშები, პრიკაშნიკები“, რომელთა დანიშვნა ორგანიზაციას ეკუთვნოდა. ივნისის გაფიცვებმა კიდევ უფრო გაიზარდა მუშების აქტიუობა და ბალშევიკების გავლენა. ივნისის გაფიცვა 1905 წელს კიდევ გამარჯვებით გათავდა.

ვინ მოჰკლა კომანდირი ტარასოვი და ჟანდარმი დერევიანინი.

ჭიათურაში ჯერ ოქტომბრის მანიფესტამდეც თავისუფალი მიტინგები და კრებები ეწყობოდა. პოლიციას წინააღმდეგ მიეცემოდა გაფრთხილება, რომ მიეღო ზომები მიტინგის დაცვის შესახებ კანონებისაგან. ერთი ასეთი გაფრთხილებისათვის მეც ვიყავი გაგზავნილი „პრისტავ“ პროკოპი მესხთან, რომელიც ოფიციალურათ გაფრთხილე პარტიის სახელით. მესხი ლოიალური იყო. მან მიიღო ზომები კომიტეტის ბრძანების შესასრულებლად. 17 ოქტომბრის მანიფესტის გამოცხადების შემდეგ ჭიათურაში წარმოსადგენი არ იყო, რომ მეფის ჯარისკაცები მოზღვაებულ მუშების დემონსტრაციას ხელს შეუშლიდა. ტარასოვი ასეული ჯარის კაცებით რკინის გზის მახლობლად დემონსტრაციას დაუხვედა და ის გაფანტა, ჯარის კაცებიც არ მოსწონდა ტარასოვის ველურობა და ხულიგანობა. ტერო-

მზრიდან ოპონენტათ გამოვიდა ნოე ზომერიკი, ბალშევიკებიდან საშა წულუკიძე. კამათის დროს ნოე ზომერიკმა „პადლეცი“ უწოდა საშა წულუკიძეს. ეს ამბავი მთელ პარტიულ და უპარტიო მასას მოედო და იწვევდა უსახლდრო უკმაყოფილებას საშა წულუკიძისათვის „პადლეცის“ წოდება.

ოისტმა ჩიგოგიძემ ის აშკარად შუადღისას მოჰკლა, ჩიგოგიძე დაპატიმრეს. ის კატორღაში დაიღუპა. ტარასოვის მკვლელობა მოაწყვეს, თუ არ ვცდები, ესერებმა.

ქანდარმ დერევიანინს არავის არ ეშინოდა, მეფის გადმოგდება და მუშების წითელი ღროშა სასაცილოდ არ ყოფნიდა. ის ყველას ათვალეირებდა, მუშათა მოძრაობის შესახებ ცნობებს ცნობებზე გზავნიდა.

სოლომონ ლომთათიძემ მისი მოკვლა იკისრა. ქანდარმი მოჰკლა, მაგრამ, სამწუხაროთ, სოლომონიც იქვე დაიღუპა, ქანდარმმაც მოასწრო სროლა და ორიენი ერთად მოკვდა. მაშინ ხმა გავარდა, თითქოს, მას მოხვდა ზაქარია გურულის ტყვიამ, რომელიც მას ახლდა ტერორისტულ აქტზე, მაგრამ ეს ცნობა სიმირთლე არ უნდა იყოს. სოლომონ ლომთათიძე მენშევიკური პარტიის წევრი იყო.

ტერორისტული აქტები სოფლადაც გაძლიერდა. რეაქციონური თავადაზნაურობა სახლკარს სტოვებს და ქუთაისს მიეშურება. მოჰკლეს მელიტონ აბაშიძე და მრავალი სხვა. მთავრობის მოხელეთა და სამღვდლელობის გავლენა დაცეა, ბოიკოტი სასამართლოებისა 100% გატარდა. ხალხი იყო შორაპნის მაზრის სოფლებში მოსამართლე და მსაჯული.

პოლიციელთა განიარაღება და წითელი რაზმის შეიარაღება.

წითელი რაზმი და შეიარაღება მომენტის აქტუალურ კითხვათ გადაიქცა, ვინ ვის მოასწრებდა — ბალშევიკი, ესერი თუ მენშევიკი. პირველი რაზმი სავარჯიშოდ ბალშევიკებიდან გამოვიდა, ვანო კიასაშვილის მეთაურობით. (უნდა აღვნიშნო, რომ წითელი რაზმის ცალკე ორგანიზაცია დასაუღლეთ საქართველოში მართო კიათურაში იყო. გურიაში ბალშევიკური ცალკე წითელი რაზმი არ ყოფილა. შეიარაღება მოითხოვდა მთავრობის მოხელეთათვის იარაღის აყრას, სოფლად მემამულეთა და ჩარჩ-ვაჟრებისთვის იარაღის ჩამორთმევას. კიათურის ორგანიზაციამ ეს სამოქმედო პროგრამა მთელი თავისი სიგრძე-სიგანით დააყენა. მოწინავე მუშები და გლეხები წითელ რაზმში გაიწვია, სხვათა შორის, კიათურის ბალშევიკების ორგანიზაციას ეკუთვნის ჩხარის საბოჭაულოს განიარაღება. აგრეთვე ყვირილის სამაზრო სამმართველოსი, სადაც „ბლოკი“ იქნა შეკრული სხვა პარტიებთანაც, მაგრამ იარაღის მეტი ნაწილი ბალშევიკებს ხვდა წილად რაზმის სიმცირის გამო.

ქიათურის მუშები საომრად მოემზადა. მუშებს აღარ აკმაყოფილებდა გაფიცვები, ეკონომიური მოთხოვნები. იმერეთის მუშების და გლეხების წინაშე კითხვა დაისვა მთავარი მტერის — თვითმპყრობელობის დამხობა, პოლიტიკური თავისუფლებისათვის ბრძოლა. სხვანაირად მისი განთავისუფლება კაპიტალისტებისა და მემამულეთა კლანებისაგან შეუძლებელი შეიქნა:

1905 წლის მეორე ნახევარში ქიათურის მუშებმა უკვე რევოლუციონური გზით თავისუფლება მოიპოვა. „პრისტავი“ და მთავრობა კომიტეტს „მისჩანჩალობდა“. მაზრაში გამეფდა ხალხის ხელისუფლება, მთავრობის დაწესებულებებს ახლა ყოველგან ბოიკოტი ჰქონდა გამოცხადებული, ხალხი სამართლისათვის ათის თავთან მიდიოდა. სერიოზული სასოფლო საკითხები საერთო კრებაზე არჩეული კომისიების საშუალებით წყდებოდა. ქიათურაში ხელფასის აწევის გამო ყოველი მხრიდან მუშა ხელი მოაწყდა. უმეტესად ბათუმის ფაბრიკა ქარხნების დახურვის შემდეგ. როგორც ვიცით, კაპიტალისტებმა ბათუმის მუშებს ლოკაუტი გამოუცხადა. ქიათურას საუკეთესო მუშები მოაწყდა. ქიათურა შეიქნა მოძრაობის ცენტრი. ამხანაგმა ბუდუმ ერთხელ კიდეც იოსუნჯა: „არ ვიცი ქიათურა ქუთაისის პერიფერიაა, თუ თვით ქუთაისიო“.

მუშები დღითი-დღე ირანმებოდა. ბალშევიკური ორგანიზაცია ქიათურაში თავს „ამაყათ“ და თავისუფლად გრძნობდა.

ვინ იყო აფრასიონ მერკვილაძე ¹⁾.

რევოლუციონური მოძრაობის დაწყებისთანავე აფრასიონ მერკვილაძემ თვალსაჩინო და საპატიო ადგილი დაიკავა შორაპნის მაზრაში. აფრასიონი მცოდნე, ნიჭიერი და არაჩვეულებრივი გულადი იყო. აფრასიონის შესახებ სხვადასხვა აზრს გაიგონებდი მაშინ: ბევრი მას ტიპიურ ყაჩაღათ თვლიდა, ამხანაგების ერთი ნაწილი ამტკიცებდა, რომ ის ნამდვილი ბალშევიკი იყო, ზოგიერთს კი ის მენშევიკად მიაჩნდა. აფრასიონის ყაჩაღობის შესახებ ლაპარაკი წინასწარ ზედმეტია: იყო თუ არ იყო ის ყაჩაღი, ეს ჩვენ უნდა ვეძიოთ მის მოქმედებაში, რომლის საბუთის გადაშლას რამდენიმეთ შევეცდები აქ. რაც შეეხება მის ბალშევიკობას, ეს არ არის მართალი; აფრასიონი ბალშევიკებთან არ ყოფილა, პირიქით, ბალშევიკებს კამათის

¹⁾ ჩვენ არ ვკისრულობთ აფრასიონის ბიოგრაფიის დაწერას. აქ მხოლოდ ლაპარაკი იქნება მის რევოლუციონერობაზე და პარტიასთან დამოკიდებულებაზე.

დროს ებრძოდა, თავის რაიონში ბალშევიკ პრპაგანდისტებს არ უშვებდა, ესერებიდან, რა თქმა უნდა, შორს იდგა. მენშევიკებთან ის არ იყო. მეტადრე შორაპნის ორგანიზაციის მენშევიკებთან, სადაც მოძრაობის დაწყების პერიოდში მუშაობდა. მათი (შორაპნელი მენშევიკების) არაფერი სწამდა და ბალებსაც კი უწოდებდა.

გასამართლება.

აფრასიონს მუდმივი კონფლიქტი ჰქონდა პარტიასთან. ის ორგანიზაციას გაშორდა და თვით მოაწყო პარტიაც და ორგანიზაცია. შორაპნის მაზრის დიდი და თვალსაჩინო რაიონი თავის გაელენის ქვეშ დააყენა, შექმნა წითელი რაზმის ორგანიზაცია, შეიძინა იარაღი და აწარმოებდა რევოლუციონურ მუშაობას მაზრაში. 1905 წელს დაბა ყვირილაში სამი მთავარი რაზმი მოქმედებდა: ბალშევიკების, მენშევიკების და აფრასიონ მერკვილაძის (ესერებს მცირე რაზმი ჰყავდა). აფრასიონის რაზმმა ისეთივე მონაწილეობა მიიღო ჯარის ნაწილების განიარაღებაში, როგორც ბალშევიკების და მენშევიკების რაზმებმა. ჯერ კიდევ რეაქციის გაბატონებამდე აფრასიონს ყვირილის ორგანიზაცია ბრალდებებს უყენებდა. აფრასიონზე ბევრს ლაპარაკობდნენ — მისი განიარაღების ცდაც კი იყო, მაგრამ ეს სახიფათო საქმე იქნებოდა. ბრალდებით აფრასიონს შემდეგს უყენებდნენ: თავისებურებას, ორგანიზაციის არ დამოზჩილებას (ესე იგი, უღისციპლინობას) მუშაობაში, ან უკეთ რომ ვთქვათ, „ურატაქტიკას. აფრასიონი ტფილისში იქნა გაწვევული უმაღლეს პარტიის ორგანოში დასაკითხავად და პასუხის მოსათხოვად. აფრასიონი თბილისიდან დაბრუნდა, მოითხოვა საჯარო გასამართლება. გასამართლებას მიტინგზე ახდენდნენ. — აფრასიონს ამ გასამართლებაში წილად ხვდა გამარჯვება. მის წინააღმდეგ გამოსულ ორატორებს თავისი მჭერმეტყველური სიტყვით პასუხი გასცა. მიტინგის დიდი უმრავლესობა აფრასიონისაკენ დარჩა — დემონსტრაციულად მიტინგი თავისაკენ წაიყვანა და გზას გაუდგა. მის წინააღმდეგ სერიოზული და „უფლებიანი“ ორატორები გამოვიდა; რ. ჩიხლაძე, ზაქარია გურული. ზ. ჩიჩუა და სხვები, — მაგრამ ამათ შერჩათ ათიოდე კაცი აფრასიონის წინააღმდეგ.

ამის შემდეგ აფრასიონ მერკვილაძემ კატეგორიულად გასწყვიტა კავშირი ორგანიზაციასთან, კონტაქტში იყო ბალშევიკებთან და მენშევიკებთან იმ შემთხვევებში, თუ რაიმე საერთო სერიოზული მოვლენა იყო; მაგალითად, პოლიციაზე ან ჯარზე თავდასხმა სხვანაირ-

რად ოფიციალური ორგანიზაციების მას არა სწამდა რა; მათ მუშაობას პესიმისტურად უყურებდა.

რეაქციის თარეში მაზრებში.

მოსკოვ-პეტერბურგის რევოლუციონური მუშების დამარცხება მეფის მთავრობის მიერ ნიშნავდა შორაპნის მაზრის რევოლუციონურ მოძრაობის სასტიკად ჩახშობას. შორაპნის მაზრის ბედი რუსეთში დიდ რევოლუციასთან იყო დაკავშირებული. დასავლეთი საქართველო გინდ მთელი საქართველო რეაქციონურ რუსეთის ჯარს ვერ გაუმკლავდებოდა, ამაზე ოცნებაც კი არ შეიძლებოდა. ცნობილია, რომ იაპონიასთან იმპერიალისტურ ომში დამარცხებულმა რუსეთის თვითმპყრობელობამ შორეულ აღმოსავლეთში მყოფი ჯარი „შინაურ მტრებს“ მუშებს და გლეხებს მიუსია. ლიხის მთას, იმერეთზე გასალაშქრებლად, უთვალავი ჯარი ზარბაზნებით და ტყვიის-მფრქვეველებით მოადგა. შორაპნის მაზრა გზაა დასავლეთ საქართველოში შესასვლელად, ამიტომ მაზრას კიდევ მეტი უბედურება დაატყდა თავს. გარდა იმ ჯარისა, რომელმაც სპეციალურად შორაპნის მაზრის დასასჯელად იყო გამოგზავნილი, მაზრას გურია-სამეგრელოს „დასამშვიდებლად“ გზათ მიმავალი ჯარიც მოსვენებას არ აძლევდა. შორაპნის მაზ. საშინლად ააწიოკა დამსჯელმა რაზმებმა. დასწვეს ყვირილა, ბელაგორი, ქიათურა, ცეცხლსა და მახვილს მისცეს შორაპნის მაზრის სოფლები. მაზრას გადასახადათ დაადგეს ყვირილის ხაზინიდან პარტიის მიერ კონფისკაციაქმნილი ფული. სამღვდელთა-ბის და მემამულეების ღალა ერთი-ორად გლეხობას შეაწერეს. მაზრა სოფლად გადაიქცა; ბრუნდი და მართალი დაიხვრიტა. ხალხის ნაოფლარი განიავდა, მოძრაობის მონაწილე და არა მონაწილე ასობით ციხეში და ციმბირში გაიგზავნა. ხალხის დამცირებას, შეურაცყოფას, დარბევა-აწიოკებას საზღვარი არ ჰქონდა. ხალხში შიში იყო და გლოვის ზარმა მოიცო, იმედ-დაკარგულმა ხალხმა არ იცოდა, ხეალ ცოცხალი იქნებოდა, თუ შეკდარი.

შავი რაზმი.

ალიხანოვის ჯარის ჩამოსვლამ მაზრაში სრული გადატრიალება მოახდინა; აღსდგა ძველი წესები, სოროებში მიმალულ რეაქციონერებს, თავად-აზნაურებს, პოლიციელებს და მღვდლებს და მათ მოციქულებს ფრთები შეესხა, რეაქციამ იარაღი აისხა. ადგილობრივი შავი რაზმი დამსჯელი რაზმის საუცხოვო აგენტი შეიქნა. მაზრაში ასპარეზზე გამოვიდა ცნობილი „ესერი“ კოლია ნემსაძე, „პრისტა-

ვი“ ლ. მახარაძე, აზნაური ვარდენ საყვარელიძე, სოგრატი აბაშიძე, ქარქაშიძე და სხვ. ამათ იკისრეს „კანონისა და სამართლიანობის“ გატარება. ყველა ესენი და სხვები 1905 წელს „მამა აბრამის ბატკანს“ მოგაგონებდა—იციოდნენ ვინ რას აკეთებდა, ვინ რა იყო. ისინი გახდნენ რუსეთის მეფის აგენტების ზრახვების გამნადღებელინი მაზრაში. ხალხს იმდენს ვერას აკლებდა შორე გუბერნიებიდან ჩამოსული რუსის სალდათები და სარდლები, რამდენსაც ადგილობრივი შავი რაზმი. ესენი შეუბრალებლად ხოცავდნენ და ჭლეტდნენ თავიანთ მეზობლებს „პრისტავის“ თანამდებობის საშოვნელად და „სტრაჟნიკის“ მათრახის ხელში დასაკავებლად.

ორგანიზაციის ტაქტიკა

აღვირ წახსნილ რეაქციასთან ბრძოლა ძნელი შეიქნა. ბრძოლის მიცემის შემდეგ პარტია უფრო ზარალდებოდა, რეპრესიებს აორკეცებდნენ. პარტია იარაღების გადამალვას, ხალხისათვის იმედის მიცემას და მომავალი ბრძოლისათვის მზადებას შეუდგა. ახლა ორგანიზაციების მთავარ ამოცანას შეადგენდა პატარა რევოლუციონური უჯრედების შენახვა და ზრუნვა გაბაწრულ, გადასახლებულ და ციხეში მყოფ რევოლუციონერებზე.

ეს იყო ტაქტიკა მაშინდელი ორგანიზაციების; აფრასიონ მერკილაძე ამას არ ემორჩილება, ის იარაღს არ ყრიდა, რეპრესიებს ტერორით უპასუხებდა. პარტიამ გადასწყვიტა აფრასიონთან მოლაპარაკება. აფრასიონი დათანხმდა წინადადებაზე. დაშალა რაზმი, რამოდენიმე თან წაიყვანა და ბათუმში გაემგზავრა.

აფრასიონის დაბრუნება მაზრაში.

ბათუმში არალეგარულად ცხოვრების დროს აფრასიონის ყურამდის მივიდა ყველა ის საშინელებანი, რაც ხდებოდა მაზრაში! ყოფილი რაზმელების დაქერა, დახვრეტა და ხალხის აწიოკების სურათი აფრასიონის წინაშე გადაიშალა. ის ბათუმიდან მაზრაში დაბრუნდა, დარჩენილ რაზმელებს თავი მოუყარა, იარაღი აისხა, პარტიზანული ომი გაჩაღდა. აფრასიონი და მისი რაზმი არ ინდობს არც ერთ მოლაღატეს. ის გადავიდა შეტევაზე—პოლიციის მოხელეებზე და სოფლის თავაშეგებულ რეაქციონერებზე.

ტერორისტული აქტები.

დაბრუნდა თუ არა აფრასიონი ბათუმიდან, შეუდგა ტერორისტულ აქტების წარმოებას. რეაქციის წათამამებული თავად-აზნაურობის ერთი ნაწილი გლეხობაზე შურისძიებას დასასრულს არ აძლევდა. ის, რაც 1905 წელში იგემეს გლეხობისაგან, ეხლა ერთი ორად ინაზღაურებდნენ. აფრასიონი შეუდგა მათ ალაგმვას. 30 იანვარს 1906 წელს სოფ. საზანოში თავს ესხმის იაგორს, კოწიას და ალექსანდრე მდიენებს. რაზმელებმა მოკლეს იქ მყოფი ივანე მემენაშვილი. დასკრეს კოწია და ალექსანდრე მდიენები და ქალი ლიდია ამირეჯიბი:.

3 თებერვალს ს. არგვეთში რაზმი თავს ესხმის ტრიფონს და ნიკო ჭაქიაშვილების ოჯახს: ჭაქიაშვილებს რაზმი პოლიციასთან კავშირს და „შპიონობას“ აბრალებდა. ნიკო და ტრიფონ ჭაქიაშვილი რაზმმა დახოცა 16 თებერვალს, რაზმის ერთი ნაწილი ს. ძანში თავესხმის გალაქტიონ ლოლაძეს. ლოლაძეს რაზმი ბრალდებით უყენებდა პოლიციასთან კავშირს და „შპიონობას“. ლოლაძე რაზმმა მოჰკლა.

იმავე 16 თებერვალს რაზმის მეორე ნაწილი ს. დილიკაურში თავს ესხმის იაგორ და ვარდენ საყვარელიძეებს. ეს ცნობილი ვარდენია, რომელიც გასამართლებული იქნა საბჭოთა ხელისუფლების დროს როგორც ძველი დაუნდობელი პოლიციელი. ვარდენ საყვარელიძე კი სიკვდილს გადარჩა.

8 მარტს, იმავე 1906 წელს ს. კიცხში გამოცხადდა სამი წითელი რაზმელი და დასკრეს აზნაური ჯიბო ბარათაშვილი.

ჯიბო ბარათაშვილს რაზმი პოლიციის აგენტობას და ხალხის წინააღმდეგ სასტიკ რეპრესიების წარმოებას აბრალებდა.

მეორე დღე, 9 მარტი კი, კინალამ საბედისწერო შეიქნა წითელი რაზმისათვის. ს. საზანოში ეკლესიის ეზოში დაღლილ-დაქანცულ რაზმი ისვენებდა, რაზმის მთავარი ძალები აქ იყო თავმოყრილი; თვით აფრასიონ მერკვილაძე, კაცია გაფრინდაშვილი, თეოფანე კაპანაძე, კოლია ლორთქიფანიძე, თომა ჩუბინაძე, ისმაილ ჭუმბურიძე, ალექსანდრე ჭურციკიძე, ტერეფონ კაპანაძე, ბიქტორ სარდნაძე, გიორგი ჭუმბურიძე და ამბაკო სამანიშვილი. ლ. მახარაძემ ცნობა მიიღო, რომ რაზმი საზანოს ეკლესიაში იმყოფება. დიდძალი რაზმით მახარაძემ ეკლესიას ალყა შემოარტყა. გაჩაღდა ომი შავსა და წითელ რაზმს შორის. რაზმმა გაისროლა რამოდენიმე ბომბი, ალყა გაარღვია და გავიდა. ამ შეტაკების დროს რაზმმა მოჰკლა ურიადნიკი ივანე სტეპანოვი—მოკლულს იარაღიც აართვეს და გაიქცენ.

რაზმელების მხრივ ბრძოლის დროს მოკლულ იქნა ბიკტორ სარდანაძე და გიორგი ქუმბურიძე (მოკლული რაზმელების წაღება რაზმმა ვერ მოასწრო, საზოგადოთ რაზმი ბრძოლის ველზე დახოცილ რაზმელებს იშვიათად უტოვებდა მტერს, მკვდრები თან მიჰქონდათ). იმავე ხანებში რაზმი ჰკლავს ს. არგვეთის მღვდელს გიორგი ფერაძეს მკვლელი ალექსი ტრაპაიძე ადრე შეიპყრეს და სავლელ სასამართლომ ის ყვირილაში სასტიკად დასაჯა. (ტრაპაიძეს ჯერ სცემეს და შემდეგ დახვრიტეს).

ჯოჯოხეთის მანქანის მოწყობა.

რაზმის ერთ მთავარ ამოცანას შეადგენდა „პრისტავი“ მახარაძის თავიდან მოშორება; მახარაძე რაზმს არ ასვენებდა, რაზმთან შეტაკებას არ ერიდებოდა. ჯოჯოხეთის მანქანის მოწყობის მიზნით დაჭირავებულ იქნა ოთახი სადგურ შორაპანში მღვდელ ხუსკივაძის სახლში.

წითელი რაზმის მიზანი იყო გამოეწვია მახარაძე ჩხრეკისათვის. ამიტომ „სტრაჟნიკ“ კალანდიამ ვითომ ხელში ჩაიგდო საიდუმლო წერილი, რომელიც ლ. მახარაძეს მიუტანა. წერილი იყო მიმართული პავლესზე, ხელს აწერდა სიმონ ჟღენტი. ამ წერილში პავლეს სიმონ ჟღენტი სწერდა, რომ სადგურ შორაპანში ჩამოტანილია საიდუმლო სტამბა, რევოლვერები და პატრონები, ინახება ხუსკივაძის სახლის ამ და ამ ოთახში. ჟღენტი სთხოვდა პავლეს, რომ საჩქაროთ გადაეტანა ყოველივე, რადგან მახარაძისაგან ჩხრეკაა მოსალოდნელი. რაზმს იმედი ჰქონდა, რომ მახარაძე ახლა გახდებოდა ბომბების მსხვერპლი, მაგრამ მახარაძემ „ფრთხილად“ მოახდინა ჩხრეკა: „სტრაჟნიკებს“ უბრძანა ესროლათ შორიდან იმ ოთახში. მართლაც, სროლის შემდეგ აფეთქება მოხდა. სასამართლოს პროცესზე და გამოძიებაში მახარაძემ აჩვენა, რომ წერილის წაკითხვისთანავე მიეზღდი, რომ ეს „ნომერი“ იყო.

თავდასხმა შორაპნის სასოფლო სამმართველოზე.

რაზმს ესაჭიროებოდა პასპორტები, სახელის და გვარების გამოცვლა, ქალაქებში კავშირისათვის, ტყვია-წამლის მოსატანათ წასვლა და სხვა. ამ მიზნით რაზმი თავს ესხმის სამმართველოს და იძენს პასპორტებს. იქვე მყოფ მამასახლისს და პოლიციის მოხელეთ რაზმი არაფერს ეუბნება—მხოლოდ ჩამოართვეს სახელმწიფო ბეჭედი, თავი-

სუფალ ცარიელ პასპორტებზე დააკრეს და ისევ უკან დაუბრუნეს. რაზმი მხოლოდ იქ დაკიდებულ ხელმწიფის სურათს ვერ ითმენს. სურათი დაგლიჯეს და გზას გაუდგენ.

სამმართველოზე თავდასხმის შემდეგ რაზმმა ცნობა მიიღო, რომ ეფრემ შალიშვილი პოლიციის აგენტი და რეაქციის მოციქული, რაზმმა გადასწყვიტა მისი მოკვლა. 12 მარტს ის მოჰკლეს ცხრა წყაროში.

იგივე რაზმი თავს დაესხა ქუთაისიდან მომავალ თავად-აზნაურობის წინამძღოლს ნესტორ ხიდირბეგიშვილს¹⁾. მარშალი რაზმმა მოჰკლა. ტერორისტულმა აქტებმა მთავრობა დააფრთხო. აფრასიონის სახელი ძილს უფრთხობს რეაქციონურ ელემენტებს, რამოდენჯერმე აფრასიონს ალყა შემოარტყეს, ეგონათ, ახლა კი ხელში ჩაეგდეთ და რაზმის აღსასრული დადგებოდა, მაგრამ რაზმი ყოველგან გამარჯვებული გამოდიოდა.

ბრძოლა ყაჩაღებთან.

შექმნილ მდგომარეობით ქურდ-ბაცაცები სარგებლობდნენ. რაზმის სახელით თავს ესხმოდნენ და ყაჩაღობდნენ. მთავრობისათვის ხელსაყრელი იყო, რათა ყაჩაღობა დაებრალეზია წითელ რაზმისთვის მერკვილიძის სახელის გასატეხად. სადაც არ უნდა მომხდარიყო ცარცვა,—მერკვილაძეს და მის რაზმს აბრალებდნენ.

რაზმშიც შეიპარებოდა ხოლმე ისეთი მოღალატე და ნაძირალა, რომელიც შავბნელს, რაზმის სახელის გამტეხ საქმეს ჩაიდენდა, აფრასიონი ასეთებს დაუნდობლად ებრძოდა, მან გასწმინდა რაზმი მოყაჩაღე ელემენტებისაგან. ერთს ასეთ რაზმელს, იაკინთე კობახიძეს სიკვდილი გადაუწყვიტა. კობახიძე გაიქცა, აფრასიონი ვერ ურიგდებოდა ყაჩაღებს და ყაჩაღობას, რაც უნდა კრიტიკულ მდგომარეობაში არ ყოფილიყო ჩაეარდნის. აფრასიონს ექსპროპრიაციისაც კი არაფერი სწამდა, თუ გინდ ის პარტიის საჭიროებისათვის ყოფილიყო, ასეთი იყო აფრასიონი, რომლის ყაჩაღობაზე პარტიული და უპარტიო ლაპარაკობდა.

¹⁾ თავის-თავად ცხადია, რომ რაზმი ეყრდნობა ზშირად ხმებს და ეჭვს ამა თუ იმ პირის შესახებ და არ შეიძლება ამ მხრივ ესა თუ ის შეცდომა არ იყოს. ჩადენილი მთელ რიგ ტერორისტულ აქტებში.

აფრასიონის სიკვდილი.

აფრასიონ მერკვილადის შიშით მთავრობას მოსვენება არ ჰქონდა, მისი სახელი თავზარს სცემდა შავი რევოლუციის მოციქულებს. აფრასიონი რევოლუციის სუსხმა ვერ გასტეხა: მას აქვს საკუთარი სტამბა, „არსენალი“; ბრძოლის პროცესში იარაღს იარაღი ემატებოდა, მის გარშემო რევოლუციონური ძალები თავს იყრიან. მთავრობა და გუბერნატორი აღშფოთებული იყო აფრასიონის და მისი რაზმის განადგურების დაგვიანებით. აფრასიონის ნათესავენს, — მოხუც მამას და დებს დროგამოშვებით აპატიმრებდნენ, აფრასიონის შიშით ანთავისუფლებდნენ. მაზრის უფროსმა მანსვეტოვმა და მისმა თანაშემწემ ლ. მახარაძემ კატეგორიულად გადასწყვიტეს ან მაზრიდან გადაბარგება ან მერკვილადის განადგურება. — მისი შეპყრობის იმედი დაჰკარგეს, ახლა ღალატით აფრასიონის მოკვლის ორგანიზაციის მოწყობას შეუდგნენ. არავის თავში ექვს არ ბადებდა, რომ აფრასიონი ცოცხლად არ დანებდებოდა. ლავრ. მახარაძემ შეიპყრო რაზმელი დიანოზ ცერცვაძე, რომლის შეპყრობის შემდეგ აფრასიონის ბედიც გადასწყდა. ცერცვაძემ აფრასიონის კვალს მიაგნებინა. კიათურიდან 10—15 ვერსტის მანძილის მოშორებით ს. სევრში 20 თებერვალს 1907 წელს აფრასიონს ალყა შემოარტყეს — პირველად მან ალყა გაარღვია, სროლის დროს დაჭრილი ამხანაგიც თან გაიტაცა. (მასთან ორი რაზმელი იყო: დუგლაძე და გაჩეჩილაძე) აფრასიონის საუბედუროთ, არა მარტო სახლი ყოფილიყო ალყა შემორტყმული, საიდანაც მტერს გაუსხლტა, არამედ — მთელი სოფელი. წინააღმდეგობამ და სროლამ საღამომდის გასტანა. წითელი რაზმის არწივს, უშიშარს და რევოლუციის გმირს მტრის ტყვია აღარ ასცდა, ადრე დუგლაძის და გაჩეჩილაძის თოფის ხმა მიწყნარდა... ზემო-იმერეთის სალი კლდის ძირში სევრის მთის გადასავალს დაჭრილი აფრასიონი ანდერძს სტოვებს, ანდერძი ნათარგმნია რუსულად და მოყვანილია საბრალმდებლო ოქმში: „Товарищи и мои красносотенны, не теряйте мою кровь, ни моего наставления, ни пролетарского исповедания и не занимайтесь грабежами, одно только жаждал, чтобы сказать, но не дали звери“... далее писать нельзя разобрать, так как замазано кровью...

დაჭრილმა აფრასიონმა სიკვდილთან ბრძოლის წუთებში მიახლოვებულ მტრისთვის ბოშბის სროლა სცადა, მაგრამ მას ძალ-ღონე აღარ დაემორჩილა, მტრის ჯარმა ტყვიები ერთხელ კიდევ დაახალა და მან თოვლიან კლდის ძირში სამუდამოთ მიიძინა.

მეორე ბელადის გამოჩენა.

რაზმელებში ყველაზე მეტი სახელი და სიმპატია პორფილე პაიქაძეს ჰქონდა, თვით აფრასიონს ის ძლიერ უყვარდა, მის რჩევას ანგარიშს უწევდა. რაზმი ღელავდა.—მოითხოვდნენ „სისხლის აღებას“, სამაგიეროს გადახდას, მტერთან ბრძოლის გაგრძელებას, მაგრამ დაობლებულ რიზმს ბელადი, ხელმძღვანელი არ ჰყავდა. ასპარეზზე პაიქაძე გამოვიდა, მისი მეთაურობა რაზმმა ისურვა. აფრასიონის სიკვდილი მეხივით გავარდა შორაპნის მაზრაში, მანსვეტოვი, მახარაძე, კოლია ნემსაძე, აბაშიძე და საყვარელიძე ზეიმს ზეიმზე მართავდნენ. დაობლებული რაზმი აფრასიონის დაკარგვას ცხარე ცრემლით სტიროდა.

ფიცი სასაფლაოზე და შურისძიება.

რაზმმა კატეგორიულად გადასწყვიტა შურის-ძიება. 25 თებერვალს პორფილე პაიქაძე ამხანაგებით აფრასიონის სასაფლაოზე გამოცხადდა. საბრალმდებლო ოქმში შემდეგნაირათაა მოყვანილი პორფილე პაიქაძის სიტყვა სასაფლაოზე:

„Слово во время погребения Апраксиона. Пожертвовавши собою товарищ и наш учитель Апраксион, мы словами не можем высказать ту речь, которая мучить наше сердце. Не можем широко описать Ваше рыцарство, но клянемся нашею честью и убеждением, что завещанное Вами мы исполним, пока мы будем живы, даем слово не оскверним Ваше имя. Мы продолжим борьбу против тиранов, мы не оставим без отомщения дилволу Махарадзе Вашу кровь и его сторонникам. Мы пронизим им сердце или мы сами падем, теперь прощай дорогой товарищ Апраксион. Вы доказали нашим соратникам Вашу храбрость, Ваше имя будет незабвенное и нас и в истории, последний раз прикладываемся к Вам“. 1907 г. 25 февраля. П. Панчадзе.

აღრე პორფილე პაიქაძემ და ცნობილმა ტერორისტებმა რაზმელებმა—სანდრო ბოკორიშვილმა და ბესარიონ ქლენტმა ცნობა მიიღეს, რომ მერკვილაძის გამცემნი არიან სოფელ სვერში მცხოვრებნი მღვდელი ლენტორ წერეთელი და „სტრაფნიკის“ ძმა ბიწაძე. პაიქაძე ზემო დასახელებული ამხანაგებით სვერში გამოცხადდა, ორივენი გაიტაცა—მიიყვანა იმ ადგილას, სადაც მერკვილაძე იქნა მოკლული და დაკითხვის შემდეგ ორივენი იქვე მოჰკლა.

რეპრესიები კვლავ გაძლიერდა. მერკვილაძის ადგილას მეორე მერკვილაძე გაჩნდა—პორფილე პაიქაძე, მან კავშირი აღადგინა მაზ-

რაში გაფანტულ რაზმელებთან და მოქმედებას შეუდგა. აფრასიონის დები აღექსანდრა და მინადორა შეიარაღდნენ, რაზმში შევიდნენ— დაეპატრონენ აფრასიონის იარაღის საწყობს, ბომბებს, ვინტოვებს და ტყვიებს, აწვდიდნენ იარაღს წითელ რაზმელებს, ასრულებდნენ წითელ რაზმელთა მოვალეობებს.

პაიჩაძის წინადადება კიათურის ორგანიზაციას.

პორფირე პაიჩაძემ მოლაპარაკება გამართ ორგანიზაციასთან: რაზმი ვერ ურიგდებოდა იმას, რომ მახარაძე ცოცხალი იყო და მერკვილაძე კი მკვდარი. მახარაძის სიკვდილი ჯერ აფრასიონის სიცოცხლეში იყო გადაწყვეტილი. აი წინადადება, რომელიც მიიღო აფრასიონმა და პორფირემ მახარაძის მოკვლის გამო ქუთაისის საგუბერნიო კომიტეტისაგან რუსეთის სოც. დემ. პარტიისა:

«Исполнительная комиссия комитета Кутаисской губернии этим извещает тов. Апраксиона Мерквиладзе и Порфирия Паичадзе, что она по товарищески обязывает их убить пристава Махарадзе и Колю Немсадзе»

მაგრამ აფრასიონი დაიღუპა ისე, რომ პარტიის მოსისხლე მტერი ცოცხალი დარჩა. ახლა პაიჩაძის წინადადება შემდეგში გამოიხატებოდა: იკისროს კიათურის ორგანიზაციამ მახარაძეზე ტერორის მოხდენის ორგანიზაციულად მოწყობა. აქტს შეასრულებს თვითონ და მისი ამხანაგები, რის შემდეგ თანახმა იქნება თითონ და რაზმმა ჩააბაროს იარაღი ორგანიზაციას, მიიღოს “იავკები” მათთვის და რაზმებისათვის და წავიდნენ სხვადასხვა ქალაქებში ორგანიზაციების განკარგულებაში სამუშაოთ.

ხსენებული საკითხი დადებითად გადაწყდა. კიათურის ორგანიზაციამ გამოყო ამხანაგები, მათ დაეკისრა პაიჩაძესთან ერთად, მახარაძეზე ტერორისტული აქტის მოწყობა.

თავდასხმა მახარაძეზე.

გადაწყვეტილების შემდეგ მახარაძეზე თავდასხმის გეგმა შემუშავდა. ლ. მახარაძე, ს. სეერში მღვდლის წერეთლის და ბიწაძის მოკვლის გამო, თავისი ამალით კიათურას ეწვია. ტერორისტები ორადგილას მთავარ სტრატეგიულ პუნქტებში ჩასაფრდნენ. მაგრამ ჩასაფრებულ ადგილებს მახარაძე ასცდა, ის სხვა გზით წავიდა. ტერორისტების საფარიდან გამოვიდნენ და კვალდაკვალ დაედევნენ. საუბე-

დუროთ, თურმე მახარაძემ ყოველივე იცოდა, იცოდა სად იყვნენ ჩასაფრებული და მასზე თავდასხმის ყოველივე გეგმა. ვაგონის მუშა ბალშევიკი კუხიანიძე მას ცნობებს აწვდიდა, რაზმელები კი კუხიანიძეს არაფერს უშალავდნენ და თავიანთ განზრახვას, როგორც ამხანაგს, უხიარებდნენ. აღელვებულმა პორტუგეზ პაიკაძემ, სანდრო ბოკორიშვილმა და ბესარიონ ჟღენტმა იგრძენეს რა, რომ მახარაძეს შეუძლია გაუსხლტეს მათ ხელიდან და მოჰკრეს თუ არა თვალი, ტყვიები დაახალეს, მახარაძე წაიქცა, მისმა „სტრატეგიკებმა“ და კაზაკებმა სროლით უპასუხეს ტერორისტებს. მახარაძის მოკვლა ახლა მაინც ფაქტი ეგონათ, მაგრამ მას ტყვია ასცდენოდა, ის უვნებლად გადარჩა.

გაქცეულმა ტერორისტებმა გაიგეს თუ არა, რომ მახარაძე ცოცხალი იყო, იმავე დამესავე ქიათურაში შემოვიდნენ, რათა მატარებელში ჩაჯდომის დროს, თუ გინდა მსხვერპლად შეწირულიყვენ, მოეკლათ: მახარაძემ ტერორისტებს შეასწრო მატარებელზე, ამნაირად ჰქონდა განწირული თავი პორტუგელ პაიკაძეს, ოღონდ მახარაძე მოეკლა.

რეპრესიები თავდასხმის შემდეგ.

შორაპნის სადგურში დააპატიმრეს გრიშა გორდეზიანი. გორდეზიანი ქიათურაში გამოეგზავნა პ. პაიკაძეს წერილით ქიათურის ორგანიზაციის სახელზე. პაიკაძე და რაზმი სწუხდა, რომ ლ. მახარაძე ვერ მოჰკლეს და სასწრაფოდ ემზადებოდნენ მეორეხელ თავდასახმელად. გორდეზიანის დაპატიმრებამ ყოველივე აღმოაჩინა. ცემის დროს ის გამოტყდა. წერილის მიზანი, შინაარსი და ვისთან მიქონდა, მახარაძეს აუხსნა, რის შემდეგ სრულიად მოულოდნელად ქიათურის ორგანიზაციის წევრები დააპატიმრეს (მათ შორის მეც) აი როგორაა ეს საქმე საბრალმდებო ოქმში მოყვანილი:

„Пристав Квирильского участка Махарадзе узнал через своего агента¹⁾, что на ст. Шорapanи находится некто Гриша Гордезиани, последний секретным поручением м. Чнатури Порфирия Паичадзе; немедленно командировал туда двух стражников, которые задержали названного Гордезиани и доставили его пристау Махарадзе. У Гордезиани оказались два письма, написанные на грузинском языке и написанное Порфирием Паичадзе, из коих одно адресовано на имя Чнатурских товарищей а другое Арсену. По объяснению задержанного Гордезиани первое письмо он должен был доставить Тенгизу Жгенти, а другое Арсену Тодрия...

¹⁾ გრიშა გორდეზიანი შეპყრობილ იქნა იმავე კუხიანიძის მიერ.

გორდუზიანის ჩვენება და დაჭერილი წერილი საბედისწერო შეიქნა სასამართლოს დროს. ერთი რომ, წერილში მთელი ანგარიში იყო და იარაღის და თავდასხმის მომავალი გეგმა. ამ წერილშივე იყო ტარასი ბოლქვაძის წითელიშვილთან წასვლის ცნობა და მთელი რიგი ამხანაგების სახელები.

საშინელება შორაპნის ციხეში.

1606-7 წლებში შორაპნის საპყრობილეში ყოფნა წამების ჯვარი იყო. ციხე ყოველივე სამართლის და კანონის გარეშე იდგა; არც ერთ შემთხვევაში იქ ჩაეარდნითი ტუსადი გადაჩენას არ მოელოდა. ან სამხედრო-საველე სასამართლო მოგისპობდა სიცოცხლეს, ანდა სპეციალურად მოწყობილს ცემის და წამების ორგანიზაცია მწარე ტანჯვაში სულს ამოგზავნიდა. არსებობდა სამეფო: მახარაძე, სოგრატი აბაშიძე და ვარდენ საყვარელიძე. საცემი ადგილი ტუსალებისათვის ციხის გარეთ იყო მოწყობილი, მახარაძის სახლის შენობაში; ვინ არ დაიტანჯა და ვინ არ დალია შორაპნის ციხეში სული. სანდრო ბოჭორიშვილს ბევრი აღარ უცოცხლია, მან წვალებაში დალია სული. აქ როდი იყო ცემა მარტო იმისათვის, რომ ტუსაღს თავის დანაშაულობა აღეარებია, არამედ — სცემდნენ იმიტომ, რომ ის მომკვდარიყო. როდესაც გრიშა გორდუზიანი შემოიყვანეს ჩემი ცემის დროს ჩემდა საცნობად და ხელის დასადებად, მთელი სახე დასახიჩრებული ჰქონდა, კბილები ჩამტვრეული, სახე დასიებული და ჰკუთხე შერყეული იყო. რა თქმა უნდა, ის ამის შემდეგ კიდევ თუ რაიმე იცოდა, მახარაძეს უამბობდა. (არა ნაკლები დღე დასდგომია ამ სტრიქონების დამწერს. ამ ეპიზოდის მოყოლა ამ შემთხვევაში ზედმეტად მიმაჩნია, რადგან ამის შესახებ პირად ჩემს მოგონებაში უკვე იყო).

იაკინთე კობახიძე.

კობახიძე მერკვილაძის რაზმელი იყო. აფრასიონმა ის რაზმიდან გარიცხა ყაჩაღობისათვის, რის შემდეგ ის მაინც არ გასწორდა. აფრასიონმა მას სიკვდილი გადაუწყვიტა. ამავე დროს კობახიძეს პოლიცია სდევნიდა. ადრე კობახიძე მახარაძემ დააპატიმრა. სატუსალოში ის მახარაძემ გამოიყენა. კობახიძემ მიაგნებია ბათომში თომა ჩუბი-

ნიძის და ისმაილ ჭუმბურიძის კვალს, ტუსალი კობახიძე მახარაძემ თან წაიყვანა ბათუმში, — ჩუბინიძის და ჭუმბურიძის შესაპყრობლად. კობახიძეს ყვირილის ციხეში არაფერს უმაღაუდა, გამოუცდელი ტუსალები უმეტესად ახლა მოყვანილნი „ამხანაგ“ ტუსალს თავგადასავალს და ამხანაგების ვინაობას მოუყვებოდნენ. კობახიძე ყველა ცნობას მახარაძეს აწვდიდა. მას დამორჩილებული ჰყავდა თავის საკანში მჯდომი ტუსალები (მათი რიცხვი ოცზე მეტი იყო) გრიშა გორდენიანის მიერ ქიათურის ორგანიზაციის წევრების გაცემა ამავე კობახიძის საშუალებით მოხდა. პირველად თურმე გორდენიანი მაგრად იყო. ცემას გაუძლო და მახარაძეს უარი უთხრა დანაშაულის აღიარებაში. მაგრამ გამოუცდელი გორდენიანი შემდეგ ტუსალ კობახიძეს მოუყვა საკანში თავგადასავალს, ამხანაგების მიზანს და სხვა. იაკინთე კობახიძემ ლ. მახარაძეს ყოველივე უამბო, რის შემდეგ გრიშა გორდენიანი აწამეს, მან დანაშაულიც აღიარა და ვინც კი იცოდა, გასცა. იაკინთე კობახიძის ჯალათობა ციხეში დიდხანს გაგრძელდა¹⁾.

მთავრობამ ის, მხოლოდ როგორც იარაღი, გამოიყენა, არ გაანთავისუფლა, პირიქით, როგორც სხვა რაზმელები, იგიც გადასცა — საველე სასამართლოს. კობახიძე ციხიდან გაიქცა, ის ლეჩხუმში შეიპყრეს. კობახიძემ ქუთაისის ციხეში შემოყვანის დროს გვარის გამოცვლა სცადა. რა თქმა უნდა, ეს „ნომერი“ არ გასჭრიდა. კობახიძეს ვინ არ იცნობდა. ტუსალებმა კობახიძეს ჯერ სცემეს და შემდეგ „დო-ვეტრუ“-ში დანით მოჰკლეს.

რაზმის დაქსაქსვა.

მახარაძეზე თავდასხმის შემდეგ რეპრესიები ერთი ორად გაიზარდა. პოლიცია აღარავის ინდობდა. საქმარისი იყო უბრალო ექვი ან ვისმეს დასმენა, რომ მერკვილაძის რაზმის საქმეზე თავი ამოგეყო ციხეში. წითელი რაზმი კრიტიკულ მდგომარეობაში ჩავარდა. ზოგიერთები მაზრიდან გავიდნენ. ცნობილმა კოლია ლორთქიფანიძემ ბაქოში მოახერხა გაპარვა. ლორთქიფანიძე ამ საქმეზე დაპატიმრეს. მიუსაჯეს ექვსი წლით გამასწორებელი რაზმი, მაგრამ რადგან მას ბრალი ედებოდა მერკვილაძის რაზმის საქმეზე — პოლიტიკურ საქმეზე და ტერორისტულ აქტებზე, ბაქოდან ქუთაისის ციხეში გადმოიყვანეს, მეორეხელ გასასამართლებლად.

¹⁾ ქიათურაში დაპატიმრების დროს ჩემთან დაპატიმრებულ ამხანაგებთან ერთად (თოდროია, ჟოლაძე და სხვები) მიგვეყვანეს კობახიძის საკანში, მაგრამ მან შესაძლებლად მოითხოვა ჩვენი იმ საყნიდან გაყვანა, რაღაც ცილი დაგვწამა, თითქმის ჩვენ შეგვეტანოს ციხეში სადგისი და დანა მის მოსაქლავად.

პაიჭაძის შეპყრობა.

ქუთაისის ციხეში 70 მეტი მერკვილადის რაზმელი უკვე იჯდა. გამოძიების დამთავრებას და სასამართლოს დანიშვნას პირი არ უჩანდა, რაზმელები დაპატიმრების დროს ძალზე იყვნენ ნაცემი, ამიტომ დიდ ტანჯვა-წვალებას განიცდიდნენ. მერკვილადის რაზმი ტუსალებზე გავლენას ახდენდა. მათ განსაკუთრებული თვალყურის დევნა ჰქონდა. რაზმელები რკინის ბორკილებში იყვნენ ჩაქედნილი. პორფილე პაიჭაძემ ცნობა მიიღო, რომ ქუთაისის ციხეში გამეფებულია სასტიკი რეჟიმი, მეტადრე ცუდათ ექცევიან მერკვილადის რაზმელებსო. პაიჭაძე ქუთაისში წამოვიდა მთელი რიგი ტერორისტული აქტების მოსახდენად, მეტადრე ციხის უფროსის და ციხის მეთვალყურეების გასაწმენდათ, რათა ტერორის შიშით მთავრობას შეეცვალა ციხის სასტიკი რეჟიმი. შორაპნის, ყვირილის და რიონის სადგურები პაიჭაძემ მშვიდობიანად გამოიარა, მაგრამ, საუბედუროთ, შეიქნა ქუთაისის სადგურის ბედის წერა. წინადა პაიჭაძე რკინის გზის ვაგონების დამლაგებელი იყო. ამ დროს მას მიახლოვდა ხულიგან სადგურის უფროსის მოკვლა, რის გამოც მას 15 წლის კატორღა ჰქონდა მისჯილი. მას მერკვილადისთან შეერთებამდისაც სასტიკად დაეძებდნენ. ქუთაისის სადგურის ჟანდარმმა ის იცნო... პაიჭაძის ბედიც გადაწყდა. ჟანდარმთა რაზმმა სადგურში მას ალყა შემოარტყა—პაიჭაძემ შეიარაღებული წინააღმდეგობა გაუწია, მაგრამ გვიან იყო. გაძლიერებული „კონვოით“ პორფილე ციხეში მოიყვანეს. მისმა შეპყრობამ ტუსალებს თავზარი დასცა. პაიჭაძე მოათავსეს ცალკე საკანში. მისი საკანის გასაღები ჩვეულებრივ ზედამხედველებს აღარ ანდევს. პაიჭაძე ფეხებშია და ხელებშია ბორკილებით დასქედეს. პოლიცემისტერი, „პრისტავი“, გუბერნატორი და სხვა ხულიგნები ციხეს აწყდებოდნენ, შეეხედნათ იმ კაცისათვის, ვინც მათ შიშის ჟრუანტელს გვრიდა და მოსვენებას არ აძლევდა.

სისხლის სამართლის საქმე თუ პოლიტიკური.

პორფილე პაიჭაძის შეპყრობის შემდეგ რაზმის არსებობის ბედი გადაწყდა. დაპატიმრებულთა საქმეების გამოძიებითი დასრულებას მთავრობა შეუდგა ყოველ ხერხს ხმარობდა ამ პროცესისთვის სისხლის სამართლის ხასიათი მიეცა და არა პოლიტიკური, მაგრამ ეს ვერ შესძლო. ბევრი იმუშავეს ამ მხრით საგანგებო საქმეთა გამომძიებელმა ჯერ ბოიკომ, შემდეგ სენკევიჩმა. დაბოლოს იძულებული შეიქნენ,

თანახმად დაჭერილ დოკუმენტებისა და ფაქტებისა, საქმისათვის მი-
 ეცათ რევოლუციონური ხასიათი.

საბრალმდებლო ოქმი, რომელიც მთელ დიდ წიგნს წარმოადგენს
 და ჩაბარდა თვითეულ ტუსასს გასამართლების წინ, მეტად საინტერე-
 სოა. გამოძიებას მოყავს სრულიად უცვლელად რუსეთის სოც. დემ.
 მუშათა პარტიის პროგრამა, პარტიის ყველა მოთხოვნილებანი და სხ.

ოქმი ნათლად ამტკიცებს ერთი მხრით აფრასიონის და რაზმის
 მოშხადებას, მეორე მხრით მთავრობის შეხედულებას გამოძიების და-
 სრულების შემდეგ. ნახული დოკუმენტები, მიწერ-მოწერა და მოქმე-
 დება იმდენად რევოლუციონურია, რომ დამნაშავეთა ყაჩაღებათ მო-
 ნათელა მთავრობამ ვერ შესძლო; რა თქმა უნდა, მისთვის ეს ხელ-
 საყრელი იყო, მას ამით უნდოდა დაემტკიცებია, რომ მოძრაობა და
 სოციალ-დემოკრატია ყაჩაღობა და ყაჩაღებია. თვით აფრასიონი
 რომ იდეური და პოლიტიკური მოღვაწე იყო, ამაში ეჭვის შეტანაც
 არ შეიძლება. მიუხედავად იმისა, რომ აფრასიონის ცხოვრება დევნა
 და წვალება იყო გამხეცებული მთავრობის აგენტების მეოხებით, ის
 გონებრივ განვითარებაზე ზრუნავდა. მისი მოძრავი ბიბლიოთეკა ჩა-
 ვარდნილი მთავრობის ხელში მოკვლის ღროს შესდგებოდა შემდეგი
 წიგნებისაგან: „Капитал“ Карл Маркса. „Наши разногласия“ Пле-
 ханова. „Классовая борьба во Франции“, К. Маркс: Доклад об об-
 с'езде соц. дем“. письмо Ленина. „Крестьянский вопрос во Фра-
 нции и Герм.“ Ф. Энгельса. „Соц. переворот“ Кауцкого, „Госу-
 дарственная дума“ Шлихтера... აი „ყაჩაღი“ აფრასიონის სამგზა-
 ვრო ბიბლიოთეკა! აფრასიონს სწამდა, რომ მოძრაობის მეთაურობას
 ცოდნა სჭირია.

სასამართლო.

ტუსალები და საზოგადოება მომავალ მერკვილადის პროცესზე
 ბევრს ლაპარაკობდნენ. მერკვილადის საქმე რამდენიმე ტომისგან შეს-
 დგებოდა. საბრალმდებლო ოქმი კი მთელ წიგნს წარმოადგენდა. ნა-
 წილი ბრალდებულების კიდევ არ იყო შეპყრობილი. ნაწილიც ცი-
 ხიდან გაიქცა, მაგრამ საქმის გარჩევა მაინც უნდა დანიშნულიყო. ამ
 საქმემ გამოძიებაში გასტანა ხუთი წელიწადი. არა ერთი საჩივარი
 და თხოვნა იქნა მიცემული უმაღლეს მთავრობისადმი საქმის გამო-
 ძიების დაჩქარების შესახებ, მაგრამ მას დასასრული არ უჩანდა. სასა-
 მართლოს თავმჯდომარეთ დაინიშნა ცნობილი ჯალათი ღენერალი
 იგნატიევი, ბრალმდებლად გამოვიდა კავკასიის სამხედრო სასამარ-

თლოს პროკურორის თამაშემწე პოლკოვნიკი გოლიცინსკი, სასამართლოს წევრებათ მე-202 გორის ქვეითა პოლკის კომანდირი გამალეი და 201 ქვეითა პოლკის კომანდირი ფეოდოროვი. სასამართლოს სხდომა დაიწყო ენკენისთვის დამლევს 1911 წ. და გათავდა იმავე წლის ოცდა თერთმეტ ოქტომბერს. დამცველად პარტიამ სახელმწიფო დუმის სოციალ დემოკრატიული ფრაქციის საშუალებით ცნობილი სოკოლოვი (მაშინ ბალშევიკი იყო) პეტროგრადიდან გამოიწვია. გამოვიდნენ აგრეთვე ქართველი დამცველები: გრიგოლ გიორგაძე, არდიშვილი, საყვარელიძე და სხვები. საქმე გაიჩნა დახურულ კარებში. საქმის გარჩევის პერიოდში, ქალაქს, სასამართლოს შენობას და ციხეს გაძლიერებული ჯარი იცავდა. ტუსალები ხელშიც და ფეხშიც რკინის ჯაჭვებით იყო დაბორკილი და ერთი მეორეზე გადაბმული. ვეკილების და პარტიის ცდა შეადგენდა სიკვდილის სასჯელის აშორება ბრალდებულებისათვის, ნაწილი ტუსალებისა სასამართლოს წინაშე გამოჩედა დანაშაულში.

განაჩენი.

სასტიკმა განაჩენმა ყველაზე ცუდათ იმოქმედა. სოკოლოვი სასწრაფოდ გაემგზავრა პეტერბურგს, რათა „პროტექციით“ ემოქმედა მეფის მოადგილეზე განაჩენი სისრულეში არ მოეყვანა. გამოვიდა ცნობილი კადეტის ნაბოკოვის წერილი „რუსსკია ვედომოსტში“. წერილის მიზანი იყო ემოქმედა მთავრობის უმაღლეს წრეებზე სიკვდილის დასჯის შეცვლის შესახებ.

მაგრამ ყოველივე ამათ. 18 ნოემბერს 1911 წელს „ჩორნი დვორში“ განაჩენი სისრულეში იქნა მოყვანილი; ჩვენ ხელთ გვაქვს განაჩენის სრული ტექსტი, რაც ნიმუში და დამახასიათებელია მეფის თვითმპყრობელობის სამხედრო სასამართლოების და კანონების.

18 ნოემბერი წარუშლელია იმათ მეხსიერებაში, ვისაც ბედმა არგუნა ყოფილიყო მაშინ ქუთაისის ციხეში. ეს ტრალიკული მომენტი მწარე მოგონებაა არამც თუ მართა მერკვილადის საქმის მონაწილეთა, არამედ ყველა ტუსალებისათვის განუჩევლად მათი პოლიტიკური რწმენისა და მიმართულებისა. აქტის შესრულების შემდეგ თვითმპყრობელობის ჯალათების მიერ, დამგლოვიარებული ტუსალების ნუგეშის მიმცემი არავინ იყო. ტუსალებს ამხნევებდა მხოლოდ ის, რომ უშიშრად გასვლამ სახრჩობელაზე სიკვდილის საშიშროება გააქარწყლა. „ნადზირატლებმა“, რომლებშიაც კიდევ იყო დარჩენილი პატიოსნების ნამცეცხი და დაესწრნენ ამ სურათს, შემდეგი ვადმო-

გვცეს: ზიარებაზე ტუსალებმა უარი სთქვეს, ჯარს სიტყვით მიმართეს პ. პაიჭაძემ და კ. ლორთქიფანიძემ. მათ აუხსნეს, რომ ისინი გადიან სახრჩობელაზე არა იმიტომ, რომ ჩაიდინეს რაიმე ბოროტება, არამედ იბრძოდნენ მუშათა კლასის გასამარჯვებლად.

განაჩენის კითხვა და სხვა ცერემონიები ტუსალებზე არავითარ გავლენას არ ახდენდა. ისმაილ ჭუმბურიძე თვით შეხტა სკამზე, რათა თავი გაეყო სახრჩობელაში, მაგრამ მას ჯალათებმა ეს არ დააწინებეს, სანამ არ შეასრულეს დახრჩობის საზიზღარი პროცედურა, მანამ არ გადასცეს ის ჯალათის ხელში. კოლია ლორთქიფანიძემ მიმართა ციხის უფროსს შემდეგი სიტყვებით: «Господин начальник, разрешите нам попроситься между собою».

რამოდენიმე წუთში ტუსალებმა ერთმანეთი ჩაკოცნეს და თითქმის აქ არათერიაო, ჯალათის მიერ გამზადებულ თოკში თავი გაყვეს. ექვსი ამხანაგი: პორფილე პაიჭაძე, ტრიფონ არაბიძე, კოლია ლორთქიფანიძე, ალექსანდრე სვანიძე, ისმაილ და სერაპიონ ჭუმბურიძეები ჯალათმა ციხის „ჩორნი დვორში“ ჩამოახრჩო.

ვინ არის ისეთი, მაშინდელი ტუსალი, რომ ოდესმე ეს საშინელება დაავიწყდეს და ქება-დიდებათ არ მოიგონოს ის ამხანაგები, რომლებმაც დაუმტკიცეს ყველას, — თუ როგორ უნდა სიკვდილი თავისუფლებისათვის. სამწუხაროდ, პაპიროსის ქალაქზე დაწერილი პაიჭაძის წერილი არ შემრჩა, რომელიც მწერდა, ქვედა სართულიდან ზევით: სჩანს, ჩვენი ბედი გადაწყვეტილია, ჩვენ გვაიმედებს ის, რომ შენ გადარჩი. რამდენიმე წლის შემდეგ თავისუფალი იქნები — გახსოვდეს ჩვენი საქმე და ნუ დამივიწყებო. ერთხელ კიდევაც მოვათავსე გაზეთში წერილი მათი საფლავის მოწყობის შესახებ, მაგრამ არავინ გამოიმეხმალა...

ყველანი დამნაშავე ვართ...

თენგიზ ჟღენტი.

ნაკვეთი ქართული აზროვნების ისტორიიდან.

1. ჩვენი ეკონომიკა 1850—1870 წლებში.

50-იან და 60-იან წლებს ქართული აზროვნებისა და კულტურის ისტორიაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს: ამ ეპოქაში დაიწყო ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ღრმა მნიშვნელობის დიფერენციაცია და ქართული კულტურის აყვავებისა და აღორძინების საქმეს მტკიცე საფუძველი ჩაეყარა.

როგორი ისტორიული მიზეზები ედგა სარჩულად ამ მოვლენას და რაში გამოიხატებოდა ძირეული შინაარსი დაწყებული მოძრაობისა აზროვნების სფეროში? ზოგიერთი ჩვენი მეკლევარი ერთობ იოლად სწყვეტს ამ საკითხს: მათი განმარტებით ვორონცოვის პოლიტიკამ ხელი შეუწყო კულტურულ აყვავების საქმეს თეატრისა, ჟურნალისა და გამომცემლობის მოწესრიგებით, ხოლო შემდეგში რუსეთის უნივერსიტეტებში აღზრდილმა ახალგაზრდობამ ჩვენში შემოიტანა რუსეთისა და ევროპის პროგრესიული აზრები და თეორიები. მაგრამ ასეთი ახსნა ისტორიული ხასიათის მოვლენისა არ შეიძლება სრულად ჩაითვალოს. მათი წარმოშობის მიზეზი უფრო ღრმაა და იგი ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების ვითარებაში მარხია. აღნიშნულ მოვლენის სწორ ისტორიულ-სოციალური შეფასებას მივიღებთ მხოლოდ მაშინ, როდესაც გამოვარკვევთ ეპოქის ეკონომიურ სტრუქტურასა და იმ სამეურნეო ამოცანებს, რომელიც მორიგ საკითხთა რიგში წამოაყენა ჩვენი ცხოვრების მიმდინარეობამ.

ჩვეულებრივად ჰგონიათ, რომ ბატონ-ყმურ საქართველოში არავითარ ეკონომიურ ცვლილებას არ ჰქონია ადგილი. მაგრამ ეს შემცდარი მოსაზრება არის; ჩვენი საზოგადოების ეკონომიური ცხოვრების ზერელეთ შესწავლაც კი გვარწმუნებს იმაში, რომ საქართველოში რუსეთის მართველობის შემოჭრის მეორე დღიდანვე საგრძნობლად შემოიჭრა **სავაჭრო კაპიტალი**, რომელმაც დარღვევისა და განადგურების ელემენტები შეიტანა ბატონ-ყმურ ურთიერთობაში, ხოლო 50-იან წლებში ჩვენ ვამჩნევთ **სამრეწველო კაპიტალიზმის** ელემენტებს.

მენტებსა და ფორმებსაც, რაც აუცილებლად აღსანიშნავი არის. კაპიტალიზმის ეს ფორმები ისახებოდა როგორც ქალაქში, ისე სასოფლო მეურნეობაში. ავალპარაკოთ ფაქტები: ამიერ-კავკასიაში ვაჭრობა უცხოეთთან შემდეგნაირად ვითარდებოდა: 1822 წ. შემოტანილი და გატანილი იყო 1.289.108 მან. საქონელი; 1840 წ.—4.426.724; 1851 წ.—5.298.233; 1860 წ.—7.368.084; 1865 წ.—13.193.798; 1870 წ.—15.388.718 მან.¹⁾ ასე ვითარდებოდა ამიერ-კავკასიის სავაჭრო ურთიერთობა მხოლოდ უცხოეთის ქვეყნებთან. რაც შეეხება რუსეთთან სავაჭრო ურთიერთობას, იგი რამდენადმე ჩამორჩებოდა უცხოეთისას, და მხოლოდ 1876 წელს დაეწია მას, როდესაც სავაჭრო ურთიერთობამ რუსეთთან მიაღწია 14.715.118 მან. სამწუხაროდ, ამ ქამად ხელთ არა მაქვს ცნობები ამიერ-კავკასიისა და კერძოდ საქართველოს შინა-ვაჭრობისა და სავაჭრო დაწესებულებათა შესახებ, მაგრამ მოყვანილი ცნობები საგარეო ვაჭრობის შესახებ საკმაოდ საბუთს იძლევიან იმისას, თუ რამდენად საგრძნობლად შეიჭრა ამიერ-კავკასიაში სავაჭრო კაპიტალისტური ურთიერთობა.

ახლა განვიხილოთ ფაბრიკა-ქარხნების განვითარების საქმე, უკეთ სამრეწველო კაპიტალის შეჭრის საკითხიც. 1835 წლისათვის **ორესტ მვეცკი** სწერდა, რომ საქართველოში არ არის ფაბრიკები, გარდა ტფილისის ერთი აბრეშუმის საქსოვისა²⁾. 1858 წ. ტფილისის გუბერნიაში მოიპოვება 239 ფაბრიკა-ქარხანა, რომელთა საერთო წარმოება უდრიდა 512.321 მან.³⁾ რასაკვირველია, ეს ფაბრიკა-ქარხნები წვრილი ტიპისა იყო. 1869 წელს იმავე ტფილისის გუბერნიაში ფაბრიკა-ქარხნის რიცხვი უდრიდა 367-ს, ხოლო მათი წარმოება კი 382.279 მან.⁴⁾ 1869 წელს ცნობებში არ შედის სრულად თვით ქალ. ტფილისის ფაბრიკა-ქარხნების რიცხვი. მიუხედავად ამისა, აღნიშნული ფაქტები ნათლად ამტკიცებენ იმ მოსაზრებას, რომ 1850 წლებიდან საქართველოში უკვე იწყება სამრეწველო კაპიტალიზმის შემოჭრის ნელი პროცესი, რაც 70-იან წლებისათვის უკვე საკმაოდ საგრძნობი შეიქნა.

„კაპიტალიზაციის“ პროცესს ვერ **ასწრებს** ჩვენი სოფელიც. უფრო გარკვევით რომ ვსთქვათ, კაპიტალისტური ელემენტები ჩვენს

1) იხ. „Кавказский Календарь“ за 1879 год, გვ. 342—5.

2) იხ. О. Евенкий: „Статистическое описание Закавказского края“ გვ. 134, 1835 წ.

3) იხ. Сборник материалов для описания Тифлисской губернии, под редакцией К. Виссермана. т. I. вып. I გვ. 72—74, 1870 წ.

4) იხ. იქვე გვ. 201—02.

სასოფლო-მეურნეობაში ჯერ კიდევ ბატონ-ყმურ ეპოქაში შეიქრა. მთელი რიგი მეზატონეებისა მამულების კულტურულ დამუშავებას შეუდგა და საგრძნობ ცვლილებებსაც მიაღწია. ამის შესახებ ბევრს სწერდნ „მამულის პატრონობისა და ვაქრობის გაზეთ“ „გუთონის დედაში“, რომელიც ჟურნალ „ცისკარის“ დამატებად გამოდიოდა. აქედან ჩვენ მოვიყვანთ რამოდენიმე ციტატას, რომელიც საუცხოვოთ ახახიათებს ჩვენს სასოფლო მეურნეობაში შექრილ ვითარებას. „გუთონის დედის“ ერთ-ერთი თანამშრომელი სწერდა:

„ეხლანდელ გაღვიძებას სხვა საფუძველი აქვს და სიხარულით ვაღიარებ, რომ ეს საფუძველი არის ნამდვილი ბუნებითი და ამისათვის შეურყეველი და საუკუნო... ამასთან უნდა მოვიხსენიო, რომ ერთი უმთავრესთა მიზეზთაგანი გაღვიძებისა ის არის კიდევ, რომ ამ ბოლო დროებში ძალიან გამრავლდა ჩვენი ალემ-მიცემა ევროპის ხალხთან, მოსვლა ევროპიელებისა ჩვენს მხარეში და გატანა ჩვენი საქონლისა... მართლაც ამ ბოლო დროს, აქაურმა ევროპიელებმა დაუწყეს ზიდვა ჩვენს გამოსავალსა, ბამბასა, მატყლსა, აბრეშუმსა, წმინდა სანთელსა და სხვ., გარდა ბევრმა ევროპიელებმა დაიწყეს მოსვლა მხოლოდ საქონლის გასაზიდავად მეტადრე იმას შემდეგ, როცა ევროპაში გაჩნდა აბრეშუმის ჭიის ავადმყოფობა. ყველა ამ შემთხვევას ის შეუდგა, რომ ჩვენი მიწის, ანუ პირუტყვის გამოსავალს დაედვა ფასი და წაახალისა ხალხი და რამდენიც ეს ალემ-მიცემა გამრავლდება, იმდენი ფასიც აიწევს და ხალისიც გამრავლდება. რასაკვირველია, რომ თვით განათლების წარმატებასა, საქაროების გამრავლებას და მომავალ ცვლილებასა ბატონ-ყმობის საქმეზე აქვს დიდი მონაწილეობა მამულის კეთების ზრუნვის გამრავლებაში, რომელიც ჩვენს დროში არის მომხდარი უეჭველად და ყველასათვის საცნო საქმე. თავის დღეში არა ყოფილა ამდენი მსურველი ახალის მაშინების ანუ ახალი თესლების დაბარებისა, არც ამდენი მთხოველი სხვა და სხვა ხვნა-თესვის ნაწილებზედ გარიგებისა, არც მომხმარები მამულზე ამდენი ფულისა, ბოლოს დროს ტფილისში და გარეშე აშენდა რამდენიმე ქარხანები, რომელიც არ შაარცხვენდენ თვით ევროპის მხარესა და გამოჩნდნ მამულის მკეთებელნი სოფლებშიაც. სადაც მოაწყვეს თავიანთი მამულები მშვენიერს და ანგარიშიან წესსზედ¹⁾ (ხაზი ჩვენია. ს. ხ.)

¹⁾ იხ. „გუთონის დედა“ № 1—1863 წ. წერილი: „საეკონომიო წლის აღწერა, ანუ ამბავი სასოფლო მამულების კეთების და სხვა ხელოსნების მდგომარეობისა კავკასიის მხარეში“.

მკითხველი უკვე ამჩნევს, თუ ევროპის ბაზარმა როგორ წაახალისა, ავტორის გადმოცემით, ჩვენი მემამულენი და როგორ იმოქმედა გასასაღებელ ნედლი მასალის დამზადების საქმეზე. მართლაც, მთელი რიგი მემამულეებისა შეუდგენ ბამბის, თუთუნის, აბრეშუმის კულტურულად მოყვანას და მასთანვე საწარმოო იარაღებისა და მანქანების გამოწერას ევროპიდან. აღსანიშნავია, რომ ამიერ-კავკასიისა (1863 წ.) და მოსკოვის (1864 წ.) სასოფლო-სამეურნეო გამოფენაზე მთელ რიგ ქართველ მემამულეებს გაუგზავნიათ ექსპონატები და მრავალ მათგანს მიუღია ჯილდო. ცხადია, რომ ახალი საწარმოო იარაღებისა და ევროპული კულტურის შემოღების საჭიროებას უკვე გრძნობდა მცირედი ნაწილი ქართველ მემამულეთა და ამის მიმართულებით შესაფერისი ნაბიჯიც იყო გადადგმული. აი, რას სწერდა ერთი ცნობილი მემამულე, ევროპიულად განათლებული ლენერალ-მაიორი კონსტანტინე მამაცოვი:

„აწინდელი სოფლისა მოსახლკარობა (ე. ი. მეურნეობა ს. ხ.), რომელიც იყო საკმაო ჩვენ წინაპართათვის იმისა მდებიურსა ცხოვრებაში არა არს შესაფერისი ჩვენი დროის, ცხოვრებისა. ჩვენი დრო არც ისეთია, რომ ერთისა მდგომარეობიდან გადავდივართ მეორეში და თანდათან უტევებთ ყოვლისა დაძველებულსა ჩვეულებასა. მაშასადამე, ჩვენსა მოსახლკარეობასა ვითარცა უმთაბრესსა ღონისძიებასა ხალხის გამდიდრებისა უნდა აქვნდეს აგრეთვე თავისი პროგრესი (წინსვლა)... გარდა აწ ოდეს დამყარდა საზოგადო მშვიდობა, გარდა მცირედის ადგილისა, ვალი ყოველის თვითეულისა აქაურის განათლებულის კაცისა არს და საფუძვლის მშვიდობა გავრცელებისა თავიანთ ქვეყანაში ყოველთა კეთილთა ევროპის ცივილიზაციაზე (განათლებათა)... არა ერთი გზით დავრწმუნდი, არამც თუ შეძლებული მებატონენი, არამედ გლეხნიცა გამზადებულ არიან შემოიტანონ ხმარებაში ევროპიული გუთანნი, ფარცხი, სარეწი მაშინა და სხენი იარაღნი სასოფლოსა მოსახლკარობისანი“¹⁾.

ამოწერილი ციტატები საკმაოდ ამტკიცებს იმ ფაქტს, რომ უკვე ბატონ-ყმურ საქართველოს სასოფლო მეურნეობამ იგრძნო ევროპის კულტურის გემო და დაიწყო ნელი პროცესი ჩვენი მეურნეობის, ასე ვსთქვათ, „კაპიტალიზაციისა“, დაწინაურებულ მემამულეთა „კაპიტალისტურ ეკონომიკაზე“ გადასვლა. ჩვენმა მკვლევარებმა, სამწუ-

¹⁾ იხ. კ. მამაცოვის წერილი: სახელმწიფო შეილთათვის საქართველოს სკოლებში. „გუთნის დედა“ № 6 - 1862 წ.

ხაროდ, არ მიაქცევს ყურადღება იმ გარემოებას, რომ ჩვენში ბატონ-ყმობის მოსპობის დროს (1863-4 წ.) ლიბერალური და ნახევრად ლიბერალური პროექტებით გამოდიოდნენ უმთავრესად წორედ ის მემამულეები, რომელთაც შეგნებული ჰქონდათ ევროპიული ტექნიკის მნიშვნელობა და პრაქტიკულადაც ცდილობდნენ თავიანთ მამულების ასეთი გზით მოწყობას. ეს ცნობებიც ნათლად გვიჩვენებს, თუ საით მიეჩანებოდა საქართველოს ეკონომიური ცხოვრება უკვე მე-19-ე საუკუნის მეორე ნახევრის დასაწყისიდან. ქალ. ტფილისის მცხოვრებთა ზრდაც ნათლად გვიჩვენებს ამ პროცესის მთავარ მიმართულებას. ვეეცკის ცნობით 1835 ქალ. ტფილისში 25.290 მცხოვრები იყო, აქედან სომხობა შეადგენდა 18.222, ქართველები—4.217¹⁾. 1847 წელს ტფილისის მცხოვრებთა რიცხვი აღწევს 29.853-ს²⁾. 1864 წ.-60.085; 1876—წ. 87.918 (3³⁾ 1864 წ. რუსობა იყო ტფილისში 12.302; 1876 წელს—19.574. გაიზარდა 59.01 პროც. ქართველობა—14.878; 1876 წ. 21—542; გაიზარდა—44,79 პროც.-ია. სომხობა 1864 წ. 18.488 1876 წ.—37.308. გაიზარდა 30,96 პროც.⁴⁾. ეს ცნობა მრავალ მეტყველი არის იმის გამოსარკვევად, თუ როგორ სამეურნეო პროცესს განიცდიდა საქართველო აღნიშნულ ეპოქაში, რადგან ქალაქის მცხოვრებთა ზრდა თავის თავად ლაპარაკობს ქვეყნის სავაჭრო-სამრეწველო დარგებზე.

საერთოდ რომ დავასკვნათ, ეს იყო ეპოქა, რომელშიაც რღვევა-განვითარებას განიცდიდა ნატურალური და ბატონ-ყმური მეურნეობა, ხოლო მეორე მხრივ, ძლიერდებოდა და მაგრდებოდა სავაჭრო კაპიტალი და მასთანვე ისახებოდა სამრეწველო კაპიტალის ფორმებიც როგორც ქალაქად, ისე სოფლად. ეს იყო დიდი მნიშვნელობის სამეურნეო ცვლილება, რომელიც ხასიათდებოდა ძველი სამეურნეო ფორმიდან ახალ სამეურნეო ფორმაზე გადასვლის ეკონომიური პროცესებით. ამრიგად აღნიშნულ ეპოქაში ჩვენი ცხოვრების საერთო განვითარებამ გარკვეული ხასიათის სამეურნეო ამოცანები წამოაყენა განსახორციელებლად. ჩვენი ცხოვრება უკვე განიცდის კაპიტალისტური ურთიერთობის ნელს, მაგრამ მაინც საგრძნობ მშობიარობის ტკივილებს. ამ გარემოებას არ შეეძლო თავისი გავლენა არ მოეხდინა ჩვენ სოციალურ ურთიერთობაზე და იდეოლოგიაზედაც. ვისაც

¹⁾ იხ. ვეეცკის დასახელებული შრომა გვ. 134.

²⁾ იხ. ვისერმანის დასახელებული კრებული გვ. 14.

³⁾ იხ. Н. Зендлах сборник сведений о Кавказе т. VI გვ 97. - 81880 წ.

⁴⁾ იქვე.

სურს არსებითი მიზეზები ჰპოვოს იმ ღრმა მნიშვნელობის აზროვნების დიფერენციაციისა, რომელიც ჩვენში მოხდა 60-იან წლებში, მან უპირველეს ყოვლისა უნდა ჩაიხედოს ჩვენი მაშინდელი ეკონომიური ცხოვრებისა და ვითარების სიღრმეში და იქ იპოვის ამის ამხსნელ საბუთებს.

ამ წერილში ჩვენ ზემოაღნიშნული ეკონომიური მომენტებით დავკმაყოფილდებით. ახლა აღენიშნავ მოკლეთ იმ ცვლილებას და მომენტებს, რომელიც მოხდა ჩვენი ცხოვრების იდეოლოგიურ ფრონტზე: ჩვენი გამოკვლევით მე-60-იან წლებში ამა თუ იმ სახით ჩამოყალიბდა თუ ჩაისახა ოთხი უმაღლესი საზოგადოებრივი მიმდინარეობა: 1. **თავად-აზნაურულ-ლიბერალური** მიმდინარეობა, დამკვეთი არსებული სოციალური ურთიერთობისა და ეკონომიური წყობილებისა. (დიმ. ყიფიანი, გრ. ორბელიანი და სხვა). 2. **თავად-აზნაურულ-ლიბერალური** (ალ. ორბელიანი, კ. მამაცაშვილი და სხვ.) 3. **რადიკალურ-დემოკრატიული** ბურჟუაზიული შინაარსის (ი. ჭავჭავაძე, გ.წ ერეთელი, ს. მესხი და სხვ.) და 4. **სოციალისტური**, რომელიც ორი უმთავრესი წყაროდან ჰკრეფდა თავის საარსებო შინაარსს: **ევროპის უტოპიურ და სხვა სოციალისტურ სისტემებიდან** (გრ. თარხან-მოურავი, მ. ქიქოძე, ნაწილობრივ ნ. ნიკოლაძე და ან. ფურცელაძე,) და **რუსეთის ნაროდნიკულ იდეოლოგიიდან**. ნაროდნიკულმა იდეოლოგიამ ჩვენში 1872-73 წლებში დაარსა პარტია და პარტიულ მუშაობასაც შეუდგა.

ასეთი დიფერენციაცია საზოგადოებრივ აზროვნებისა გამოწვეული იყო თვით საზოგადოებრივი და ეკონომიური ცხოვრების დიფერენციაციით: იდეოლოგიურ ფრონტზე წარმოებული ბრძოლა თავის თავად ასახეა იყო იმ ცვლილებისა, რომელიც ჩვენი საზოგადოების ცხოვრებაში მოხდა მე-IX-ე საუკ. პირველი ნახევარიდან მოკიდებული ¹⁾ 60-იან წლებში ჩვენმა ინტილიგენციამ არა მარტო ბურჟუაზიულ-ლიბერალური და დემოკრატიული პროგრამა შეითვისა, შეიმუშავა, არამედ რუსეთისა და ევროპის სოციალისტურ ოჯახიდან გადმოიტანა ჩვენში სოციალისტური აზროვნებაც. მაგრამ თუ ჩვენში ამ ეპოქაში შემოჭრილ სოციალისტურ სისტემების არსებით შინაარსს გავითვალისწინებთ, გამოვარკვევთ სოციალისტურ საფუძვლებს, მაშინ დავინახავთ, რომ ამ სოციალისტურ სისტემებს თავს აფარებდა ბურჟუაზიულად და წერილ ბურჟუაზიულად განწყობილი რადიკალური ინტელიგენცია: სოციალისტური აზროვნების ფორ-

¹⁾ იხ. ჩვენი წიგნაკი: ქართული ინტილიგენციის პროფილი მე-19 საუკუნეში.

მეზში არსებითად გამოხატა თავისი ინტერესები **ამომავალმა ბურ-ჟუაზიულმა კლასმა** და უკვე საკმაოდ მრავალრიცხოვანმა **წერილმა ბურჟუაზიამ** (განსაკუთრებით ნაროდნიკულმა მიმდინარეობამ). ამიტომ გარეგნულმა სოციალისტურმა სამოსელმა არ უნდა დაფაროს ამ მიმდინარეობის არსებით სოციალური შინაარსი¹⁾.

2. სამოცდაათიანი წლების არალეგალური ქართული გაზეთი.

ბრიტანეთის მუზეუმში ახლად აღმოჩენილი ქართული **გაქცეული გაზეთი** ერთი საყურადღებო ეპიზოდია ქართული სოციალისტური აზროვნების ისტორიიდან. ამ გაზეთის სახელწოდება არის: „დროშა“, რომელსაც ქვევით აწერია: **ქართული სოციალური გაზეთი**. გაზეთს ამშვენებს გაშლილი დროშა, რომელზედაც დაწერილია ილიას სიტყვები: **თუმცა აწმყო არ გვწყალობს, მომავალი ჩვენია**. ამ გაზეთის გამოცემა დაუწყიათ 1873 წ. აპრილის 1 (13)-ს ქალ. პარიზში. გაზეთის პირველ წერილში, რომელიც დაწერილი არის **ნ. ნიკოლაძის** ხელით, ვკითხულობთ:

„რედაქციისაგან: „დროშა“, ქართული სოციალური გაზეთი, გამოიცემა პარიზში ათი დღის განმავლობაში, ყოველ დღე, საღამოობით. ამ გაზეთზე არც ხელის მოწერა მიიღება, არც ცალ-ცალკე ფურცლების გამოწერა. ის მარტო რედაქციისათვის იბეჭდება, ათი დღის შემდეგ, ესე იგი 11 (23) აპრილს 1873 წ. დროშის ბეჭდვა მოიპოვება“.

ასე სწერს **დროშის** რედაქცია თავის განცხადებაში. ჩვენს განკარგულებაში ამ ჟამად არის მხოლოდ სამი ნომერი (№ 1, 2 და 3).

სანამ გაზეთის შინაარსს გავაცნობდეთ მკითხველებს, ჩვენ უნდა გამოვარკვიოთ ერთი საკითხი: ვინ არის „დროშის“ რედაქტორი (ან რედაქტორები) და საიდან მოხდა იგი ბრიტანეთის მუზეუმში, ე. ი. გავეცნოთ ამ გაზეთის წარმოშობის ისტორიას. „დროშის“ პირველი ნომრის მეორე წერილში (იხ. ქვევით) ჩვენ ვკითხულობთ: „ის („დროშა“) **სამიოდე ახალგაზრდას** სამახსოვრო წიგნებიდან ამოხეული თაბახიაო“. ეს სამიოდე ახალგაზრდა—ნიკო ნიკოლაძის გადმოცემით, არიან: **დავით მიქელაძე, პავლე იშმაილოვი, ტფილისელი სომეხი, და თვით ნიკო ნიკოლაძე**.—1873 წელს დ. მიქელაძე, როგორც მისი წერილებიდან ირკვევა გაზ. „დროშაში“ (დაარსდა 1866 წ.), იმყო-

¹⁾ ეს საკითხი განხილული იქნება უფრო ვცლად ჩვენს ნარკვევში: სოციალისტური ისტორიისათვის საქართველოში

ფეოდა პარიზში, ხოლო ნიკო ნიკოლაძე საქართველოდან 1872 წ. გაზაფხულის თვეებში გაემგზავრა საზღვარ გარეთ და იქ ერთ წელზე მეტი დაჰყო. (იხ. მისი წერილები „კრებულში“ № 4, 1873 წ.). გაზეთის წარმოშობის ისტორიას ჩვენ ასე გადმოგვცემს პატივცემული ნ. ნიკოლაძე:

„პატივცემულო ამხანაგო სიმონ! თქვენ მეკითხებით, თუ რა გარემოებებში ვბეჭდავდით ჩვენ, პარიზში, 1873-ის გაზაფხულზე ქართულ სოციალურ გაზეთს „დროშას“, რომლის პირველი სამი ფურცელი სრულიად უცაბედად აღმოვაჩინე წარსულ დეკემბერში ბრიტიშ მუზეუმის საწყობში. სიამოვნებით გაცნობებთ, რომ იმ გაზაფხულზე მოვხვდით პარიზს დათა მიქელაძე, ქართულ მწერლობაში უფრო ცნობილი „მეველეს“ სახელით, პავლე იზმაილოვი, შემდეგ მყოფი ტფილისის ქალაქის თავათ, და მე. იმ დროს მე ვმუშაობდი ქართულ შრიფტის გამარტივებაზე და ქართული სტამბის მოწყობაზე. ამ დიების დროს გავეცანი ახალ აღმოჩენას, რომელიც ერთობ აადვილებდა ლიტოგრაფიების მოწყობას და ხმარებას, რაც კავკასიის ხალხების არეულ და მოუწყობ ანა-ბანებს საშუალებას მისცემდა მოეწყოთ გაადვილებული პროპაგანდა ახალი ევროპული აზრების ადგილობრივ ენებზე. ამ მიზნით განვიზრახეთ და კიდევ აუხარულეთ ათი სამაგალითო ფურცელი დაგვებეჭდა „დროშასი“. გაზეთს ვბეჭდავდით ასას ცალს და მუქთად ვუგზავნიდით ქართველებს და კავკასიელებს, ვინც გვეგულებოდა ციურიხს, ჟენევაში, ვენაში და სხვაგან. გაგება არა მაქვს: ვის ჩარჩენია და შეუწირავს ბრიტიშ მუზეუმისათვის ის სამი პირველი ცალი „დროშისა“, რომლის ასლი თქვენ ხელში გაქვთ. ერჩები სრული პატივცემით **ნ. ნიკოლაძე**“.

ბრიტანეთის მუზეუმში „დროშის“ სამი ნომერი გაუგზავნიათ 1895 წ. ვინ გაგზავნა ეს ნომრები „დროშისა“ ან საიდან შეიძინა იგი მუზეუმმა, არა სჩანს. აღსანიშნავია ის, რომ პროფ. ალ. ხახანაშვილმა, რომელმაც 1905 წელს აღწერა ბრიტანეთის მუზეუმში მოთავსებული ქართული ხელთნაწერები, ერთი სიტყვითაც არ მოიხსენია „დროშა“. ხახანაშვილმა შედარებით ვრცლად გადმოგვცა საყოველთეო ჟურნალი „მუშის“ შინაარსი, რომელიც გამოდიოდა ტფილისში არალეგალურად 1889—1891 წლებში. ამ „მუშის“ ათი ნომერი 1898 წელს 10 თებერვალს მიუძღვნია მუზეუმისათვის ცნობილ ქართველ ანარქისტსა და ემიგრანტს ვარლამ ჩერქეზიშვილს¹⁾, ხოლო

¹⁾ იხ. ალ. ხახანაშვილი: ბრიტანიის მუზეუმის ქართული ხელთნაწერები. „მოამბე“ № 8—1905 წ. შესაძლებელი არის „დროშის“ ეს ნომრებიც, ჩერქეზიშვილმა გადასცა მუზეუმს.

ჩერქეზიშვილსათვის ეს ნომრები გადაუცია ზ. კიკინაძეს, როგორც ის სწერს ერთს თავის მოგონებაში. ალ. ხახანაშვილსათვის გაზ. „დროშა“, ალბად, უცნობი იყო, თორემ იგი არ დატოვებდა მის აღუწესხავად რაკი არალეგალური „მუშის“ შინაარსი გადმოგვცა. ეს ნომრები გასული წლის დეკებერში შემთხვევით აღმოაჩინა ნ. ნიკოლაძემ. ბრიტანეთის მუზეუმს, როგორც ნ. ნიკოლაძე გადმოგვცემს, საუცხოვოდ შეუკინდავს **დროშის** ეს ნომრები საფიანით და თავის კატალოგშიაც აღნიშნულია: „**დროშა**“ **ქართული რევოლუციონური გაზეთი**. დროშის პირველ ნომერზე ინგლისურად მიწერილი არის, რომ გაზეთი გამოდიოდა ქენევაში და მისი რედაქტორი იყო ს. მესხიო. ეს ცნობა არ არის სწორი. გაზეთი გამოდიოდა პარიზში. ხოლო მისი რედაქტორად არ ყოფილა **ს. მესხი**. როგორც „**დროშის**“ 1874 წლის წერილებიდან ირკვევა, სერგო მესხი საზღვარგარეთ გამგზავრებულია 1873 წლის ივნისის 6-ს და იქ ერთი წელიწადი დარჩენილა¹). „დროშა“, როგორც დავინახეთ, გამოსულა 1873 წ. აპრილის 1-ს, ასე რომ, მისი რედაქტორობა არ შეეძლო ს. მესხს. როგორც ავღნიშნეთ, ამ გაზეთს შეერთებულად სცემდნენ ნ. ნიკოლაძე, დ. მიქელაძე და პ. იშმაილოვი. აღსანიშნავია ის, რომ ბრიტანეთის მუზეუმს გაზეთთან ერთად მოუთავსებია ს. მესხის პორტრეტიც. ეს პორტრეტი დახატული უნდა იყოს ქართველი მხატვარის ა. ბერიძის მიერ. იგივე სურათი მესხისა მოთავსებული არის მსგავსივე წარწერით, რაც ბრიტანეთის მუზეუმის სურათის ქვეშ არის, — „**თეატრში**“, რომელიც ვ. აბაშიძის რედაქტორობით გამოდიოდა 1885 წლიდან²). ცხადია, მას, ვისაც ს. მესხის ეს სურათი გადაუცია ბრიტანეთის მუზეუმისათვის, უსარგებელია ჟურ. „**თეატრში**“ მოთავსებული სურათით.

ახლა გავიცნოთ გაზეთის შინაარსი. **პირველ ნომერში** მოთავსებულია შემდეგი ხელმოუწერელი წერილები: 1. რედაქციისაგან (დაწერილია ნიკო ნიკოლაძის ხელით), 2. წინასიტყვაობა (მისივე), 3. ვისი ბრალია? (დ. მიქელაძის), 4. ეკლესია და სახელმწიფო (ნ. ნიკოლაძის), 5. ჩვენი საზოგადოების სიყალბე (პ. იშმაილოვის), 6. აღდგომა! (ნ. ნიკოლაძის), 7. წვრილი ამბები (მისივე).

მეორე ნომერში: 1. საფრანგეთის გარეგანი პოლიტიკა (ნ. ნიკოლაძის), 2. სისულელე და უზრდელობა სიბრძნის მანტიაში (დ. მიქელაძის), 3. ერობის თვითმართველობა როგორ გამოგვადგება (პ.

¹) იხ. სერ. მესხის ნაწერები ტ. I. გვ. 167 და სხ.

²) იხ. „**თეატრი**“ № 18—1885 წ.

იზმაილოვის), 4. თანამედროვე სურათები (ნ. ნიკოლაძის), 5. ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ამბები (დ. მიქელაძისა და ნ. ნიკოლაძის).

მესამე ნომერი: 1. რას უნდა ვაცადოთ? (დ. მიქელაძის), 2. პარტიული დისციპლინა (ნ. ნიკოლაძის), 3. თანამედროვე სურათები (მისივე), 4. ცოტ-ცოტა... (პ. იზმაილოვის), 5. ნაწყვეტ-ნაწყვეტი ამბები (ნ. ნიკოლაძის).

გაზეთის ფორმაც ძლიერ პატარა ზომისაა. თითოეული ნომერი ოთხი გვერდისაგან შესდგება, სულ თორმეტი გვერდია.

საკითხების მიხედვით გაზეთი შემდეგ თემებს ეხება: 1. საგარეო პოლიტიკის საკითხებს; 2. ნაციონალურ საკითხს; 3. მუშათა მოძრაობის საკითხს; 4. სოციალიზმის პრობლემას და 5. სხვა სოციალისტურ და ისტორიულ ხასიათის საკითხს. საინტერესო არის გაზეთის წინასიტყვაობა, დაწერილი ნიკოლაძის მიერ, რომელიც გვიხსნის და გვიმარტავს თავის უმოთაურეს დანიშნულებას. აქ ჩვენ ვკითხულობთ:

„სწორედ გასაკვირველი და გულმომკვლელი საქმეა კაცი დღევანდელ გონიერების ცხოვრებას ესწრებოდეს, და მის გავლენას კი არ ცდილობდეს, მის დაკვირვებას არ იწვევდეს და მისგან საქმეო ხელმძღვანელი საფუძვლის გამოკრებას არ ეძებდეს. ჯირკის და დაბალი პირუტყვების მეტს არც ერთ გვამს არ უნდა სურდეს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში განს გადგომა, წაყრუება და უმნიშვნელო, უმიზნო სიცოცხლე, მაგრამ ბევრი სულიერი ამ მხრით ჯირკზე უარესია, ბევრი ცოცხლებ შუა ცხოვრობს და ცოცხლების ცხოვრებაში კი არ ურევია.

„დღეს ეს მით უფრო სამწუხარო და დამალონებელი მოვლენაა, რომ ეხლანდელი ცხოვრება 1870 წლის ომის მაღლით უწინდელ მის სიყრუიდან და სიბნელიდან გამოვიდა. დღეს მთელი ევროპა გაღვიძებულია. ყოველგან ისმის გაუმჯობესების სიტყვა, გაახლების სურვილი, სჩანს, ცხოვრების წინ წამყვანი ძალა მოქმედებს და ახალი წესის დაარსება იწყება. გაქრა უწინდელი დამთურგენელი, ბევრი ძალა უკანასკნელ სასიკვდილო კლანში იკარგება და იხარჯება ძველი თაობის და მიმართულების უკანასკნელი წამები; ახალი თაობა სამკვიდრების მისაღებათ ირაზმება,—მზადდება ახალი წესი და ვინ იცის როგორი პოლიტიკური მოვლენები. და ამ დროს ყრუდ და ბრმად დარჩენა შეცდომა კი არაა მარტო, მძიმე დანაშაულებაცაა შემდეგი თაობის და ხალხის წინ.

„ჩვენ ამ ნაირ შეცდომის და დანაშაულობის თავიდან აც-

ილება გვსურდა, გვსურდა ჩვენი ახალ-გაზრდობისათვის მაგალითი გვეჩვენებია, თუ როგორ შეიძლება ეხლანდელი ცხოვრების დაკვირვება და გაცნობა, ასე რომ კაცს ცხოვრებაში სამოქმედოთ ხელმძღვანელი აზრი და გამოცდილება ქონდეს. „დროშას“ მეტი მიზანი არა აქვს, ის სამიოდე ახალგაზრდას წიგნებიდან ამოხეული თაბახებია, ის იმ მუსაიფის და სიტყვების გამოსახვაა, რომელსაც ეს ახალგაზრდები გამოთქვამენ ხოლმე, როცა გაგებულ ამბებს, შენიშნულ მოვლენებს, გაცნობილ აზრებს ერთმანეთს აცნობენ. ათი თაბახი საკმაოთ დაანახვებს მკითხველს ამ გვარ სამახსოვრო წიგნების და მუსაიფობის სარგებლობას და საჭიროებას და თუ „დროშამ“ ჩვენ ახალგაზრდობაში შორეულ დაკვირვებისა და დამზადების სურვილი აღძრა, თუ მისი მაგალითი უკვალო და უნაყოფო არ გამოდგა „დროშის“ მიზანი სრულებით მიღწეული იქნება“ (№ 1).

ამგვარად „დროშის“ რედაქცია მთავარ მიზნად ისახავს პროპაგანდა გასწიოს ქართველ ახალგაზრდობაში და დაეხმაროს მას სამოქმედო ხელმძღვანელი აზრის შემუშავებისა და გამოცნობის შეძენაში. მაგრამ რაში გამოიხატება „დროშის“ პროგრამა და რას ელტვის იგი? შეიძლება ითქვას, რომ გაზეთის თანამშრომლებთან შორის არ არის თანხმობა ყველა საკითხებში.

შემდეგი წერილი, რომელიც ჩვენ შემოკლებით მოგვყავს, განსაკუთრებით ააშკარავებს მისი ავტორის პოლიტიკურ და სოციალურ ხაზს. აი ეს წერილიც:

აი ჩვენი საზოგადოებრივი იდეალი:

„თავისუფალი ფედერაცია ყველა კავკასიელი ხალხებისა, გაწყობილთა ყველა მოქალაქეების ეკონომიურ თანახმობისამებრ.“

„ამ იდეალს და ეხლანდელ მდგომარეობის შუა ისეთი განსხვავებაა, რომ ერთბაშით იდეალის მიღწევის იმედის ქონა შეუძლებელია. ეკონომიური დახლართულობის გარდა არ შეიძლება არ შევამჩნიოთ, რომ გასრული ცხოვრება კავკასიელი ხალხებისა იყო დაცალცაკავებული და მტრული. ამ გარემოებამ დღემდინაც დასტოვა კვალი და სხვა და სხვა ხალხების ურთიერთ მტრობა ისეთი ძლიერია, რომ შეცდომა იქნებოდა მათი დავიწყებისა.“

„წარმოვიდგინოთ ეხლა შემდეგი. იქნება შეუძლებელი გარემოება; წარმოვიდგინოთ, რომ რუსული ელემენტი, რომელიც ორნაირად გვაერთებს ჩვენ (ჯერ ერთი კანონების და მარ-

თველობით და მეორე იმ სიძულვილით, რომელსაც ის ჩვენ ყველაში სახავს) წარმოიდგინოთ მეთქი, რომ ეს ელემენტი უცრად გაქრა კავკასიაში და ჩვენ დაკრჩით თავისუფალი. ამ ელემენტის გაქრობასთან ერთად ქრება ყველაფერი, რაც კერძო ხალხებს აერთებდა და ეს ხალხები ხელახლავ ერთმანეთის წინააღმდეგი რჩებიან. რა ძნელი იქნება მაშინ ამ გაუწყობელი ხალხების შეერთება. ამისთანა გარემოების ხელველობით ჩვენ ახალგაზრდობა მოვალეობათ ვსთვლით იმისთანა მდგომარეობის დამზადებას ეცადონ, რომელშიაც ყველაზე უფრო ნაკლებ იძრობოდეს ეს ნაციონალური წინააღმდეგობა.

„ამისთანა მდგომარეობას წარმოადგენს მაგალითად ერობის თვითმართველობა და მისი მიღწევა. ეს ეხლაც შესაძლებელია, ერობა რიგიანად აწყობს ხალხის საქმეებს, სამართლიანად ანაწილებს მის გადასახადს, მის ზნეობის და ნივთიერ კეთილ დღეობაზე ზრუნავს და თან ამორჩეულ პირებს აარსებს ყოველ თემისა და ხალხისათვის და ეს უკანასკნელი გარემოება ჩვენ ყველაზე უფრო ძნელად მიგვაჩნია.

„იმისთანა შემთხვევაში, რომელიც წელან წარმოვიდგინეთ, საჭირო იქნება მარტო ამ ამორჩეულ გვარების უფლებების გადიდება და გავრცელება და თუ ხელში ამორჩეული მმართველობა გვეყოლებოდა ყოველ კავკასიის ხალხებისათვის ამ ამორჩეულ პირებს შუა დათანხმება უფრო ადვილი იქნება მაშინ, ვინემ საყოველთაო არეულობის დროს, როცა თითოეულ მაზრას მისი შინაგანი წესიერების აღდგენა დასჭირდება.

„თუ კი ამ ნაირად გაადვილდება სხვა და სხვა ტომების ერთმანეთში დათანხმება, მაშინ ერობის ყრილობებიდან საერთო და საყოველთაო პოლიტიკურ ერებამდე მარტო ერთი ნაბიჯი და დარჩება“ (№ 2).

ამ წერილში პირველ რიგში წამოყენებული არის ეროვნული საკითხი და მისი მოწესრიგების საჭიროება, აღსანიშნავია ის, რომ ერობა ავტორს პოლიტიკური ფუნქციებით აღუქმურავს და მისი საშუალებით ცდილობს ეროვნული საკითხის მოწესრიგებას კავკასიაში.

უფრო გარკვევით „დროშის“ სოციალისტური პრინციპი გამოთქმულია შემდეგ სიტყვებში:

„რომელ მხარეს საზოგადოების ცხოვრებისას (არ უნდა) გადავავლოთ თვალი, თუ კი ამას ცოტა-ოდნით დააკვირდებით, შევნიშნავთ, რომ საფუძვლათ იმას ეკონომიური ხასიათი უძევს... ევროპა ისეთ პოლიტიკური ერთობის შედეგებისაკენ მიიწაფება

რომელშიაც საზოგადოებრივი განწყობილება სოციალისტური იდეალებისამებრ შეიცვლება ისე, რომ შრომას უპირატესობა მიეცეს და მშრომელი ხალხი წინა ადგილზე დააყენოს.

„აი ეს მშრომელი ხალხი თვითონ იწყებს თავისი რაზმების შედგენას და თავის ძალას შესაფერ ორგანიზაციას აძლევს „მუშების კავშირების“ შედგენით და სხვა და სხვა საზოგადოების დაარსებით. ამ საზოგადო მასებში და კავშირებში მონაწილეობას იღებენ მარტო ერთი რომელიმე ქვეყნის მუშები კი არა, თითქმის მთელი ევროპის და ხანდისხან ამერიკის მშრომელებიც, — და ამნაირად, ნელ-ნელა არსდება მშრომელი ხალხის ურთი-ერთობა და შეერთება... ეს „მუშების კავშირების“ მომავალი ევროპის სოციალისტური შეერთებული რესპუბლიკის თესლათ გამოდგებიან“ (№ 3).

მკითხველი ნათლად შეამჩნევს, რომ წერილის ავტორი — პ. იზმაილოვი — სოციალიზმის განხორციელების საქმეს მუშათა კლასს უკავშირებს; ანით იგი საგრძნობლათ სცილდება რუსულ უტოპიურ სოციალიზმს — ნაროდნიკების კონცეპციას, რომელიც სოციალიზმის დასაყრდენ ძალას გლეხობაში ხედავდა. საინტერესო არის ნიკო ნიკოლაძის შენიშვნები მუშათა კავშირებისა და მათი მნიშვნელობის შესახებ. ნ. ნიკოლაძემ თავისი მოღვაწეობის პირველ პერიოდში ნ. ჩერნიშევსკის მეტად დიდი გავლენა განიცადა. 1866 წ. პერცენის „კოლოკოლში“ მოთაყვებულ მის წერილებს ნაროდნიკული აზროვნების, განსაკუთრებით კი ჩერნიშევსკის, დიდი გავლენის ბეჭედი აზის¹⁾. 70-ან წლების პირველ ნახევარში იგი ნაწილობრივ, თუ საესებით არა, თავისუფლდება ნაროდნიკული იდეოლოგიის გავლენისაგან და ევროპის სოციალისტური სისტემების გავლენას განიცდის.

70-იან წლებში რუსეთის ნაროდნიკობა პოლიტიკურ ბრძოლის საკიროებას ან სრულიად უარყოფდნენ, ან მას მეორე და მესამე, ხარისხის მნიშვნელობას ანიჭებდნენ. ნიკოლაძე არ ეთანხმება საკითხის ამ გვარად დაყენებას და „დროშის“ ფურცელზე პატარა შენიშვნაში ეკამათები ჟურ. „Вперед“-ის (პ. ლავროვის რედაქციით გამოდიოდა) მიმდინარეობას. „ეს ჟურნალი რუსულმა წრემ უნდა გამოსცეს, რომელსაც სოციალური მიმართულება აქვსო და პოლიტიკური კითხვების უწინ სოციალური საგნების გამოკვლევა უნდაო. ჩვენ კარგათ არ გვესმის ამ კაცების აზრი, რომელნიც ამ ორ კითხვებს აცალკევებენ თითქოს ერთი უმეოროთ შეიძლებოდეს. მაგრამ ვნახოთ

¹⁾ იხ. „Колокол“ № 198—99, 1865 წ.

რაში მდგომარეობს ამ ყმაწვილების „სოციალიზმი“ (№ 1). ასეთი შეხედულება სოციალურ და პოლიტიკურ კითხვების ერთმანეთზე დაკავშირებისა, არსებითად ეწინააღმდეგებოდა მაშინდელ ნაროდნიკულ იდეოლოგიას.

ნ. ნიკოლაძის მიერ დაწერილ ერთ წერილში ეკითხულობთ:

„აღდგომა იმ დღეს ვისასწაულოთ, როცა ჩვენ კანონებში, ჩვენ წესში, ჩვენ ცხოვრებაში, ნამდვილად განხორციელდეს და გამოიხატოს ის, ძმობაზე დაფუძნებული სწავლა, რომელიც გრძნობიერად ქრისტემ გამოთქვა და გონიერათ ჩვენმა თანამედროვე სწავლამ გამოიკვლია. როცა ამ სწავლის გამარჯვება მოახლოვდება“.

როცა მისი აზრით გადასხვაფერდება ჩვენი ცხოვრება და ჩვეულება, როცა საზოგადოებრივ ცხოვრებას საფუძვლად იმისთანა კანონები ექნება, რომელთაც „ძმობის“ წესი ქვეყანაზე უნდა დაამკვიდროს, მაშინ და მარტო მაშინ ვიდღესასწაულოთ აღდგომა, რადგან მარტო მაშინ ნამდვილად აღმდგარი და გამარჯვებული იქნება კაცობრიობის აზრი, გრძნობა და გონება“ (№ 1).

დავით მიქელაძე წერილში—რას უნდა ველტვოდეთ—წმინდა წყლის ნაციონალისტურ პოლიტიკას იცავს. იგი ეწინააღმდეგება რუსეთის მთავრობასთან მშვიდობიანი დამოკიდებულების დაქერას და სწერს:

„მე მგონია, მშვიდობიანი პროგრესი, ერობის დაარსების მოწოდება, სამოქალაქოებრივი წყობილება მომავალში, ნაფიცი კაცები სამჯავროში—ვერც ერთი ესენი ვერ გვიხსნის, და ჩვენ მოგვეღის, ადრე თუ გვიან გაქრობა, როგორც ნაციონალიზმს... მაშ, რა ექნათ, იკითხავს ვინმე.—უპასუხებ: ყოველი ჩვენი ღონე, ცოდნა, გამოცდილება, ენერგია უნდა მოვახმაროთ იმას, რომ ჩვენი ხალხები, როდესაც რუსეთი გარეშე მტერს შეებმემა—და ეს ჟამი არ არის შორს—მაშინ, ისინი იარაღით ხელში ბრძოლის ველზედ გამოვიდეს დიდი და პატარა. ამ სანატრელ და დიდებულ დროს, ძველებური ქართველი ვაშა-ვაშას ჰყივილით დავამტეროთ ხალხი მტერსა; ყველას ერთგულად ძმურის თანხმობით უნდა შევძახოთ: „თავისუფლება ან სიკვდილი“ (№ 3).

დ. მიქელაძე (მეველე) ჩვენში ცნობილი იყო, როგორც სეპარატისტი და ამ თავის ნაციონალისტურ პროგრამას იგი „დროების“ ფურცლებზედაც იცავდა. მაგრამ იგი აშკარა ავანტიურისავენ მოუწოდებდა ქართველ ხალხს. უნდა აღინიშნოს, რომ ასეთ პოლიტიკას თავიდანვე ებრძოდა ნ. ნიკოლაძე.

* *

ჩვენ გავაცანით მკითხველს გაზ. „დროშის“ ფურცლებზე მოთავსებული უმთავრესი წერილების შინაარსი. ჩვენი ჟურნალისტიკის ისტორიაში გაზ. „დროშა“ პირველ არალეგალურ გაზეთად შეიძლება ჩაითვალოს და ამიტომ არის საინტერესო მისი გაცნობა. უნდა ითქვას, რომ „დროშის“ ფურცლებზე არ არის არც ერთი ისეთი აზრი გამოთქმული, რაც ჩვენს მოწინავე ინტელიგენციას არ გამოეთქვას ამაზე იმ ფორმით ლეგალურ „დროების“ ფურცლებზე. მაგრამ პარიზის თავისუფალ ატმოსფეროში, რუსეთის ცენზურისა და ადმინისტრაციისაგან მოშორებულმა ინტელიგენციამ უფრო ნათლად გამოაშკარავე თავისი აზრები. მაგრამ საქმარისი არ არის მარტო ამ აზრების გაცნობა. საჭიროა მათი ისტორიული საზომით შეფასება, მისი, ასე ვთქვათ, სოციოლოგიური და სოციალური საფუძვლების გამოკვლევა.

როგორც ზევით აღვნიშნეთ, 50-70 წლების განმავლობაში უკვე სწარმოებდა ჩვენში კაპიტალისტური წყობილების მშობიარობის პროცესები. ეს გარემოება თავის თავად იწვევდა ცვლილებებს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში და ამჟღავნებდა აზროვნებასაც. ინტელიგენცია, რომელიც იზრდებოდა ამ ატმოსფეროში და რომელიც მასთანვე ითვისებდა რუსეთის მე-60 წლების სოციალ-პოლიტიკურ იდეალებს, ძალა-უნებურად განიცდიდა ამ ახალ ეკონომიურ პროცესების გავლენას: სრულიად არ არის გასაკვირველი, რომ ეს ინტელიგენცია შეეჯახა ძველ დახვედრულ სოციალ-პოლიტიკურ წყობილებას და თავისი პოლიტიკაც რადიკალური მიმართულებით გადახარა. არც ის არის გასაკვირველი, რომ ამ ინტელიგენციის ნაწილმა შეითვისა სოციალისტური აზროვნების გარეგანი ფორმა: არსებითად ამ ფორმებში იმალებოდა მოწინავე ინტელიგენციის რადიკალური დემოკრატიული ხულისკვთება ბურჟუაზიული შინაარსით. ჩვენ ინტელიგენციას უფრო აინტერესებდა პოლიტიკური თავისუფლების მოპოვება, ცხოვრების კალაპოტის გაფართოება და ფართო თავისუფალი ასპარეზი სამოღვაწეოდ. ახლად ფეხადგმული ბურჟუაზიის ინტერესებიც მეტს არ მოითხოვდა: ინტელიგენცია თავისდა შეუგნებლად მუშაობდა ახალი ჯანსაღი სოციალური კლასის ინტერესებისათვის და ამით იგი უდიდეს პროგრესიულ საქმეს ასრულებდა: იდეოლოგიურად მაინც ნერგავდა საქართველოს ნიადაგზე ევროპული ხასიათის პროგრესიულ აზროვნებას.

სიმონ ხუნდაძე.

25 ივნისის მიტინგი ნაკალაძეში.

1917 წლის მაის-ივნისში უკვე საკმაოდ იყო შერყეული ტფილისის მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოს ავტორიტეტი ჯარისკაცების თვალში.

საბჭოს მესვეურ მენშევიკ-ესერებისთვის რომ გეკითხათ, ამის მიზეზი იყო ბალშევიკების მიერ გაჩაღებული „უპასუხისმგებლო“ პრაპაგანდა-აგიტაცია დროებით მთავრობის და მისი დამცველების — „ობორონცების“ წინააღმდეგ. ისინი ნაკლებ ყურადღებას აქცევდნენ იმ პირობებს, რაც იწვევდა ამ უკმაყოფილებას, რაც ბადებდა ბალშევიკებისადმი თანაგრძნობას.

ჯარი, თანახმად დაპირებისა, მოელოდა ზავს — უკონტრიბუციოს, უანექსიოს და სხ. ჯარისკაცი, რომელიც მოშორებოდა სახლ-კარს, ცოლ-შვილს და სამი წლის განმავლობაში ომობდა, სისხლსა ღვრიდა, ალაჰმა უწყის რისთვის და ვისთვის, დღე-დღეზე სახლში წასვლას ელოდებოდა თვითმპყრობელობის დამხობის შემდეგ, — 21 ივნისს კი მას ახალი ომისაკენ მოუწოდებდა დროებითი მთავრობა, ჯარი შეტევაზე გადავიდა.

ჯერ კიდევ, ვიდრე შეტევა დაიწყებოდა, ტფილისში გახშირდა მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოს „უნებართვოდ“ გარნიზონის სხვა და სხვა ნაწილებში მიტინგებისა და კრებების მოწვევა. დაბოლოს საბჭოს სრულიად დაუკითხავად დანიშნულ იქნა საერთო საქალაქო მიტინგი საყარაულო ბათალიონის მიერ.

ამის გამო ტფილისის საბჭოს ორგანო „იზვესტია“ სწერდა: გაზეთი „კავ. რაბოჩი“. № 79 მეორე გვერდზე მსხვილი ასოებით დაბეჭდილია შემდეგი შინაარსის განცხადება: „საყარაულო ბათალიონი სთხოვს ქალაქ ტფილისის მთელს გარნიზონს მოვიდეს ჯარისკაცთა მიტინგზე მესანგრეთა ყაზარმებში დროშებით. მიტინგი შესდგება ოთხშაბათს, 21 ივნისს, დღის 3 საათზე“.

მოჰყავდა რა ეს ცნობა, „იზვესტია“ სწერდა: „უნებლიეთ თვალში გეცემათ პეტროგრადის ანალოგია. იქ უპასუხისმგებლო პირებმა დემონსტრაცია დანიშნეს 10 ივნისისათვის, რაც მოსალოდნელი იყო

გადაქცეულიყო შეიარაღებულ შეტაკებათ. დემონსტრაციას უნდა ჰქონოდა დროებით მთავრობის პოლიტიკის საწინააღმდეგო პროტესტის ხასიათი. როგორც მოეხსენება ჩვენს მკითხველებს, საქმეში ჩაერია სრულიად რუსეთის ყრილობა და პეტროგრადის საბჭო და ასე გამოსვლა აღარ მომხდარა. ეგრევე ხდება ჩვენში, ტფილისში.“

შემდეგ გაზეთი უსაყვედურებს მიტინგის მოწვევის ინიციატორთ — თუ მიტინგის მოწვევა გასურდათ, რატომ ჩვენ არ შეგვატყობინეთ, ჩვენ ხომ მთელი გარნიზონის ნდობით ვსარგებლობთო და სხვადასხვა გაზეთი სწერს: „მას (ე. ი. ტფილისის საბჭოს) უნდა მიეღო ამის საწინააღმდეგოთ გადაწყვეტი ზომები და ასეც მოიქცა: 19 ივნისს მოწვეულ სასწრაფო სხდომაზე მუშ. და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოს აღმასრულებელმა კომიტეტმა დაადგინა წინადადება მისცეს საყარაულო ბათალიონს არ მოიწვიოს 21 ივნისისათვის დანიშნული მთელი გარნიზონის მიტინგი“.

შემდეგ გაზეთი მოუწოდებდა „მთელს ტფილისის გარნიზონს მჭიდროთ შემოკრებილიყო თავის მიერ არჩეულ საბჭოს გარშემო და სამარცხვინო ბოძზე გაეკრა ყველა ისინი, ვისაც თავისი პირადი გამოცდილებით ანარქია შეჭკონდა ჯარში და ასე საფლავსა სთხრიდა ჩვენი თავისუფლებისა, ჩვენი დიადი რეოლიუციისათვის“ („იზვესტია“ № 68).

მაგრამ მართო ამნაირი პროტესტითაც არ დაკმაყოფილდა საბჭო და მისი ბეჭდვითი ორგანო, უკვე იწყო დენა „პროტესტებმა“ ჯარის სხვა და სხვა ნაწილებიდან. ეს „პროტესტები“ იბეჭდებოდა „იზვესტიაში“ საყარაულო ბათალიონის წინააღმდეგ.

როცა ასე თუ ისე „შემზადებულ იქნა“ ნიადაგი ბალშევიკების წინააღმდეგ საბჭომ თითონ დანიშნა საერთო მიტინგი ნაძალადევში.

„კავკ. რაბოჩი“-ში და სხვა გაზეთებში ასე იყო გამოცხადებული მიტინგის მოწვევის შესახებ:

„ქალაქ ტფილისის ჯარისკაცთა და მუშათა დეპუტატების საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი კვირას, 25 ივნისს, დილის 8 საათ. იწვევს მიტინგს თავისუფლების მოედანზე. ნაძალადევში, დანიშნულ დროზე იკრიბებიან მუშები და ჯარისკაცები ქალაქის ყველა უბნებიდან შემდეგი წესით: სამხედრო ნაწილები და მუშები ნავთლულიდან, ორთაქალიდან, ვერიდან და სხვა შორეულ პუნქტებიდან ორგანიზაციულად მოწყობილი პროცესიებით, დროშებით, მუსიკით და რევოლუციონური სიმღერებით გამოდიან დილის 7 საათიდან. ჯარისკაცების პროცესიებს უხელმძღვანელებს საორგანიზაციო კომიტეტები. მუშებისას — ამორჩეულნი. ქალაქის ცხოვრება ნორმალურად მიმდინარეობს. ტრამვაის და ეტლების მოძრაობა არ სწყდება. ნავთლული-

დან და ორთაქალიდან პროცესიები გაივლის კახეთის, კრასნოგორის და ჩერქეზოვის ქუჩებით; ორთაქალის რაიონიდან: ვორონცოვის ქ., 19 თებერვლის და ჩერქეზოვის ქუჩას; ვერის რაიონიდან—ვერის ხილთ კიროზნი და ჩერქეზოვის ქუჩით. დიდუბის რაიონი საბაჟოს ქუჩ. გადაივლის რკინის გზის ხილზე.

მიტინგზე გარჩეული იქნება შემდეგი საკითხები: 1) ჩვენი შეტევა, 2) ორმოცწლიან ჯარისკაცების შესახებ და 3) მინდვრების დამუშავება. ხელს აწერს—**ჯარისკაცთა და მუშათა დეპუტატების საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტი** („კავკ. რაბ.“ № 83).

40 წლიანი ჯარისკაცებისა და მინდვრების დამუშავების საკითხი, ასე ვსთქვათ, მეორე თუ მესამე ხარისხოვანი საკითხები იყო. აქ მთავარი იყო საკითხი „ჩვენი შეტევის“ შესახებ.

ამ საკითხის გარჩევის დროს უნდა გამოაშკარავებულიყო ჯარის სულიერი განწყობილება—მომხრე იყო ის შეტევის, თუ წინააღმდეგი?

ენერგიულად ემზადებოდნენ როგორც „ობორონცები“ მენშევიკ-ესერების სახით, ისე „პორაენცები“ (ბალშევიკები)—როგორც მაშინ ეძახდნენ ბალშევიკებს.

ბალშევიკების „თეზისები“ ასეთი იყო:

„ბალშევიკების სიტყვათა თეზისები 25 ივნისისათვის მოწვეულ გარნიზონის მიტინგზე—

1) ომი არის ძველი რეჟიმის ყველაზე აუტანელი შემკვიდრობა.

2) ომი ყველაზე დიდი საფრთხეა რევოლიუციისათვის.

3) ომი ამდიდრებს ბურჟუაზიას და კაპიტალისტებს.

4) ომი აღარბებს ხალხს.

5) ომის შეწყვეტა ყველაზე დიდი ამოცანაა რევოლიუციისათვის.

6) ყველა მეომარი ქვეყნების ახლანდელი დანგრევა-განადგურების დროს შეტევა არავის გამარჯვებას არ მიანიჭებს.

7) მისი ერთად ერთი შედეგი იქნება ახალი მსხვერპლი.

8) გერმანიაში, ინგლისში და სხ. სახელმწიფოებში იზრდება რევოლიუცია, იქ ხალხს ხვრეტენ.

9) შეტევა ააშხედრებს ჩვენს წინააღმდეგ დასავლეთ ევროპის პროლეტარიატს (შეტევა ეწინააღმდეგება სტოკჰოლმის კონფერენციის მოწვევის მოწოდებას და ხელშეკრულებათა გადასინჯვას).

10) შეტევა გააძლიერებს კონტრ-რევოლიუციას (სახელმწიფო სათათბირო და სხ.)

11) შეტევა დააუძლურებს რევოლუციონურ დემოკრატიას და გააძლიერებს სამხედრო გავლენას სახელმწიფოში.

12) შეტევის დღიდანვე რევოლუციამ ერთი ფეხი საფლავში გადადგა.

13) ერთად ერთი გამოსავალია: მთელი ძალა-უფლების გადასვლა მუშათა, ჯარისკაცთა და გლეხთა დეპუტატების საბჭოთა ხელში.

14) შეტევა მხოლოდ იმიტომ დაიწყო, რომ ფრონტი თავიდანვე მოწყვეტილი იყო „ზურგისაგან“.

„სოციალისტი“ მინისტრები ატარებენ იმპერიალისტურ პოლიტიკას როგორც რუსეთის, ისე მოკავშირეთა.

15) ჩვენ მოვითხოვთ შეტევის დაუყოვნებლივ შეჩერებას.

16) პროტესტებით და რეზოლუციებით, ორგანიზაციულად.

17) შეტევა სტრატეგიის საკითხი არ არის, არამედ—პოლიტიკის საკითხია.

18) შეტევა დაიწყო მოკავშირე იმპერიალისტების ძალ-დატანებით.

19) ჩვენ თავიდან ვიხსნით პასუხისმგებლობას და ვაკისრებთ მას იმათ, ვინც დაიწყო ეს შეტევა და მხარს უჭერს მას („კავკ. რაბ.“ № 86).

„კავკ. რაბოზ.“—შივე მოყვანილი იყო შემდეგი „სია ორატორებისა—ბოლშევიკების, რომლებიც გამოვლენ 25 იენისის მიტინგზე: კალანდაძე, ერქომაიშვილი, ოკუჯავა, ნაზარეტიანი, ქავთარაძე, ბოგდანოვი, მრავიანი, 'ეტინგოფი, ტოროშელიძე, არაქელ ოქუაშვილი, ცხაკაია, სმელოვი, ჩებოტარევი, ლარჩენკო, ზუბოტიკინი, იურლოვი, კულინი, ტონკინი, მამულია, პეტროვი, მუშნიკოვი და კოსტინი. („კავკ. რაბ.“ № 83).

რა მოხდა მიტინგზე?

მეორე დღეს „ერთობა“ სწერდა შემდეგს: „**მიტინგი ნაძალადევი**. 25 იენისის ნაძალადევის თავისუფლების მოედანზე მუშათა და ჯარისკაცთა დეპუტატების საბჭოს აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ მოწყობილი მიტინგი, სამწუხაროთ, არასასურველად დამთავრდა. უმეტეს ნაწილად მიტინგს ჯარისკაცები დაესწრნენ. მიტინგის გახსნისთანავე მეუმრავლესების მეთაურობით მიტინგს ერთი ნაწილი ჯარისკაცებისა გამოეყო და ცალკე გამართეს მიტინგი, დარჩენილ ჯარისკაცებთან გაიმართა დღის წესრიგის თანახმად ლაპარაკი. უნდა აღინიშნოს, რომ აქაც მეუმრავლესე ორატორებს ჯარისკაცები ლაპარაკის დროს ხელს უშლიდნენ: მათზე არ იმოქმედა არავითარმა ამხანაგურმა დარიგებამ, ისინი თავისას განაგრძობდნენ. ამ დროს მე-

უმრავლესენი მეორე ალაგას განაგრძობდნენ მიტინგზე ლაპარაკს. როცა იქ მივიდნენ მეუმცირესე ორატორები და ერთმა მათგანმა ფურცლების გავრცელება დაიწყო ჯარისკაცებში, სტაცეს მას ხელი ჯარისკაცებმა: შეიქნა ერთი არევ-დარევა, რომლის დროს ბევრს სცემეს. ამის შემდეგ, როცა ცოტათი ხალხი დააშოშმინეს, კვლავ განაგრძეს მეუმრავლესებმა ლაპარაკი. მეუმცირესენი კი იქ აღარ გამოცხადებულან და ერთი-მეორეს აფრთხილებდნენ — უფრთხილდით ფეხი არ გადადგათ მეუმრავლესეთა მიტინგისაკენ. («ერთ.» №. 82—27/VI).

«იზვესტია» სწერდა: «**კიდევ 25 ივნისის გამართულ მიტინგის შესახებ.** 25 ივნისის გამართულმა მიტინგმა ნათლად დაგვანახა, თუ როგორი კონტრ-რევოლუციონური ძალაა თავშეფარებული ჩვენს ჯარში და როგორ ეხერხება მას უკიდურესი ლოზუნგების სახით აკეთოს თავისი შავი საქმე, გაიტაცოს ნაკლებათ შეგნებული ელემენტები. იმათ, ვინც დაესწრო 25 ივნისის მიტინგს და უნებლიე მოწმედ შეიქნა ჩვენი ამხანაგებისადმი მხეცურად მოქცევისა, დაინახა, თუ ვინ ბატონობდა მიტინგზე, როგორი საკუთო პირები სთესდნენ უთანხმოებასა და შურს ვილაც ბიჭ-ბუჩქები. რუსეთის შორეულ გუბერნიების გლეხი-ჯარისკაცები ადვილათ უჯეროდნენ საექვო პირთ, რომლებიც გაიძახოდნენ:

სცემეთ, სცემეთ, მოჰკლეთ!

საექვო პირები წარმატებით მუშაობდნენ. ერთი ხელით გზას უწაღდავდნენ კონტრ-რევოლუციას, მეორე ხელი ჯიბეში ჰქონდათ, საიდანაც იტაცებდნენ ფულს.

მაგ., ამხ. რუსიას ცემის დროს მოაქრეს პიჯაკის ჯიბე და წაიღეს ყველაფერი, რაც შიგ იყო.

— მე დავინახე, ამბობს მისი ცოლი, — როგორ წაართვეს ჯიბიდან საფულე, მაგრამ არაფერი მოთქვამს, რადგანაც ვიფიქრე — ფულს წაიღებენ და ცემისაც თავს ანებებენ მეთქი.

აი როგორი ხალხი «მუშაობდა» მიტინგზე?

აი ვინ იყვნენ ის ვაჭბატონები, რომელნიც გაიძახოდნენ:

— ბურჟუებს სცემეთ!..

ქურდები, მძარცველები, პროვოკატორები... ხალხის ნაძირალები...

საშიში ძალა რევოლუციისათვის.

ისინი აძლევენ ტონს მიტინგს.

და ამ მიტინგს მიესალმება «კავკაზ. რაბოჩი»

ეს მიტინგი ამხნევებს ჩვენს ბალშევიკებს.

ამ მიტინგმა მათ «დაანახა, რომ ძალა მათ მხარეზეა»

და ჩვენ ღრმად ვწუხვართ, რომ ბალშევიზმად წოდებული იდეური მიმდინარეობა ასეთ დიდ შეცდომას უშვებს, რომ ის ხელს უწყობს ქურდებსა და მძარცველების ხულიგანურ ბრბოს.

მართლაც რომ ბალშევიკები იმ ბრბოს ემყარებოდნენ, რომელიც 25 იენისის მუშტი-კრივით გაუმასპინძლდა ჩვენს ამხანაგებს, გაჰქურდა მათი ჯიბეები. ჩვენ თამამად შეგვეძლო გვეთქვა, რომ ბალშევიზმის საქმე საბოლოოდ წასულია, რადგანც ეს ბრბო ხვალ ისევე მოეპყრობა თვით ბალშევიკებს („იზვესტია“ № 75).“

„ბრძოლა“ (ბალშევიკური კვირეული გაზეთი) სწერდა:

მ ი ტ ი ნ გ ი

კვირას, 25 იენისს, გაიმართა დიდი მიტინგი, რომელშიაც მონაწილეობა მიიღეს ტფილისის გარნიზონმა და მუშებმა. მიტინგს უმეტეს ნაწილათ ჯარის კაცები დაესწრნენ. ეს მიტინგი მოიწვია ტფ. მუშათა და სალდათთა საბჭოს აღმასრულებელმა კომიტეტმა, სადაც, როგორც ვიცით, მენშევიკი „ობორონცები“ ბატონობენ. მიუხედავად ამ გარემოებისა, მიტინგის დიდი უმეტესობა მონაწილე ბალშევიკური გამოდგა: დიდი ხალისით და ყურადღებით უსმენდნენ ბალშევიკების კომიტეტის მიერ წამოყენებულ ორატორებს, ოვაციით ეგებებოდნენ მათ ლოზუნგებს, ერთხმად ღებულობდნენ მათ რეზოლიუციას. დროშების და პლაკატების უმეტეს ნაწილზე წარწერილი იყო ბალშევიკური ლოზუნგები. მაგ. „მთელი ძალა-უფლება მუშათა, სალდათთა და გლეხთა დეპუტატების საბჭოებს“, „ძირს შეტევა“, „გაუმარჯოს საერთაშორისო ზავს“, „ძირს ათი მინისტრი-კაპიტალისტი“, „პური, ზავი, თავისუფლება“ და სხ.

მრავალ-ათასიან მიტინგზე ერთხმად მიღებულ იქნა ბალშევიკების რეზოლიუცია შეტევის შესახებ, (იხ. „კავკ. რაბ.“ № 85), რომელშიაც გატარებულია, სხვათა შორის, შემდეგი აზრები: „სოციალისტ კერენსკის მიერ გამოცხადებული შეტევა ნაყოფია იმპერიალისტური პოლიტიკის გამარჯვების, რომ შეტევა სტრატეგიულს მიზანს ვერ აღწევს, იწვევს აუარებელ ახალ მსხვერპლთ, შეტევა აქარწყლებს პეტროგრადის მუშ. და ჯ. კ. საბჭოს მანიფესტს, მიმართულს მთელი ქვეყნის დემოკრატიისადმი, იგი ნაკარნახევია ინგლის-საფრანგეთის იმპერიალისტების მიერ, რომელნიც კანკალებენ თავიანთი დემოკრატიის მოსალოდნელ აჯანყების წინაშე. შეტევა აამხედრებს ჩვენ წინააღმდეგ დასავლეთის დემოკრატიას, სახელს გაუტეხს, ე. წ. დამოხმობილების იდეას და სხვა და სხვა.

ეს იყო ამ რევოლუციაში ბალშევიკების პირველი პოლიტიკური გამოსვლა ადგილობრივად, რომელიც ბრწყინვალე გამარჯვებით ვათავდა. ამ მიტინგმა ჩვენ დაგვარწმუნა იმაში, რომ ხალხის ფართო მასაში, მეტადრე ჯარის კაცებში, რევოლუციონურ სოციალ-დემოკრატიას ანუ ბალშევიკურ პოზიციას მაგრად აქვს ძირი გადგმული. ამავე მიტინგზე ნათლად დავინახეთ ისიც, რომ ჩვენი ოპორონტების პოზიცია იმავე მასაში ერთობ მკრთალი თანაგრძნობით სარგებლობს.

ეს გარემოება ბალშევიკებს გვაძლავს გავაორკეცოთ მუშაობა მუშათა და ჯარისკაცთა მასაში, რათა ორგანიზაციულად შევაკავშიროთ და დავროზმოთ რევოლუციონური ელემენტები, რომლებიც ჩვენსკენ მოილტვიან. ეს გარემოება იმის მაჩვენებელია, რომ ჩვენ სწორ ტაქტიკას რუსეთთან ერთად ჩვენშიაც პროლეტარების და ნახევრად პროლეტარების უფრო შეგნებული და რევოლუციონური ნაწილი იზიარება, რაც უეჭველ გარანტიას იძლევა დიდი რევოლუციის სრული გამარჯვებით დაგვირგვინებისათვის.

მენშევიკებსაც ამ მიტინგიდან უნდა გამოეტანა გაკვეთილი. რომელიც ეუბნება მათ, რომ ოპორონტული ტაქტიკა თითქმის სრულიად გაკოტრდა. მეტადრე ჯარისკაცთა თვალში და საჭიროა კრიტიკული განხილვა ამ პოზიციის და ახალის შემუშავება, ისეთის, რომელიც უფრო შეეფერებოდეს ნამდვილ რევოლუციონურ და ინტერნაციონალისტურ პრინციპებს.

მარა ჩვენი მენშევიკ-ოპორონტები ჯერ-ჯერობით სულაც არ ფიქრდებიან თავის დამარცხების ნამდვილ მიზეზებზე და სრულიად უიმედოთ ცდილობენ ეს მარცხი სხვა გარემოებით ახსნან. ისინი, როგორც დიდი ხნით გაბატონებული მიმდინარეობა, მოკლებული არიან თვითკრიტიკის ყოველივე უნარს და არხეინად განაგრძობენ მინისტრების სავარძელში ნებეირობას. ისინი კვირანდელ მარცხის მიზეზებს ბალშევიკების ბოროტ-განზრახვაში ეძებენ.

რაშია საქმე?

სამწუხარო ამბავი

„მიტინგზე მოხდა ფრიად სამწუხარო ინცინდენტი: ზოგიერთმა ჯარის კაცებმა ხელით შეურაცყოფა მიაყენა ჯერ რამდენიმე მენშევიკ-პროპაგანდისტს და შემდეგ ბალშევიკებსაც, როცა უკანასკნელთ ხმა აიმაღლეს ძალადობის წინააღმდეგ და საქმეში ჩაერივნენ. ასეთი საქციელი ერთნაირად დასაგმობია ყოველი ნამდვილი რევოლუციონერის მხრივ. ბალშევიკებმა თავის ორგანოში („კავკ. რაბ.“ № 85)

მეორე დღესვე დაგმეს იგი და სამარცხვინო ბოძზე გააკრეს მოძალადენი. ჩვენ ვალიარებთ პროპაგანდა-აგიტაციის განუსაზღვრელ თავისუფლებას. თვითეულმა მოქალაქემ, მით უფრო ჩვენმა თანამგრძნობმა ჯარის კაცებმა კარგათ უნდა იცოდნენ, რომ ყველას აქვს შეუზღუდველი თავისუფლება, ყოველნაირი საშუალებით, სიტყვით, წერით და სხვ. გააერცელოს თავისი შეხედულებანი. რუსეთის უდიდეს რევოლიუციას წაუშლელ ჩირქს სცხებს თვითეული ცდა ამ პრინციპის შელახვის. ნამდვილი თავისუფლების ეს ანბანური ქეშმარიტება ყველასთვის ცხადი უნდა იყოს.

ეს ასეა, მარა ჩვენ ვალდებული ვართ გავიგოთ ამ სამწუხარო მოვლენის ნამდვილი მიზეზი. ჩვენ ასეც მოვიქცევით. „კავკ. რაბ.“ ზემოთ ნაჩვენებ ნომერში მოყვანილია სრული ტექსტი საბჭოსთან არსებულ პროპაგანდისტების ბიუროს მიერ გამოცემულ პროკლამაციისა, რომელიც თავიდან ბოლომდე მიმართულია ბალშევიკების წინააღმდეგ. პროკლამაციაში წითელი ზოლით გატარებულია ერთი აზრი: ბალშევიკები დეზორგანიზატორებია, ანარქისტებია, კონტრ-რევოლიუციონერებია. კონტრ-რევოლიუცია მარჯვნივ უკავშირდება კონტრ-რევოლიუციას მარცხნით, ე. ი. ბალშევიკებს, რომლებიც ხელი-ხელ ჩაკიდებული ილაშქრებენ რევოლიუციის მატარებელ ცენტრის, ე. ი. ობორონცების წინააღმდეგ. პროკლამაცია გაჟღენთილია ბალშევიკების სიძულვილით და მიზნათ ისახავს ყოველი საშუალებით მათ ცენტრალურ ორგანოებს (ცენტრ. კომ. „Правда“ და სხ.) სახელი გაუტეხოს ფართო მასის თვალში.

აი, ასეთ ღვარძლით, სიძულვილით და ფრაქციული შოვინიზმით გაჟღენთილი პროკლამაციის ასობით და ათასობით სალდათთა მასაში გავრცელებას შეეცადენ „უპარტიო“ ორგანოს წარმომადგენელნი, რომელსაც სახელად ჰქვია: «Коллегия пропагандистов при Сов. Раб. и Солд. Деп. гор. Тифлиса». ეს პროკლამაცია საჩქაროთ გამოცემულია ამ კოლეგიის ბიუროს მიერ მიტინგზე გასავრცელებლად იმ მიზნით, რომ ადგილობრივ ბალშევიკებსაც სალდათების და მუშების თვალში სახელი გაუტეხონ, ჩირქი მოსცხონ.

ჩვენ მრავალი საშუალებები გვაქვს იდეურ მოწინააღმდეგესთან საბრძოლველად. ასეთი პროკლამაციებით ბრძოლა კი უკიდურეს დემაგოგიურ საშუალებათ უნდა ჩაითვალოს და, როგორც ასეთი, სასტიკათ დაგმობილი უნდა იქნას. მით უფრო აღმაშფოთებელია ეს საქციელი, რომ მას ჩადის ვიწრო ფრაქციული მოსაზრებით და სიტყვით უპარტიო ორგანო. ეს იმას ნიშნავს, რომ მენშევიკ-ობორონცებმა თავის ფრაქციულ იარაღათ გადააქციეს უპარტიო ორგანო,

როგორცაა მუშათა და სალდ. დებ. საბჭო. აი, ეს პროკლამაციები გაავრცელეს მენშევიკ-პროპაგანდისტებმა ჯარის კაცთა მიტინგზე, რომელიც თითქმის ერთხმად ემხრობოდა ბალშევიკებს. როცა მღაბიოთ მოაზროვნე ჯარის კაცებმა, რომლებიც ოვაციას უკეთებდნენ ბალშევიკ ორატორებს, გაიგეს პროკლამაციის შინაარსი და გამა-ვრცელებლების მიზანი, მოთმინება დაჰყარეს და დასავმობ ძალადო-ბას მიმართეს.

ეს გარემოება იყო, ჩვენი აზრით, ინციდენტის უმთავრესი მი-ზეზი. ჩვენ კიდევ ხაზგასმით ვიმეორებთ, რომ სასტიკათ ვგმობთ ძა-ლადობას ვინმეს წინააღმდეგ, რაც უნდა ცუდი შინაარსის ფურც-ლებს ავრცელებდეს იგი, მეტადრე რევოლუციონური ორგანოს წარ-მომადგენელია. ჩვენმა ამხანაგებმა საქმით დაამტკიცეს ეს ჩვენი შე-ხედულება, როცა გაბედულათ ამ პოგრომულ სტიქიაში ჩაერივნ და მენშევიკ-პროპაგანდისტების ბედი გაიზიარეს.

ისიც დასაშვებია, რომ აქ შავრაზმულ პროვოკაციას ჰქონდა ადგილი: ძველი რეჟიმის წარმომადგენელნი, რომელნიც ჩვენი ობო-რონცული ორგანოების რბილი პოლიტიკის წყალობით მრავლათ და-სეირნობენ ქუჩაში, გადაცმულნი სალდათის შინელში, დაერივნენ ჩვენს პროპაგანდისტებს. თუმცა ასეთი ვარაუდობისთვის ჯერ-ჯერო-ბით საბუთები არ გვაქვს.

ასეთია ჩვენი შეხედულება:

ახლა თვალი გადავაგლოთ მენშევიკ-ობორონიკების ორგანოს („ერთობა“-„Борьба-Извест“.—Сов. Раб. и Солд. Деп. г. Тифлиса“ და ნახავთ, რომ ამ ორგანოების უპასუხისმგებლო პუბლიცისტები ძველ, ნაცად ხერხს მიმართავენ ჩვენს წინააღმდეგ—სამარცხენო დემაგო-გიას, სიყალბეს, ცილის წამებას, ცინიზმს. ყველანი ერთხმად გაიძა-ხიან: ეს ინციდენტი ბალშევიკებმა გამოიწვიესო! ერთნი ამბობენ: ბალშევიკების ანარქისტულ-რასკოლნიკურ-დევოზგანიზატორულ ტაქ-ტიკას ასეთი შედეგი ბუნებრივად უნდა მოჰყოლოდაო, უფრო გაბედუ-ლნი და უტიფარნი პირდაპირ გაიძახიან: ეს ცემა-ტყეპა ბალშევი-კების მოწყობილიაო! „ერთობა“ წარბეზებულათ არწმუნებს ამაში თავის მკითხველებს. ის სწერს: „უბრალო, მასიურ ბალშევიკებს უფ-რო თავდაპირილათ ექირათ თავი, ვიდრე მათ მეთაურებს“. მეთაუ-რების დანიშნულება თურმე იმაშიაოც მდგომარეობს, რომ დროზე გა-აფრთხილოს მენშევიკები: ასეთ ფურცლებს ნუ გაავრცელებთ, თო-რემ ექსცესებია მოსალოდნელიო! „ერთობის“—ცინიზმი ისე შორს მი-დის, რომ სამასხაროდ იგდებს ჩვენს ამხანაგებს, რომელთაც სცემეს, როგორც მენშევიკების დამცველთ! „ერთობის“ უცერემონიო პუბლი-

კისტი ოხუნჯობს: „ხულიგანთა ბრბომ არც ბალშევიკები დაინდო და ისინიც მიტყევა. მეთაურებმა ვერ შესძლეს მათ მიერ მოწყობილი გამოსვლის შესაფერ კალაპოტში ჩაგდება (?) და იმ ჯადოქრული ძალების შეჩერება, რომელნიც სამოქმედოთ გამოიწვიეს“.

ვისაც ობიექტიური სიმართლე აინტერესებს, ჩვენთან ერთად იტყვის, რომ „ჯადოქრული ძალების“ გამოწვევას ძალიან შეუწყვეს ხელი მენშევიკურ ლიდერებმა თავიანთ უტაქტიკო საქციელით. ჩვენ რომ მენშევიკების გაჯაერება გვინდოდეს, ვიტყოდით: „რაც მოგვია დავეითაო, ყველა შენი თავითაო“. ერთი სიტყვით, კვირის მიტინგზე მომხდარი ინციდენტის შესახებ მენშევიკებმა ამ პატარა ხანში მთელი ლიტერატურა შექმნეს, მარა ამ ლიტერატურაში დემაგოგიის, ლანძღვა-გინებისა და ცილისწამების მეტს ვერაფერს ნახავთ ხოლმე.

როცა ბალშევიკების წინააღმდეგ ობორონცების ბრძოლა ასეთ ხასიათს ღებულობს, ეს ორი რამის უტყუარი მიჩვენებელია, სახელდობრ: 1) ობორონცული მენშევიზმი იდეურ-პოლიტიკურათ კოტრდება და 2) ბალშევიზმის იდეური იარაღით დამარცხება შეუძლებელია!.. („ბრძოლა“ № 5; 2 ივლისი).

25 ივნისს მომხდარი ინციდენტის გამო იყო გამოძიება, კამათი, მაგრამ საქმე ამას აქით არ წასულა. ეს სჩანს „კავკაზ. რაბოჩ.“ შემდეგი წერილიდან:

„**ცილის მწამებელნი.** როგორც ვიცით, 25 ივნისის ტფილისის გარნიზონის მიტინგზე მომხდარი ექსცესების გამოსაძიებლათ შედგენილია საგამომძიებლო კომისია.

კომისიის ამოცანაა — გამოარკვიოს ექსცესები, ფაქტი და დამნაშავენი პასუხისგებაში მისცეს.

მაგრამ ზოგიერთი პირების, ჯგუფებისა და პარტიებისათვის ასეთი კომისია სრულიად ზედმეტია. მათთვის საკითხი უკვე გადაჭრილია. მათ იციან მიზეზიც, დამნაშავენიც. მათ იციან ვინ მოიმოქმედა ეს. რისთვისაა საჭირო რაღაც საგამომძიებლო კომისია, როცა მენშევიკები და ესერები პირდაპირ ამბობენ ვინც არის დამნაშავე. „ბალშევიკები — აი ვინ არიან ცემა-ტყევის ორგანიზატორები“, — ამბობენ სირცხვილ დაკარგული, უსინდისო ცილის მწამებელნი.

მათ უკვე შესძლეს შეცდომაში შეყვანათ ჯარისკაცების ზოგიერთი ჯგუფები, რომელთაც საპროტესტო რეზოლიუციები გამოიტანეს, სადაც მიუთითებდნენ ბალშევიკებზე, როგორც დამნაშავე პირებზე.

მაგრამ ობორონცული გაზეთების ცილის წამებზე მუშები და ჯარისკაცები ზიზლით უპასუხებენ. მეტად თვალდასანახად და უქკუ-

ოდ ემსახურებიან ისინი მქონებელ კლასებს და ყოველი ნაბიჯი იწვევს უკმაყოფილებას საკუთარ რიგებში ცილის მწამებლებისადმი. ჩვენი პასუხიც ასეთია—ზიზლი.

მაგრამ ვისაც არ უნდა ედებოდეს ბრალი უხეში ძალადობის ფაქტი ფაქტად რჩება, რომელიც მოითხოვს დაუყოვნებლივ გადაწყვეტი ზომების მიღებას, რომ მომავალში არ გამეორდეს ასეთი რამ.

ამისათვის საკიროა გაძევებულ იქნას ორგანიზაციებიდან ის პირები, ვინც მუშტი-კრივს მიმართავს; შეწყვეტილი იქნას ბალშევიკების წინააღმდეგ პოგრომული აგიტაცია, რაც იწვევს დაპატიმრებას, ძალადობას და შეურაცყოფას; შეაგნებიონ პასუხისმგებელ პირთ, ჯგუფებს, ბეჭდვითი ორგანოებს, რომ დაუსჯელად ცილისწამება დაუშვებელია იმითი, ვინც არ უნდა იყოს.

ყოველგვარ უსირცხვილობას უნდა დაედოს საზღვარი. („კავკაზი“, № 92).—

ასეთია გაზეთების აღწერით იმ მიტინგის სახე, სადაც სრული გარდატეხა მოხდა ჯარისკაცთა სულიერ განწყობილებაში.

რატომ დაიგვიანა საქართველოში „ოქტომბერმა“?

აგუ 1910—17—20 წლები საქართველოში.

მცირე შესავალი.

1927 წ. სრულდება რუსეთის პროლეტარული რევოლუციის მეათე წლის თავი. ეს ათეული კაცობრიობისათვის სრულიად ახალი სოციალური ცხოვრების დასაწყისია. ამით იწყება ახალი ისტორიული ეპოქა, რომელსაც მეცნიერება სოციალიზმს უწოდებს; ჩვენი დრო (შზოლოდ დასაწყისია, გარდამავალი ხანა; განვითარების შემდეგი ხანა კომუნიზმის სახით გვეხატება დღეს.

პროლეტარული რევოლუცია, რომელიც 1917 წლის 25 ოქტომბერს (ძვ. სტილით) დაიწყო რუსეთის ყოფილ იმპერიაში, მალე უკვე ათ წელს მიაღწევს და ამიტომ საჭირო ხდება ისტორიამ ის დეტალურად შეისწავლოს და მომავალ ისტორიკოსებს მეცნიერულად დამუშავებული მასალა გადასცეს, რომ რევოლუციის თვალმომჭრელი სრბოლის კანონების გამოკვლევა გაუადვილოს, ასეთ გამოკვლევას მტკიცე საფუძველი მისცეს.

სწორედ ამ მიზნით გამოსცა ამ წლის ოქტომბრის დასაწყისში საკავშირო კომპარტიის ცეკას პარტისმა სანიმუშო პროგრამა-სქემა „ოქტომბრის ათი წლის თავის აღსანიშნავი ისტორიული ნარკვევებისათვის და მასალების დასამუშავებლათ.“ ცეკას პარტისმა უკვე მიმდინარე წლის დასაწყისიდანვე მისცა წინადადება ადგილობრივსა და ეროვნულ კომპარტიებს, რომ ასეთ მუშაობას დღეიდანვე შეუდგენ.

საქართველოს კომპარტიის პარტისი ვერ დატოვებს უუფრად-ლებოდ ამ წინადადებას; მას მასალაც აქვს და საბუთიც, რომ ნაყოფიერად შეასრულოს ეს სამუშაო. საქართველოს გასაბჭოება ე. ი. პროლეტარული რევოლუცია 1917 წლის ოქტომბერს მოსკოვში

მომხდარ ბალშევიკურ „გადატრიალებას“ კი არ მოჰყვა, ეს მოხდა ოქტომბრის შემდეგ სამი წლით გვიან, ე. ი. 1921 წლის თებერვალში.

ამნაირათ, 1921 წლის 25 თებერვალი საქართველოსათვის ეს იგივეა, რაც ცენტრალურ რუსეთისათვის 1917 წლის 25 ოქტომბერი. აქედან, როგორც ხედავთ, საქართველოში „ოქტომბერმა“, ე. ი. პროლეტარულმა რევოლიუციამ სამი წლით და ოთხი თვით დაიგვიანა.

რათ მოხდა ეს? რა ისტორიულმა პირობებმა, რა ძალებმა და რა გარემოებამ ან შემთხვევამ გამოიწვია ეს დაგვიანება? და რამ მიიყვანა საქართველო გასაბჭოებამდე?

I

თვითმპყრობელური რეაქციის გამაგრება, მუშათა ხელახალი ამოქრავება და სოციალ-დემოკრატიადიდი იმპერიალისტური ომის წინ

რუსეთის პირველი რევოლიუციის (905 წ.) დამარცხების შემდეგ თვითმპყრობელური რეაქცია გამაგრდა და 1910 წელს თავის უმაღლეს წერტილს მიაღწია. რევოლიუციონური ბრძოლა თითქოს ჩაჰქრა, რევოლიუციონური პარტიები ჩაჩუმდნენ, ბალშევიკების ფრაქცია კი „ჯურღმულებში“ მიიმაღა.

რევოლიუციის მეთაურები, ვინც დაქერას გადაურჩნენ, ზოგი საზღვარ-გარეთ, ევროპაში, გადავიდა და იქიდან ხელახალი რევოლ. ორგანიზაციის შენებას ხელმძღვანელობდა. ზოგი აქვე დარჩა და შინვე მუშაობდა. რევოლიუციის ერთი მონაპოვარი, რაც გადარჩა რეაქციის სრულ განადგურებას—ეს იყო „სახელმწიფო დუმა“

ეს იყო საერთოდ, მაგრამ ცხოვრების ძირითადი ეკონომიური პროცესი მაინც თავისი გზით მიმდინარეობდა. მსოფლიო ბაზარზე საკონკურენციო ბრძოლაში ჩაბმული რუსული კაპიტალიზმი მაინც წინ მიიწევდა და სხვა იმპერიალისტურ სახელმწიფოებთან ეკონომიურათ დაკავშირებული მათთან ერთად მსოფლიო ომს ამზადებდა. პირველი რევოლიუციის იერიშებით შეფერხებული სახალხო მეურნეობა ისევ ფეხზე დგებოდა: რამდენიმე წლის განმავლობაში ზედიზედ ხორბლეულის კარგმა მოსავალმა რუსეთი წელში გამართა და მსხვილ მრეწველობასაც გასაქანი მისცა. ამ შინაურმა ეკონომიურმა პროცესმა უცხოეთის კაპიტალიც მიიზიდა. გლეხკაცობის პროლე-

ტარიზაცია სწრაფი ნაბიჯით წავიდა და სოფლიდან გამოსული მუშა-ხელი, შუაგულ რუსეთში რომ სამუშაოს ვერ შოულობდა, შორეულ ოქროს მადნების მხარეს მიემგზავრებოდნენ სამუშაოზე. ოქროს მადნებში სამრეწველო მუშების თავის მოყრამ მალე „ლენის ამბები“ მოამზადა (1912 წლის 4 აპრილი). „ლენის ამბებით“ დაიწყო რუსეთში მუშათა კლასის ხელახალი მასიური რევოლუციონური აღმოძრავება.

როგორი იყო საქართველოს ეკონომიური მდგომარეობა ამ ხანებში და რას წარმოადგენდა სოციალ-პოლიტიკურათ საქართველოს „მოსახლეობის“ მოწინავე ნაწილი, მისი დიდი უმრავლესობა, ქართველი მშრომელი ხალხი?

1906 წელს პირველი რევოლუციის (905 წლის) უკანასკნელი ტალღები საქართველოში ჯერ ისევ ბობოქრობდა, მაგრამ რეაქცია სპარსეთის რევოლუციის დამარცხების შემდეგ (1909 წ.) აქაც ძალზე გამაგრდა: ასე რომ 1910 წელს იგი აქაც მთელ თავის ძალაში იმყოფებოდა.

როგორც იმდროინდელი ქართული გაზეთები მოწმობენ, ჯერ კიდევ 1909 წელს დასავლეთ საქართველოში ძალიან ცუდი მოსავალი იყო, იმდენად ცუდი, რომ „სახელმწიფო ღუმის“ სოც.-დემ. დეპუტატი კარლო ჩხეიძე მთავრობას დამწეული ხალხის შევლას სთხოვდა. მთავრობის დახმარება ვერას უშველიდა ხალხს, რომ შემდეგ წელიწადს, 1910 წელს მას მეტად უხვი მოსავლით სული არ მოეთქვა და წელში არ გამაგრებულიყო.

„1909 წლის საშინელმა მოუსავლობამ დასავლეთ-აღმოსავლეთ საქართველოში, სწერს ანზ. თედო ლლონტი, პურისა და სოფლის ყოველგვარ ნაწარმოების წარმოუდგენელმა სიძვირემ, შიმშილმა... მეტათ უმწეო მდგომარეობაში ჩააგდო ქართველი ხალხი... და როცა 1910 წელს კარგი მოსავალი მოვიდა საქართველოს ორივე კუთხეებში“-ო (დასავლეთ-აღმოსავლეთში) ეს გარემოება ხალხს მართლაც გამართავდა წელში“-ო, განმარტავს ავტორი, რომ ამას, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოში სიმინდის ფასის დაწვეა არ მოყოლოდა: ჩვენში კი 1909 წელს ფუთი სიმინდი 1 მ. და 1 მ. 20 კაპ. იყიდებოდა ბაზარზე, დღეს კი ასეთივე ხარისხის სიმინდი ფუთი 35 კაპ.—40 კაპეკამდე ფასობს. („სახალხო გაზეთი“ № 179—1910 წელი 9/XII).

აქედან სოფლის მშრომელ ხალხს 1910 წლის კარგი მოსავალიც ბევრს ვერას უშველოდა, ის ფულის „საშოვრათ“ მაინც იძულებული იყო „გარეთ სამუშაოზე გასულიყო“. მაგრამ მას აქაც დაუძლეველი დაბრკოლება ხედებოდა: წარმოება-მრეწველობაში ამ დროს არა მარტო საქართველოში, არამედ მთელ რუსეთშიაც მწვავე კრიზისი ჯერ კიდევ არ დასრულებულიყო.

...სწორეთ ასეთი ფართე წასიათისაა დღევანდელი ეკონომიური კრიზისი რუსეთში, სწერს იმ დროინდელი ბალშევიკური გაზეთი თავის მეთაურში, არ არის თითქმის არც ერთი დარგი მრეწველობისა, სადაც კრიზისი არ იყოს გაბატონებული... („მოგზაური“ № 4—1910 წ.).

ეს კრიზისი საქართველოს მუშათა კლასის რაოდენობით შემცირებაში შემდეგნაირათ გამოიხატა. მთავრობის მიერ გამოცემული „კავკასიის კალენდარი“ (ნახ. „კავკასიის კალენდარი“ 1909, 10, 11 და 12 წლ. მუშათა რიცხვი საქართველოში 906—7 წლებში დაახლოვებით 20.500-მდე ყოფილა, ხოლო 1910 წელს 20.944 კაცამდე ასულა. ასე რომ, სამი-ოთხი წლის განმავლობაში სულ რაღაც 500-მდე კაცი მომატებია.

საქართველოს ცალკე ნაწილებს თუ ავიღებთ აღმოჩნდება, რომ დაწინაურებულ კუთხის მუშათა რიცხვი ძალზე შემცირებულა.

მაგალ. ტფილისის გუბერნიაში 1907 წელს მუშათა რიცხვი აღწევდა 12.037 კაცს, ხოლო 1910 წელს იყო მხოლოდ 10.633 კაცი, დაიკლო 1.404 კაცით. ამავე წლებში მუშათა შემადგენლობის თვისებითი ცვლილებაც საგრძნობია. კულტურულათ დაწინაურებულ მუშების რიცხვი კლებულობს მაშინ, როდესაც კულტურულათ ჩამორჩენილები მატულობს.

მაგალითად, ბათუმის ოლქში 1903 წლ. 5.142 მუშიდან 3.300-მდე კაცი ბათუმის ნავთის ყუთების (როტშილდის და სხვა ევროპიელ კაპიტალისტების) ქარხნის მუშებათ ითვლება და ეს მუშები თითქმის ყველა საქართველოს ისეთი დაწინაურებულ კუთხეებიდან იყვენ გამოსული, როგორიც არის გურია და ვაკე-იმერეთი. ამ გარემოებას ამოწმებს იმდროინდელი მთავრობის ოფიციალური ცნობა, რომელიც ამხ. ფილიპე მახარაძის წიგნის—„905 წელი“—დამატებაშია მოთავსებული. იქ სწერია: ...ქადაგება დაიწყო ყველაზე დიდ ქარხანაში ბნიტოში (ბათომში), სადაც მუშათა რაოდენობა 2.000 კაცს აღწევს. ეროვნული შემადგენლობა ამ ქარხანაში შემდეგია: ქართველია 80%, რუსი 8%, თათარი 6%, სომეხი 5%, სხვა ეროვნების 5%... ეს იყო 1901-5 წლებში.

ხოლო 1910 წელს საერთოდ ბათუმის ოლქში „კავკასიის კალენდარის“ ანგარიშით მუშათა რიცხვი 6.109 აღწევდა, აქედან ართვინის ოლქის (ოსმალეთის საზღვრებზე) სპილენძის სადნობ ქარხნის მუშა 4.761 კაცამდე ითვლებოდა მაშინ, როდესაც ქ. ბათუმის ნავთის ყუთების ქარხანაში მხოლოდ 290 კაცამდე იყო, რადგან ამ დროს როტშილდის ქარხანა და სხვა უცხოეთის მსხვილი კაპიტალისტების ქარხნები 905 წლის რევოლუციის გამო დახურული იყო. როცა მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, თუ რა როლი შეასრულა

როტშილდის ქარხანამ დასავლეთ საქართველოს 905 წლის რევოლუციურ მოძრაობაში, მაშინ უნდა ვთქვათ, რომ ამ ქარხნის დახურვით რევოლუციას ამ მხარეში მთავარი საფუძველი და წყარო მოესპო.

ამნაირათ 1910 წელს საქართველოს ხელში მწვავე ეკონომიურ კრიზისს განიცდიდა, მისი მუშათა კლასი გარდა ტფილისის რკინის გზის მთავარ სახელოსნოებისა და რამდენიმე ქიათურის მარგანეცის მაღარო-ქარხნებისა, სამოქმედო ბაზას მოკლებული იყო.

ამ ნიადაგზე რეაქცია სავსებით გამაგრდა, მემამულეებმა თავიანთი უფლებები აღადგინეს და მშრომელი ხალხიც თავისი მხრით გარემოებას და პირობებს დაემორჩილა, აღდგენილ რეაქციას თანდათან ისევ შეეგუა და ჩვეულებრივ კაპან-წყვეტას უდრტვინველათ შეუდგა.

ზემოთ აღნიშნული 1910 წელს ლეგალურათ გამოსული ბალშევიკური გაზეთის, „მოგზაურის“ შინაური მიმოხილველი ასე აგვიწერს იმდროინდელ გლეხკაცობის სულისკვეთებას და პოლიტიკურ-სოციალურ მდგომარეობას...

„ვასული კვირის (1910 წლის აპრილის პირველი კვირის) ქრონიკაშიც სამაოდ მოიპოება დამაფიქრებელი ამბები. აიღეთ „ჩვენი გაზეთის“ № 16-ში (ს. დ. მენშევიკური) მოთავსებული კორესპონდენცია გურიიდან.

რა უნდა ჰქნას ასეთ პირობებში მყოფმა ხალხმა? როგორც კორესპონდენტი იწერება, ჩოხატაურის საბოჭაულოს გლეხობისათვის ადგილობრივ ადმინისტრაციას გადაუხდევნებია მემამულეებზე შეწერილი მიწის ბაჟი, ე. ი. ისეთი გადასახადი, რომელსაც არავითარი კავშირი არა აქვს გლეხებთან, რომელიც კანონის აზრით მიწას ადევს და თვით ჭონებამ უნდა გადაიხადოს. ეს ბაჟი გადაუხდევინებიათ დარაჯებისა და პოლიციის ძალით, რომელთა შენაბეა ბაჟის აკრეფის დროს იმავე გლეხებისათვის დაუფალებიათ...

ამ კითხვის გამორკვევა მოუსურვებიათ იმავე ბედში მყოფ ჩოხატაურის მოვაჭრეებს. გაუსაჩივრებიათ პოლიციის ადგილობრივი აგენტის მოქმედება და პასუხათ მოსვლიათ, რომ საქმის გამოძიება მიენდოს იმავე აგენტს, რომელიც ბაჟების აკრეფას ხელმძღვანელობდა... თუ რა განაჩენს გამოუტანდა. გლეხებს ეს აგენტი, დასძენს მიმოხილველი, ამას მკითხველი ადვილათ მიხვდება. („მოგზაურის“ 1910 წლ. № 2).

თუ როგორი იყო მუშათა მდგომარეობა ამ მხრით, ამას კიდევ იმავე გაზეთის მუშკორები ასე აგვიწერენ:

„... ცოტა რომ არა ვთქვათ, სწერს იმდროინდელი მუშკორი პეტრონი თავის კორესპონდენციაში — თამბაქოს ფაბრიკების მუშათა ცხოვრებიდან, — ტფილისის თამბაქოს ფაბრიკებში ათასი კაცი მაინც მუშაობს. როგორია დღეს მათი მდგომარეობა? როგორ შეინახეს მოპოებული უფლებები? სამწუხაროთ უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამაზე ფიქრი მათთვის ზედმეტ ბარგათ გამოხდარა... არავითარი ზმის ამოღება, არავითარი პროტესტი აღარ ისმის!“

მეორე კორესპონდენტი „კანდიტერი“ იმავე გაზ. იმავე №-ში სწერს:

„კანდიტერ-მებულეების ცხოვრებიდან: 1906 წლიდან დაწყებული თანდათან გვეცლება ხელიდან ყოველივე მოპოებული უფლებები, თანდათან უარესდება ცხოვრების პირობები, აუტანელი ხდება ჩვენი ცხოვრება“... და სხვა.

შემდეგ იმავე გაზეთის — „მოგზაურის“ შინაური მიმოხილველი მე № 6-ში დაასკვნის: „... ყველგან, ყველა წარმოებაში ერთ-სა და იმავეს ვხედავთ: 905-სა და 906 წლებში მოპოებული შედეგათიანი პირობები ისპობა, სამუშაო დღე ყოფილ 8-9 საათის ნაცვლათ 15 საათამდის აჭყავთ, შტატი მცირდება და სხვა. ასე იქცევიან ჩვენი კაპიტალისტები, როგორც ადგილობრივ მკვიდრთაგანი, ისე „განახლებულ—(?) ევროპელებიც“...“

როგორც ხედავთ ეკონომიური კრიზისისა და პოლიტიკური რეაქციის ზეგავლენით რევოლუციონური სულისკვეთება საქართველოს როგორც მუშებში, ისე გლეხაკობაში 1910 წელს თითქმის სულ ჩამქრალა. რაც შეეხება იმდროინდელ ერთად-ერთ რევოლუციონურ პარტიას, ს. დემოკრატიას, მისი მდგომარეობა-ვითარება შემდეგ სურათს წარმოადგენს.

საქართველოს სოციალ-დემოკრატია — ყოველ შემთხვევაში მისი მენშევიკური ნაწილი, 1910 წელს მხოლოდ მკრთალი ლეგალური „მუშაობით“ კმაყოფილდება და მხოლოდ „სახელმწიფო დუმით“ სულ-დგმულობს.

რაც შეეხება ს. დ. რევოლუციონურ ნაწილს, ბალშევიკურ ფრაქციას, მისი მდგომარეობა მართლაც აუტანელი იყო, თუმცა ამხანაგების იმ მცირე ჯგუფს, რომელიც გადარჩა დაჭერასა და გადასახლებაზე, რევ. მუშაობისათვის თავი არ დაუხნებებია.

იმ დროინდელი აქტიური რევოლუციონური, ამხ. ილარიონ მგელაძე (ვარდინი) ამ მდგომარეობას თავის მოვონებაში შემდეგ ნაირათ აგვიწერს:

„... 1909 წლის გაზაფხულზე და ზაფხულში სასტიკი ბრძოლა სწარმოებდა მენშევიკებთან, რომელნიც თითქმის საბოლოოთ დადგნენ ლიკვიდატორების გზას...“

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ჩვენს შორის არც ერთი ინტელიგენტი არ ყოფილა და თავის-თავად იგულისხმება, პოლიტიკური მომხადების მხრით მენშევიკები ბევრათ გვეჯობნიდნენ... წავიდნენ რა ტფილისის კომიტეტიდან, მენშევიკები გამაგრდნენ საოლქო კომიტეტში, საიდანაც დაგვიწყვეს ლანძღვა თავიანთ ფურცლებში, გვეძახოდნენ სექტანტების ჯგუფს...“

„1909 წლის აგვისტოში ორი პროკლამაცია დაგვგვდნენ ლეგალურ სტამბაში.

ამავე წლის ოქტომბერში, დაბოლოს, ჩვენ მოვაწყვეთ საკუთარი სტამბა...“

ნოემბერში ჩვენ დავიწყეთ გაზეთ „ტფილისის პროლეტარის“ გამოცემა...

„ტფილისის პროლეტარი“ ჩვენ გამოვეცით 3 ნომერი. (სამწუხაროდ საქართველოლიუციის მუზეუმის არქივში არ აღმოჩნდა ამ გაზეთის არც ერთი ნომერი. რ. კ.) უკანასკნელი ნომერი გამოვეცით 1910 წელს... 1910 წლის მარტში... ჩვენი უკანასკნელი პროკლამაცია, როგორც მახსოვს, იყო სამაისო გამოცემა 1910 წელს...

არალეგარული ლიტერატურის გარდა 1910 წლის გაზაფხულზე ჩვენ შეუდევქით კვირეულ ჟურნალის „მოგზაურის“ გამოცემას... (ეს გაზეთი თუ ჟურნალი „მოგზაურის“ სახელწოდებით სულ 6 №-რი გამოსულა, საიდანაც ზემოთ ზოგი ადგილი უკვე აღვნიშნე. რ. კ.)...

1910 წლის მაისში დავიწყეთ დაპატიმრება. ახალი მუშაკები აღარ იყვნენ არც ნივთიერი სახსარი იყო, თანამგარძნობა ინტელიგენტებმა, მათ შორის ნიკო ჭლიავამ, ფულები აღარ მოგვცეს, რომ პირველ რიგში სტამბა გადაგვეჩინა. თვითვე ჩვენგანის მდგომარეობა ბევრზე გვიკადა, კერძოდ მე ჯაშუშები ფეხ და ფეხ დამსდევდნენ. აუცილებელი იყო ჩემი ტფილისიდან გასვლა. ძლივს ვიშოვნე 3 მანეთი.

ამავე წლის ივნისს—ივლისში ჩვენი ორგანიზაცია დანგრეული იქნა, სტამბა აღმოაჩინეს, მე კი 1910 წლ. ნოემბერში ბაქოში ვიყავი „(ნახ. ჟურნალ“ „რევოლიუციის მატინეს“ № 1 (11) 1925 წ. გვ. 156-60). იქვე იყო იმ დროს კობა—სტალინიც. რ. კ.)

ამნაირათ 1910 წლის დასაწყისშივე ს. დემოკრატიის მენშევიკური ნაწილი ერთიანად დადგა ლეგალურ ნიადაგზე, რევოლიუციური ორგანიზაციის ლიკვიდაცია თვითონვე გამოაცხადა, ხოლო ს. დ. ბალშევიკური ნაწილი მთავრობის რეპრესიების გამო ამავე წლის შემოდგომაზე თითქმის მთლად გაქრა. 1911 წელს რეაქცია ცენტრებში იმდენათ გაძლიერდა და გაბატონდა, რომ გალიკვიდატორებული მენშევიკები ლეგალურ ნიადაგზედაც ვეღარ გამაგრდნენ: ტფილისში, მაგალითად, ლეგალური გაზეთის გამოცემაც ვეღარ შესძლეს და მოქმედება ქ. ქუთაისში გადაიტანეს: აქ 1912 წლიდან ლეგალური გაზეთის გამოცემას შეუდგნენ.

ბალშევიკურმა სოციალ-დემოკრატებმა 1910 წელს მოქმედება შესწყვიტა და თითო-ოროლა მისი წარმომადგენელი იძულებული გახდა გადასულიყო ბაქოში. ბალშევიკების ამ პატარა ჯგუფმა 1913 წელს ძლივს მოახერხა და ისიც არა ტფილისში, არამედ ქ. ბაქოში ქართული ჟურნალის გამოცემა. ეს იყო ჟურნალი „წყარო“, რომელსაც ბალშევიკები მხოლოდ მეათე ნომრის შემდეგ წაუძღვეს (ამხ. ფილიპე მახარაძე ჩაუდგა რედაქციას სათავეში), ხოლო პირველი ათი ნომერი მენშევიკების ბელადის ნოე ჟორდანიას ხელმძღვანელობით გამოვიდა.

ჟურნალ „წყარო“-ში ჩვენ ვკითხულობთ, თუ რა განსხვავება იყო დიდი იმპერიალისტური ომის წინ რუს-მუშების რევოლიუციურ მოძრაობის ვითარებასა და საქართველოს მშრომელი ხალხის რევოლიუციურ მოძრაობას შორის.

ჟურნალ წყაროს მე-4 №-ში 1913 წ. 14 აპრილს ასეთი ცნობაა დაბეჭდილი:

„ლენაში მომხდარ უბედურების წლის თავი“. 4 აპრილს პეტერბურგში მოხდა გაფიცვები და მიტინგები გასულ წლის 4 აპრილის ქ. ბოდიბოში მშვიდობიან გაფიცულ მუშების დახოცვის გამო 1, 2, 3, და დილით 4 აპრილს ფაბრიკებში, ქარხნებში და სახელოსნოებში გაავრცელეს პროკლამაციები რ. ს. დ. პარტიის პეტერბურგის კომიტეტის სახელით... ჯერ ქარხნებში და ფაბრიკებში მიტინგი იქნა გამართული და გარდა ამისა პეტერბურგის ქუჩებზე—დიდი დემონსტრაციები. დაახლოებით სადემონსტრაციო გაფიცვებში და მანიფესტაციაში მონაწილეობა მიიღო 80-ათასამდე მუშამ. „იმავ ჟურნალის მე-8 №-ში კი 1913 წ. 24 თებერვალს (ნოე კორდანიას რედაქტორობის დროს) დაბეჭდილი იყო ვითომ—და „მუშის“ კორესპონდენცია, რომელიც ჭიათურის მარგანეცის მუშების ამოძრავებს შეეხებოდა. ეს „მუშა“—დავიჯეროთ, რომ ის მართლა მუშა იყო, სწერდა:

„... მაგრამ ამას (ე. ი. წარმოების პირობებს, რ. კ.) არ დაგიდევნე ჭიათურის „ურა-ტაქტიკის“ მუშები. აქ ერთ (რომელიმე მუშას) მოუღა რალაც მოთხოვნა, რის შემდეგაც ის ჩამოუვლის მუშაობის დროს დანარჩენ მუშებს და ეტყვის: ამა და ამ დროს მუშაობას თავი გაანებეთ და ესა და ეს მოითხოვეთ, შორჩა და გათავდა: გაფიცვა გადაწყვეტილია. მოატანს დანიშნული დრო და გაფიცული რჩება სულ რამდენიმე მუშა, რომლებიც მეორე დღეს უარეს პირობებში უბრუნდებიან სამუშაოს. მართო ერთ ფირმაში, ერთი წლის განმავლობაში ოთხი ასეთი შემთხვევა იყო, ასეთი შემთხვევები ხშირია სხვა ფირმებშიაც, რასაც შედეგათ მოსდევს დეზორგანიზაცია.

ცხადია, ეს კორესპონდენტი მენშევიკი ს. დემოკრატია, რომელიც თავის გაზეთს განსაზღვრული მიზნით ასეთ ცნობას აწვდის. ლიკვიდატორი სოციალ-დემოკრატია თავისი პრესის საშუალებით ჭიათურაში სამოძრაოთ აღძრულ მუშებს იმ აზრს უნერგავდა, რომ „გაფიცვა დეზორგანიზაციას ნიშნავს“... და მისი ასეთი ქადაგება რომ სკრიდა და გავლენას ახდენდა ამ ფაქტიდანაც აშკარად სჩანს: **გაფიცვის შემთხვევები 1912 წლის განმავლობაში**, როგორც თვითონ კორესპონდენტი აღნიშნავს, **ხშირი ყოფილა „ურა ტაქტიკის“ მატარებელთა (ე. ი. ბალშევიკ-მუშების. რ. კ.) მეთაურობით, მაგრამ ყოველთვის „ჩამქრალა“;**

ზემოთ დასახელებულ „მუშის“ წერილიდან ვტყობულობთ ერთს მეტათ საყურადღებო ფაქტს: „ლენის და პეტროგრადის ამბების“ შემდეგ 1912 წლის განმავლობაში ჭიათურის მარგანეცის მუშებში აღძრულა ამოძრავებისა და ბრძოლის ხალისი, გაჩენილა კიდევ გამოსვლის ნიშნები გაფიცვის სახით, მაგრამ მენშევიკ სოც.-დემოკრატებს ეს „ურა-ტაქტიკათ“ უცვნიათ და იგი „ჩაუჭერიათ“.

მაგრამ აქ ისტორიული თვალსაზრისით კითხვაა წამოყენებული: ჭიათურის მუშების ამოძრავების ხალისი გაფიცვის სახით მართლა მართო ამ „ურატაქტიკის“ (ე. ი. ბალშევიკ-აგიტატორების)

ბრალია, როგორც ამას „წყაროს“ კორესპონდენტი „მუშა“ ამბობს, თუ უფრო ძირითად მოვლენას, ეკონომიურ სფეროში მომხდარ ცვლილებას ჰქონდა გადამჭრელი მნიშვნელობა?

რა მოხდა ასეთი ამ წლებში ქიათურის ცხოვრებაში? აი რა:

1910 წლიდან დიდ იმპერიალისტურ სახელმწიფოებს აშკარათ ეტყობოდათ, რომ ისინი ომისთვის ემზადებოდნენ და ამისათვის ისინი სამხედრო იარაღისთვის საჭირო მასალის მომარაგებას შეუდგნენ. ცხადია, რომ ომისთვის საჭირო შეიქნა ლითონის წარმოების გაძლიერება, ხოლო ლითონის წარმოებაში, როგორც ვიცით, მარგანეცი აუცილებლათ საჭირო მასალას წარმოადგენს. აი ეს იყო იმის მიზეზი, რომ ამ წლიდან კაპიტალისტებმა ქიათურიდან მარგანეცის გატანა გააორგვეცეს.

მაგალითად: 1909 წელს 31 მილიონამდე ფუთი მარგანეცი რომ გაუტანიათ, 1913 წელს მათ გაუტანიათ სულ 67 მილიონი 978,170 ფუთი („Кавкасский Календарь“ за 1915 и 1916 г.) აი საიდან გაჩნდა ქიათურის მუშებში ბრძოლის ხალისი, მაგრამ, როგორ ზემოთ ვთქვე, ამ ხალისს მენშევიკი-ლიცვიდატორები ახშობდნენ, აქრობდნენ. ამნაირად საქართველოში დიდი იმპერიალისტური ომის წინ რევოლიუციური მუშაობა ერთობ მიმკრთალი და შესუსტებული იყო; რუსეთის ცენტრებში კი ამ დროს მუშათა რევოლიუციონური მოძრაობა კვლავ გამოცოცხლდა, („ლენის ამბები“). შესაძლებელი შეიქნა მუშური ორგანოს („პრავდა“) გამოცემაც და საერთოდ მუშათა კლასის რევოლიუციონური სულისკვეთება დღითი-დღე გიგანტიურათ იზრდებოდა...

ჩვენში დიდი იმპერიალისტური ომის წინ მუშათა და გლეხთა მოძრაობა თითქმის შეჩერებული იყო მაშინ, როდესაც პეტროგრადში მუშათა მოძრაობამ უკვე ბარიკადებზე ბრძოლის ხასიათი მიიღო (1914 წლის ივლისის დღეები) აქ, საქართველოში, სრული სიწყნარე სუფევდა. უეჭველია, რომ რუსეთში მუშების ამოძრავების ხმამ საქართველოს ხალხის ყურამდეც მოაღწევდა, მაგრამ ამასობაში დიდი იმპერიალისტური ომიც გამოცხადდა და ზარბაზნების ქექა-ქუხილმა ერთიანათ დაახშო პეტროგრადელ მუშების რევოლიუციური ხმები. საქართველოც ომის ფერხულში ჩაება.

II

(1914, 15 და 16 წლები)

როგორი იყო დიდი იმპერიალისტური ომის დროს საქართველოს ეკონომიური და სოციალ-პოლიტიკური მდგომარეობა და რაში გამოიხატა საქართველოს ხელახალი ჩვეთლიუბიონური ამოქაყვება, რა სავთხუბს მიაღწია მან 1917 წლის „თებერვლის რევოლუციის“ წინ?

დაიწყო მსოფლიო დიდი იმპერიალისტური ომი და პეტროგრადში გაჩაღებული მუშათა რევოლუციონური ბრძოლა შესწყდა, ხოლო საქართველოში გამეფებული „სიჩუმე, ვით მკვდართა ძილი“ ისეე ძალაში დარჩა.

ომის გამოცხადებამ პირველ წელს ჩვენში მხოლოდ ცხოვრების ზედა პირი შეარხია, ააფორიაქა, მაგრამ, რაც დრო გადიოდა, ომიანობა თანდათან იკრებოდა ცხოვრების სიღრმეში და იქ ეკონომიურ ცვლილებას ახდენდა, რაც თავის მხრივ ხალხის პოლიტიკურ განწყობილებასა და სულისკვეთებაშიაც ცვლილებას იწვევდა. შემდეგ ომს სხვადასხვა სტიქიური უბედურება—წყალდიდობაც, ნაკლები მოსავალი და შიმშილობაც დაერთო.

წარმოებაში, როგორც ომის შედეგი, მოხდა ღრმა ცვლილება: ერთი მხრივ ერთბაშით შესწყდა საექსპორტო საქონლის საზღვარგარეთ გატანა საქართველოდან—მარგანეცის, სიმინდის, აბრეშუმის და სხვა, მეორე მხრივ ძალიან დაიკლო ფართლეულობის და სხვა საქონლის რუსეთიდან შემოტანამ, რადგან ეს საქონელი რუსეთშიაც ნაკლები მზადდებოდა ფაბრიკა-ქარხნების სამხედრო მასალის და-მზადებაზე გადასვლის მიზეზით.

ამას დაერთო ის გარემოებაც, რომ ამიერ-კავკასიის ცენტრში, ტფილისში, ოსმალეთის საზღვრებზე ფრონტის გახსნის გამო რუსეთის ჯარებმა თავი მოიყარა. ტფილისი სამხედრო ძალების მთავარ ბაზად გადაიქცა. აქედან ტფილისის ბაზარზე ყოველგვარი საქონლის საშინელმა სიძვირემ იჩინა თავი და სიძვირე, რაც დრო გადიოდა, სულ უფრო და უფრო მატულობდა.

მეორე მხრივ ჩვეულებრივ საქონლის წარმოების, განსაკუთრებით წვრილი წარმოების შემცირებამ, გამოიწვია უმუშევრობის გაზრდა. სოფლათაც ომში ახალგაზრდათა გაწვევის გამო მუშა ხელი შემცირდა, აქედან სასოფლო მეურნეობის პროდუქციაც შემცირდა.

იმ დროინდელ ერთ ქართულ გაზეთში (იხ. „სახალხო გაზეთი“ 1916 წლის მე-469 №-ში) ამხ. თედო ლლონტი თავის ფელეტონში — „საქართველოს ეკონომიური ცხოვრება 1915 წელს“ ზემოთ ასახულ მდგომარეობას შემდეგნაირად აგვიწერდა:

„...ომმა შეაფერხა ვაჭრობა... საფაბრიკო მასალების შემშოლობა ჩვენში, ბამბულობის და შალეულობის ფასმა 300 - 400% მოიმატა, ტყავულობა აღარ იშოვება, შემცირდა სხვა საქონელიც. ეკონომიური მდგომარეობა საბედისწერო შეიქმნა (წყალდიდობა, შემშოლობა და სხვა)...

მძიმე პირობები დადგა 1915 წელს: ა) უცხოეთის ბაზარი დაიკეტა... აღარ ჰქმნის საცხოვრებელ მასალების მეტს; ბ) არა ჩვეულებრივი მოუსაფლობა ნიაღვრების გამო. დაარსდა სამხედრო სამრეწველო კომიტეტები, მაგრამ ამან ვერა უშველა რა. წვრილ ქარხნებში მუშაობა შემცირდა, ზოგან შეწყდა (ართვინში სპილენძის ქარხნები ევლარ მუშაობდნენ, კიათურის ქვას ბაზარი დავიწო—ალავერდის ქარხნები 60—80% ამზადებდნენ სპილენძს—მუშა ხალხი დარჩა უმუშევარი და დაბრუნდა სოფელში, ამან გააზშირა ყაჩაღების თარეში: ოჯახის მდგომარეობა გართულდა: ახალგაზრდები ჯარში გაიწვიეს, მუშა ხელი შემცირდა, ქალები მათ მაგიერობას ვერ ეწევიან—მამები უზაგნიან ფულს ომში გაწვეულებს, რაც აკვეითებს ჩვენი ხალხის ნივთიერ მდგომარეობას.

მაგრამ 1915 წ. მრავალი კოოპერატივი დაარსდა. დაარსდა სასოფლო კოოპერატივის კავშირები, სამაზრო საოპერატიო ბიუროები. ამ გარემოებამ სიძვირე შეანელა. ქალაქში მუშები აზერებდნენ გაფიცვებს და ზელფასზე გავლენას ახდენენ; მაგრამ სიძვირე იზრდება.—სახელმწიფო სასურსათო თანხაც შევლოდა ხალხს სიძვირის დროს—ეს თანხა გამოიღია, მოსავლის იმედი ნაკლებია (ეს 1916 წელს რ. კ., რადგან მუშა ხელი თანდათან მცირდება...

ერთი სიტყვით, ეკონომიური ცხოვრება საქართველოში 1915 წელს ამხ. თედო ლლონტის ანალიზით დიდი იმპერიალისტური ომის გავლენის მიზეზით უკვე საშინელ კრიზისს განიცდიდა: იგი, ასე ვთქვათ, დადამბლაყებული იყო.

ასევე დადამბლაყება დაეტყო რევოლიუციონურ მოძრაობასაც: შეგნებულათ მოწყობილი გაფიცვების ნიშანწყალიც კი აღარსად სჩანდა, გლეხთა არავითარი პროტესტი აღარ ისმოდა.

სიჭიკრე ისე აუტანელათ ხდიდა ცხოვრებას, რომ ამ საერთო ენა-ჩაკმედილობის დროსაც ეკონომიურმა კრიზისმა თავისი გამოხატულება მაინც იპოვა. ეს იყო 1916 წელს საქართველოს ეკონომიურ ცენტრებში, ქალაქებში „ქალთა არეულობა“ და მალაზიების დარბევა მუშა ქალების, მუშის ცოლების მიერ, რომლებიც „ცხოვრების სიძვირეს“ ევლარ ითმენდნენ და მალაზიების დარბევით ფიქრობდნენ, დაკმაყოფილებას. ეს მოვლენა სტიქიური იყო, მას შეგნების ნატამალიც არ ახლდა, ყოვლად მიზანშეუწონილი იყო, მით უფრო იმ დროს, როცა პოლიტიკურ-პარტიული მუშაობა ჯერ კიდევ „ჯურღმულებში“ ოდნავ სწარმოებდა და გამოაშკარავებას ვერ ბედავდა. ამიტომ აქ „ქალ-

თა არეულობასა და მალაზიების დარბევაში“ ძალიან ცოტა ხედავდა მრისხანე ნიშანს მომავალ რევოლუციისას. ყველას ეგონა, რომ ყოველივე ამას მთავრობა მალე ჩააქრობდა და ცხოვრება ისევ თავის სამხედრო კალაპოტში ჩაღებოდა. ასე ფიქრობდნენ და გრძნობდნენ იმ დროს არა მარტო „მეშჩანები“, სოფელური, არამედ საქართველოს „შეგნებული“ მენშევიკ სოციალ-დემოკრატებიც.

მხოლოდ თითო-ოროლა ბალშევიკი, ბალშევიკების პატარა ჯგუფი, ამ ამბებით აღტაცებული, აღფრთოვანებით მოელოდა სანატრელ რევოლუციონურ ქარიშხალს ამოვარდნას. ის ცდილობდა თავისი სუსტი ძალ-ღონით, რომ აღძრული უკმაყოფილება გაეღვივებია, ცდილობდა ისეთი ელემენტების მომზადებას, რომლებიც ომის ნიადაგზე აღმოცენებულ რევოლუციას ხელმძღვანელობას გაუწევდნენ. მაგრამ მათ ყოველგვარ მოქმედებას მენშევიკები მტრულათ, უარყოფით უყურებდნენ და ისინი ყოველგვარი ზომებით მათ დათურგვნას და მოსპობას ცდილობდნენ. მაგალითად, როცა ბალშევიკებმა 1916 წელს აპრილში „სამაისო“ ფურცელი გამოსცეს ომის წინააღმდეგ ბრძოლის ღოზუნგით, ნოე ჟორდანიას დირექტივის თანახმად მენშევიკური ორგანიზაციები შეეცადნენ ეს ფურცლები მოეგროვებიათ და ცეცხლში დაეწვათ. გურიაში ზოგ ალაგას, და ქუთაისში, ეს მართლაც შეასრულეს.

ეს ფაქტიც ნათლად მოწმობს იმას, თუ რამდენათ იყო იმ დროს ჩვენში ჩამქრალი სოციალურ-პოლიტიკური მოძრაობა. საზოგადოებრივ პოლიტიკური მხრით რომ მდგომარეობა საქართველოში სწორეთ ასე იყო აღნიშნულ წლებში, ე. ი. 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის წინ, ამას ამხ. სილვა თოდრიას „მოგონებაც“ ნათლად მოწმობს. მით უფრო დამაჯერებელია ეს მოწმობა, რომ ამხ. სილვა ამ დროს ლენინგრადიდან ჩამოვიდა საქართველოში და ცდილობდა საქმის ვითარებას ახლო გასცნობოდა, ამიტომ მას ადვილათ და ნათლათ შეეძლო დაენახა ის განსხვავება, რაც იმ დროს ლენინგრადის საზოგადოებრივ ცხოვრებასა და საქართველოს ვითარებას შორის იყო.

„1915 წლის ზაფხულში ჩამოვედი პეტერბურგიდან საქართველოში, სწორს თავის მოგონებაში ამხ. სილვა თოდრია... მსოფლიო ომის მსვლელობა ვითარდებოდა... „ყველაფერი ომისათვის“ იყო ღოზუნგი მთავრობის წრეებიდან მოკიდებული ლიბერალურ საზოგადოებამდე. სოციალისტური პარტიების ზოგი ჯგუფებიც აზიარებდნენ ამ ღოზუნგს...“

საქართველოში კი ომის შესახებ იმ თავითვე თავისებური შეხედულობა არსებობდა, რომელიც შემუშავებული იყო მენშევიკურ ინტელიგენტურ ზედა წრეებში და ჩანერგოდა ქვედა ფენების გონებაში. ეს თავისებურება გამოიხატება შემდეგში: იმ

დროს, როდესაც სულით და გულით მომზრე იყვნენ ოსმალეთზე რუსეთის გამარჯვებისა, არამც და არამც არ სურდათ იმავე რუსეთის გერმანიაზე გამარჯვება. პირიქით, გამოსტკეივოდა ბექდევითი და ზეპირ სიტყვიერებაში რუსეთზე გერმანიის გამარჯვების სურვილი... ზემოხსენებული შეხედულება ომზე ყოველივე ლოლიკას მოკლებული იყო.

ტფილისი ამ დროს წარმოადგენდა სამხედრო ფრონტის შორეულ ზურგს, სადაც დაგროვილი იყო აუარებელი ომის დამხმარე (კოცხალი და სხვა მასალები).

მენშევიკები, როგორც ღვადალური ორგანიზაციის მონაწილეები, ღიად მოქმედებენ... მეშხანურ და წვრილბურჟუაზიულ წრეებში ფართოდ ჰქონდათ გადგმული ფესვები. ჩვენ კი (ე. ი. ბალშევიკები, რ. კ.) მუშა-პროლეტარულ წრეში ვიჭრებით მოქცეული და რადგან ეს უკანასკნელი არც ისტორიკულად არ შეადგენდა თვალსაჩინო რიცხვს. ვერც, რაიმე მოქმედების უნარს ვიჩენდით ამ დროს... ასახოგადოთ საქართველოში 1916 წელს ძალიან ნაკლები რევოლუციონერი სული ტრიალებდა... (იხ. „რევოლ. მატრიანე.“ 1924 წ. № 2-3 (7-8) გვ. 254-67).

„ვერც რაიმე მოქმედების უხარს ვიჩენდით ამ დროს“, ამბობს ამხ. სილვა თოდროია. ეს შეიძლება უფრო ცუდი შთაბეჭდილების გავლენით, იყო დაწერილი, ვიდრე საქმის ყოველმხრივი გაცნობით, მაგრამ შექველად ცხადია, რომ იმ დროს ომის გავლენა ყველაფერს თავის განსაკუთრებულ ბეჭედს ასვამდა, ბალშევიკები—მაშინ თითო ოროლა თუ იყო სადმე გადარჩენილი—ხმის ამალლების საშუალებას მოკლებული იყვნენ, ხოლო მენშევიკები მთლად აცდნენ რევოლუციონურ მოქმედების გზას და „როგორც ლეგალური ორგანიზაციის მომხრენი“, ღიათ მოქმედობდნენ—ამ მოქმედებაში, რასაკვირველია, რევოლუციონურად მუშაობის ნაჩამალიც არ ღრია.

ასეთი მდგომარეობა საქართველოში თვით 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის სრულ გამარჯვებამდე გაგრძელდა.

ამხ. სილვა განაგრძობს იმავე გვერდზე: „იმ დროს, როდესაც 1917 წლის დასაწყისში პეტროგრადში რევოლუციური ტალღები სულ უფრო და უფრო მძლავრად ბობოქრობდნენ, ჩვენში არავინ არ ფიქრობდა თუ ამ ტალღების მეცხრე შეხეტქება ასე ახლოს იყო“. (ე.ი. რევოლუციას არავინ მოელოდა, რ.

თებერვლის ოველიუციის პეტროგრადში გამარჯვება თუ რამდენათ დაუღუპ-
რებელ - შოულოდნელი იყო ქართველ მენშევიკებისათვის ეს იქიდანაც აშკარაა, რომ
„სახელმწიფო დუმის“ ს. დ. ფრაქციის თამებჯდომარე კარლო ჩხეიძემ საჭიროდ სცნო
ეს ამბავი საქართველოს სოციალ-დემოკრატებისთვის შიფრიანი დეპეშით ეცნო-
ბებია: „მთავრობაჲე გარდაიცვალა, შერატკობინეთ ნაცნობთ და ნათესავებსა“.

ამიტომაც იყო ჩვენში რომ ამბობდნენ — „თებერვლის რევოლუცია საქართველომ ფოსტით მიიღო“ —

პეტროგრადში 1917 წლის თებერვალში დაიწყო მუშათა და ჯარის ნაწილების რევოლუციური გამოსვლები, თებერვლის დამლეტს რევოლუციამ ბარიკადულ ბრძოლებში გაიმარჯვა და ეს ამბავი ტფილისში მენშევიკებმა მხოლოდ სახელ. დუმის დეპუტატის კარლო ჩხეიძის ქარაგმიანი დეპეშიდან გაიგეს მარტის პირველ რიცხვებში.

აი ეს რევოლუციაში არა თუ მონაწილეობაა, არამედ მისი გამარჯვების ამბის გაგების დაგვიანებაც — „რევოლუციის ფოსტით მიღება“.

რა მოხდა ამ „მიღების“ შემდეგ? აღეძრა საქართველოს შშრომელ ხალხს ბრძოლის წყურვილი და გაუძღვა მას საქართველოს სოციალ-დემოკრატიის რევოლუციურ გზაზე რევოლუციის მონაპოვარის შესანარჩუნებლათ, თუ არა?

— არა, სრულიადაც არა. პირიქით, აქ, საქართველოში, ორი მოპირდაპირე ძალა სრულიად მშვიდობიანათ შეხედენ ერთმანეთს და მშვიდობიანადაც დაშორდენ. აი რას სწერს ამაზე იგივე ამხ. სილვა ფოდორია:

„...პეტროგრადში მომხდარ გადატრიალების რამდენიმე დღის შემდეგ მიწვეული იყვნენ მეფის მოადგილესთან (ტფილისში) ნოე ჟორდანიას და ნოე რამიშვილი, რომლებმაც მიიღეს მისი ლოცვა-კურთხევა სამოქალაქო ძალა-უფლების ხელში აღებაზე და უნებლად გაისტუმრეს ის პეტროგრადში საგანგებო მატარებლით, იმის მაგიერ, რომ მეტეხში გაემგზავრებიათ“...

არ დამავეწყდება არც მე ის სურათი, რომლის მნახელი მეც გავხდი იმ დღეებში და რომელიც სწორეთ ამ ამბავს შეეხება. მეფის მოადგილის სასახლის წინ მიედიოდი და ჩემი ყურადღება ერთიანათ მიიპყრო წითელ ჩოხებში და წითელ ყაბალახებში გამოწყობილმა მხედრებმა — ყაზახებმა, რომლებიც სასახლის წინ ჩამწყრივებულიყვნენ ჩასუქებული ტაიქებით და მეფის მოადგილის, ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძის „გამობრძანებას“ ელოდენ. ცოტა ხანს შემდეგ მართლაც „გამობრძანდა“ ძველი ნაბატონარი, დინჯათ და აღუშფოთებლად ჩაჯდა ავტომობილში და სადგურისაკენ გაემგზავრა. „წითელი მხედრებიც“ ავტომობილს უკან გაჰყვენ, გეგონებოდათ ეს დამარცხებული და გაქცეული მტერი კი არა, არამედ ძალაში მყოფი ბატონები სადღაც სასეირნოთ ან სადარბაზოდ მიემგზავრებიანო.

არ გასულა საათი, რომ ასეთივე სიღინჯით და ასევე აღუშფოთებლათ დაიკავეს სასახლე ნოე ჟორდანიებმა და ნოე რამიშვილებმა.

III

თუ ომის გამოცხადებამ, როგორც ზემოთ აღვნიშნე, პეტროგრადის მუშათა რევოლუციური ბრძოლა შეწყვიტა და მათი სულისკვეთება ნაწილობრივით იმპერიალისტურ ომში გამარჯვებისაკენ მიმართა, საქართველოს მშრომელ ხალხში ასეთი რამ ნაწილობრივითაც არ იყო: იმპერიალისტური ომი ქართველი მშრომელი ხალხისთვის მხოლოდ ერთ საშინელ უბედურებას წარმოადგენდა და ყოველგვარ აზრსა და მიმზიდველობას, ინტერესს მოკლებული იყო.

ამიტომ ომიანობამ უფრო ამ ომისადმი უარყოფითი დამოკიდებულება გამოიწვია და არა გატაცება და ეს მით უფრო, რომ ქართველი მუშა ხალხი უმეტესად თავს იყრიდა მრეწველობის ორ დარგში? ეს იყო რკინის გზა და მარგანეცი. ომიანობის გამო ერთიც და მეორეც „სამხედრო წესებზე“ იქნა გადაყვანილი და აი ამ გარემოებამ მუშებში ომისაგან თავის დახსნის და თავის შველის სულიერი განწყობილება დაბადა, რაც მის რევოლუციონერობას და კლასობრივი ბრძოლის სურვილს ჩანასახშივე სპობდა.

1917 წლის იანვრის 15-ს „რეა მუშის“ ჟურნალ „პირველ ნაბიჯში“ კიათურიდან მოწერილს შემდეგს კორესპონდენციას ვკითხულობთ, რომელიც ნათლათ გვიხატავს მუშებისა და მეურმეების ზეზოადნიშნულ სულისკვეთებას.

კ ი ა თ უ რ ა .

წირქვალის ღელეზე ცხრამდე სარეცხი (მარგანეცის) ქარხანა ითვლება, სადაც მალაროს მუშებიანათ დაახლოებით 1000 კაცამდგა... დღეს ეს მუშები ზოგი პოზიციაზე იტანჯებიან, ზოგი დასაბიჯრებული დაუბრუნდა თავ-თავის გაცივებულ კერას, ხოლო ზოგმა განუტევა ტანჯული სული. ხოლო რომლებიც დღეს სამუშაოს შესაჩერებია—სრულებით დამონადგებულ-დაბეჩავებულ ბაზეინების წინაშე მკვდარ სულელებს-ღა წარმოადგენენ. თქიმის ორი წილი მუშებისა პირველ და მეორე ხარისხის მოღალატეობათ ირიცხებიან (ე. ი. სალდათებათ) და როგორც „თავდაცვის“ საქმეზე მოსამსახურენი—სამხედრო სამსახურიდან დროებით თავისუფლდებიან, ამის გამო არამც თუ სავალდებულო დადგენილებებს იცავენ (ე. ი. შრომის დაცვის დაცანონებულ წესებს, რ. კ.), პირიქით—ხელს უწყობენ მის დარღვევას. მაგალითათ, ზოგი მათგანი ხაზინებს ქრთამსაც კი აძლევენ, ოღონდ სამხედრო ბეგარა აიშორონ თავიდან. ამასთანავე უზიდავენ სახლიდან საპალნობით ღვინოებს და ზოგი მათგანი სახლშიაც ემსახურებიან“.

აქედან ცხადია, მუშა, რომელიც ისე დაქვეითებულა, რომ „ხაზინის“ ქრთამს აძლევს და ხელზე მოსამსახურეთ უდგება, ბრძოლის გუნებაზე არაა და მხოლოდ იმის ცდაშია, თუ როგორ დაიძვრინოს თავი „სამხედრო ბეგარისაგან“, ომში ანუ „ჩხუბში“ წასვლისგან. იმ დროს ომში წასვლა ანუ „სალდათად წაყვანა“ ხომ სიკე-

დილს ეთანასწორებოდა და ასეთ სიკვდილს არავითარი „ფასი“, არავითარი მნიშვნელობა არ ჰქონდა. ჩვენებურმა მუშამ იცოდა, რომ ის „ბრძოლის ველზე“, „რუს ხელმწიფის ბრძანებით“ კვდებოდა, რასაც მისი პოლიტიკური შეგნება ჰგმობდა, რასაც ის ვერას გზით ვერ ურიგდებოდა. ამიტომ ის რჩებოდა შინ „ხაზინების წინაშე“ დამცირებას და პოლიტიკურათ დუმილს.

ასე იყო საერთოდ საქართველოში ყველგან, რკინის გზაზედაც კი 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის წინ. მაგრამ შეიძლება მკითხველმა იფიქროს, რომ მისი ასეთი სულისკვეთება თებერვლის რევოლუციის გამარჯვებამ შესცვალა, გაამხნევა ის და ბრძოლის გუნებაზე დააყენა?

როგორც იმავე ჟურნალის „პირველი ნაბიჯის“ 1917 წლის 2 აპრილის №-რიდან ეტყობილობთ, ქიათურის რაიონის მშრომელ მასების ყურამდე „რუს ხელმწიფის დამხობის და „დროებითი მთავრობის“ დაარსების ამბები მარტის პირველ რიცხვებშივე აღწევს, და მუშა ხალხიც უეცრათ „ფხიზლდება“, მოძრაობაში მოდის და სიხარულსა და ზეიმს ეძლევა.

მაგრამ რა ხასიათისაა მისი „გამოფხიზლება“, მისი „ამოძრავება“ ან რა ფასი აქვს მის „სიხარულს“ და მის „ზეიმს“?

აი როგორ გვიპასუხებენ ყველა ამ კითხვებზე მუშეკორები ქიათურიდან:

„4 მარტს ქიათურის „ბაზარი“ სიხარულის აღშოა. ყველას პირზე ღიმილი უთამაშებს. მუშების ვიწრო წრე რაღაც ჩოჩქოლშია, უნდათ ადგილობრივი კოლექტივის (ე. ი. მენშევიკური ს. დემოკრატიული უჯრედის. რ. კ.) შეკრება: შეკრება მოახერხეს მხოლოდ საღამოთი (!) ამხანაგები ვერ გამოკვეთულან. არა სჯერათ, რომ სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის კრება ღვეალურია...“

5 მარტი. დღეს კვირაა. სოფლიდან ხალხი ბაზარს მოაწეა... ვინაიდან ადგილი პატარაა, მიტინგი დანიშნული იქნა თეატრის ეზოში. ხალხი დაიძრა, მზარული ხმაურებით, ქუჩაში გამოფენა. გაისმა სიმღერის ხმა, იქვე შესდგა წრე ახალგაზრდა მუშების, რომელიც „მარსელიეზას“ სიმღერით ხალხს წინ გაუძღვა; საიდანაც (!) გაჩნდა ორი წითელი დროშა... მიტინგს ხსნის ექიმი...

თავმჯდომარე განუმარტავს მიტინგს, თუ რა მოხდა პეტროგრადში და რამ გამოიწვია ასეთი გადატრიალება...

თავმჯდომარის წინადადებით მიტინგი ღებულობს შემდეგ რევოლუციის: გაეგზავნოს თანაგზნობის დეპუტა ახალ მთავრობას, ცალკე პეტროგრადის მუშათა დეპუტატების საბჭოს და აღმასრულებელ კომიტეტს - შემდეგ რევოლუციით შემოღებულ იქნას დემოკრატიული რესპუბლიკა, მოწვეულ იქნას სრულიად რუსეთის დამფუძნებელი კრება...

შემდეგ მიტინგი იშლება...

სწორეთ ასეთივე მიტიზგი-დღესასწაული გაიმართა ამიერ-კავკასიის ცენტრში, ქართველ მუშათა კლასის თავყრილობის მთავარ-ალაგას—ტფილისში 5 მარტს (1917 წელს), რასაკვირველია, გაცილებით უფრო ფართეთ და მენშევიკურ სოციალ-დემოკრატიის მიერ სწორეთ ასეთივე რეზოლიუცია იყო წამოყენებული და მასსების მიერ მიღებული. ასეთმა მიტიზგი-დღესასწაულების ტალღამ სწრაფად გადაიბრინა მთელ საქართველოზე და რევოლიუციის ბუდეზე წოდებულ კუთხეში—გურიაში კორესპონდენტ „შახანკოლას“ სიტყვით შემდეგნაირი სახე და ხასიათი მიიღო:

„ამ საერთო დღესასწაულმა, სწერს ხსენებული კორესპონდენტი 1917 წ. ჟურნალის „პირველი ნაბიჯის“ მე 3 №-ში, გურიის მთელმხარე სოფლებსაც მოუ-რაქუნა ვარზე, საღათას ძილისგან დაბრუნებულები შეიშუშუნენ და თანდათან აბოზოტრდენ, მოუსვენრობა ეტყობათ, მაგრამ მუდამ ზევიდან ბრძანებას მიჩვეულნი დღესაც სადღაც გაიყურებიან და რაღაცას მოელოან. (ხაზგასმა ჩემია, რ. კ.) ზოგან კი დღემდე მცონარე ინტელიგენცია თანამედროვე ჰანგებზე აპრიკინდა და თავი ქვეყნის ჭირისუფლათ გამოაცხადა. საუბედუროთ ვინც ბევრს ყბედობს, ჯერ კიდევ დიდი გასავალი აქვს ჩვენში (მართლაც და საუბედუროთ: ასეთ პირს „დიდი გასავალი აქვს საბჭოთა რესპუბლიკაშიც, რ. კ.) და აი ამის წყალობით გუშინდელი ვიგინდარები დღეს დროებითი დაწესებულებებს სათაგეში მოექცენ და იქ თავიანთი ნამდვილი პოზე მიიღეს: მედიდური გადმოხედვა, ბრძანებითი კილო, ბევრი ლაპარაკი და ცოტა საქმის გაკეთება“...

ძველი მთავრობის დამხობამ, სწერს იმავე ჟურნალის იმავე №-ში დ. ლანჩხუთი და ნ. გურიამ (გურია) მეორე კორესპონდენტი—პანასელი, —ხალხის აღფრთოვანება უმაღლეს წერტილამდე აიყვანაო“ და ეს „აღფრთოვანება“ კორესპონდენტის სიტყვითვე ამ ხალხის მიერ მხოლოდ თავდაცვის კომიტეტის არჩევაში გამოიხატა.

„აქაური ნოქრებიო“, დასძენს იქვე იგივე კორესპონდენტი, ძლიერ ჩამორჩენილი არიან ხარაზ-ქარგლები ლამით ამუშავებენ შეგორდებსო“ და სხვა....

შემდეგ გურიიდანვე „პირველ ნაბიჯს“ 23 აპრილს სწერენ:

„1905 წლის გმირი—გურია თავისებური სისწრაფით გამოეხაურა რუსეთში მომხდარ ცვილილებებს“... და ეს გამოეხაურება კორესპონდენტისავე სიტყვით შემდეგში გამოიხატა:

„...კვლავ წინანდებური ალტაცებით და სიხარულით შეეგება ახალ დროს.. გურიამ... კვლავ გაშალა რეაქციის სუბსისგან შეცვეცილი ფრთები... და კვლავან გადააყენა ძველი მთავრობის მომხრეები, დაატყვევა ცნობილი რეაქციონერები და აირჩია ოთხ ფორმიანი სისტემით აღ. კომიტეტი... გავიდა სოც.-დემოკრატიის (იგულისხმება მენშევიკური. რ. კ.) მიერ წამოყენებული კანდიდატები.

არჩევების დროს კრებაზე მოვიდა ჩვენი სახელოვანი მასწავლებელი—ნოე უორდანი... ხალხი მისცვივდა და აიტაცა ზელში. ტაშს და „ურას“ საზღვარი არ ქონდა....

კრების თავმჯდომარის წინადადებით ნოე ქორდანია აირჩიეს საპატიო თავმჯდომარეთა...

როგორც ხედავთ, თებერვლის რევოლუციის გამარჯვების მერე ერთი თვის სიჩუმის შემდეგ საქართველოში მშრომელი ხალხიც „გამოფხიზლდა“, ამოძრავდა და სიხარულს მიეცა, მაგრამ ისიც აშკარაა, რომ ყოველივე ეს ხდებოდა მენშევიკურ სოც.-დემოკრატიის ხელმძღვანელობით, რაც იმას ნიშნავდა, რომ ხალხს სჯეროდა: 1) სიხარულის მიზეზია „სახელმწიფო დუმის“ ს.-დ ფრაქციის მოღვაწეობა, 2) თებერვლის რევოლუციის გამარჯვება ვითომ „ფართე საზოგადოების“ უკმაყოფილებამ და „დუმის“ კოალიციის იერიშებმა გამოიწვია, 3) თითქო რევოლუცია ისე თავისთავათ მოხდა და თითქო სისხლდაუღვრელათ „გამოფხიზლებულ“ და „ამოძრავებულ“ ხალხს არავინ აგებინებდა იმას, რომ ჩატარებული თებერვლის რევოლუციის გამარჯვება უმთავრესათ მუშათა და ჯარისკაცთა შეიარაღებულ შეერთებული შეტევის შედეგი იყო, რომ ეს გამარჯვება უმთავრესად მუშათა კლასის ინიციატივით და თავგამოდებული ბრძოლით იყო მოპოვებული.

საქართველოში ამ გამარჯვების გამო გამართულ საზეიმო სუფრას არხეინათ მოუსხდა წვრილ ბურჟუაზიული ინტელიგენცია და მუშათა კლასის ცრუ წარმომადგენელი—მენშევიკური სოც.-დემოკრატია და სწორეთ ამით აიხსნება, რომ ხალხის იმდროინდელ სიხარულს და ზეიმს ბრძოლაში გამარჯვებულთა სიხარულის და ზეიმის ნატამალიც არ ახლავს. ეს არ იყო რევოლუციური ზეიმი, არამედ ეს იყო საქართველოში მენშევიკური სოც.-დემოკრატიის და ჩვენებური ყოველნაირი ნაციონალისტების „მზამზარეულზე მოკალათება“ და მუშათა კლასის ხარჯზე „ქეიფი“.

ეს პოლიტიკური „ქეიფი“ საქართველოში მენშევიკური სოციალ-დემოკრატიული მთავრობის შექმნით საქართველოს დემოკრატიულ რესპუბლიკად გამოცხადებით დასრულდა. ქართველი ხალხი ამისთვის წინასწარ მომზადებული იყო, როგორც ზემოთ დავინახეთ, ობიექტიურადაც და სუბიექტიურადაც, მაგრამ თვითონ რუსეთის შუაგულში, პეტროგრადსა და მოსკოვში რუსეთის დიდი რევოლუცია, ეხადია, ამ გზით ვერ წავიდოდა და არც წავიდა.

აქ რევოლუციის დიდი ბელადის, ლენინის, პეტროგრადში 2—4 აპრილის დღეებში ჩამოსვლით გამოირკვა, რომ იგი (რევოლუცია) ერთ გარკვეულ გზას უნდა დაადგეს, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას აუცილებლად 1905 წლის მარცხი მოეგის.

ეს გარკვეული გზა უჩვენა რევოლუციას ლენინმა. ეს იყო მუ-

შათა კლასის მოწინავე რაზმის—კომუნისტური პარტიის მიერ ბოძოლის ხელმძღვანელობის ხელში აღება, პროლეტარიატის გეგმონიის გამოცხადება და ამოძრავებული გლეხკაცობის პროლეტარულ რევოლუციაში ჩათრევა.

ლენინმა, როგორც ვიცით, მებრძოლ მუშათა მასებში გადაისროლა ლოზუნგი: „მთელი ძალა უფლება-საბჭოებს“ და ამით კომპარტიასაც განსაზღვრული ტაქტიკა მისცა სამოქმედოთ. ამას მოჰყვა ბალშევიკების მეთაურობით მუშათა მასების გამოსვლა „ივლისის დღეებში“, რასაც სასტიკი წინააღმდეგობა გაუწია, როგორც დროებითი მთავრობამ კერენსკის წინამძღოლობით, ისე რუსეთის მენშევიკურმა სოც.-დემოკრატიამ ქართველი მენშევიკის, ირ. წერეთლის მეთაურობით. მაგრამ ბალშევიკების ხელმძღვანელობით ამოძრავებულმა მუშათა კლასმა თავისი გაიტანა და „ოქტომბრის დღეებში“ ძალა-უფლება დაიპყრო: ყოფილი რუსეთის იმპერიის სათავეში ჩადგა და პროლეტარული დიქტატურა გამოცხადდა.

რა ხდებოდა ამ დროს საქართველოს პოლიტიკურ სფეროში?

როგორც ზემოთ ვთქვით, მეფის შოადგილეს სასახლე საქართველოს მენშევიკური სოც.-დემოკრატიის წარმომადგენლებმა მშვიდობიანი გზით, უბრძოლველად დაიკავეს და როცა რუსეთის დროებითმა მთავრობამ ამიერ-კავკასიის კომისარიატი დანიშნა ადგილობრივ მთავრობათ, ისინიც ამ აქტს სრული მორჩილებით შეხვდნენ.

მაგრამ მენშევიკური სოც.-დემოკრატია საქართველოში ძალა-უფლების ხელში ჩაგდებას თავისებური მეთოდით ცდილობდა. ერთი მხრით რომ ის ბალშევიკებს იდგურათ ებრძოდა, მეორე მხრით უთანხმდებოდა და უკავშირდებოდა როგორც შინაურ ნაციონალისტურ პარტიებს, ისე აზერბეიჯანის და სომხეთის ბურჟუაზიულ პარტიებსაც.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ პეტროგრადის „ივლისის დღეები“, ე. ი. ბალშევიკური მუშათა მასების ქუჩებში იარაღით გამოსვლა დროებითი მთავრობის წინააღმდეგ აქ, საქართველოში, აღინიშნა მხოლოდ იმით, რომ ამიერ-კავკასიის კომისარიატმა მენშევიკური სოც.-დემოკრატიის მეთაურობით რეპრესიები გააძლიერა საქ. კომპარტიის წინააღმდეგ (1917 წლის 20 მაისიდან ბალშევიკური ფრაქცია უკვე ჩვენშიაც გამოყოფილი იყო ცალკე პარტიით) და ამიერ-კავკასიის მშრომელ მასებში ასეთი ღრზურგი გადაისროლა: „ომი სრულ გამარჯვებამდე, ძირს სამოქალაქო ომიო!“ ასე რომ, ის მუშათა რევოლუციურ მოძრაობას ძირშივე სპობდა. რევოლუ-

ციით გახარებულ-აღტაცებული მუშათა კლასი მენშევიკურმა სოციალ-დემოკრატებმა იდეურად სრულიად დაიპყრო და ლოზუნგით — „ძირს სამოქალაქო ომი“ „შშვიდობიანობის“ გზაზე დააყენა.

და როცა ოქტომბრის დღეებში პეტროგრადსა და მოსკოვში მუშათა კლასმა ბალშევიკების მეთაურობით შეიარაღებულ ბრძოლაში გაიმარჯვა და საბჭოთა ძალა-უფლება გამოაცხადა, აქ, საქართველოში, ამიერ-კავკასიის კომისარიატი მენშევიკური სოციალ-დემოკრატების მეთაურობით რუსეთის ცენტრალურ მთავრობას გადუდგა, არ დაემორჩილა, არ გადადგო და თავი ცენტრისგან დამოუკიდებელ მთავრობათ გამოაცხადა (1917 წლის ნოემბერში). ეს აშკარა კონტრ-რევოლიუციური აქტი იყო.

მალე ამას უფრო ვიწრო ხასიათის კონტრ-რევოლიუციური აქტი მოჰყვა. სახელდობრ ის, რომ საქართველო დამოუკიდებელ რესპუბლიკად გამოცხადდა (1918 წლის 26 მაისს) და, ცხადია, საქართველოს მენშევიკური სოციალ-დემოკრატია ამ რესპუბლიკის მართველი პარტია გახდა.

ამნაირად რუსეთის საბჭოთა რესპუბლიკას და მის მართველ პარტიას, კომპარტიას, — დაუპირდაპირდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა და მისი მართველი პარტია, მენშევიკური სოც-დემოკრატია.

იქ, რუსეთის ცენტრში, გაიმარჯვა პროლეტარულმა რევოლიუციამ, ხოლო აქ, საქართველოში ქვეყანას „ფოსტით მიღებულ თებერვლის რევოლიუციის“ სულისკვეთების გამომხატველი პარტია, სოციალ-დემოკრატია დაეპატრონა.

აქედან, ცხადია, ვიდრე საქართველოს კომპარტია საქართველოს სოციალ-დემოკრატიასთან ბრძოლაში, ესე იგი ხელ-ახალ რევოლიუციაში არ გაიმარჯვებდა, მანამდე საქართველოში „ოქტომბრის რევოლიუციის“ მონაპოვარსაც ადგილი არ ექნებოდა, მანამ პროლეტარული დიქტატურა საქართველოში ვერ გამოცხადდებოდა და, მაშასადამე, მანამდე საქართველოს კომპარტია ძალა-უფლებას მოკლებული იქნებოდა. ერთი სიტყვით, მანამდე „ოქტომბერი“ საქართველოსთვის ვერ დადგებოდა.

ამიტომ საქართველოს კომპარტიის ამ ხანის მთავარი ლოზუნგი იყო: გაუმარჯოს სამოქალაქო ომს. მხოლოდ ასეთი ომით შეეძლო მას ძალა-უფლების დაპყრობა საქართველოში. ასეთი ომი, სამოქალაქო ომი, არის რევოლიუცია და აი, საქართველოში უნდა მოეხდინა კომპარტიას ხელახალი რევოლიუცია, რომლის საშუალებით

ის ადგილობრივ ძალა-უფლებას დაიპყრობდა და პროლეტარულ დიქტატურას დაამყარებდა.

მაგრამ პარტიას მაშინ შეუძლია რევოლიუციის მოხდენა ე. ი. ხელმძღვანელობა, თუ ამისთვის არსებობს ობიექტიური და სუბიექტიური პირობები, თუ რევოლიუცია, როგორც სტიქიური მოვლენა, უკვე დაწყებულია, წინააღმდეგ შემთხვევაში მას (პარტიას) მხოლოდ მზადება შეუძლია მომავალ რევოლიუციისათვის და არა თვით რევოლიუციის მოხდენა.

საქართველოში „ოქტომბერის“ მართლა ოქტომბერში მოსახდენად საჭირო იყო ჩვენში „ივლისის-დღეებიც“ გაგვევლო და კომპარტია ძალა-უფლების ასაღებათ მუშათა კლასის რევოლიუციური ამოძრავებით მომზადებულიყო.

მაგრამ საქართველოში ეს, როგორც ზემოთ აღნიშნულ მოძრაობის მსვლელობიდან დავინახეთ, არ შეიძლებოდა, ამიტომ „ოქტომბერის“ შესაქმნელად, ე. ი. მომავალი რევოლიუციისათვის ხანგრძლივი მზადება შეიქმნა საჭირო.

ამიტომ საქართველოს კომპარტიას სხვა გზა არ ჰქონდა, თუ არა მხოლოდ მზადების—მომავალი პროლეტარული რევოლიუციისათვის. ის მართლაც ასე მოიქცა პირველ ხანებში, ე. ი. 1917 წლის მარტის დღეებიდან მოკიდებული ვიდრე 1918 წლის 23 (10) თებერვლამდე, ვიდრე ამიერ-კავკასიის დემოკრატიული სეიმის დასაყვად მენშევიკურმა მთავრობამ ყოფილ ალექსანდრეს ბალში ბალშევიკების მიერ გამართული საპროტესტო მიტინგი არ დახვრიტა.

ასეთი ზომების შემდეგ იგი პირდაპირ იძულებული შეიქნა ერთიანად არალეგალურ ნიადაგზე გადასულიყო და მენშევიკურ მთავრობის წინააღმდეგ ბრძოლა განსაკუთრებულ პირობებში ეწარმოებია. მას მუშათა მასებზე იდეური გავლენის მოსახდენათ და მასების იდეურად დასაპყრობად გზა და საშუალება მოუსპეს. ამნაირად საქართველოს კომპარტიის წინაშე აღნიშნული თარიღის შემდეგ ასეთი დილემა წარმოიშვა: ან გულზე ხელები დაიკრიფოს და უკეთეს პირობებს დაუცადოს, გარეშე ძალის მოშველების იმედით იცხოვროს, ანდა თავის რევოლიუციური ენერგია სხვა გზით და მეტოდით გამოიყენოს, არ დაუცადოს მომავალ გარეშე ძალას „და პირობებს, არამედ ეხლავე მოიკრიფოს ძალ-ღონე, დაემყაროს საქართველოში უკვე არსებულ სტიქიურ მოძრაობას და აჯანყებისა და „შეთქმულების“ მოწყობას პირდაპირ შეუდგეს.

მაგრამ კომპარტია მასების სტიქიურ მოძრაობას ვერ დაემყა-

რება ისე, თუ მას თავისი სახელმძღვანელო იდეების, — იქ, იმ მას-
 სებში გამტარებული მუშათა კლასი, მისი მოწინავე ნაწილი მაინც,
 მხარს არ უჭერს და მასთან ერთად არ იბრძვის. შეიძლება სთქვათ:
 საქართველოს მუშათა კლასი საქართვე. კომპარტიის მხარეზე იდგაო,
 მაშასადამე, მას სრული საბუთი ჰქონდა აჯანყების და „გამარჯვების“
 გზას დასდგომოდა.

მაშ, ვნახოთ რას გვეუბნებიან ქართველი მშრომელი ხალხის იმ
 დროინდელი ცხოვრების ფაქტები.

(შემდეგი იქნება)

რაჟდენ კალაძე.

1905 წლის დეკემბრის შედეგ.

1906 წლის დეკემბრის 5-ს საღამოთი ჩვენ (კამო, სულაქველი-ძე და მე) მივედით ქალ. სოფიაში.

სადგურში შემოგვეგება „პაპაშას“ მიერ ჩვენი მისვლის შესახებ გაფრთხილებული ბულგარელი, რომელმაც დაგვაბინავე სასტუმრო „მაკედონიაში“. 10 წუთის შემდეგ ამ ბულგარელმა წინადადება მოგვცა ორ ჩვენგანს წავსულიყავით ტუფეკსივეთან, რომელიც მაკედონიის კომიტეტის წევრი იყო და ბულგარეთში ხელმძღვანელობას უწყევდა ჩვენს ოპერაციებს. წავედით მე და კამო. ტუფეკსივემა მეტად გულ-თბილად მიგვიღო. ამ ადამიანში ერთბაშად დაინახავდი რევოლუციის ერთგულს, ენერგიულსა და ჩვენი საქმისადმი თანამგრძნობს. მისგან ჩვენ გავიგეთ, რომ „პაპაშა“ მოვიდოდა სამი დღის შემდეგ.

მატროსებს, რიცხვით 4 კაცს, კაპიტანთან ერთად მოველოდით მეორე დღეს.

გამომუშავებულ იქნა მომავალი მარშრუტი—სად და როდის უნდა წავსულიყავით. „პაპაშას“ მიერ ნაყიდი გემი ვარნაში იდგა. იარაღი რამდენიმე დღის შემდეგ უნდა მიგვეღო. გვქონდა ცნობები იმის შესახებ, რომ იარაღით დატვირთული ვაგონები სერბიას გამოცილებული იყო. იარაღი მოდიოდა ბელგიიდან, საფრანგეთიდან და გერმანიიდან. იარაღის ყიდვას „პაპაშა“ ხელმძღვანელობდა.

ჩვენი ჩასვლის შესამე დღეს სოფიაში მოვიდა „პაპაშა“ და ჩამოხტა სასტუმრო „ევროპაში“, საიდანაც ტელეფონით დაგვიბარა მასთან მისასვლელათ. ჩვენც წავედით. პაპაშას მზვილი ავსტრიელი კომერსანტის საბუთები ჰქონდა. სასტუმროშიაც ამ საბუთებით გაეწერა.

გადაწყდა რომ 9 დეკემბერს ჩვენ უნდა წავსულიყავით ვარნაში. მატროსებიც ამ დროისთვის მოვიდნენ. მათ შეჩერება მოუხდათ სოფიაში მხოლოდ ერთი დღით... 9 დეკემბერს ჩვენ გავემგზავრეთ ვარნაში. გამგზავრების წინ დავნიშნეთ პაროლი, რომლითაც ვისარგებლებდით ტრაპიზონში თუ კონსტანტინეპოლში ყოფნის დროს.

ჩვენს წინ იყო ან სრული გამარჯვება, ან სრული დამარცხება. დამარცხება—ეს იქნებოდა გემის დაღუპვა, გემთან და იარაღთან ჩვენც უნდა დავღუპულიყავით.

გამგზავრების წინ სამივემ დავწერეთ (ნაცნობ-მეგობრებ-ამხანაგებისადმი) გამოსათხოვარი წერილები. ყოველი წერილი ასე იწყებოდა: „ძვირფასო ამხანაგო (თუ მეგობარო), როცა ამ წერილს მიიღებ, მე ცოცხალი აღარ ვიქნები და სხ.“.

თითოეულმა ჩვენთაგანმა დასწერა 40-მდე წერილი და ცალ-ცალკევე დავლუქეთ, შემდეგ ყველანი ერთად შევხვით ერთ ქალაქში, კვლავ დავლუქეთ და გადავეკით „პაპაშას“ და ვსთხოვეთ, რომ გაეხსნა მხოლოდ იმის შემდეგ, როცა ცნობას მიიღებდა ჩვენი გემისა და საერთოდ ჩვენი დაღუპვის შესახებ.

გამოვემწვიდობეთ „პაპაშას“, ტუფეკსიეცს და გავუღეკით გზას. მათ გვისურვეს მშვიდობიანი მგზავრობა და სხე.

ჩვენ არაჩვეულებრივად ვიყავით აღფრთოვანებული, რადგანაც რევოლუციის სასამსახურო საქმეზე მივდიოდით.

ვარნაში მისვლისას გაჩერდით დროებით სასტუმროში. ჩამოსული მატროსები კი მეორე სასტუმროში გაჩერებულიყვნენ, მათ უკვე დაეთვალაწერებოდათ გემი და ამზადებდნენ მას.

იარაღი რკინის გზით უნდა მოსულიყო. ერთმა მაკედონელმა, რომელმაც ციცოლა ჩვენი და მატროსების საცხოვრებელი ადგილი, მესამე დღეს გვაცნობა, რომ ჩვენ წავსულიყავით გემთან და მოვმზადებულიყავით გემზე გადასასვლელად.

ჩვენ წავედით და დავათვალაწერეთ გემი. ის იყო საშუალო, საკმაოდ ძველი გემი. შევეკითხეთ კაპიტანს—გამოდგებოდა თუ არა. მან მოგვიგო, რომ გემი გამოსადეგიაო.

სოფიაში „პაპაშასთან“ და ტუფეკსიევთან ერთად გამომუშაებული გეგმის თანახმად კამო შეუდგა ჯოჯოხეთის მანქანის მოწყობას გემის „ტრიუმში“.

გეგმა შემდეგში იყო: თუ ზღვაზე რაიმე უბედურება მოხდებოდა ან ჩვენ დაკავებას ან გაჩხრეკას მოგვინდომებდა რუსეთის რომელიმე გემი, მაშინ კამო ჩვენს გემს ააფეთქებდა. „ტრიუმიდან“ ჯოჯოხეთის მანქანა კამომ მექანიკურად დაუკავშირა სამზარეულოს, თვით კამო უნდა ყოფილიყო მზარეული.

მესამე დღეს გვაცნობეს, რომ ვავონები იარაღით მოსული იყო. ჩვენს სიხარულს საზღვარი არ ჰქონდა.

ჩვენ სამივე წავედით ნავთსადგურში, სადაც იმყოფებოდნენ მატროსები და მუშები. ნავთსადგურის მუშებმა იწყეს იარაღით სავსე

ყოთების გადატვირთვა. ყუთებში ჩაწყობილი იყო თოფები, რევოლვერები, ვაზნები, დინამიტი.

როგორც ჩვენ „პაპაშამ“ გადმოგვცა, მას ნაყიდი ჰქონდა 2 ათასი ცალი „მანლიხერის“ სისტემის თოფი, 500 ცალი რევოლვერი იმავე მარკისა, 2 მილიონი ვაზნა და 2 ტონამდე დინამიტი.

იარაღის ვაგონებიდან გემში ჩატვირთვა გაგრძელდა სალამოს 10 საათიდან დილის 6 საათამდე. ვაგონებიდან გემთან ყუთები მიჰქონდათ პატარა „ტაჩკებით“. მუშაობას ჩვენ ვუცქეროდით, ზოგჯერ ვშველოდით კიდეც ყუთების დაწყობაში.

იქვე ნავთსადგურში იდგენ ქანდარმები, რომელნიც თვალ-ყურს ადევნებდნენ მუშაობას და იცავდნენ ტვირთს. ყუთის ტაჩკაზე დადების დროს შემთხვევით ერთი მათგანი გასქდა და ვაზნები გადმოცვივდა. მე კამოს ვეუბნები ქართულად:

—„რასა ჰგავს ეს. რას იფიქრებს ქანდარმი, რომ დაინახოს რაც არის ამ ყუთებში?“

ქანდარმმა, მართლაც, მიიბრინა... და დაგვეხმარა ვაზნების შეგროვებაში, ისიც ჩვენსავით აწყობდა დაბნეულ ვაზნებს ყუთებში და ყუთის დაჭედის დროსაც კი მოგვეხმარა.

როცა საქმეს მოვრჩით და ყუთი გემზე წაიღეს, ჩემთან მოდის ერთი მუშათაგანი, რომელიც დატვირთვაში მონაწილეობას ლეზულობდა.

—„გამარჯვება, თქვენ საიდანა ხართ“.—შემეკითხა ქართულად.

მე განცვიფრებული დავრჩი, როცა ამ მუშამ ქართულად დაიწყო ლაპარაკი; მე ვერ გადავსწყვიტე მეპასუხნა თუ არა, მაგრამ დაბოლოს გადავსწყვიტე მეპასუხნა ქართულად. ვუთხარი, რომ ჩვენ ვართ კოსტანტინეპოლიდან ჩამოსული ვაჭრები. შევეკითხე მას ვინაობა. მიმიგო, რომ ის სომეხია. დიდი ხანია წამოსულია სომხეთიდან, დიდხანს ცხოვრობდა ტფილისში, შემდეგ წამოვიდა სამუშაოდ ბულგარეთში. იმ მეკითხება—დიდი ხანია წამოსული ვართ კავკასიიდან არა და შეგვიძლია თუ არა ვუთხრათ მას რა ხდება იქ. მე მივუგე, რომ ათი წელიწადია რაც წამოსული ვართ და არაფერი ვიცი რა ხდება მეთქი. ეტყობოდა, რომ ჩემი სიტყვები არა სჯეროდა. თავი გააქნია და მოგვწოდა. მე კამოს ვუთხარი: „რა უბედურებაა, აქაც კი გეცნობენ ჩვენ ვინ ვართ მეთქი“.

დილით, როგორც კი მოვრჩით ყუთების გემზე გადატანას, ჩვენ დავბრუნდით სასტუმროში, ანგარიში გავუსწორეთ სასტუმროს პატრონს, მოვიმარაგეთ საგზაო ნივთები და წავედით გემზე. როცა გემის „პალუბაზე“ ავედით, ისე ვიყავით გახარებულნი და აღტაცებულნი

ნი, რომ არც კი შემინიშნავს, რომ მახლობლათ იმყოფებოდნენ ნავთ-სადგურის ქანდარმები, აგრეთვე რუსეთის გემები, სადაც ხალხი ფუს-ფუსებდა. აქ მე წამოვიძახე: „გაუმარჯოს შეიარაღებულ აჯანყებას!“ კამომ ხელი მკრა — „ნახე შენც რაღა ადგილი, ასეთი სიტყვების წამო-სასროლათო“ — საყვედურით მითხრა მან.

მზადება დამთავრებული იყო, სურსათი შეძენილი, რაც ორ კვი-რაზე მეტს იკმარებდა. საჭირო იყო მხოლოდ ცნობის მიღება ტუფე-კსიევიდან, რომ გემი დაძრულიყო.

ჩვენ სამივეს ყოველგვარი პასპორტები მოგვეპოვებოდა, რომ-ლებითაც უნდა გვესარგებლა ადგილის და გარემოების მიხედვით, გემზე ჩვენ მაკედონიის კომიტეტის ატესტატებით ვსარგებლობდით. სამივეს გვქონდა მაკედონიის კომიტეტის თავმჯდომარის მიერ ხელ-მოწერილი ატესტატი, სადაც ნათქვამი იყო, რომ ჩვენ ვიყავით მა-კედონიის კომიტეტის წევრები.

გემს მიმართულება უნდა აეღო სამხრეთით ბულგარეთის ნავთ-სადგურ ბურგასისაკენ, საიდანაც ჩვენ უნდა წავსულიყავით კონსტან-ტინეპოლისკენ.

გადავწყვიტეთ კონსტანტინეპოლში არ შევჩერებულყავით და განგვეგრძო გზა ტრაპიზონისაკენ; ტრაპიზონიდან კი — არხავეში, რომელიც დაშორებულია ბათუმიდან 60—70 ვერსტით.

დარწმუნებული ვიყავით, რომ ბულგარეთის ნავთსადგურებში ჩვენ არავინ დაგვაკავებდა.

ზღვაზე ჩვენთვის საშიშროებას წარმოადგენდა რუსეთის გემი. ამ შემთხვევისათვის ჩვენ საჭირო ზომები გვქონდა მიღებული, რომ ცოცხლად არ ჩავეარდნოდით ხელში. შევეკითხეთ გემის კაპიტანს — ხელს გვიწყობდა თუ არა ამინდი, რომ გზას გავდგომოდით.

— „თუმცა ამინდი კარგს არაფერს გეიქადის, მაგრამ თუ ტუ-ფეკსიევიდან ცნობას მივიღებთ, მაინც უნდა დავიძვრაო“, — გვიპასუ-ხა მან.

ამ დღეს ჩვენ გემი მოვაწესრიგეთ, ყველაფერი მივალაგ-მოვა-ლაგეთ, ღამით დავიძინეთ და დილით ადრე „პალუბაზე“ ისე გამო-ვედით, რომ ჩვენი გემის გვერდით არც კი შეგვინიშნავს ახალი, დი-დი, თეთრად შეღებილი გემი „**ეკატერინა ველიკაია**“. ჩვენ განცვიფ-რებული დავრჩით ამ გემის აქ გაჩენით. იქ დავინახეთ რუსი მატრო-სები და რუსი ქანდარმებიც კი. ჩვენ უნდა დავმალულიყავით, რომ არავის დავენახეთ და არ ვეცნეთ. ვაცნობეთ ეს კაპიტანს. მან გვირჩია, რომ პალუბაზე არ გამოვსულიყავით, უბრძანა აგრეთვე მატ-როსებს, რომ ურთიერთშორის არ ელაპარაკათ, რადგანაც შესაძლე-

ბელი იყო „ეკატერინა ველიკაია“-დან რუსული ლაპარაკის გაგონება და ასე ჩვენი აღმოჩენა.

გაუმართეთ თათბირი იმის შესახებ, როგორ მოექცეულიყავით: მოხსნილიყო გემი თუ არა? გადავწყვიტეთ არ დაგვეცადა ტუფეკსიევის ცნობისთვის და დღის 3 საათზე მოვხსნილიყავით. შევეკითხეთ გემის კაპიტანს—იქნებოდა ლელვა ზღვაზე თუ არა. მან მოგვიგო: თუ არ მოვიხსნებით—სულ ერთია, აქვე დაგვიჭერნო. როლები ასე იყო განაწილებული: კაპიტანი და 4 მატროსი გემს მართაედენ, კამო იყო მზარეულად, მე და სულაქველიძე უნდა ეყოფილიყავით სიგნალის მიმცემნი.

ჯერ კიდევ ვენაში ყოფნის დროს „პაპაშას“ წინადადებით ჩვენ ვიყიდეთ ხელით მოსახმარი პროექტორები, რომლითაც განათება შეიძლებოდა 2-3 კილომეტრის მინძილზე. ამ პროექტორებით ხელში ჩვენ უნდა გაეჩერებულიყავით მთელი ღამის განმავლობაში გემზე და რიგ-რიგობით გვედარაჯნა.

ერთი საათის შემდეგ ზღვაზე ამოვარდა ნელი ქარი. საღამოთი ქარმა იმატა და მთელი ღამე გავრძელდა. ვარნიდან გასვლისას კამოს დაველა სადილის მომზადება, კამოც საქმეს შეუდგა. საწყობიდან სურსათი გამოიტანა, მაგრამ ნახევარი საათის შემდეგ ის ზღვის ავადმყოფობით შეიქნა ავად. მან დიდხანს თავი არ მისცა ავადმყოფობას, მაგრამ როცა ველარ გაუძლო, წავიდა „კაიუტაში“ და მეორე დღემდე პირჩამხოზილი გაატარა.

სადილი მე მოვაშხადე. მართალია, ვერაფერი მცოდნე გახლდით ამ საქმის, მაგრამ დამშეულთ ჩემ მიერ შემზადილი კერძი მაინც მოეწონათ.

მთელი ღამე მე და სულაქველიძე გემზე ვდარაჯობდით. კაპიტანი მუდამ კომპასს უცქეროდა, შემდეგ ბარომეტრს, რომელიც არასაიმედო ამინდს აჩვენებდა.

მეორე დღეს დილით ზღვაზე უკვე ქარიშხალი იყო. ამ დროს ერთი მატროსი გახდა ავად. საქვაბეში მხოლოდ ორი მატროსი დარჩა, რომელნიც საქმეს ვერ ადიოდენ.

მე დამავალეს ჩავსულიყავე საქვაბე განყოფილებაში, მივშველებოდი მატროსებს და ასე ორი საათით მათ მოესვენათ. მე ჩავეშვი, მაგრამ ჩასვლისთანავე თავბრუ დამესხა. მეტი გზა არ იყო, ვსტაცე ნიჩაბს ხელი, ვიწყე ნახშირის მიწოდება იქ, სადაც ეს საჭირო იყო. ისეთი შეხუთული ჰაერი იყო, რომ სასუნთქავად მივირბენდი ხოლმე იმ მილთან, რომლის საშვალებით საქვაბეში ჰაერი შემოდისოდა.

თავს ძალას ვატანდი. ვცდილობდი ეს ორი საათი რაიმენაი-

რად იქ შემუშავდა და როცა ეს დრო გავიდა, კიბეზე ძლივს-ძლივობით ამოვედი. შემდეგ ორჯერ კიდევ მომიხდა საქვებში მუშაობა, მაგრამ რამდენი დროც გადიოდა, მით უფრო მეადვილებოდა ეს მუშაობა.

სალამოთი ქარიშხალი საკმაოდ ძლიერი იყო, გემს ანძრევდა. ჩვენს შეკითხვაზე, — თუ სად ვიმყოფებოდით — კაპიტანმა მოგვიგო, რომ ძნელია თქმა, მაგრამ როგორც სჩანს, გზა პირდაპირ აღმოსავლეთისაკენ გვიჭირავსო. კაპიტანის ამნაირმა განცხადებამ ჩვენ ყველანი გაგვაოცა. ვერ წარმოგვედგინა, თუ როგორ შეიძლებოდა მის მიერ იმის არ ცოდნა, სად ვიმყოფებოდით, მაგრამ იძულებული ვიყავით კაპიტანს დავთანხმებოდით, რადგან ჩვენ ზღვაზე ცურაობის შესახებ არავითარი წარმოდგენა არ გვქონდა.

13 დეკემბერს ღამის 12 საათზე მე სადარაჯოდან ჩავედი კაიუტაში, ჩემს მაგივრად პალუბაზე სადარაჯოთ ავიდა სულაქველიძე. ძილში მომესმა საშინელი ხმაური და გემის შენძრევა ვიგრძენი. პირველად ამას ყურადღება არ მივაქციე, ვიფიქრე — ეს ქარიშხლის ბრალი იქნება მეთქი, მაგრამ იგივე განმეორდა მეორეჯერ. მე საჩქაროდ წამოვდექი ლოგინიდან და გავექანე პალუბისაკენ. ვხედავ კამოც დგება. სულაქველიძე დარბის, მატროსები ფუსფუსებენ, კაპიტანი კი სდგას საჭესთან და გამუდმებით იმეორებს:

«— полный задний ход».

გემის შენძრევა განმეორდა მესამეჯერ. ვხედავთ, რომ პალუბაზე წყალი ასხამს. მივედივარ კაპიტანთან და ვეკითხები რაშია საქმე, ის კი განაგრძობს ყვირილს:

«— полный задний ход».

ამ დროს გაისმა საყვირის საზარელი ხმა. ვეკითხები კაპიტანს — რას ნიშნავს ეს. ის მეუბნება:

— ეს დადუპვის სიგნალიაო.

როცა ეს გაიგონა, კამო სამზარეულოში გაიქცა. ის ამბობს: გემს ავაფეთქებო. რამდენიმე წუთის შემდეგ საყვირის ხმა სწყდება. საქვებედან მოისმის მატროსის ხმა: „ქვებებს წყალი შემოადგა“. მოირბინა კამომ და სასოწარკვეთილი ამბობს:

— „პროვოდები“ არ მოქმედებენ, გემის აფეთქება არ შეიძლებაო და მას სურს გაიქცეს „ტრიუმი“. კიბიდან ბრუნდება და ამბობს, რომ „ტრიუმი“ წყლითაა სავსე, ჯოჯოხეთის მანქანაც წყალშია და შენძრევის გამო „პროვოდებიც“ დაწყვეტილიაო.

მივრბივართ კაპიტანთან და ვეკითხებით — „ავიხსნას, დაბოლოს, რა მოხდა“. ის მოგვიგებს: „გემი გაირიყა“. ვეკითხებით —

დავიღუპებით თუ არა. „არ ვიცი—ეს დამოკიდებულია ზღვის სიღრმეზე და ადგილ-მდებარეობაზე“—მოგვიგო. სთქვა რა ეს, კაპიტანი სადღაც წავიდა. ამ დროს ყველა მატროსები შეიკრიბნენ და ჩვენ შევუღდექით მსჯელობას იმაზე, როგორ მოვექცეულიყავით. ერთმა განაცხადა.

— „თავი მოვიკლათ, ერთმანეთი დაეხოცოთ, თორემ სულ ერთია, თუ არ ჩავიძირეთ ზღვაში, რომელიმე სამხედრო გემი დაგვიჭერს და ყველას დაგვხვრეტავენო. ეს აზრი იმიტომ დაებადა მას, რომ როცა პალუბაზე გამოვედით, ბევრ ჩვენგანს ხელში რევოლვერები გვჭონდა. როცა ჩვენ ამ საგანზე ვმსჯელობდით, გავიხედეთ, კაპიტანი არა სჩანს, დაუწყეთ ძებნა. პალუბაზე არ აღმოჩნდა. მაშინ ერთი მატროსი ამბობს: „ის თავის კაიუტაში იქნებაო“. გავიქეციტ კაიუტისაკენ. ის დაკეტილი აღმოჩნდა შიგნიდან, დაუწყეთ ბრაზუნე; არავინ პასუხს არ იძლევა. ყველამ ერთად დაუუშინეთ მუშტები, ფეხებით შევანგრეთ კარი. ვხედავთ ზის კაპიტანი მაგიდასთან და ხელში უჭირავს რევოლვერი—თავის მოსაკლავად ემზადება. მიიბრინეს მატროსებმა, წაართვეს რევოლვერი და გამოიყვანეს „კაიუტიდან“. წავედით პალუბაზე, სადაც წყალი იდგა. თათბირის შემდეგ გადავსწყვიტეთ დაგვეცადა დილამდე, დაეხედეთ საათს—საათის ორი იყო, საშინლად ცივოდა, ჰყინავდა. რაც თბილი ტანთ-საცმელი გაგვაჩნდა, ყველაფერი „კაიუტში“ დაგვრჩა, სადაც წყალი იდგა. ძნელი იყო ასეთ სიცივეში გაჩერება. ზღვაზე არაფერი მოსჩანდა, საშინლად ბნელოდა და ვერ გამოგვერკვია სად ვიმყოფებოდით: ბულგარეთის, ოსმალეთის თუ რუსეთის ნაპირთან.

როცა „პალუბაზე“ წყალი შემოგვადგა მუხლამდე, გადავედით კაპიტანის გასაჩერებელ ალაგას. ერთმანეთს ვეხვეოდით და ისე ვთბებოდით. კამო ხუმრობდა და გვამხნევებდა.

ამ დროს შევნიშნეთ, რომ ერთი მატროსი—ფელიქსი—სადღაც გაპქრა. დაუწყეთ გამოძახება, მაგრამ არ გვიპასუხებდა. ვიფიქრეთ, უეჭველად წყალში ჩავარდა და დაიხრჩო. კამომ წინადადება შემოიტანა გვემღერა: „შენ მსხვერპლი გახდი“.

როცა საქმეს შეუდგენით, გემის ცხვირთან გამოჩნდა ვილაცას ხელი, რომელიც წყალში ქანაობდა. ვილაცამ ეს შენიშნა და წამოიძახა—„აი სად დაღუპულა ფელიქსიო“. ერთმა მატროსმა თავი დახა-რა წყლისკენ, მეორემ მას ფეხებში სტაცა ხელი, რომ არ ჩავარდნილიყო. ხელი კი თანდათან მაღლა იწევდა. მატროსმა სტაცა ხელი და ეწევა მაღლა. ვხედავთ, რომ ფელიქსი დაეშვა ძირს „კაიუტაში“. სადაც იყო კონიაკით სავსე ყუთი. არ ვიცი როგორ გახსნა მან წყა-

ლში ყუთი და ამოიღო იქიდან სამი ბოთლი. ბოთლები მას მარცხენა ხელში ეჭირა მკერდთან მიმაგრებული. ამნაირად ის ამოათრის წყლიდან.

მოწყენილობა უცბად სიხარულით შეიცვალა ჯერ ერთი იმიტომ, რომ ფელიქსი ცოცხალი იყო, მეორედ—ვიშოვნეთ გასათბობი საშუალება. კონიაქმა თავისი გავლენა იქონია ყველაზე. გავთბით.

ამნაირ მდგომარეობაში გავატარეთ დილამდე. გათენდა. მოშორებით გამოჩნდა ნაპირი, მაგრამ ვერ გამოვარკვეთ რომელ სახელმწიფოში ვიმყოფებოდით. ნაპირზე მოსჩანდა სამი პატარა სახლი. ეს ადგილი სოფელს არა ჰგავდა.

მას შემდეგ, რაც ნაპირი დავინახეთ, თავის მოკვლაზე ფიქრს თავი დავეანებეთ და ხელ-ახლა დაგვებადა სურვილი განგვეგრძო ბრძოლა. ნაპირად ჩვენ ხალხი შევამჩნიეთ. ეტყობოდა, რომ მათ ჩვენ შეგვნიშნეს, მაგრამ საშველად არ წამოვიდნენ. ჩვენს გემზე, რომელიც გადახრილი იყო გვერდზე, ფრიალებდა წითელი ბაირალი, რაც არ წარმოადგენდა, რა თქმა უნდა, რევოლუციონურ ნიშანს, არამედ ეს იყო საშიშროების ნიშანი.

ბევრი ჩვენთაგანი სრულიად გაცივებული იყო, წყალი კი უახლოვდებოდა იმ ადგილს, სადაც ჩვენ ვიდექით. გადავსწყვიტეთ გვეცნობებია ჩვენი გასაჭირის შესახებ რევოლუციონერებიდან გასროლით. ჩვენ სულ აღმოგვაჩნდა 5 რევოლვერი და დავიწყეთ სროლა ნაპირად მდებარე ქოხების მიმართულებით. მაგრამ ვერ შევნიშნეთ, რომ ვინმე ნაპირიდან ჩვენსკენ გამოქანებულიყო, ასე გაგრძელდა შუადღემდე. შუადღეზე ჩვენ შევნიშნეთ, რომ რამდენიმე კაცი ნავში ჯდება, მაგრამ რამდენიმე ხნის შემდეგ ნავი ისევ ნაპირს მიადგა და ჩვენსკენ მომავალი ხალხი ნაპირად გადავიდა. გადავსწყვიტეთ, რომ ნაპირიდან ჩვენ დასახსნელად არავინ იზრუნებდა და შევეცადეთ რაიმენაირად ჩვენ თვით მიგვეღწია ნაპირამდე. მატროსებმა განაცხადეს, ზღვის ტალღები იმდენად ძლიერია, რომ ნაპირამდე ცურვით მისვლა ყოვლად შეუძლებელია.

წყალი კი თანდათან მალლა იწვედა, უკვე მუხლებამდე შემოგვადგა წყალი; უნდა კიდევ მალლა ავწეულიყავით, ცოტა მალლა კიდევ იყო მეორე ხიდი, გავამაგრეთ ის და გადავსწყვიტეთ ყველამ იქ ასვლა.

ლამდება. და აი, შევნიშნეთ, რომ ნაპირად მოვიდა 6 კაცი, რომელთაგან 2 ჯდება ნავში. ჩვენ გაგვეხარდა, როცა ნავმა გამოსწია ჩვენსკენ. დაახლოვებით ერთი საათის შემდეგ ნავი მოვიდა ჩვენთან. ჩვენ ერთხმად შევსძახეთ: „თქვენ ვინა ხართ“. მათ გვიპასუ-

ხეს, რომ ისინი იყვნენ მეთევზეები. ჩვენს შეკითხვაზე—სად ვიმყოფებოდით, მოგვიგეს: „რუმინიის ნაპირზეო“. არ გეფიქრია რა იმ საფრთხეზე, რომელიც ჩვენ მოგველოდა, გესურდა გაგვეგო მხოლოდ წაგვიყვინდნენ ისინი თუ არა. „რა თქმა უნდა. წაგიყვანთო, მაგრამ ჩვენს ნავეს 3 კაცის მეტის წაყვანა არ შეუძლიაო.“

ჩვენს შორის უნდა ამოგვეჩია ისეთი ამხანაგები, რომლებიც საცვლების ამარა იყვნენ დარჩენილნი და რომელნიც სიცივისაგან კანკალებდნენ.

პირველად ნავში ჩავსხით სულაქველიძე და ორი მატროსი. როცა ამ ნავმა გასკურა დაახლოვებით ერთი კილომეტრი, ნაპირიდან წამოვიდა მეორე ნავი. მეორეჯერ ჩავსხით კამო და კიდე 2 მატროსი. პირველი ნავი დაბრუნდა ერთი საათის შემდეგ. როცა მე და კაპიტანი ჩავეგეით ნავში, გემი სრულიად ჩაიძირა წყალში. მოსჩანდა მხოლოდ ღირეყის წვერი.

მეთევზეებმა გადმოგვცეს, რომ ისინი დილიდანვე ცდილობდნენ შველას, მაგრამ ზღვა ამის ნებას მათ არ აძლევდა. წაგვიყვანეს მიწის დიდ სახლში, შუა ალაგას გააჩაღეს ცეცხლი. საკმაოდ თბილოდა. ჩვენ ყველანი მოწყენილი ვიყავით. როცა ნავით მოცურავდით, ზღვაზე ვხედავდით, თუ როგორ ცურაობდა ყუთების ნამსხვრევები, ზოგიერთი ამხანაგების ტანისამოსი, სურსათი და სხ.

მეთევზეებმა მეტად გულთბილად მიგვიღეს. მოამზადეს ჩაი, მოხარშეს თევზი. პურის ქამის შემდეგ წინადადება მოგვცეს იქვე—გრელ ტახტებზე დაგვეძინებია. ჩვენ გადავსწყვიტეთ ვინაობა არ გაგვემუშავენებია მეთევზეებისათვის და საკითხი გაგვეხილა დილით. გამოვკითხეთ მეთევზეებს რომელი ქალაქი იმყოფებოდა მახლობლათ, როგორ შეიძლებოდა იქ მისვლა, ვინ იყო მოსახლეობა. თვით მეთევზეები მოლდავანები აღმოჩნდნენ. რუსულად კარგად ლაპარაკობდნენ. ასე თურმე მეთევზეებს არა ერთხელ გადაერჩინათ მეზღვაურები.

მთელი ღამე ყველას მკედრებივით გვეძინა. ადრე დილით, როცა ჯერ კიდევ სხვებს ეძინა, მე ავდექი და ნაპირად წავედი. მეთევზეებმა გვითხრეს, რომ გემიდან ნივთებს ზღვა ნაპირად გამოყრიდა. მე მაწუხებდა ის გარემოება, რომ გემზე დარჩენილ ჩემს პალტოს ჯიბეში იყო ჩემს სახელზე უვალო პასპორტი. ვიფიქრე, თუ ეს პალტო ნახეს, ნახავენ მასთან ერთად პასპორტს, საიდანაც აშკარა იქნება ჩვენი ვინაობა. ნაპირზე მე გამომიდგა სამი ძაღლი. მე თავს ვიცავდი რევოლვერით, რითაც ერთი ძაღლი დავსჭერი ფეხში. ძაღლების ყეფაზე გამოვარდა ერთი მეთევზე. ძაღლები მომაშორა, მაგრამ საშინლად უკმაყოფილო იყო, რომ მისი ძაღლი დავჭერი. დილით ნა-

პირზე მრავლად ეყარა ყუთების ნამტყრევები, ზოგიერთი ნივთები, მაგრამ ჩემი პალტო არ სჩანდა. მეთევზე შემეკითხა იმის შესახებ, თუ რა მიგვქონდა ჩვენ. ვუპასუხე, რომ ლიმონი და ფორთოხალი მეთქი. როცა ყუთების ნამტყრევებს შეხედა, ის დაეჭვდა. ამის შემდეგ აღარ გამიგრძელებია მასთან საუბარი და დავბრუნდი ქოხში. ამხანაგები უკვე ამდგარიყვენ და ერთმანეთს ეკითხებოდნენ ვის დარჩა ჯიბეში ფული. მხოლოდ კამოს შარვლის ჯიბეში გადარჩენილიყო 500 ფრანკი. გადავსწყვიტეთ მივსულიყავით მახლობელ ქალაქში და იქიდან დეპეშა გაგვეგზავნა ტუფექსივისთვის ფულის გადმოგზავნის შესახებ. აღმოჩნდა, რომ ჩვენ რკინის გზიდან მოშორებით ვიმყოფებოდით — რუსეთის მოსაზღვრე ნავთსადგურის სულინსა და სანავსადგურო ქალაქ კონსტანცას შუა, სადაც რამდენიმე ქაობიანი ყურეა. მახლობელ დაბამდე იყო დაახლოვებით 20 კილომეტრი. საათის 10-ზე გამოვემწვიდობეთ მეთევზეებს, მივეცით მათ პატივისცემისათვის 20 ფრანკი, ესთხოვეთ ეჩვენებიათ გზა და გავსწიეთ ქვეითად, სიარული გვიხდებოდა ფეხშიშველი ქაობიან ადგილებში. რამდენიმე ხნის შემდეგ ზოგიერთს ჩვენგანს ფეხები დაუსისხლიანდა. მაგრამ სხვა გზა არ იყო, უნდა განგვეგრძო ის.

საღამოთი ჩვენ მივალწიეთ რომელიღაც დაბამდე და პირდაპირ წავედით რესტორანში. იქ რამდენიმე კაცი ისხდა. როცა ჩვენ ნახევრად ტიტვლები დავგინახეს, გვკითხეს ვინ ვიყავით. მეთევზეებიდან ჩვენ ვიცოდით, რომ რუმინიაში დიდი პატივისცემით სარგებლობდნენ გემ „პოტიომკინის“ მატროსები. ამიტომ მიუგეთ: „ჩვენ პოტიომკინელები ვართ. ვიყავით ზღვის პირად ყურეს ახლოს“. დამოკიდებულება ჩვენდამი უცბათ შეიცვალა. გაგვიმასპინძლდნენ. მოგვაწოდეს ცხელი კერძი, რამდენიმე ბოთლი ღვინო. ასეთმა დამოკიდებულებამ ჩვენ გაგვაზნევა და დავიწყეთ გამოკითხვა სად იმყოფებოდნენ პოტიომკინელები. გვიპასუხეს, რომ ისინი ზოგჯერ მოდიან აქ, მაგრამ ამ დაბაში არ ცხოვრობენო. შევეკითხეთ როგორ შეგვეძლო მისვლა მახლობელ რკინისგზის სადგურამდე. აღმოჩნდა, რომ მახლობელ რკინისგზის სადგური იმყოფებოდა 40 კილომეტრის მოშორებით. როცა გადასახიდ საშუალებაზე შევეკითხეთ, — მათ გვითხრეს, რომ ეს შეუძლია მოაწყოს მამასახლისმაო და ერთი მათგანი წავიდა მამასახლისის მოსაწყევად. რამდენიმე ხნის შემდეგ მამასახლისიც მოვიდა, მოგვესალმა და გვკითხა რას ვთხოულობდით. ჩემს თხოვნაზე, რომ მოეცა ეტლი, მან ერთს იქ მყოფს რაღაც უთხრა, რომელმაც მოიყვანა ორი ეტლი. თითოეულში უნდა გადაგვებადა 10 ფრანკი. ღამის 10 საათზე გავსწით ბრაილოვისაკენ, სადაც მივედით დილით. იქ ასე

გადავსწყვიტეთ: ერთი ნაწილი უნდა წამოსულიყო რუსეთში, მეორე ნაწილი—სოფიაში, სადაც საქმის ვითარება უნდა ეცნობებოდა ტუფეკიევისთვის. კამო რუსეთში მოეჩქარებოდა.

გადავსწყვიტეთ კამოს და მატროსების გალაციით რუსეთში გამომგზავრება. გალაცი რუმინიის საზღვარზე მდებარეობს. მე, სულაქველიძე და კაპიტანი კი უნდა წავსულიყავით სოფიაში და იქ გადაგვეწყვიტა როგორ მოვქცეულიყავით. გალაციდან ჩვენ გავემგზავრეთ რკინის გზით ბუქარესტში. ~~XX~~

როგორც ზევით აღვნიშნე, გემის გარიყვის შემდეგ ჩვენ უტანი-სამოსოდ დავეჩით—ამიტომ ესთხოვეთ მეთევზეებს თუ შეეძლოთ რაიმე მოეცათ ჩვენთვის. სხვათა შორის მე წამოვიღე ერთი ნახმარი შარვალი, რომელიც ჩავიცვი ბუქარესტში მისვლისას, დარჩენილი ფულით ვიყიდე ახალი შარვალი, მაგრამ ვიდრე სასტუმროში მივიდოდდი, ის გზაში დაირღვა. ჯერ კიდევ ბუქარესტში მისული არ ვაყავით და ტუფეკიევის გზიდან ვაცნობეთ ჩვენი აქ მისვლის შესახებ. 5 თუ 6 საათის შემდეგ ჩვენ მივიღეთ ფული. გადავსწყვიტეთ, რომ კაპიტანი დარჩებოდა ბუქარესტში, მე და სულაქველიძე წავიდოდით სოფიაში.

ბუქარესტიდან გავემგზავრეთ ჟურჟევოში, იქიდან მდ. დუნაით გადავედით რუშჩუკში, საიდანაც მივედით სოფიაში.

ტუფეკიევი დიდათ გაოცებული დარჩა იმ გარემოებით, რომ ჩვენ გავირიყეთ რუმინეთის ნაპირად იმ დროს, როცა მიმართულება აღებული გვექონდა კონსტანტინეპოლისაკენ. საჩქაროდ ვაცნობეთ „პაპაშას“, რომელიც ბერლინში იმყოფებოდა, რომ მოეცა ჩვენთვის დარიგება როგორ მოვქცეულიყავით. „პაპაშასაგან“ განკარგულება მივიღეთ, რომ გადაგვეჩინა გემის ტვირთი. განვიხილეთ ეს საკითხი და გამოვიმუშავეთ გეგმა. გადაწყდა ჩემი გაგზავნა იქ, სადაც გემი გაირიყა კაპიტანთან ერთად. სულინში უნდა მოვლაპარაკებოდით ნავთსადგურის სამმართველოს იმის შესახებ, თუ როგორ გადაგვეჩინა ტვირთი.

სულაქველიძე უნდა წასულიყო სოფიაში. მეორე დღეს, ეს იყო 22 დეკემბერს, მე გავემგზავრე იმავე გზით—რუშჩუკი, ჟურჟუევი, ბუქარესტი. ბუქარესტიდან კაპიტანთან ერთად წავედით სულინში. ჯერ ჩვენ მივედით ტულჩაში, იქიდან უნდა წავსულიყავით ეტლით. სასტიკი ზამთარი იყო. ყინვა 28 გრადუსს აღწევდა. ძნელი იყო მოგზაურობა. ასე ვიმოგზავრეთ ორი დღე-ღამე. გზაში ჩვენ გვხვდებოდა პატარა სოფლები, სადაც ჯერდებოდით. სულინში ჩამოვხტით პატარა სასტუმროში. საღამო იყო. გადავსწყვიტეთ მეორე

დღეს მივსულიყავით ნავთსადგურის სამმართველოში. შუალამზე, როცა გვეძინა, ჩვენი ოთახის კარებზე ვილაცამ დააკაუნა. როცა კარი გავაღეთ, დავინახეთ, რომ ჩვენთან მოსულიყო ოთხი კაცი კომენდანტის მეთაურობით. მოგვთხოვეს პასპორტები. მე მქონდა ბულგარელ—ზეინკლის პასპორტი, კაპიტანს—რომელმაც ბულგარელი გემის კაპიტანის პასპორტი. მოგვთხოვეს მივსულიყავით საკომენდანტოში. ჩვენ პროტესტი განაცხადეთ, მაგრამ მათ ჩვენ გვიწოდეს „სამოზენანტები“ და მოითხოვეს გავყოლოდით პირადობის გამოსარკვევად.

საკომენდანტოში მე ერთი დავიდარაბა ავტებე. დავიწყე ყვირილი როგორ ბედავდენ ჩვენს დაპატიმრებას, მოვითხოვე, რომ ნება მიეცათ ჩვენთვის დეპეშა გაგვეგზავნა სოფიაში. მე ნება დამართეს გამეგზავნა დეპეშა. გავუგზავნე დეპეშა ტუფეკსიევს, რომ დაპატიმრებული ვიყავი.

მეორე დღეს მოვიდა კომენდანტი და ბოდის იხდის, რომ მოხდა გაუგებრობა. გამოიჩქრა, რომ ტუფეკსიევს ბულგარეთის საგარეო საქმეთა მინისტრის საშუალებით პროტესტი გავგზავნა რუმინეთის საგარეო საქმეთა მინისტრისათვის, რომ სულნში დაპატიმრებული არიან ბულგარეთის ქვეშევდომები, რომელთაც ბრალს დებენ „სამოზენანტობაში“.

აქ ჩვენ გამოვცხადდით როგორც ოფიციალური პირები. წავედით ნავთსადგურის სამმართველოში და განაცხადეთ რისთვის მივედით. მივედით იმისათვის, რომ გადაგვეჩინა ბულგარეთის გარიჟული გემი, აგრეთვე ამ გემზე მოთავსებული ტვირთი. ამასთან ერთად განაცხადეთ, რომ გემზე იყო იარაღი, რომელიც ეკუთვნოდა მაკდონიის კომიტეტს. სამმართველოში ჩვენი განთავისუფლების გამო უკვე პროტესტი განაცხადებია რუსეთის კონსულს. რუსეთის კონსულს განაცხადებია, რომ გემი და ტვირთი ბულგარეთის არ არის, არამედ ის იგზავნება რუსეთში. ამიტომ ის მოითხოვდა ჩვენს დაპატიმრებას და გემთან ერთად რუსეთისთვის გადაცემას.

ნავთსადგურის სამმართველოს ასეთი განცხადების შემდეგ რუსეთის მთავრობის წარმომადგენელის დასაკმაყოფილებლად დაენიშნა ექსპერტიზა: სად მიდიოდა გემი და ვის ეკუთვნოდა ის. ექსპერტიზის მოხდენა მიენდო იმ ხუთი უცხო გემების კაპიტანებს, რომელნიც მაშინ სულნში იდგნენ. იქ იყო—ინგლისის, საფრანგეთის, ბელგიის, რუსეთის და რუმინეთის გემები. ექსპერტიზა დაინიშნა მეორე დღისთვის. მე და ჩვენი გემის კაპიტანი მეტად აღელვებული ვიყავით. გვეშინოდა არ გამოაშკარავებულყო საქმის ვითარება. მე ვუ-

რჩიე ჩვენს კაპიტანს წინასწარ მოლაპარაკებოდა ამ გემების კაპიტნებს და დაერწმუნებია ისინი, რომ ჩვენი გემი მიდიოდა ბურგასისაკენ და ის ეკუთვნოდა მაკედონელებს. ექსპერტიზა გაგრძელდა 4 საათი. მე სასტუმროში მოუთმენლად ველოდები კაპიტანის დაბრუნებას. საათის 9-ზე კაპიტანი დაბრუნდა. ექსპერტიზას გემი და ტვირთი ეცნო ბულგარულად, რომელიც მიდიოდა სამხრეთით, მაგრამ ზღვაზე ღელვის გამო თავისუფლად შეეძლო მოხვედრილიყო რუსეთის საზღვარზე.

თურმე რუსეთისა და რუმინიის კაპიტნებს დაღუპული გემი ეცნოთ რუსულ გემათ, მაგრამ დანარჩენები წინააღმდეგნი ყოფილყვნენ. ასე ჩვენ გავიმარჯვეთ ამ საკითხში. ახლა საჭირო იყო მოქმედება იარაღის გადასარჩენად. მივიღეთ სათანადო დოკუმენტები ნავთსადგურის სამმართველოსაგან და შევუდექით მოლაპარაკებას იმის შესახებ, თუ რა დაჯდება იქნება ეს მუშაობა. ერთმა ბულგარეთის გემმა მოითხოვა 30 ათასი ფრანკი. ჩვენ კი „პაპაშასაგან“ ნებადართული გვქონდა 20 ათასი ფრანკის დახარჯვა. ვაცნობეთ ამის შესახებ ტუფეკსიევს, რომლისაგან უარი მივიღეთ. ტუფეკსიევმა გადასწყვიტა, რომ ტვირთის გადარჩენა არ ღირდა, მხოლოდ გაგვეგო სად გამოირიყავდა იარაღს ნაპირად და მაშინ გაგვეცხადებია ჩვენი უფლება.

ამის შემდეგ ჩვენ არაფერი დაგვრჩენოდა იმის გარდა, რომ წავსულიყავით უკანვე. ჩვენ შევეცადეთ მიგველო ცნობა სულინში სად იყო გამოგდებული ზღვიდან იარაღი. გავიგეთ, რომ იარაღის ნაწილი ზღვას გამოერიყა ტულჩევში. გადავწყვიტეთ მეორე თუ მესამე დღეს წავსულიყავით ტულჩისკენ.

საღამოთი, როცა მე და კაპიტანი რესტორანში ვისხედით და ვსაუბრობდით, ჩვენთან მოვიდა მაღალა ტანის კაცი და რუსულად მოგვესალმა: —Здравствуйте земляки.— მე მას აღმაცერად შევხედე და ბულგარულ ენაზე მიმსგავსებით მივუგე—სადაური „ზემლიაკები“ ვართ მეთქი. მან დამშვიდებით მოჰკიდა ხელი სკამს, დაჯდა ჩვენს ახლოს და ამოიღო თავისი სადარბაზო ბარათი, რომელზედაც ეწერა ემელიანოვის გვარი—სავაქრო აგენტი რომელიდაც სანაფოსნო საზოგადოებისა. დაგვიწყო გამოკითხვა ვინ ვიყავით. მე ეუთხარი ბულგარელი ვარ მეთქი, კაპიტანმა უთხრა ჩრდილო რუსეთიდან ვარ, დიდი ხანია რუსეთიდან ვარ წამოსული და ახლა ბულგარეთში ვცხოვრობო. მან არ დაიჯერა ჩვენი ნათქვამი, არ მოგვეშვა—გემეზღაურობოდა სიმართლე გვეთქვა, გვარწმუნებდა, რომ მან ყველაფერი იცის. მან მოითხოვა ლენო და იწყო ჩვენი გამასპინძლება. კაპიტანს

ცოტათი უყვარდა გადაკვრა. როცა ეს ემელიანოვმა შენიშნა, მეც დამიწყო ღვინის მოწოდება; რამდენიმე ხნის შემდეგ ის ჯიბიდან იღებს წერილს და მაჩვენებს ერთს ადგილს, სადაც სწერია შემდეგი: გრიგორი ივანოვიჩი, თვალყური აღევნეთ ორ რევოლუციონერს, რომელნიც სულინში მოვლენ, თითქოს ბულგარეთის ქვეშევრდომები იყვნენ, ნამდვილათ კი რუსეთის რევოლუციონერები არიან და სხ.“ მე მიხდოდა ეს წერილი მისი ხელიდან გამომეგლიჯა, მაგრამ ვერ მოვახერხე, შემდეგ მან მე მომმართა და მკითხა—მუსიკას ხომ არ მოვისმენდი? მე უარი ვუთხარი, მაგრამ მან მაინც მომცა წინადადება მომესმინა ბულგარული მარში. ის აღვა, მოვიდა მუსიკის დამკვრელებთან და რაღაც უთხრა. მათაც დაუკრეს. როცა გაათავეს, მან მე მომმართა და მკითხა—„ხომ კარგად დაუკრეს ბულგარული მარში?“ მე მივუგე—„ეს სრულიადაც არ არის ბულგარული მარში, ეს რაღაც სხვა არის მეთქი“, ის თითქოს გაჯავრდა და შეეკითხა მუსიკოსის დამკვრელთ—თქვენ რა დაუკართო.“—იმათ რაღაც სხვა სახელი უთხრეს.

მაშინ მე მივეცი წინადადება მუსიკის დამკვრელთ მართლა ბულგარული მარში დაეკრათ. მათაც დაუკრეს. მე შევნიშნე, რომ ემელიანოვს სურდა ჩვენი გამოცდა—მართლა ჩვენ ბულგარელები ვიყავით თუ არა, მაგრამ მისი ასეთი ხერხი გაცრუვდა. შემდეგ, როცა დაბნელდა, მან წინადადება მოგვცა წავსულიყავით რომელღაც თეატრში. მე ვუჩრეე წავსულიყავით ერთი მიყრუებული, გაუნათებელი ქუჩით.

გზაში ცოტათი ჩამოვჩრჩი და გადავწყვიტე მიმეხვევა, მაგრამ მან ეს შემიშნა და არ მოისურვა წინ წასვლა. მე რამდენჯერ შევეცადე ჩამოვჩრჩინოდი, ის წინ გამეშვა. დაბოლოს მან წარმოსთქვა—„იარე მეგობარო უსატოვ ჩემს გვერდით“. მაშინ მე მას მხრებზე ვსტაცე ხელი და ვუთხარი: „შე ძაღლო, ჩვენ კარგათ ვიცი, რომ რუსი ჯაშუში ხარ და თუ გეშინია, რათ აკეთებ ასეთ საძაგელ საქმეს, დაიკარგე, არ დამენახო მეთქი“.

ის ცოტათი შეშინდა. „როგორ, მე გამეხარდა თანამემამულეების ნახვა, ჩვენი სურვილია თქვენ დახმარება გაგიწიოვო“. ის სხვა გზით წავიდა.

მეორე დღეს ჩვენ ვიქირავეთ ეტლი და გავუდგით გზას. სულინიდან გასვლისას მე შევნიშნე, რომ ეგვეც ემელიანოვი მივიდა მეეტლესთან, გადასცა ვერცხლის ფული და რაღაც უთხრა. აშკარა იყო, რომ მეეტლეს მიანდო თვალ-ყური ედევნებია ჩვენთვის. ორი საათის შემდეგ ჩვენ მივალწიეთ ერთ სოფელში. აქ ჩვენ მეეტლეს მი-

ვეციტ დაპირებული და წინადადება მივეციტ დაბრუნებულიყო უკან ის განცვიფრდა. ფული მიიღო და სთქვა—„როგორც გნებავთ“.

ვიჭირავე მეორე შეეტლე და განვაგრძე გზა.

მივედიტ ტულჩაში. იქ იყო სამხედრო ნაწილი. ჩვენ მივედიტ ჯარის სამართველოში და ვიკითხე იყო თუ არა აქ ზღვის მიერ ნაპირად გამორიყული იარაღები გემ „ზორიას“ ჩაძირვის შემდეგ. აღმოჩნდა, რომ მათ უკვე ჰქონოდათ ცნობა ჩვენი იქ მისვლის შესახებ. მათ წინადადება ჰქონოდათ მიცემული ხელი შეშალათ ჩვენთვის იარაღის დათვალიერებაში. ჩვენ გვაჩვენეს იარაღის დიდი საწყობი. იქ ეწყო 200-მდე თოფი. წყლისგან დაქანგული იყო. მე ვსთხოვე გაეწმინდათ ეს იარაღი, ზეთი წაესვათ და შეენახათ ჩვენს ხარჯზე, ვიდრე ბულგარეთის მთავრობისაგან არ მიიღებდენ განკარგულებას. დაუძახეთ რამდენიმე ჯარისკაცს, რომელთაც შევპირდით თითო თოფის გაწმენდაში 20 კაპ. და გავსწიეთ უკანვე.

როცა ბუქარესტში მივედი, გადავსწყვიტე შევეკითხებოდი ტუფეკსიევეს როგორ მოვექცეულიყავი კაპიტანის მიმართ. ტუფეკსიევისაგან მივიღე დეპეშა, რომ კაპიტანი გამენთავისუფლებია და წინადადება მიმეცა მისთვის დაბრუნებულიყო უკანვე საიმედო გზით, თვით მე დაუყოვნებლივ წავსულიყავი. ამასთან ერთად ტუფეკსიევი მაცნობებდა, რომ ფული გადმოგზავნილი იყო ბუქარესტში. მე გამოვემშვიდობე კაპიტანს და გავემგზავრე ჯურჯიევში. მდ. დუნაიზე ყინულის მოძრაობა იყო. ის ნავი, რომლითაც ჩვენ გასვლას ვაპირებდით მეორე ნაპირზე, იძულებული იყო რამდენიმეჯერ უკან დაბრუნებულიყო. ექვს საათს მოუწადით მეორე ნაპირად გადასვლას. მდ. დუნაის მეორე ნაპირზე ბულგარეთის ადმინისტრაცია გულდასმით მადევნებდა თვალს. უფროსი მეკითხება: „როგორაა საქმე, უსატოვ, გადაარჩინეთ გემი თუ არა“?

მე განცვიფრებით შევხედე. თავი გავაქნიე და ვუთხარი—არავითარი გემი მე არ ვიცი, მე ზეინკალი ვარ, რა საქმე მაქვს მე გემთან მეთქი.

„არა, ჩვენ ყველამ ვიცით, რათ მალავთ. ვიცით ვინცა ხართ. ამასთან ერთად მან ამოიღო ბულგარელი გაზეთი, სადაც პირველ გვერდზე მსხვილი ასოებით დაბეჭდილი იყო: „რუსი სტუდენტების ავანტიურა“ და შემდეგ აწერილი იყო როგორ მიჰქონდათ რუს სტუდენტებს რუსეთში გემით დიდძალი იარაღი, ვაზნები და 100 ტონამდე ღინამიტი. მე ამისათვის ყურადღება არ მიმიქცევია და გავსწიე სადგურისაკენ. მეორე დღეს მე უკვე სოფიაში ვიყავი.

რ. ს. დ. მ. პ., „გეგმიური ტექნიკური ჯგუფის“ წარმომადგენლების მუშაობა ბელგიაში.

(მოგონება)

1907 წლის შემოდგომის დამდეგს შვეიცარიიდან გადავედი ბელგიაში. ბელგიაში წასვლის მიზანი იყო როგორც განათლების განგრძობა, ისე სამუშაოს შოვნა.

იმ ხანებში ჩვენი პარტიის ბრიუსელის ორგანიზაციაში ირიცხებოდა 15—20 წევრამდე, უმეტესად მენშევიკები. პოლონელ, ლატვიშთა სოციალ-დემოკრატებს და ბუნდოველებს ჰქონდათ მოწყობილი დამოუკიდებელი წრეები, თუმცა ზოგიერთი ამხანაგები ამ უჯრედებიდან ჩვენთანაც მუშაობდნენ.

მეორე სახელმწიფო სათათბიროს გარეკის შემდეგ ბრიუსელს მრავლად მოაწყდა ემიგრანტები, მათ შორის, სახელმწიფო სათათბიროს ჩვენი ფრაქციის ორი ყოფილი წევრი—ივანე რომანოვი (სორმოვოს ქარხნების მუშათა მიერ არჩეული) და ალექსინსკი (რომელიც ამ ქამად თეთრი ემიგრაციის აშშ-მორებულ ქაობშია ჩაფლული).

ამათი მოსვლის შემდეგ ჩვენი ჯგუფის მუშაობა შესამჩნევად გამოცოცხლდა; მოეწყო მთელი რიგი რეფერატები და მოხსენებები; დამყარებულ იქნა უფრო რეგულიარული კავშირი პარიზის და ჟენევის ორგანიზაციებთან, სადაც ბალშევიკები თვალსაჩინო როლს ასრულებდნენ. მიექცა სერიოზული ყურადღება შინაორგანიზაციულ საკითხებს. ძალების ახალმა განწყობილებამ ჩვენსა და მენშევიკებს შორის გვიკარნახა ორგანიზაციის ბიუროს გადარჩევის აუცილებლობა; არჩეულ იქნა 2 ბალშევიკი—ლათიში კ. ზუტტე და ამ სტრიქონების დამწერი.

ამავე დროს ამხ. ზუტტე მუშაობდა ბრიუსელის ლათიშთა ორგანიზაციაში, რომელიც ხელმძღვანელობდა პარტიულ ორგანოს „ცინა“—გამოცემა-ექსპედიციის საქმეს.

იმასთან მე გავეცანი ლატიშ ამხანაგებს: ალფრედს (გარი მაგელი), სკარეს (მუსიკოსი, იგივე ზაუერი) და გრიშას (სალნინს). ამ უკანასკნელმა გაიგო თუ არა, რომ მე ვიყავი კამოს ახლობელ მეგობართაგანი, წინადადება მომცა მიმეღო თავის თავზე „სამხედრო-ტენიკური ჯგუფის“ ზოგიერთი დავალებანი; ამ ჯგუფის წარმომადგენლად საზღვარ-გარეთ თითონ ითვლებოდა.

იმ ხანებში ანტივერპენით და ჰოლანდიის ზოგიერთი ნავსადგურებით იგზავნებოდა იარაღი და ლიტერატურა. საერთო ხელმძღვანელობის გაწევა დავალებული ჰქონდა ამხ. ლიტვინოვს (პაპაშა), რომელიც დროგამოშვებით მოდიოდა სახელმძღვანელო დარიგებათა მისაცემად.

საექსპედიციო მუშაობაში ალფრედს და გრიშას ეხმარებოდა ლატიში, სახელწოდებით „ბარონ“. ერთი ოპერაციის ჩავარდნის გამო ხსენებულ ბარონისადმი ნდობა დიდად შეირყა. მდგომარეობა გვიკარნახებდა მიგველო სიფრთხილის ზომები.

უპირველეს საზრუნავად გავგიხდა იარაღის საწყობის გადატანა ჩემი და ალფრედის ბინებიდან უფრო საიმედო ალაგას. ამასთან ერთად მე და გრიშამ საჭიროდ დავინახეთ სრულიად ჩამოგვეშორებია საქმისათვის „ბარონი“, მაგრამ იგრძნო თუ არა მან ეს, შეეცადა ბრიუსელიდან წასულიყო ზოგიერთი საჭირო მასალებით.

მივიღეთ რა ცნობა იმის შესახებ, თუ რომელ საათზე უნდა გამგზავრებულიყო ის, ჩვენ წავედით და წამოვიყვანეთ ის ბრიუსელის ჩრდილოეთის სადგურიდან. „ბარონი“ დაპატიმრებული გვყავდა ჯერ ჩემს ბინაზე, შემდეგ ერთი ჩემი პირადი მეგობრის—უპარტიო ქართველის ი. ციციშვილის ბინაზე. ამხ. გრიშას საჭიროდ მიაჩნდა მისი სრულიად ჩამოშორება, მოკვლა, მაგრამ ზოგიერთი ამხანაგების რჩევით, მივიღეთ რა დაპატიმრებულისაგან საჭირო ცნობები და მასალები, გავანთავისუფლეთ. როცა რიგაში ვიყავი, ამხანაგებმა გადმომცეს, რომ გრიშას განზრახვა „ბარონის“ შესახებ სისრულეში მოეყვანათ ბალტიის მხარეში.

შემდეგში ბრიუსელში ჩამოსული ამხ. ლიტვინოვის (პაპაშა) განკარგულებით გაუქმებულ იქნა იარაღის საწყობი.

ბრიუსელის ჯგუფის მოღვაწეობიდან აღსანიშნავია კიდევ ერთი ფაქტი. იმ ხანებში ბერლინის ციხეში იჯდა ამხ. კამო. მეფის მთავრობა მოითხოვდა მის, როგორც სისხლის დამნაშავეს, გაცემას. განსვენებული ამხ. ლიბენხტი, რომელიც კამოს რწმუნებული იყო, ამაოდ ეცადა ეშოვა კამოსთვის პარტიული ბილეთი. ამ საქმეში ხე-

ლს უშლიდნენ მენშევიკები—პოტრესოვი, დანი, ჩერევენინი და სხვ. ყოველგვარ დაბრკოლებებს ჰქმნიდნენ იმისათვის, რომ კამოს არ მიეღო პარტიული დოკუმენტი, რითაც დამტკიცდებოდა, რომ ის იყო რევოლიუციონური პარტიის წევრი. ბილეთი შემოწმებული უნდა ყოფილიყო საერთაშორისო სოციალისტური ბიუროს მიერ; ბიუროს მდივნად მაშინ იყო კამილ გიუისმანსი. ვისარგებლეთ რა იმ შემთხვევით, რომ პირადათ ჩვენდამი კარგს განწყობილებაში იყვნენ როგორც გიუისმანსი, ისე დე-ბრუკერი, ფოლკაერტი და სხვა ბელგიელი სოციალისტები, რომელნიც მაშინ რევოლიუციონურ პლატფორმას ადგენ, ჩვენ შევძელით გვეშოვნა ამხ. ლიბკნეხტისათვის საჭირო საბუთები.

მაგრამ არ გვქონდა იმედი, რომ ჩვენი შუამდგომლობა საერთაშორისო სოციალისტური ბიუროს წინაშე წარმატებით დაგვირგვინდებოდა, ამიტომ პარალელურად შევიმუშავეთ კამოს ციხიდან გაქცევის ტექნიკური გეგმა, იმ შემთხვევაში, თუ გერმანიის მთავრობა გადასწყვეტდა მის გადაცემას რუსეთის ჯალათებისათვის როგორც სისხლის სამართლის დამნაშავეს.

იარაღის საწყობების გაუქმებისა და გერმანიის მთავრობის მიერ კამოს რუსეთის მთავრობისათვის პირობით გადაცემის შემდეგ „მე-ბრძოლი ტექნიკური ჯგუფის“ წევრთა უმრავლესობა დაბრუნდა რუსეთში, რათა პარტიული მუშაობა ეწარმოებიათ სხვა დარგებში.

6. ამირალოვი.

ავღაზრის სტამბის აღმოჩენა მთავრო- ბის მიერ.

1906 წ. აპრილის პირველ რიცხვებში მიხა ბოჭორიშვილმა მთხოვა, ნება მიმეცა სტამბის თავზე მდებარე ოთახებში ემაცადინათ. მე ვკითხე—რას აპირებდნენ, რა უნდა შეესწავლათ: მან მითხრა, „ხაშურიდან ქიმიის ერთი კარგი მასწავლებელია მოსული და გეპირდება ასათფთქებელ ნიეთიერების მომზადებას გასწავლითო, ორივე პარტიამ სამსაში კაცი გამოყო და ოთახებშია საქიროო“.

მე გასაღები გადავეცი. აქ იყვნენ მუმრავლესეთაგან: მიხა ბოჭორიშვილი, ალაჯალოვა და ზავარიანი. მენშევიკებიდან: ჯიბლაძე, ჩაჩავა, და გოგუა. ისე აქებდა ბოჭორიშვილი მასწავლებელს, რომ მე ცნობის მოყვარეობამ დამძლია, მინდოდა ჩემის თვალთ მენახა ვინ და რა იყო: ვფიქრობდი—ან მიხა მატყვილებს, ის ვილაც პროფესორია, ან სახლი სხვა მიზნისათვის უნდათ; ჩემს წმინდა მოვალეობათ ვთვლიდი, რომ სახლში არა პარტიული არავინ მოხვედრილიყო.

12 თუ 13 აპრილს (კარგად არ მახსოვს) დილით ადრე მიველ სტამბის ბინაზე. ამხანაგები მწვანეზე წიგნს კითხულობდნენ, მასწავლებელი მოსული არ იყო; ჩაჩავა და გოგუა ძველი ამხანაგები იყვნენ, კარგად მიცნობდნენ; გოგუა აქ არ იყო. ჩაჩავამ ლაპარაკი დამიწყო. განგებ ვიგვიანებდი და ლაპარაკის დროს ეზოში დავდიოდი და ყოველ კუთხე-კუნჭულს ვშინჯავდით, რომ გამოჩენილ მასწავლებლისათვის თვალი მომეკრა.

მასწავლებელიც მოვიდა. ალაჯალოვა და ზავარიანი ჭიშკართან შეეგებენ; მე ამ დროს კარებთან ვიდექ და მათ ლაპარაკს ყურს ვუგდებდი; მასწავლებელი მათ სომხურ კილიკიურ კილოზე ელაპარაკებოდა, საშუალო ტანის იყო, შავთვალ-წარბა, სახე გავაქსილ ტყავივით ულაპლაპებდა, შორიდან ზანგს წაავადდა, ევროპიულად და მოხდენით ეცვა, ქალებთან ლაპარაკის დროს სულ ილიმებოდა; მე მის მახლობლად ორ ან სამ ნაბიჯზე ვიდექი და მან ერთხელაც არ იკითხა,—ვინ ვიყავი, ან იქ რათ ვიყავი.

იმ ხანებში, როცა ორი ან სამი ამხანაგი თუ საქმეზე ლაპარაკობდა, ამ დროს თუ ვინმე უცნობი დაუახლოვდებოდა, ლაპარაკს სწყვეტდნენ და ახალ შესწრობილს ეცნობოდნენ. მაგრამ აქ ასე არ მოხდა. მასწავლებელი მე წარმომიდგა ვიღაც დონ-ჟუანათ...

სწორეთ ამავე დროს ჩემთან რაღაც საქმეზე მოვიდა მიხა ბოქორიშვილის დედა. მე, მას უთხარი:

— გადაეცი მიხას, მასწავლებელზე ექვი მეპარება და ფრთხილად იყოს მეთქი. მოხუცს ეწყინა და მითხრა: „შენ ხომ იცი მიხაკო რა ფრთხილია და დარწმუნებულ იყავი, რომ იგი შეცდომას არ დაუშვებს“. „დიდათ სასიამოვნოა ეს, მაგრამ მაინც უთხარი გაფრთხილდეს, რადგანაც მასწავლებელზე ექვი მეპარება მეთქი“.

14 აპრილს საათის 10-11 ჩემთან მოვიდა კაცი, რომელიც სრულიად გაპარსული იყო, კარგად ჩაცმული, თვალებზე ლურჯი სათვალეები ჰქონდა. დამიწყო ცქერა, მეც უუცქეროდი. ეჭვიც კი დამებადა: ვინმე გადაცმული ჯაშუში ხომ არ არის მეთქი, მაგრამ უხერხულ მდგომარეობიდან მან გამომიყვანა.

— მიცანი?—შემეკითხა.

— მიხაკო, შენა ხარ?! განცვიფრებით წამოვიძახე—რა ამბავია, რა მოხდა!

— გავცეცს, თავს უნდა უშველოთ! დღეს დილით მასწავლებელი რომ შემოვიდა, სთქვა—ჯაშუშები გარშემო შემოგვეტყვენ და თავს უნდა უშველოთ.—მე მაშინვე გამოველ, განაგრძო მიხამ,—ენახე ოთხივე კუთხეში შორე-ახლო კაცები იდგნენ, ვითომდა არაფერი, მაგრამ თვალი ჩვენსკენ ჰქონდათ, მე შინ აღარ შევბრუნდი, დანარჩენნიც წავიდ-წამოვიდნენ, მარტო ბაბეა იქ და, აბა, მალე, როგორმე ეს პასპორტი გადაეცი და შენ სადმე წადი.

გადაესწყვიტე ასე: მიხოს ჩემთვის სომხის სახელგვართ პასპორტი მოეტანა და მე სპარსეთში უნდა გავსულიყავი, იქიდან კი—ინგლისში, მე სომხურ-თათრული ენა კარგად ვიცოდი, ეს ჩემთვის საძნელო არ იყო და რადგან ენების შესწავლა მეხერხებოდა, თუ საჭირო დარჩებოდა, ინგლისურსაც ვისწავლიდი. მიხო წავიდა, მე მაშინვე ავლაბარში გაველ, ბაბეს პასპორტი გადავეცი. განცხადება დავწერე: „ქირავდება ოთახი“, ჰიშკარზე გაეკარ და წაველ.

ჩვენდა საუბედუროთ ამხანაგ ალაჯალოვას, ზაფარიანს და ჩაჩავას ზოგიერთი ტანისამოსი და ლოგინი იქ დაეტოვებინათ.

ბაბეს ყველაფერი ეს ერთად შეეკრა და მითხრა: „შენს სახლში გადაიტან და იქიდან წავილებო“. იმ საღამოთი მე ბარგის გადმოსატანათ გავგზავნე გიორგი რაზმაძე და ეთხოვე ერთ ლამეს დარ-

ჩენილიყო და თუ „მდგმური“ მოვიდოდა, ქირა გამოერთმია და ბარგი მიეცა, თუ არა დილაზე სახლში გადმოეტანა. ეს იყო სიგნალი. თუ იმ ღამეს გასაჩხრეკად მოვიდოდნენ, გიორგის ცოტა ხანს დააკავებდნენ, იგი სოფლიდან ახლად ჩამოსული იყო და პარტიის არაფერი იცოდა: ერთს ან ორ კვირას გააჩერებდნენ ციხეში და ჩემი გაქცევის შემდეგ მას გაანთავისუფლებდნენ.

14 აპრილს მე მეუღლითურთ ღამის გასათევად მივედი გიორგი ბაქრაძესთან. ღამემ მშვიდობიანათ ჩაიარა. მეორე დღეს რამზაძემ მითხრა: „მდგმური არ მოვიდა, ბარგი სახლში გადმოვიტანე“. ამნაირად საფრთხე აცილებულად მივიჩნიე, ჩემს ბინაზე მიველ, მაგრამ მწარედ მოვსტყუედი.

15 აპრილს დღისით 12-1 საათი იქნებოდა პოლიცმეისტერის ეტლით ჩემთან მოვიდა ნაწილის უფროსი საგინაშვილი და მკითხა:

— როსტომაშვილი შენა ხარ? საგინაშვილი შეხდულობით ულამაზო კაცი იყო, ტანად დაბალი, ქალური ხმა და სულელური გამომეტყველება ჰქონდა, წარა-მარა ილიმებოდა; ეს კაცი გულმოდგინეთ სდევნიდა ტფილისში სოციალისტებს. ჩემი დაქერის რამდენიმე დღის შემდეგ ის მოჰკლეს.

— მე ვარ! უპასუხე.

— თქვენ გასაქირავებელი სახლი გქონიათ, შეიძლება წამოყვეთ და გვაჩვენოთ?

მივხდი, რომ ჩაცვცივდით, მაგრამ უარის თქმაც არ ივარგებდა და ეუთხარი შეიძლება მეთქი.

პოლიცმეისტერის კარგმა ცხენებმა სტამბაში სწრაფათ მიგვიყვანეს. აქ იყო პოლიცმეისტერი მარტინოვი, პალატის პროკურორი, მისი ამხანაგი სკაპინსკი, ორი როტმისტრი, რამდენიმე ჟანდარმი ბოქაულები, ყაზახები, ყაზახთა ოფიცერი, გოროდოვოები, ერთი როტა საპიოროები, ერთი როტა მსროლელნი და მრავალი სხვადასხვა ხალხი. მთელს უბანს ალყა ჰქონდა შემორტყმული.

სტამბიდან მთელი ქონება ეზოში ამოეყარათ, ჯარის-კაცი თხრას განაგრძობდნენ. ჩემმა მისელამ ყველას ყურადღება მიიქცია და სხვადასხვა „ჩინის“ ჩინოვნიკი სხვადასხვას მეკითხებოდა. მე ერთი პასუხი მქონდა: „არ ვიცი“.

ჩემში, მართალია, გაიღვიძა თავის დაცვის ინსტინქტმა, მაგრამ ამასთანავე ეფიქრობდი იმის შესახებ, თუ რა ნაირი ჩვენება მიმეცა, რომ ამხანაგებისთვის არ შეენო. აქ გამახსენდა სამი წლის წინად მიხა ბოქორიშვილთან ერთად შედგენილი გეგმა: თუ დაგვიქერდნენ—უნდა გვეთქვა: ხერხაშვილი და ზარდიაშვილი ცხოვრობდა აქ; ასე

უნდა გვეთქვა იმ შემთხვევაში, თუ შიგ სტამბაში არ დაგვიჭერდენ. ასეც მოხდა, შიგ სტამბაში არავინ დაუჭერიათ. მაშასადამე, ძველი გეგმა უნდა განხორციელებულიყო.

მთავრობის პირველი შეკითხვა ასეთი იყო:—ეს რა არის? აქ მარტინოვმა ბომბებზე მიმითითა. ბომბები ამოეღოთ, ვედროში ჩაეწყოთ და ზედ წყალი დაესხათ.

— არ ვიცი, მიუზღუგ.

— ვინ ცხოვრობდა აქ?

— მდგმური!

— იცნობ?

— ვიცნობ!

— რა გვარი იყო?

— ორნი იყვნენ, ერთის გვარი იყო ხერხაშვილი, მეორის—ზარდიაშვილი.

— რა საქმის ხალხი იყვნენ?

— რკინის გზაზე მუშაობდნენ.

ჯარისკაცები მიწის თხრას განაგრძობდნენ, მაგრამ ყოველ ნიჟის აწევაზე ქვეშ-ქვეშ ჩემსკენ გამოიყურებოდნენ. თუმცა პოლიცმეისტრის ბრძანებით მისი პირადი დარაჯა ყაზახი მდარაჯობდა, მაგრამ მე მაინც ყველას ვაკვირდებოდი და მინდოდა მათ სახეზე მათი სულისკვეთება ამომეკითხა, —კმაყოფილნი იყვნენ თუ არა. პოლიცმეისტერთან ერთად აქ დიდ როლს ასრულებდა როტმისტრი ფირალოვი, ის დამდეგდა საითაც პოლიცმეისტერს მიგყავდი... ამათ სახეზე მზიარულება ეტყობოდათ, მაგრამ აქ მე ერთი მაკვირებდა: აქ იყო რამდენიმე სრულიად უცნობი პირი, რომელთაც ეტყობოდა, მოწმედ იყვენ მოწვეული... ესენიც უფრო მზიარულად გრძნობდნენ თავს, ვიდრე მიწის მთხრელი ჯარისკაცები.

პეტრე-პაველს სასაფლაოს მახლობლად მდებარე პატარა გორადან ცნობის მოყვარე ხალხი გადმომდგარიყო და ამ საკვირველ „მუშაობას“ უყურებდა. ერთმა იმ პირთაგანმა, რომელიც მოწმეთ იყო მოწვეული, პოლიცმეისტერს გორისაკენ მიუთითა.

— უყურე ბატონო როგორ იყურებიან? მაგრამ პოლიცმეისტერმა ხმა არ გასცა. პალატის პროკურორმა როტმისტრ ფირალოვს და პროკურორ სკაპინსკის უბრძანა ჩვენთვის ჩვენება ჩამოერთმიათ.

ჩვენი სტამბის პირდაპირ იყო პატარა, ორ-ოთახიანი მეზობლის სახლი. ამ სახლში შემეყვანეს. აქ ერთ ოთახში მრავალნაირ საქმელებით მშვენივრად მორთულ ტაბლას მოსგდგმოდა ორი, სა-

მოქალაქო ტანისამოსში მორთული პიროვნება, აქვე დასხდნენ პოლიც-
მეისტერი, პროკურორი, ყაზახის ოფიცერი და განაგრძეს ნადიმი.
აქვე მეორე ოთახში მე შემიყვანეს და დაიწყო ჩვენების ჩამორთმევა.
მე ჩემ თავს არ ვენდე და თარჯიმანი მოვითხოვე. როტმისტრმა მი-
თხრა: „შენ რუსულს კარგად ლაპარაკობ და თარჯიმანი რათ გინ-
დაო?“ ეს მართალია, ვუთხარი მე, მაგრამ არა ისე, როგორც ქარ-
თულს. თხოვნა შეწყნარებულ იქნა და თარჯიმანათ დამინიშნეს ერ-
თი იმ პირთაგანი, რომელიც სასადილო ტაბლასთან იჯდა*). ჩვენე-
ბის ჩამორთმევა გაგრძელდა სალამოს ექვს საათამდე. მეკითხებოდნენ
მრავალნაირად, მე ვუპასუხებდი ერთნაირად, რამდენიმე ფურცელი
დასწერეს. ჩვენების ჩამორთმევის შემდეგ სტამბის ქონება ექვს ურე-
შე დაუდევს და სადღაც გაისტუმრეს. შემდეგ სახლს ცეხლი წაუ-
კიდეს, მე, ორი ჟანდარმის თანხლებით მეტეხის ციხეში გამგზავნეს**).
ამავე დროს ჩემს სახლშიც მოეხდინათ ჩხრეკა. რადგანაც ჩემმა მეუ-
ღლემ რაზმაძის მიერ მიტანილ ბარგის არა იცოდა რა, ეთქვა ბარ-
გი რაზმაძემ მოიტანაო; ამ ბარგიდან მჩხრეკავმა რამდენიმე კაბა
მოიტანა სტამბაში. სკაპინსკიმ უსაყვედურა—რატომ მთლად არ მო-
იტანეო.

აქ საჭიროა აღვნიშნო, რომ სტამბაში ჩვენ ელექტრონის საი-
დუმლო ზარი გვქონდა. როცა სტამბა აღმოაჩინეს და ზარი ნახეს,
ბევრი ეძებეს, მაგრამ ზარის დასაწყისი ვერ იპოვეს. ვერც იპოვნი-
დნენ. ამ ზარის საიდუმლოება იცოდა ბაბემ, მე, მიხამ, ლადომ, გი-
გომ, მანასემ, ჭიჭიკომ და მიხა ჩოდრიშვილის შვილმა (სახელი დამა-
ვიწყდა), რადგანაც ზარი მან გაიყვანა.

პროკურორმა მეკითხა: ზარი საიდან ირეკებოდა. მე უთხარი:
„არ ვიცი“. მე რომ მცოდნოდა საიდუმლო ზარის გაცემით რამდენიმე
ამხანაგს გადავარჩენდი, ამას ვიზამდი, მაგრამ, ჩემდა საუბედუროდ,
მე არ ვიცოდი, რომ ჩემს „არ ვიცი“ 28 საუკეთესო ამხანაგის
დატყვევება მოჰყვებოდა.

აი საქმე როგორ იყო: მე რომ „არ ვიცი“ უთხარი, მთავრობამ
სთქვა: „რადგან სტამბა სოც.-დემოკრატებისაა, ზარი გაზეთ „ელვი-

*) მე ამ კაცის გვარი გავიგე და ნიკო ვრიჭოვს ვუამბე ციხეში. ნიკო ვრი-
ჭოვმა მითხრა, ვე კაცი ჯაშუში არ არის. ჟანდარმერიაში მსახურობს მთარგმნე-
ლად ფრანგულ, სომხურ, ქართულ და თათრულ ენებისო.

**) მევე გავიგე, რომ როცა სახლის ხის ნაწილები დამწვარიყო, მეზობლე-
ბისათვის ებრძანებინათ, ღობე და აგური გაეზიდათ. დღეს იმ ადგილას, სადაც
სტამბა იყო, მოზრდილი ღრმა ორმო არის. ასეთი ისტორიული ადგილი უყურა-
დღებოთ არის დატოვებული.

დან“ იქნება გამოყვანილიო“ და გასცეს ბრძანება „ელვის“ რედაქცია გაეჩხრიკათ. სწორეთ ამ დროს „ელვის“ რედაქციაში რალაც კრება იყო დანიშნული და ვიდრე მე ციხეში მიმიყვანდნენ, „ელვის“ რედაქციიდან მოიყვანეს ოცდა-შვიდი კაცი, რომელთა შორის იყო ალაჯალოვა, კარაჯიანი, ზავარიანი, მიხო ბოჭორიშვილი, კოტე ანდრონიკაშვილი და სხვანი, მიხა ცხაკაია კი გზაზედ მიმავალი დაეჭირათ.

ჩემს გაკვირვებას საზღვარი არ ჰქონდა, როცა ერთი კვირის შემდეგ ციხეში 28 კაცი წარმომიდგინეს და სკაპინსკიმ მკითხა: აბა, ამათში ვის იცნობ, ვინ არის შენი მდგმურიო. „მე გადავხედე მათ მხოლოდ იმიტომ, რომ გამეგო ვინ იყო მოყვანილი. ამ ამხანაგებიდან ბევრი ვერ მიცნობდა, მე კი უმრავლესობას ვიცნობდი; ყველაზე კარგათ მიხა ცხაკაიას ვიცნობდი. ის გავიცანი 1891 წელს ნინოშვილთან ერთად. კინალამ თმებში ხელი ვიტაცე ამათი დატყვევებისათვის და პროკურორს დაღონებული უთხარი: აქ არ არიან ის კაცები, არავის არ ვიცნობ. მე მაშინვე კამერაში გამომაბრუნეს, დაპატიმრებულთაგან ზოგი თავდებში გაუშვეს. ზოგი სულ გაანთავისუფლეს. დასტოვეს მიხა ბოჭორიშვილი და სონა უთნელიძე; პირველი იმიტომ, რომ იმ სახლის პატრონი (მოხუცი დედაკაცი,) რომელშიაც მე ჩვენება ჩამომართვეს მთვრალი მოიყვანეს და მან ხელი დაადო: „აი ეს იყოვო“. მეორე იმიტომ, რომ ამხანაგ ალაჯალოვას კაბა კარგად მოერგო.

მიხო ბოჭორიშვილი ოთაროვის გვარით იყო დაჭერილი, პროფესიათ სიღნაღელი მსახიობი ვარო ეთქვა, მაგრამ გამოძიებით მას უმტკიცდებოდა, რომ ის არც მსახიობი იყო და არც ოთაროვი. იმ დროს ჩვენ დიდი სასჯელის მოლოდინში ვიყავით: გახეთქებში სწერდნენ: აელაბრის სტამბის საქმე სამხედრო სასამართლოს უნდა გადაეცესო“.

მიხამ მითხრა, რათაც უნდა დაჯდეს, ციხიდან უნდა გავიქცე, ამ განზრახვით მეტეხის ძველ შენობაში (კარგად აღარ მახსოვს) მეცამეტე თუ მეთოთხმეტე კამერის კედელი გახვრიტეს და რამდენიმე, მგონი 7 კაცი, გაიქცა. სხვათა შორის, მიხა ბოჭორიშვილიც, მაგრამ მას ციხის გვერდზე ფოშტის სახურავზე გზა დაბნეოდა და ჩამოსვლა ვერ მოეხერხებინა. ფოშტის დარაჯს შეენიშნა, მას ქურდი ჰგონებოდა, ყვირილი მოერთო. ფოშტის მოსამსახურის ყვირილზე, ციხის დარაჯნი გამოცვივნილიყვნენ და როცა „ქურდი დაიჭირეს“, თავიანთი ტუსალი იცნეს და ციხეში ხელახლად შემოაგდეს.

ამ წლის (1906 წ.) 27 აპრილს ველოდებოდით პირველი სახელ-

მწიფო სათათბიროს გახსნას. ხმა გავრცელდა, რომ სათათბიროს გახსნის დღეს დიდ მანიფესტს გამოსცემნო. ციხის ადმინისტრაცია ყოყმანში იყო: ვაი თუ სახელმწიფო სათათბირომ პოლიტიკური ტუსალები გაანთავისუფლოსო. ამისათვის ადმინისტრაციამ ტუსალთ სადავე მიუშო, კამერები გააღეს, ტუსალები სასეირნოთ ყველა ერთად გაუშვეს და მნახველებსაც უფლება მისცეს კამერებში შესულიყვნენ და რამდენიც უნდოდათ, იმდენ ხანს დარჩენილიყვნენ.

სახელმწიფო სათათბირო გაიხსნა და გარეკეს კიდევ, მაგრამ ტუსალები არ გაანთავისუფლეს, ციხის ადმინისტრაცია მაინც რალაციის მოლოდინში იყო. ერთხელ ციხის პროკურორმა გვითხრა: ბატონებო, ჩვენ თვითონ არ ვიცით ხვალ რა იქნება, დამშვიდით, კამერები ღია გააქეთ, მნახველები თავის დროს მოდიან და სხვა. ამნაირად, ერთხელ გაღებული კამერები დიდხანს დარჩა ღიით. მნახველებს ძალიან დიდი ხნით უშვებდნენ ტუსალებთან.

ასეთ პირობებში ამხ. მიხა ბოჭორიშვილი ციხის ბიბლიოთეკარად დააყენეს. ის ძველი შენობიდან ახალშიც ხშირად დადიოდა. ხელახლა მითხრა: ჩემი გაქცევა აუცილებელია, რადგან ამ წყევლმა ბებერმა ხელ-ახლა აჩვენა ჩემზეო. მე უთხარ როგორც გენებოს მეთქი. ამ დროს დალაქმა არტემამ (გვარი არ მახსოვს) წინადადება მომცა გავქცეულიყავ, გაქცევას მე მოგიწყობო, მაგრამ მე უთხარი: არ მსურს სხვის უბედურებაზე ჩემი ბედნიერება ავაშენო მეთქი. მისი წინადადება იყო: „ძირს დარაჯს მოვისყიდით, თოქს მოგიტან, ფანჯარას გასჭრი და ჩამოხვალ, ჯარისკაციც თან გამოგყვებაო.“ ასეთი გაქცევა „სარისკო“ იყო. ჯარისკაცს შეეძლო სიტყვა შეეცვალა და თოკიდან ჩიტივით ჩამოვეგდე. გარდა ამისა, თუნდა მშვიდობით გავქცეულიყავ, ცოლ-შვილს მოსვენებას არ მისცემდნენ, და ხელ-ახლა რომ დავეჭირე, სასჯელი უფრო სასტიკი იქნებოდა; ყველა ამ მოსაზრებით მტკიცე უარი უთხარი. მიხა ბოჭორიშვილს კი ეურჩიე უეჭველად წასულიყო. კვირაში ორჯერ ჩემთან მნახველები მოდიოდნენ, არ მახსოვს—ოთხშაბათი იყო თუ პარასკევი, ციხეში გადაცმული დალაქი მოვიდა, ამ დღეს ციხეში ბევრი მნახველები იყო და მნახველები ჩვეულებრივად კამერებში შემოვიდნენ. დალაქი ჩემს კამერაში შევიყვანეთ, მიხას დალაქმა წვერ-ულვაში მოპარსა, ზედმეტი ტანისამოსი გაიხადა და მიხას ჩააცვა, პარიკი გაუკეთა; მე ამ ხნის განმავლობაში კარებზე ვიდექ, რომ არავის შემოეხედნა. როცა მორთვა გათავდა, დამიძახეს: ავათვალ-ჩავათვალთვირე და ეუთხარ: „წადი“, მიხა წავიდა, მას გაჰყვნენ მოსული მნახველები. საქმე მშვენიერად ჩატარდა. მიხას გაქცევით რომ არავინ დაესაჯათ, მი-

ემართეთ შემდეგ ხერხს: მიხას ტანისამოსი, ფეხსაცმელები და ქუდი ფანჯრიდან დარაჯთა განყოფილებაში გადავყარეთ.

სალამოს შვიდ საათამდე საქმე კარგად იყო. შვიდ საათზე, როცა ტუსალები დათვალეს და ერთი დააკლდათ, შეჭქმნეს ჩოჩქოლი, შეჭქმნეს განგაში. გაიშარათა ჩხრეკა. ვანო სულხანოვმა პირდაპირ კამერიდან გადმოძახა: „კაცო, მიხა ბოჭორიშვილი რწყილი ხომ არ იყო, რომ ლოგინში დამალულიყო, რას მიედ-მოედებინაო“. გაჩხრიკეს დარაჯთა განყოფილებაც. მიხას ტანისამოსი ჯარისკაცთა ბინაზე აღმოჩნდა, აქ ციხის ადმინისტრაციამ სინდისი დაიმშვიდა, მიხას გაქცევა ჯარისკაცთ გადააბრაალეს. (ესე იგი, ჯარისკაცებმა მიხას სამხედრო ტანისამოსი ჩააცვეს და ისე გაიყვანეს). ამნაირად, მიხას გაქცევა ციხიდან ძალიან საიდუმლოთ იქნა მოწყობილი. სულ ოთხმა თუ ხუთმა კაცმა იცოდა ეს საქმე.

ჯერ მიხა გაქცეული არ იყო, ჩემთან კამერაში შემოვიდა ქართველი აფიცერი, იმ დღის მორიგე, ციხის დარაჯთა უფროსი, მოისურვა ჩემი გაცნობა. მე ხელი გავუწოდე; მან გვარი მითხრა, მაგრამ აღარ მახსოვს. აფიცერმა მითხრა: 15 აპრილს დილით ბრძანება მივიღე: შენის ჯარით წადი ნოვოტროიცკის ქუჩაზე, როსტომაშვილის სახლს ალყა შეიოარტყო. მე ბრძანება ავასრულე, ჩემ შემდეგ მოვიდნენ საპიორები, ამათ შემდეგ პოლიცემსტერი და სხვანი. პროკურორმა მოსვლისთანავე ერთ კუნჭულში ჯოხით აჩვენა,—აქ მოთხარეთო. მოთხარეს და ამოიღეს სამი ბომბი, ამის შემდეგ განაგრძეს თხრა, გადათხარეს მთელი ეზო, სარდაფი და რომ ველარ იპოვნეს რა, ბრძანება გასცეს შინ წაესულიყავით. მე ამ დროს მათ დაესდევდი და თვალყურს ვადევნებდი თუ რას შვრებოდნენ. როცა ალყა შემოვხსენით და შინ წასვლას ვაპირებდით, ერთმა ყიზახის აფიცერმა გაზეთს ცეცხლი მოუკიდა და ქაში ჩააგდო, მოკიდებული გაზეთი ისე სწრაფად წავიდა ძირს, რომ ადმინისტრაციას რალაც ეჭვი დაებადა. ამის შემდეგ ერთ ყიზახს თოკი მოაბეს და ქაში ჩაუშვეს. რამდენიმე წუთის შემდეგ ყიზახმა მოხსენება გააკეთა. აქ უკვე გამოირკვა რაც იყო. ამის შემდეგ სარდაფში ღრმად მოთხარეს, ფიცრები ახადეს და ყველაფერი ამოზიდეს. აფიცერმა დააბოლავა ზემოხსენებული ამბავი და, სხვათა შორის, მითხრა: თქვენში არის პროვოკატორი, ამხანაგებს გადაეცი გაფრთხილდენ; იმ გამცემს, რომელსაც გაუციხართ, მას სტამბის არსებობა არ სცოდნია, რადგან პროკურორმა ბომბებს ნიშანდობლივ დაადო ხელი და როცა შემოვხვევით სტამბა იპოვეს, ამაზე სიტყვა (это все ерунда). აქედან სჩანს, რომ მთავრობა სტამბას არ ეძებდა, არამედ—სხვა რალაცას.

ალარ მახსოვს რომელ რიცხვებში, ციხეში კოლა სიხარულიძე მოიყვანეს. მან სტამბის ჩავარდნის მიზეზი მკითხა და როცა გურჯიევის სახელი გაიგონა, აი რა გადმოძრა: „ხაშურში მაგ გურჯიევმა სამი ათასი მანეთი დაგვტყუა და გვითხრა ასაფეთქებელ ნივთიერებათა მომზადებას გასწავლითო, რამდენიოდე კვირა ვიმეცადინეთ, ბოლოს ვთხოვეთ მოეხდინა გამოცდა. გავედით მინდორში, მასწავლებელიც თან გავიყვანეთ. გადავაგდეთ ერთი,—არ გასქდა, მეორე, მესამე, მაგრამ ამოდ. ამხანაგები გურჯიევზე მეტად გაწყურნ. ერთმა ამხანაგმა საცემადაც კი იწია, გურჯიევი ამის შემდეგ ალარ გვინახავს“.

მცირე ხნის შემდეგ ციხეში გავიცანი განჯელი სომხები (დაშნაცაქანები). ერთმა დაშნაკმა მითხრა: „მაგ წყეულმა გურჯიევმა 20 კაცს ამოგვაცოფინა ციხეში თავიო“.

ჩემი წინადაგონება გამართლდა. თავის დროზე მიხას ყველაფერი უამბე. უთხარი ჩემი მოსაზრება, რომ გურჯიევი მთავრობის საგანგებო პროვოკატორი იყო. რომ უფრო მეტი ყურადღება დაემსახურებინა და მასზე ექვი არ მიეტანათ, ასე მოიქცა: განგებ სახლს ჯაშუშები შემოაკრა და მერე ამხანაგებს უთხრა: თავს უშველეთ, დაგვეცნენო“. გურჯიევს სტამბა არ გაუცია, იმიტომ, რომ მისი არსებობა არ იცოდა. ბომბები გასცა, რადგანაც მას ეგონა სულხანოვის სახლში რომ ბომბები (360) ინახებოდა, ის ჩემთან იყო. მიხამ მითხრა: „გურჯიევი რომ მოვიწვიეთ, ბომბები მის თვალწინ ამოვიღეთ, ვაჩვენეთ და მის თვალწინვე ჩაფუალითო“. ჩემი მოსაზრება მიხა ბოქორიშვილმა დაადასტურა: ნახევარ თვეს ტყუილად წყალი გვანაცინა, არაფერი არ გვასწავლა.

რაც შეეხება თათუზოვის მოკვლას, ამაზე მიხამ გადმოძრა შემდეგი: თათუზოვი ლოთობისთვის პარტიიდან გარიცხული იყო, ამხანაგებს მასზე ექვი შეეპარათ და მოჰკლეს“. ჩემს შეკითხვაზე—თათუზოვმა იცოდა თუ არა სტამბა სად იყო, მითხრა: თათუზოვმა იცოდა, რომ სტამბა გვექონდა, მაგრამ პარტიიდან რომ გარიცხეს დამუქრებოდა—ჯავრს ამოვიყრიო; ჩვენ რომ დავგიჟირეს, ამხანაგებს მასზე ექვი შეეპარათ“.

გავიდა წელიწადი, დაიწყო მეორე. საქმეს ბოლო არ ეღებოდა. ფირალოვმა და სკაპინსკიმ საქმის გამოძიება ვერ შესძლეს. მოიწვიეს საგანგებო გამოძიებელი ლიხაჩოვი, ამან გამოქვეა მამია ორახელაშვილი და ვანო იმნაძე. ესენი იმდენად იყვნენ დამნაშავენი, რამდენადაც სონა უთენელიძე. ორჯერ დანიშნული საქმე გადაიდო. მესამეზე—1907 წ. 21 დეკემბერს დაიწყო განხილვა.

ბრალს გვდებდნენ სისხ. სამართ. მეორე ნაწილის 126 და 132

მუხლების ძალით. ბრალს გვდებდა პროკურორი ვასილიევი. მან რუსეთის სოციალური მოძრაობა მთლად მე მომახვია თავზე და მკაცრი სასჯელის მისჯას მოითხოვდა, საქმის გარჩევა გაგრძელდა ოთხ დღეს, 24 დეკემბერს გამოიტანეს განაჩენი: მე ოთხი წელიწადი კატორღა, ხოლო სხვადასხვა მიზეზების გამო კატორღა შეცვლილ იქნა გადასახლებაზე, მამია ორახელაშვილი გაამართლეს, სონა უთნელიძე და კოტე ანდრონიკაშვილს—გადასახლება, იმნაძეს—წელიწად-ნახევარი ციხე.

ასე დამთავრდა ეს სამარცხვინო „სუდი“. შეიძლება ვინმემ იკითხოს: „რად იყო სამარცხვინო“. იმიტომ იყო, რომ ჩემთან ერთად ოთხი სრულიად უდანაშაულო პირი იჯდა საბრალმდებლო სკამზე და რომანოვის მთავრობამ იმდენად დაჰკარგა ჭკუა, რომ მტყუანს და მართალს ველარ არჩევდა... *).

დ. მ. როსტომაშვილი.

*) რედაქციის აგან. როგორც ავლაბრის, ისე სხვა სტამბების ამბავს ჩვენ ვეცდებით შემდეგშიც დავუბრუნდეთ.

ჩვენ აზრით გვაქვს მოვათავსოთ რამდენიმე, პირდაპირ ამ სტამბების მოწყობაში მონიწილე, ამხანაგის წერილი.

ორლოვის სენატრალური საკანტორლო სიხე.

უეჭველია, ბევრ ყოფილ კატორღელს, ამ ციხეში მობინადრეს, თმა ყალყზე დაუდგება და ტანში გააყრუოლებს ამ ციხის გაგონებაზე. ვინ იცის რამდენ საუკეთესო მებრძოლ რევოლუციონერს დაუნთხევია თავისი სისხლი ამ ციხის კედლებზე, რამდენს თავისი ხელით მოუსპია სიცოცხლე ამ ციხეში აუტანელი რეჟიმის წყალობით და რამდენი სულით დაავადებული საგიჟეში გაუსტუმრებიათ.

ძნელია კალმით ყოველივე იმის აწერა, რაც აქ ხდებოდა. ყველაფერი ეს გასაგებია იმათთვის, ვინც თავის ზურგზე გადაიტანა და თავისი თვალით ნახა ყველა ის სიმხეცე, რასაც აქ სჩადიოდენ.

ორლოვის ციხე ერთად-ერთი ყველაზე უსაშინელესი ციხე იყო თავისი რეჟიმით მთელი ძველი რუსეთის იმპერიაში. ამ ციხეში ყველა ციხეებიდან მოჰყავდათ „ურჩნი“ და „გაუსწორებელნი“ გასასწორებლად და დასამარცხებლად. რამდენიმედ მიზანსაც აღწევდენ. იმათ, ვინც გაუტეხელი იყო, მიწასთან ასწორებდენ და სამუდამოდ აშორებდენ წუთი-სოფელს, ზოგს ამახინჯებდენ, ზოგიც, მცირე ნაწილი, ვარდებოდა მათ ბრჭყალებში და რასაც უკარნახებდენ, იმას აკეთებინებდენ.

1911 წლის აგვისტოს პირველი რიცხვები იქნებოდა, როცა ამ ციხეში მიგვიყვანეს ოცამდე ტუსალი, მათ შორის ხუთი პოლიტიკური ტუსალი: ძმები ჯიოშვილები, სანდრო კეცხოველი, მე და ერთი ოსი, სანდრო ფუხაშვილი, (გვარი კარგად არ მახსოვს).

მისვლისთანავე ვიგრძენით ციხის სუსხი. სანამ ციხეში მისაღები ჩვეულებრივი ცერემონია დაიწყებოდა, უფროსი ზედამხედველი გვიხსნის, თუ როგორ უნდა ვუპასუხოთ ციხის უფროსს ან მის თანაშემწეს და გვიბრძანა ყოველ კითხვა-პასუხზე გვეთქვა: „так точно; никак нет“. ჩვენც „თავისუფალ“ (მეტეხი) ციხეში ნამყოფთ ეს პირველად გვიძნელდებოდა, რისთვისაც დედის გინებით გაგვაშეორებებდენ. ბევრი გინებისა და როზგის დარტყმის (მე და სანდრო კეცხოველს აღგვითქვეს ასიანი) შტაპირებისა წაგვიყვანეს ერთი შენობისაკენ. ჩვენ გვეგონა, რომ დაპირებას ანაზღაურებო და შიშის

ქრუანტელმა დაგვირბინა ტანში. მიგვიყვანეს შენობის წინ, გაგვატიტვლეს მთლად და დაგვიწყეს ჩხრეკა. არ დაუტოვებიათ გაუჩხრეკავი არაფერი. ბორკილების გაშინჯვის შემდეგ შეგვრეკეს ამ შენობაში ტიტვლები, სადაც აბანო აღმოჩნდა. 5 წუთის ბანაობის შემდეგ გვერეკებიან გარედ და ჩუმის ფეხის ნაბიჯით, რომ ჩვენი მისვლა სხვა ტუსალებს არ გაეგოთ, წავიყვანეს საიდუმლოებისაკენ. აი ეს საიდუმლოები იყო ნამდვილი სასაკლაო, სადაც „ურჩინი“ ან სწორედებოდნენ, ანდა სიცოცხლეს ეთხოვებოდნენ. აქ ხდებოდა ყოველივე ძალადობა, ამისათვის საგანგებოდ არჩეული ზედამხედველების მიერ. ეს საიდუმლოები ნამდვილ სამარეს წარმოადგენდნენ. აქ არ შეგეძლო გაგეგო, თუ ვინ იჯდა შენს გვერდით ან რა ხდებოდა მის თავზე. ხანდახან თუ შემოგესმოდა ტუსალის ყვირილი, რომელსაც სცემდნენ. მე და სანდრო კეცხოველი მოგვათავსეს ერთ პატარა საიდუმლოში, რომლის სიგძე ხუთი ფეხის ნაბიჯი იყო და სიგანე—სამი. ფანჯარა კერთან იყო ამოჭრილი. ფეხის ადგილიც შიგვე იყო მოწყობილი.

იმ ღამეს ბრინჯის წვენით გაგვიმასპინძლდნენ და ჩვეულებრივი ზარის დარეკის შემდეგ შეუდგენით დასაწოლად მზადებას. აქ ორჯერ ირეკებოდა ზარი. პირველი იყო ლოცვის დასაწყისი; თავს იყრიდნენ ტუსალები და ჩამწყრივებულნი გალობდნენ: „Отче наш“-ს. ერთი საათის შემდეგ მეორეჯერ შემოჰკრავდნენ ზარს, რომ დაეწოლილიყავით, ხოლო თვითონ ზედამხედველები ძაღლებივით დარბოდნენ და ხან ერთ კარს მიაშურებდნენ, ხან მეორეს; ხომ არავინ დარჩენილა ფეხზე, დაუწოლელი და ვაი მისი ბრალი, თუ ვინმეს არ მოესწრო დაწოლა, გაიყვანდნენ და ცემით გაასივებდნენ.

დღით შემოწმების შემდეგ იღება ჩვენი საიდუმლოს კარები, შემოდის განყოფილების უფროსი ზედამხედველი გვარად პიეჩიკი და გვარიგებს, თუ როგორ უნდა მოვიქცეთ ოთახში. დღისით ძილი შეუძლებელია, ყოველთვის თვალი ჭუჭრუტანისაკენ უნდა გეჭიროს და როცა მას ავხდით, თქვენ აი, ამ ადგილს, ფეხზე უნდა იდგეთ გამოჰყავლიო, გვიბრძანა მან და გადმოგვცა ჩრები იატაკისა და ჭურჭლების გასასუფთავებლად. ჩვენც გავინაწილეთ შრომა. სანდრომ აიღო იატაკის წმენდა (შავად იყო შეღებული), მე სპილენძის ჭურჭლების და კედლების, რომ იატაკი არ გაჭუჭყიანებულიყო, ოთახში აღარ დავდიოდით და ერთავად თვალები კარებისაკენ გვექონდა მიპყრობილი. ცოტა ხნის შემდეგ შემოდის იგივე ზედამხედველი, მასთან ერთად ეგრეთ წოდებული „სუკები“ (ასე ეძახდნენ ჯაშუშ-ტუსალებს), კარებთან კი რევოლვერ მომიზნებული უმცროსი ზედამხედველი იდგა. ეს, ცოტა არ იყოს, არ გვექაშნიკა და გულში გავგიელვა,

რომ საომრად არიან მოსულნი და იწყება „გასწორების“ დღე-თქო. ჩვენ უკვე წინდაწინ ვიცოდით, რომ მეტეხის ციხიდან ცუდი ყოფა-ქცევა გეჭონდა გამოტანებული და „გასასწორებლად“ ვიყავით გამოგზავნილი ამ ციხეში.

დათვალიერების შემდეგ მოგვიბრუნდა, ერთი შემოგვაგინა და ორ-ორი სილაც გვითავაზა ჯარისკაცებივით გაჭიმულთ, ბორკილებში ჩაჭედდით.

აი ამ დღიდან იწყება ჩვენი წამების ისტორია. ორი თვის განმავლობაში დღე-გამოშვებით გვცემდნენ. ადამიანი ყველაფერს ეჩვევა და ჩვენც თანდათანობით ურიგდებით ამ მდგომარეობას და ბოლოს ისე ვეჩვევით, თითქოს ეს ასეც უნდა ყოფილიყო.

ბოლოს მიგვანებეს თავი. ამასაც, რასაკვირველია, თავისი მიზეზები ჰქონდა. ჩვენ, როგორც კავკასიელებს, ისინი ველურებად გვთვლიდნენ და ამიტომაც იყო, რომ ყოველ ფეხის გადადგმაზე „турки“-ს გვეძახდნენ.

პირველი თვის განმავლობაში არ გვაძლევდნენ არც სეირნობის, არც წერილის წერის, არც კითხვის და არც რაიმე სურსათის გამოწერის უფლებას. ჩვენი საზრდო იყო მხოლოდ ის, რასაც ისინი ძალღივით წამოგვიგდებდნენ. თვე-ნახევრის შემდეგ გადმოგვცეს, სანდროს ძმის, ვანო კეცხოველის მიერ მოწერილი წერილი და გვიბრძანეს, თუ გვინდა შეგვიძლია წერილის მიწერა ნათესაებთან. ჩვენ სურვილი განვაცხადეთ წერილის მიწერის. მაშინ მან გვიბრძანა, რომ ვინაიდან ჩვენ გაუნათლებელი ხალხის შვილები ვართ, ამიტომ წერილი დაგვეწერინებინა ვინმე რომანოვისთვის (ეს რომანოვი გენერალ რომანოვის შვილი იყო, რომელმაც მოჰკლა თავისი მამა). ის აქ სარგებლობდა დიდი პარტივისცემით როგორც მეფის მეგვარე, დიდი შეძლების პატრონი და, მასთან, ყოფილი ოფიცერი. ჩვენ ვსთხოვეთ, რომ მიეცა ნება ჩვენი წერილი ჩვენვე დაგვეწერა. ბევრი ყოყმანის შემდეგ ნება დაგვართო; გაგვიყვანეს დერეფანში. როცა წერა გავათავეთ, წერილი გამოგვართვა თვით განყოფილების უფროსმა და დაიწყო მათი კითხვა. სანდროს ნაწერი, ცოტა არ იყოს, მისთვის გაუგებარი დარჩა და უკმაყოფილება გამოუცხადა. მაშინ სანდრომ მიმართა მას, გამოართვა წერილი და დაიწყო კითხვა.

სანდრო მეტად ფაქიზი და მგრძნობიარე ადამიანი იყო და მან ეს წერილიც ისეთივე გრძნობით და ენთუზიაზმით წაიკითხა, რომ ზედამხედველი გააშტერა და ჩვენზე შეხედულება გამოაცვლევინა. წერილები, რასაკვირველია, ადმინისტრაციის მიერ არ გაიგზავნა დაწინაურებისამებრ, რადგან ნებას იძლეოდნენ მხოლოდ იმის წერისას,

რომ „კარგად ვარ“-ო, არც მოკითხვა, არც სხვა რამ. ჩვენ მოვიგეთ ის, რომ ათი წუთის შემდეგ მივიღეთ წიგნები, მიანებეს თავი ცემას, ნება დაგვრთეს სეირნობის, რომელიც დღეში ხდებოდა ერთხელ და ისიც 5 წუთით.

სრული ორი თვის შემდეგ გადაგვიყვანეს საერთო კამერაში. მაგრამ მე და სანდრო დაგვაშორეს ერთმანეთს. სანდრო გადაიყვანეს ინვალიდთა საკანში, ხოლო მე მომათავსეს ევრეთწოდებულ სადისციპლინო საკანში, საიდანაც ტუსალები გაჰყავდათ მძიმე სამუშაოზე და სასტიკი დისციპლინა იყო გამეფებული.

ამ საკანში 35 კაცი იყო. აქ ყველა ჯურის ტუსალს შეხედებოდი. ყველა თავისთვის იყო. ერთმანეთს არც კი ელაპარაკებოდნენ, რადგან ეშინოდათ; ვაი თუ რაიმე ცუდი წამოგვცდეს, ეს მივიდეს ადმინისტრაციის ყურამდეო. აქ ისხდა რამდენიმე ლატიში — პოლიტიკური ტუსალი. ესენი ერთ კომუნას წარმოადგენდნენ. მათში იყვნენ ისეთი ძველი ტუსალები, რომელთაც ზოგს ცხვირი დაეკარგა აქ ტუსალობის დროს, ზოგს ხელი და ზოგსაც კბილები და ყბები. ამ საკანში ჩემი ნაცნობი არავინ აღმოჩნდა. რამდენიმე ხნის შემდეგ ერთმანეთს დაეუახლოვდით და ჩუმად, ყრუდ დაუწყეთ ერთმანეთს ჩვენი წამების ამბების მოთხრობა.

უამბე, თუ როგორ გვირტყამდნენ და გვაწამებდნენ ორი თვის განმავლობაში საიდუმლოებში. — ჰე, ამხანაგო, ეხლა სამოთხეა აქ. ორი თვის წინად რომ აქ მოხვედრილიყავით, იქნებ დღეს თქვენი ძვლებიც კი არ ყოფილიყო. ორი თვის წინად აქ სხვა ადმინისტრაცია იყო — განაგრძო მან. — ისეთი რეჟიმი იყო, რომ ძნელად თუ ვინმე აიტანდაო. როცა სამუშაოდ წაგვიყვანდნენ ან საკანის გაჩხრეკას მოინდომებდნენ, გამოგვიყვანდნენ გარეთ, ცივს დერეფანში, ერთი მხრით ჩვენ ჩაგვამწყრივებდნენ, ხოლო ჩვენს პირდაპირ ზედამხედველებს. გაგვატიტვებდნენ, დაგვიწყებდნენ ჩხრეკას და თუ ვინმეს იოტის ოდენა მიზეზს უშოვნიდნენ გასძახებდნენ ზედამხედველების რაზმს „принимайте“-ო და ისინიც რკინის ჩაქუჩებით შეიარაღებულნი დაგვიწყებდნენ ცემას მანამ, სანამ რომელიმე სხეულის ნაწილს არ დააზიანებდნენ ან პირიდან სისხლი არ ამოუვიდოდა, რომლის შემდეგ კარცერში წაგვიყვანდნენ, ხოლო აქ ვადის გათავების შემდეგ საავადმყოფოში, საიდანაც გზა სასაფლაოზე მიდიოდა. ცემის მიზეზს ყოველთვის შოულობდნენ. მიზეზი ხან ისეთი უბრალო იყო, რომ კაცს სიცილს მოგვრიდა. მაგალითად, როცა ბუშლატზე ან პერახზე ღილია ამოჭრილი და ფოლაქი კი არა, ამისთვის გვცემდნენ, მეორეჯერ იმის შიშით, რომ კიდევ არ ეცემათ, ყველა ღილს თავის ფო-

ლაქს მივაკერებდით, მაგრამ მაინც გვცემდნენ და გვეუბნებოდნენ: როგორც გატყობთ, გამდიდრებულხართო. აი ასეთი მიზეზით გვცემდნენ და გვაწამებდნენ. აი, ხომ ხედავ ცალი ხელი მოტეხილი მაქვს და ექვსი კბილი ამომტვრეული. ყველა ეს ცემის შედეგია. ვინ მოსთვლის რამდენი საუკეთესო ამხანაგი გაგზავნეს საიქიოს ასეთი ტანჯვა-წამებით (აქ მან სხვა მრავალთა შორის დაასახელა დავით ჭიბრიშვილი, რომელიც მოსკოვის ციხიდან აქ გადმოეყვანათ „გასასწორებლად“ და 15 დღის წინ ჩვენ მიყვანამდე გარდაცვლილიყო ამ ციხის საავადმყოფოში). მაგრამ ყველაფერს თავისი ბოლო აქვს და ეს ბოლოც არ. დაავიანეს აქ მოყვანილმა შავი ზღვის ფლოტის მატროსებმაო. იმათაც დაუწყეს ცემა-წამება, მათ ეს ვერ აიტანეს, მოილაპარაკეს და როცა სამუშაოდ ციხის ეზოში გაყავდათ, ეცნენ ზედამხედველებს, ააცალეს რევოლვერები და დაიწყო ნამდილი ომი. ამ ომში დაიხოცა ყველა მატროსები, ხოლო ადმინისტრაციის მხრივ კი მოკლულ იქნა რამდენიმე ზედამხედველი, რამდენიმეც დაიჭრა. ამან საზოგადოებაში დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია. ხმა ამოიღო სახელმწიფო სათათბირომაც, რომლის წყალობით დანიშნულ იქნა გამოძიება, რის შედეგიც იყო მთელი ადმინისტრაციის გადაყენება და ახლის დანიშვნაო. აი ამ ახალი ადმინისტრაციის წყალობით ცოტათი ამოვისუნთქეთო, დაამთავრა თავისი ამბავი ამხანაგმა.

ადვილი წარმოსადგენია, ეს ჩვენი დროინდელი ტანჯვა-წამება ძველი ტუსაღისთვის თუ ამოსუნთქვა იყო, რა იქნებოდა ძველი ადმინისტრაციის დროს.

ამ ციხეში იყო სხვადასხვა სახელოსნოები, მაგრამ შიგ ძნელი იყო მოხვედრა. აქ უფრო „თავისუფლება“ იყო. აქვე, ეზოში ღიად დადგმული იყო 12 ხელით სატრიალებელი პაკლის დასაკეცი მანქანა. აქ მუშაობა ნამდვილი ჯოჯოხეთი იყო. ერთის მხრით 35 გრადუსი სიცივე, მეორეს მხრით მტვერის ბუქი, რომლის გამო ერთ არშინზე ვერაფერს გააჩივდი. ასეთ პირობებს ვერ იტანდნენ კავკასიელები და მეტადრე მთიელნი, რის მსხვერპლიც გახდა ერთი ჩვეთან მოყვანილი ამხანაგი ფუხაშვილი (გვარი კარგად არ მახსოვს) ეროვნებით ოსი, გორის მაზრიდან.

სრული ოთხი თვის შემდეგ „გასწორებული“ გადამგზავნეს მოსკოვში—ბუტირკის ციხეში.

დაგვიანებული მოგონება.

გამხდარმა, ფერმკრთალმა, მოგრძო და თხელი სახის მქონემ, მოქერო სახისამ, ბეჭებში წახრილმა, პატარა ტანისამ, —საერთოდ სუსტმა არსებამ შუქურ ვარსკვლავივით გაიქროლა ჩვენი ცხოვრების არეზე და იქ თავისი სხივი საკმაოდ მიმოათინა, რომელიც თავის შრომით გვაგებინებს თავის თავს და ჩვენც ვლამობთ მის დახასიათებას და დაფასებას; მაგრამ მისივე დამახასიათებელია მისივე ქმნილება: „გოგია უიშვილი, —სიმონა—ქრისტინე—პალიასტომის ტბა“ და სხ., რამაც მოუპოვა ჩვენს ეგნატეს ისტორიული გვირგვინი, მხოლოდ საჭიროა შიგ ჩახედვა და მისი ტიპების იმ დროსთან შედარებით შესწავლა. „იმ დროსთანო“ ვამბობ იმისათვის, რომ მუშათა კლასის შორეულ მოძრაობის ტალღებმა მაშინ ჩვენამდეც მოაღწია, რომლებიც მაგრად ეხეთქებოდნენ იმპერიალისტურ კლდეებს და ლამობდნენ მათ დამსხვრევას. ქარიშხალის წარმოდგომამდის იყო წინა მყუდრო დრო, დამდგარი და გარინდებული, ხოლო იქა-აქ რაღაც სუსტი, აუწყობელი, უგეზო და უგეგმო სტიქიური გაშმაგების ხმა ისმოდა. ეს ხმა ხანდისხან გაუსხლტებოდა იმპერიის საქაჩაგებს და მხნედ გადასძახებდა მისივე ბედში მყოფთ. ძველი ქალბატონი ორსული ალოჩნდა ახალი გმირით. იბადებოდა ახალი დრო. ირღვევოდა ძველი ბჭე და ყველა მას ხმას აყოლებდა გოგია უიშვილის გულის და სულის სიმები. ეს იყო მაშინ, როცა ჩვენმა ეგნატე ნინოშვილმა მოუსწრო იმას, რათა მსწრაფლ-დაუყოვნებლივ, დღეს და არა ხვალ, ქალაქზე გადაეღო ის, რასაც გრძნობდნენ და ფიქრობდნენ მისი გოგიები, სიმონები, ქრისტინები და სხვა. მათ სწორ ნაგრძნობს სწორად გამოთქმა უნდოდა. საჭირო იყო სწორი სურათის დახატვა და ჩვენი მხატვარიც არ ზოგავს სანთლის ცვილსავით მდნობ თავის მასალას იმისათვის, რომ მკითხველს დაანახოს იმ დროის სულისკვეთება—„უიშვილები“ და მათი მისწრაფება. ეს მან საგსებით მოგვცა და მალეა ასწია ცხოვრებაზე გადაბურული შავი ფარდა, საიდანაც დავინახეთ ტანჯვათა მორიგი და სტიქიური ბრძოლა, რაც თავს უყრიდა მაშინ ჩვენი დროის ამომავალ მისწრაფებებს.

ქიათურაზე გარეშემორტყმულ თემებში შავი ქვის მრეწველობა გაიზარდა, საიდანაც ურმებით და საპალნის ცხენებით გადმოჰქონდათ ზესტაფონამდე. ზესტაფონიდან ვაგონებით გზავნიდნ ფოთსა და ბათუმში საზღვარ-გარეთისათვის. ამით ზესტაფონი შეიქნა ძლიერი სამრეწველო პუნქტი. ამ მრეწველობამ მიიზიდა როგორც ევროპელები, ისე ადგილობრივი კაპიტალისტებიც. გაიხსნა ბევრი კანტორა. საჭირო შეიქნა ინტელიგენტური მომუშავეები, ამან მიიზიდა სხვადასხვა წრის ინტელიგენცია და მათ შორის მოყვა ეგნატე ნინო-შვილიც 1889 წლიდან.

ის მუშაობდა შავი ქვის ერთი კარგი მრეწველის კანტორაში, რომელთანაც მეც მქონდა საქმე და ამისათვის ხშირად მიხდებოდა მასთან მისვლა.

პირველი შეხვედრისთანავე (თუმცაღა საქმის ნიადაგზე) მე და ეგნატემ კარგათ გავიცანით ერთმანეთი და მას შემდეგ ხშირად მოდიოდა ჩემთან. მაგრამ უფრო იმისთვის, რომ მე მაშინ ვიყავი ქართული მწერლობის გატაცებული მკითხველი, რასაც იძლეოდა ქართული გამომცემელთა ამხანაგობა. ამან და ჩემს ოთახში დაკიდებულმა ჩვენი მწერლების სურათებმა დააინტერესა ეგნატე და უფრო დამიმეგობრდა. მე მაშინ ხშირად ვმუშაობდი სხვადასხვა ამხანაგობების შედგენაზე.

მოკლეთ: მრეწველობის გაჩაღებამ ზესტაფონში, კანტორების გამრავლებამ, ინტელიგენციის სამრეწველო საქმეში ჩაბმამ, საქმიანმა დამოკიდებულებამ, საფილოქსერო გუნდმა, მოგვცეს მაშინდელ ინტელიგენციის ზესტაფონელ დიდ რიცხვიდან (ჭიჭინაძე, სახოკია, გოგიჩაიშვილი, დარჩიები, ჯაბადარი მგელაძე, ხუსკივაძე, უმიკაშვალი, სტაროსელსკები, კალინინი, ტიმოფეევი და სხვა) მხოლოდ ექვსიოდე ახალგაზრდა: ეგნატე, კარლო, ნოე, მე, სილიბისტრო და დიმიტრი.

ვამბობ მოლიბერალო ინტელიგენციის შედარებით დიდ რიცხვიდან მხოლოდ ეს პატარა ჯგუფი გამოირჩა მეოთხმოცდაათე წლებში, სხვები სხვა მიმართულებისანი იყვნენ—გვეწინააღმდეგებოდნენ. ჩვენმა წრემ მიზნათ დაისახა უსამართლობის წინააღმდეგ ბრძოლა, ხოლო ბრძოლის წესი და ფილოსოფიური იდეალი უნდა მიეღო მარქსიზმიდან, რასაც ჯერ კიდევ გარკვევით თვითონაც არ იცნობდა, მაგრამ გადაქრით მისი შესწავლა სურდა, მარქსიზმი თავიდანვე შეიქმნა ამ ჯგუფის შკოლა, მის ამოსაღებზე დაიწყო სწავლა. ამაში ეგნატე მაინცდამაინც არ იყო ლონიერი-მოშუადებული პიროვნება, როგორც საზოგადოთ ფიქრობენ. მას ამაში ბევრათ სჯობდა ნოე და

წიგნების კითხვის მოყვარული კარლოც. მისი ძალა მოიპოვებოდა მის გატაცებაში—მისწრაფებაში, და იმ დაგუბებულ ზიზში, რომელიც გულში დაუგროვდა მაშინდელი წესწყობილების წინააღმდეგ. ეს მან საკმაოდ ათქმევია თავის გმირებს თავის მოთხრობებში. ის იყო უკომპრომისო კაცი, გულგრილად ვერ იტანდა მუშა-კაცის ბედ-შავ მდგომარეობას და საქმის და იდეის შეთანხმების ძიებამ მიიყვანეს ის იქნამდის, რომ სამრეწველო კანტორაში მუშაობას თავი გაანება 1892/3 წელში და გადასწყვიტა მხოლოდ ლიტერატურულ ასპარეზზე მუშაობა.

პირველ თვეში ჩემთან ცხოვრობდა, შემდეგ მოინდომა მუშაობისათვის უფრო მყუდრო ბინის მოძებნა, ამ გვარი ოთახი ამოვაჩინეთ ჩემს მახლობლად მიხა საყვარელიძის სახლში. ამ ბინაზე დაწერა მან „ქრისტიანე“; როცა დაათვა წაგვიკითხა, მოვიწონეთ, იაზა და მორცხვად თავი ჩალუნა, შეწითლდა და სახეზე სიამოვნების ღიმი გადაეფარა. რასაკვირველია, მას ოდნავადაც არ შეეძლო წარმოედგინა თავის ხანმოკლე სიცოცხლის დროს შექმნილი შრომის ასეთი დაფასება, როგორსაც დღეს ჩვენ მას ვაკუთვნებთ.

რამდენიმე ხნის შემდეგ ის თბილისში გადასახლდა. მალე მიგვიწვია კონფერენციაზე. ზესტაფონიდან მე და კარლო ჩხიძე წავედით. მას მუშაობა თბილისში დიდხანს არ დასცალდა. მისმა სენმა თან და თან დაიმორჩილა მისი აგებულება. ექიმებმა ურჩიეს ისევ სოფელში წასვლა და ავადმყოფობით იძულებული ისიც მიდის სოფელ ჩოჩხათში, რომელსაც ფარვანასავით თავს დასტრიალებდა და უვლიდა სილიბისტრო ჯიბლაძე, რომლის მკლავზედაც დალია მან სული 29 აპრილს 1894 წ. მის დასაფლავებაზე მე ვიყავი ქუთაისიდან წარმომადგენელი და მიუძღვენ გაცივებულ მეგობარს ლექსი.

ეგნატე იყო ამხანაგებში მხიარული, ოხუნჯი და სათნო პიროვნება. უყვარდა კამათის გამოწვევა, მაგრამ თვითონ ბევრს არ ლაპარაკობდა, ის უფრო გრძნობებს და ნერვებს ალაპარაკებდა. ეს ერთი მხრით მისი აგებულობის სისუსტეს უნდა დავაბრალოთ და მეორედ იმას, რომ თითონაც არ ცნობდა თავის თავს რთულ კითხვებისათვის მომზადებულად. ეს თითქოს, კიდევ დააჩნდა მის ყოველ შრომას. მხოლოდ იმავე დროს მის შრომაშივე აღიბეჭდა სრული ბუნებრივობა. მის მოთხრობებში გაფანტული გმირების ხატვის დროს. ზედმეტი არაფერი აქვს ნათქვამი, ის კი არა და, მკითხველი იგრძნობს ხშირად, რომ აქ ან იქ რაღაცა აკლიაო. სამაგიეროდ მისი სულიერი ძალა გამოიხატა იმ მისწრაფებაში, რომელიც მასში დაბადეს სოციალისტური მოძრაობის გმირების თავგადასავალმა. აქ ის თავდავი-

წყებამდის მიდიოდა და აღიდებდა ეელიაბოვს, პეროვსკაიას, კიბალჩიჩს, ჩერნიშევსკის და სხვათა სახელს. ამ დროს მისი თაფლისფერი თვალები ელავდნენ გატაცებით და რომ მას წილათ ხედომოდა რომელიმე „სანოვნიკის“ მოკვლა, მიუხედავად თავის სუსტი აგებულობისა, ის მაინც ვასწევდა მიზნისაკენ, ამით ის იზიარებდა ანარქისტულ ტერორისტულ აქტებს და ძლიერაც უყვარდა მათი გმირობის ხშირი მოგონება.

ამას გარდა მის დიდ თვისებას შეადგენდა თავის უბრალო მოქცევით, გულუხადო მეგობრობით, ამხანაგური თანაგრძნობით თავისაკენ მიეზიდე. ამით ის ხდებოდა სხვადასხვა ამხანაგების შემაკავშირებელ ცემენტად. მხოლოდ ამ გეზით მას არ შეეძლო ხანგრძლივი მუშაობა. თუ რამე ცოტაოდნის შენიშნავდა, გახრილს, უხამს, ორჭოფულს ან უმიზნოს, ის მას სასაცილოთ აიგდებდა და თანაც მალე შორდებოდა. მხოლოდ გარეგნული უბრალო თავაზიანობით თუ შეხვდებოდა ამისთანებს, თავის ენას და გულს მათ წინაშე სრულიად ხურავდა.

ყოველ პიროვნებას აქვს თავისი განსაზღვრული თვისებები, — ადამიანები ისე, როგორც სახით, მოყვანილობით, ხმით და ამგვარებით განსხვავდებიან ერთი მეორისაგან, კიდევ უფრო განსხვავდებიან ერთი-მეორისაგან თავისი პირადული თვისებებით და რამდენათაც ჩვენ უფრო მეტად უკვირდებით ამას, იმდენათ უფრო მეტ სხვადასხვაობას დავინახავთ პირადულ ხაზებს, პიროვნების დამახასიათებელ წვრილ კანონებს, საიდანაც იკერება და სდგება ინდივიდუმი. წვრილ-წვრილი ხაზები, რომლებიც მკაფიოთ ახასიათებდნენ ეგნატეს და ქმნიდნენ მის გმირულ სულს მას მოეპოვებოდა ბევრი, ამიტომ ვინც არ იცნობდა პირადად გამხდარ, კლექიან ეგნატეს ზესტაფონში, სრულიად არ იცნობდა მას.

ი. კაკაბაძე.

მოგონება ამა. კრასინზე.

სანამ ლ. ბ. კრასინს გავიცნობდი, მის შესახებ ბევრი მქონდა გაგონილი ლაღო კეცხოველისაგან.

ლაღო კეცხოველის ნაამბობი ეხებოდა 1900—1902 წლების პერიოდს, როცა ბაქოში მოეწყო პირველი სტამბა. ამ სტამბაში იბეჭდებოდა პირველი არალეგალური ქართული ს. დ. ორგანო „ბრძოლა“ და სხვა იმდროინდელი არალეგალური გამოცემები.

ამ სტამბაში მუშაობდა თითონ ამა. კეცხოველი, ამიტომ მან კარგათ იცოდა იმ როლის შესახებ, რომელიც ამა. კრასინმა შეასრულა ამ პირველი მსხვილ არალეგალურ პარტიულ საქმეში.

ამა. კეცხოველისაგან ვიცოდი როგორი მხურვალე მონაწილეობა მიიღო ამა. კრასინმა ამ საქმეში და როგორი ორგანიზატორული ნიჭი გამოიჩინა.

მაგრამ ზოგიერთი კონსპირატიული მოსაზრებებით ეს პირველი საიდუმლო სტამბა გაუქმებულ იქნა. უსტამბოთ დარჩენა შეუძლებელი იყო, ამიტომ ზოგიერთ ამხანაგებს დაებადა აზრი ახალი სტამბის მოწყობისა.

ამ ხანებში (1903 წლის დასაწყისში) მე გამიწვიეს ბათუმიდან, სადაც საიდუმლო სტამბაში ვმუშაობდი, ბაქოში. იქ უნდა მემუშავნა საიდუმლოთ სტამბაში. ეს იყო უფრო დიდი ახალი სტამბა და უფრო საიმედო კონსპირაციის მხრით. ამ სტამბაში იმ დროს ჩვენ ვბეჭდავდით ჩვენი პარტიის ცენტრალურ ორგანო „ისკრას“ და რ. ს. დ. მ. პ. სხვა გამოცემებს.

ეს სტამბა ამა. სიმონ და აბელ ენუქიძეებთან ერთად მოეწყო ლ. ბ. კრასინის ენერგიული დახმარებით.

აი, ამ დროს გავეცანი მე ამა. კრასინს.

ჩემი პირადი შთაბეჭდილებანი, რაც მიღებული მქონდა ამა. კეცხოველისაგან, სრულიად გამართლდა. ძნელი არ იყო იმაში დარწმუნება, რომ ამა. კრასინი უბრალო კონსპირატორი არ ყოფილა. ამის საუკეთესო საბუთს იძლეოდა სტამბის საქმეთა მის მიერ ხელმძღვანელობა.

მაგრამ მე ამხ. კრასინს გავეცანი სხვა მხრითაც. არავის ისე სწრაფად და მოხერხებულად არ შეეძლო რთული საორგანიზაციო საკითხების გადაჭრა, როგორც ეს შეეძლო ამხ. კრასინს.

ახლა ძნელია ჩემთვის იმის აღდგენა, თუ როდის და რა პირობებში წავიდა ამხ. კრასინი ბაქოდან. მისი ოფიციალური მდგომარეობის შესახებ ვიცოდი, რომ ის ბაქოში იყო ერთ-ერთი მსხვილი ელექტრონის სადგურის დირექტორი.

მე იმიტომ არ მაგონდება ბაქოდან ამხ. კრასინის წასვლა, რომ ჩქარა მე გამიწვიეს თბილისში რ. ს. დ. მ. პ. კავკასიის კავშირის სტამბაში სამუშაოდ.

1905 წლის ოქტომბერში ნიკოლოზმა „გაგვაბედნიერა“ თავისი მანიფესტით.

ამის შემდეგ ცოტა ხანს ჩვენი გამოცემები ლეგალურად იბეჭდებოდა. საიდუმლო სტამბების საჭიროება თითქმის აღარ იყო, მაგრამ ჩვენი პარტიის ც. კ. რამდენიმე ამხანაგთან ერთად მე გამიწვია პეტერბურგში. აქ მე ხელ-ახლა ეხვდები ამხ. კრასინს—დიდ ლეგალურ სტამბაში—„დელო“—ში. ამ სტამბაში იბეჭდებოდა ყველა ჩვენი გამოცემები და გეზეთები, რომელთა სახელები, უნდა ითქვას, თითქმის ყოველ დღე იცვლებოდა.

სტამბა „დელო“ იყო პარტიული საწარმო. მისი მომწყობი და ხელმძღვანელი იყო ამხ. ლ. ბ. კრასინი.

დიდხანს არ გაგრძელებულა ეს „თავისუფალი“ დღეები. პირველი სახელმწიფო სათათბიროს გარეკა ის სიგნალი იყო, რასაც ასე მოუთმენლად ელოდა რეაქცია. ასეთი რეპრესიების დროს ფიქრიც არ შეიძლებოდა იმაზე, რომ შესაძლებელი იქნებოდა ისეთი „ლეგალური პირობებით“ სარგებლობა, როგორიც იყო ოფიციალურად არსებული სტამბა.

ისევ მოგვიხდა საიდუმლოთ მუშაობა, ისევ დადგა საკითხი საიდუმლო სტამბის მოწყობის შესახებ. გადაწყდა სტამბის მოწყობა ქ. ვიბორგში (ფინლიანდია). აქაც ამ საქმის სულის ჩამდგმელი და მისი მომწყობი იყო იგივე ამხ. ლ. ბ. კრასინი. ამ სტამბაში იბეჭდებოდა ბალშევიკების ც. ორგანო „პროლეტარი“ და „კპერიოდ“—ი, იბეჭდებოდა აგრეთვე სხვადასხვა არალეგალური პერიოდიული ხასიათის გამოცემები.

„მეძებობრისა“ და რეპრესიების შედარებით „კარგმა“ პირობებმა ფინლიანდიაში ხელი არ შეუშალა, რომ ლ. ბ. დაეპატიმრებიათ. ის შეიპყრეს 1907 წელს. ჩვენ გადავსწვიტეთ (მე, ვანო ბოლქვაძემ და აბელ ენუქიძემ) რაღაც არ უნდა დაგვჯდომოდა, მოგვეწყო მის ციხიდან გაქცევა.

ჩვენ გვქონდა შემუშავებული რამოდენიმე გეგმა. მხედველობაში გვქონდა ციხის მცველების მოსყიდვა. ციხის და იმ კამერის მდებარეობა, სადაც ამხ-კრასინი იყო მოთავსებული, სრულ გარანტიას იძლეოდა იმისას, რომ გაქცევა წარმატებით დაგვირგვინდებოდა, თუ ჩვენ მოვისყიდდით ციხის დარაჯებს. თვით ამხ. კრასინს უნდა გადაეხერხა ციხიეს თანჯრების რკინა. მეორე გეგმით—მოვიდოდა „ჩინონიკი“ პეტერბურგიდან, წარმოადგენდა სათანადო დოკუმენტს და ციხიდან წაიყვანდა ამხ. კრასინს, ცხადია არა იმისათვის, რომ ის მიეყვანა პეტერბურგში. არც ერთი ამ გეგმის განსახორციელებლათ აღარ მიგვიმართავს, რადგანაც ლ. ბ. ჩქარა გაანთავისუფლეს.

ორივე გეგმა გაგზავნილი ჰქონდა ამხ. კრასინს დასკვნისათვის. მან აირჩია მეორე გეგმა.

ციხიდან განთავისუფლების შემდეგ ამხ. კრასინი დიდხანს არ დარჩენილა რუსეთში. ის გაემგზავრა გერმანიაში.

ამხ. კრასინის წასვლის შემდეგ მე დამაპატიმრეს, გამასამართლეს და გამგზავნეს ციმბირში. ციმბირში ლ. ბ. მივიღე სხვადასხვა დროს ორი წერილი. ერთი—პეტერბურგელი ინჟინერის საშუალებით. ეს ინჟინერი მუშაობდა მდინარე ლენის კალაპოტის გაღრმავების გამოკვლევის საქმეზე, მეც ამ საქმეზე ვმუშაობდი უბრალო შავ მუშად.

ლ. ბ. წინადადებას მაძლევდა წავსულიყავ გერმანიაში, სადაც უნდა მოგვეწყო არალეგალური გამომცემლობა. მეც გადავწყვიტე წასვლა, მაგრამ გზაში—ტომსკში—დამაპატიმრეს „როგორც თავის ნებით გადასახლების ადგილიდან წასული“ და მომათავსეს ტომსკის ციხეში, სადაც დავყავი 6 თვე. ამის შემდეგ ხელ-ახლა გამგზავნეს ლენინზე. ჩქარა ომიც დაიწყო და საზღვარგარეთ წასვლა და ისიც გერმანიაში, არც ისე ადვილი საქმე იყო.

ლ. ბ. წერილები, სამწუხაროდ, დამეკარგა.

ციმბირიდან დაბრუნების შემდეგ სამწუხაროდ, მას არ შევხვდრივარ.

ზემოდ თქმულისთვის მსურდა დამემატებია შემდეგი:

ჩვენ არალეგალურად მომუშავენი, რომელნიც ახლოს ვიყავით ლ. ბ. ყოველთვის განვიციდით მის უსაზღვრო გავლენას, რაც სრული იმედის მომცემი იყო იმ საქმის კარგად დაგვირგვინებაში, რომელსაც ლ. ბ. მეთაურობდა.

დიახ, ის იყო ერთი საუკეთესო ორგანიზატორთაგანი ჩვენს პარტიაში და ცხადია, შემთხვევითი არ არის ის გარემოება, რომ ვლადიმერ ილიჩი ყოველთვის დიდათ აფასებდა ლ. ბ. აზრს სხვა და სხვა საორგანიზაციო საკითხებში.

ლადო დუმბაძე.

იოსებ ხარაბაძე

(1875—1927)

1905 წლის რევოლუციონურმა მოძრაობამ ხონის რაიონში გლეხთა წრიდან წარმოშვა სამი შესანიშნავი მოღვაწე-რევოლუციონერი: **კლასიონ მელაძე, ერმილე კაკაბაძე და იოსებ ხარაბაძე**, რომელთაც დიდი სამსახური გაუწიეს 1905 წლის რევოლუციის გლეხთა მასების გათვითცნობიერებით და მათი რევოლუციონურ მოძრაობაში ჩაბმით.

ორი მათგანი,—კლასიონ მელაძე და ერმილე კაკაბაძე, ველარ მოესწრო ბურჟუაზიულ-დემოკრატიულ რევოლუციის სოციალისტურ რევოლუციით გარდაქმნას,—ისინი დაიხოცენ 1917 წ., როცა მეორე ბურჟუაზიული რევოლუციის საშოში მწიფდებოდა ამ რევოლუციის სოციალისტურ რევოლუციით გარდამქმნელი ელემენტები; იოსებ ხარაბაძემ კი თვით მიიღო მონაწილეობა სოციალისტურ ამშენებლობაში და გახდა ამ ამშენებლობის ერთი აქტიური მომქმედი პირი.

ხონის რაიონის 1905 წლის რევოლუციონური მოძრაობა ორ ხანათ უნდა იქნას გაყოფილი: პირველი ხანა—ეს იყო ხანა კონსპირატიული, როდესაც რევოლუციონური მოძრაობა მხოლოდ ვიწრო კონსპირატიულ წრეებში ფეხს იდგამდა და რევოლუციონური პროპაგანდა მხოლოდ ვიწრო, სანდო და რჩეულთა წრეში წარმოებდა; ამ დროს სოციალ-დემოკრატიული პარტია გამოდიოდა, როგორც მთლიანი, ერთი პარტია და მასში განხეთქილებას ადგილი არ ჰქონდა.

მეორე ხანა კი ის დრო იყო, როცა რევოლუციონურ იდეებს ფართო მუშურ-გლეხური მასსები ეზიარა, რევოლუციონურმა მოძრაობამ კონსპირაცია უარყო და საჯაროთ, მზის სინათლეზე გამოვიდა.

ამ დროს ხონის რაიონშიაც იპოვა გამოძახილი 1903 წ. რ. ს. დ. მ. პ. ყრილობაზე მომხდარმა განხეთქილებამ: პარტია ორ ფრაქ-

ციათ გაიყო და ამ ფრაქციათა შორის სწარმოებდა სასტიკი ბრძოლა; რევოლუციონური მოძრაობის ამ ხანაში ამხ. იოსები იყო ერთი ფრიად აქტიური მომქმედი პირი.

// ხონის რაიონის მოსახლეობა, რიცხვით 50.000,—თავის უმრავლესობაში წარმოადგენდა ფრიად ღარიბ გლეხობას, რომელიც როგორც ყოველგან ამ დროს, ორგვარ ჩაგვრას განიცდიდა—საშვალო ქონების პატრონ მემამულეთაგან და მეფის დროს არსებულ პოლიციურ რეჟიმისაგან. ჯერ კიდევ 1901 წლის დამლევს და 1902 წლის დასაწყისში ხონის რაიონში ხმები მოდიოდა, რომ გურიაში გლეხთა შორის დაიწყო მემამულეთა წინააღმდეგ ბრძოლა, გლეხობამ არ იცოდა დანამდვილებით, რაში გამოიხატებოდა ეს ბრძოლა, მაგრამ მთელი მისი თანაგრძნობა გურულ გლეხთა მხარეზე იყო, და მას ებადებოდა სურვილი გასცნობოდა ამ მოძრაობის შინაარსს, გარკვეულიყო ამ მოძრაობის მიზნებში და საშვალეებში; დასავლეთ საქართველოს რევოლუციონურ მოძრაობას ამ დროს ხელმძღვანელობდა ქუთაისში არსებული იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტი რ. ს. დ. მ პარტიისა; მან გადასწყვიტა გამოეყენებია გურიის აგრარულ მოძრაობით შექმნილი სულიერი განწყობილება ხონის რაიონში მოზინადრე გლეხებისა და ამხ. ბუდუ მდივანს და საშა წულუკიძეს მეშვეობით კონსპირატიული კავშირი დაარსა ამ გლეხობასთან. კონსპირატიული კავშირის დაარსება გამოიხატებოდა რაიონის ამა თუ იმ უბანში სანდო და რევოლუციონური იდეებით გატაცებული გლეხების გამოხატვაში, რომელთაც ევალეობდათ გლეხთა შორის ვიწრო წრეების შექმნა და ამ წრეებში იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტის მიერ გამოგზავნილ პროპაგანდისტების საშვალეებით რევოლუციონური პროპაგანდის წარმოება; ამ პროპაგანდას აწარმოებდნენ ამხ. ბუდუ მდივანისა და საშა წულუკიძეს გარდა პირველ ხანებში ნოე ხომერიკი და კოლია კიკნაძე, *) („როსტომ“) არჩილ დოლიძე **). პროკოფი დოლიძე ***) და შემდეგ სერიოჟა ქავთარაძე, შალვა ელიაშვილი, კოლია ქარცივაძე დი მრავალი სხვანი.

ეხლანდელ ახალგაზრდობას, რომელიც ეზიარა სოციალისტურ იდეებს და სოციალისტურ საქმიანობას უკვე სოციალისტურ სახელმწიფოში აწარმოებს, რასაკვირველია, წარმოდგენაც არ აქვს იმის შესახებ,

*) ეხლა „კომუნისტის“ რედაქტორი.

**) გარდაიცვალა 1917 წ.

***) რეაქტიის გავლენით რევოლ. მოძრაობას ჩამოშორდა და ბათუმში ექიმ ტრიანდაფილიძის გატაცებაში მონაწილეობის მიღებისათვის სიკვდილით დასაჯეს.

თუ როგორ ფარულად, როგორ საიდუმლო, როგორი სიტუაციით და რა წვლებით უხდებოდათ მაშინდელ სოციალისტებს რევოლუციონური იდეების მშრომელთა მასებში გავრცელება.

// რაიონის თვითეულ უბანში ჯერ უნდა გამონახულიყო მოწინავე, სანდო და არსებული წესწყობილების წინააღმდეგ ამხედრებული გლეხი, ამ გლეხის საშუალებით უნდა შემდგარიყო ვიწრო და თავისი მდგომარეობით სანდო წრე გლეხობისა და ამ წრეში შემდეგ გაიმართებოდა სათანადო რევოლუციონური პროპაგანდა; პროპაგანდისტები თავს იყრიდნენ თვით ხონში ერთ კონსპირატიულ ბინაზე, სადაც ობიექტური პირობების გამო შესაძლებელი იყო მრავალი პირის მისვლა-მოსვლა ისე, რომ ამ მისვლა-მოსვლას ეჭვი არ გამოეწვია. დღისით პროპაგანდისტები ოთახიდან გარეთ არ გამოდიოდნენ და მათ ვერაფერი დაინახავდა; დაღამებისას ხონის რაიონის სხვადასხვა უბნებიდან მოდიოდნენ ზევით დასახელებული მოწინავე გლეხი—ამხანაგები, რომელთა თანხლებით პროპაგანდისტები მიდიოდნენ უკვე განსაზღვრულ ადგილას შეკრებილ ვიწრო წრეებში და იქ აწარმოებდნენ მუშაობას გათენების მოახლოვებამდე, გათენების მოახლოებისას კი ამავე ამხ. გლეხების თანხლებით ბრუნდებოდნენ კონსპირატიულ ბინაზედ; ასე სწარმოებდა მუშაობა დღითი-დღე, კვირიდან-კვირამდე, თვიდან-თვემდე, წლიდან-წლამდე 1902 წლიდან ვიდრე 1904 წლის მეორე ნახევრამდე, როდესაც მოძრაობამ კონსპირატიული ზღუდე გაარღვია, მასიური ხასიათი მიიღო და საზოგადოებრივ ცხოვრების ზედა-პირზე ამოტივტივდა.

კვირაში ერთხელ, პარასკევობით, როცა ხონში „ბაზრობა“ იციან და მრავალი ხალხი იკრიბება, კონსპირატიულ წრეების წარმომადგენლები იკრიბებოდნენ ზევით აღნიშნულ კონსპირატიულ ბინაზედ და იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტის წარმომადგენლის ხელმძღვანელობით არკვევდნენ საორგანიზაციო და პრაქტიკულ საქმიანობის საკითხებს; ეს ორგანიზაციული ფორმა არ შეცვლილა მეორე ხანაშიაც, როდესაც კრებები აშკარად და დაუფარავად ხდებოდა.

მნიშვნელოვანი და რევოლუციონურ საქმისათვის ფრიად სასარგებლო იყო ამხ. იოსებ ხარაბაძის ამ დროის მოღვაწეობა. ღარიბი ოჯახის შვილი, ყმაწვილობიდან ლუკმა-პურის შოვნისათვის შრომის უღელში შებმული, ამავე დროს ბუნებრივი ნიჭით და მახვილი გონებით დაჯილდოვებული, იგი ყმაწვილობიდანვე ხედავდა ირგვლივ არსებულ უსამართლობას, ჩაგვრას და მისი მკვირცხლი ბუნება თავის არსებაში ატარებდა პროტესტს ამ უსამართლობის წინააღმდეგ.

ხონის რაიონის გლეხთა შორის მოძრაობის დაწყების პირველ

დღეებიდან იგი დაუკავშირდა ამხ. ბუდუ მდივანს, საშა წულუკიძეს, შემდეგ ნოე ხომერიკს, დაიჭირა მკიდრო კავშირი ხონის კონსპირატიულ ორგანიზაციასთან და დაუკავშირა ეს ორგანიზაცია გუბის საზოგადოების გლეხობას; იგი შეიქმნა ხელმძღვანელი მთელი გუბის საზოგადოების გლეხთა მოძრაობისა; მან შესამჩნევად შეითვისა კონსპირაციისათვის აუცილებელი საჭირო მოქმედების ხაზი, მან შესძლო მოკლე ხანში მთელი გუბის საზოგადოებაში შეეკრა მრავალი კონსპირატიული გლეხთა ჯგუფები, სადაც გამუდმებული რევოლიუციონური პროპაგანდა სწარმოებდა; მოკლე ხანში მან შემოიკრიბა ირგვლივ მის მიერ გათვითცნობიერებული გლეხთა ჯგუფი, რომელთა შემადგენლობაში იყვნენ როგორც ახალგაზრდა, ისე მოხუცებულებიც — როგორც მაგალითად, ლუკა ლექენაძე, გერასიმე ეძვერაძე, ბარნაბა ეძვერაძე, პავლე მარდალეიშვილი და სხვები, რომელთა საშვალეობით ის აწყობდა კონსპირატიულ უჯრედებს, სადაც ხონიდან მოყავდა პროპაგანდისტები იმ წესით, რომელიც ზევით იყო აღწერილი; ბევრჯელ მინახავს ამხანაგი იოსები, დღის მუშაობით მოქანცული, ღამე ფეხით გუბიდან ჩემთან ხონში მოსული პროპაგანდისტის წასაყვანად; მისი რევოლიუციონური გატაცება იმდენათ ძლიერი იყო, რომ დაღლილობას ივიწყებდა, ყმაწვილურის გატაცებით წაუძღვებოდა პროპაგანდისტს თავის მიერ მოწყობილ წრეში სამეცადინოთ რასაკვირველია, ფეხით, ათი-თოთხმეტი ვერსის მანძილზედ; მან ძლიერ ჩქარა შეითვისა რევოლიუციონური იდეები და თვით შეუდგა ხალხში ამ იდეების გავრცელებას. იგი იყო მახვილი ენის პატრონი, მას ზედმიწევნით ეხერხებოდა იგავ-არაკებით ლაპარაკი და ამისათვის იგი შეიქმნა გლეხთა შორის საუკეთესო მოლაპარაკე; იგი მოხერხებულათ, გასაგები ენით უხსნიდა გლეხებს რევოლიუციონური მოძრაობის ძირითად დებულებებს და გლეხებიც მას უსმენდა, ითვისებდა ამ დებულებების დედა-აზრს და თანდათან ებმებოდა რევოლიუციონურ მოძრაობაში; ამ გვარათ ამხ. იოსები რევოლიუციონურ მოძრაობის პირველ ხანაში იყო ორგანიზატორიც, პროპაგანდისტიც; ამავე დროს იგი მონაწილეობას ღებულობდა ხონის რაიონულ კრებებზე, იგი ყურადღებას იპყრობდა თავის საღი მსჯელობით და პრაქტიკულ საკითხების სწორად გარკვევით, ხონის რაიონულ კომიტეტსაც ამხანაგი იოსები გლეხთა შორის საუკეთესო რევოლიუციონურ მუშაკათ მიაჩნდა, ენდობოდა მას და ხშირათ აკისრებდა პასუხის საგებ მინდობილებებს.

1903 წ. იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტმა ხონში დანიშნა პროპაგანდისტთა კონფერენცია; კონფერენციის მიზანი იყო ჯამი გაეკე-

თებია ჩატარებულ საპროპაგანდო მუშაობისათვის დასავლეთ საქართველოში და გაერკვია მრავალი საკითხები, რომელიც უკანასკნელ დროს წარმოშვა რევოლუციონურმა პრაქტიკამ. უნდა შეკრებილიყო მთელი პროპაგანდისტული ძალები, რომელიც იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტის განკარგულებაში მოიპოვებოდა; გამოანგარიშებით კონფერენციას ოთხმოცამდე კაცი უნდა დასწრებოდა, კონფერენცია ფრიად კონსპირატიულათ უნდამოწყობილიყო, რადგან მისი ჩავარდნა ნიშნავდა მთელი საპროპაგანდო ძალების განადგურებას; კონფერენცია დაინიშნა აშხ. საშა წულუკიძის სახლში; მისი მოწყობა, დაცვა და პროპაგანდისტების დაბინავება ხონის რაიონულმა კომიტეტმა მიიღო ამ სამს გლეხს-ამხანაგებს, რომელნიც იყვნენ აღჭურვილნი ხონის სარაიონო კომიტეტის უაღრესი ნდობით; კონფერენციის მეცადინეობა სწარმოებდა ღამით; კონფერენციას მართლაც ოთხმოცამდე პროპაგანდისტი დაესწრო; კონფერენციის კრებებს დარაჯობდნენ აშხ. კლასიონ მელაძე, ერმილე კაკაბაძე და იოსებ ხარაბაძე, მათ წინდაწინ ჰქონდათ შემუშავებული სამოქმედო გეგმა იმ შემთხვევისათვის, თუ კონფერენციას პოლიცია თავს დაესხმოდა.

კონფერენცია სამი დღე გაგრძელდა და დამთავრდა მესამე დღეს ღამის თორმეტ საათზე. იმ საღამოს ხონის რაიონის ბოქაულმა აექსენტი ფალავამ, რომელიც დიდ სამსახურს უწევდა რევოლუციონურ მოძრაობას თავისი მოხერხებული საქმიანობით (მთავრობას თავს ისე უჩვენებდა, თითქოს ის პირნათლად ასრულებდა ბოქაულის მოვალეობას და ამავე დროს ჩვენთან შეთანხმებით (მოქმედებდა და უჩვენოთ ერთს ნაბიჯსაც არ გადადგამდა)—ქუთაისის გენერალ-გუბერნატორისაგან საიდუმლო ბრძანება მიიღო დაუყოვნებლივ „სტრატეგიებით“ ალყა შემოეერთა ჩემი ბინისათვის და გულმოდგინეთ გაეჩხრიკა იგი; ჩემს ბინაზე კი ამ დროს მოთავსებული იყო ერთი ფრიად საგრძნობი და მნიშვნელოვანი ჯგუფი კონფერენციის მონაწილე პროპაგანდისტებისა და აუარებელი ლიტერატურა; კონფერენციის დამთვრებისას ბოქაულმა აქსენტი ფალავამ ლიუცია ქუთათელაძის საშუალებით მაცნობა, რომ დაბა ხონის ტერიტორია პროპაგანდისტებისაგან გაგვეწმინდა და ჩემი საკუთარი ბინაც „წესრიგში“ მომეყვანა, რადგან მეორე დღეს, მითვლიდა იგი, „სტრატეგიების“ მთელი რაზმის თანხლებით ჩხრეკა უნდა მოეხდინო.

გათენებამდის ძლიერ ცოტა დრო იყო დარჩენილი და თავდაცვის სამხადისი სიჩქარით უნდა ჩაგვეტარებინა; ეს ეცნობა კონფერენციის მცველებს აშხ. კლასიონს, ერმილეს და იოსებს, რომელთაც ორი საათის განმავლობაში მოხერხებულათ და მწყობრათ მოი-

ყვანეს „წეს-რიგში“ როგორც ჩემი ბინა, ისე თვით დაბის ტერიტორია და ყველა პროპაგანისტები დაბიდან ორი საათის განმავლობაში ევაკუაცია ქმნილ იქნენ.

ორგანიზატორი, პროპაგანდისტი, პასუხის საგებ დავალებების აღმსრულებელი,—აი რითი ხასიათდებოდა ამხ. იოსების საქმიანობა ხონის რაიონში რევოლუციონურ მოძრაობის კონსპირატიულ ხანაში.

1904 წელი დგებოდა; რევოლუციონური მოძრაობა ხონის რაიონში თანდათან ძლიერდებოდა. იგი მასიურ ხასიათს ღებულობდა და თუმცა ჯერ კიდევ კონსპირატიულად სწარმოებდა, მაგრამ ვიწრო კონსპირაციის ფარგლებში უკვე ველარ თავსდებოდა. 1903 წ. ყრილობაზე მომხდარი უთანხმოების შესახებ ჯერ კიდევ ნამდვილი ცნობები მოსული არ იყო, მაგრამ ამ უთანხმოების შესახებ ლაპარაკი აქა იქ უკვე გაისმოდა.

ერთ საღამოს ნოე ხომერიკი სამტრედიიდან ხონში ჩამოვიდა და როგორც წინად, ჩვეულებრივად ჩემთან გაჩერდა; მას სერიოზული სახის გამომეტყველება ემჩნეოდა და ფრიალ დაფიქრებული იყო; მისალმების შემდეგ ცოტა ხანმა გაიარა და „ხუნუზამ“ ოთახში შემიხმო მნიშვნელოვან საკითხების შესახებ მოსალაპარაკებლად; აქ ის მომიყვა მეორე ყრილობაზე მომხდარი განხეთქილების შესახებ, გააშუქა ეს უთანხმოება მენშევიზმის თვალთა-ხედვის ისრით და წინადადება მომცა ხონის რაიონის გლეხთა წარმომადგენლები მომეწვია და მიმეცა სათანადო დირექტივები მომავალი მუშაობის შესახებ: მე თუმცა ყრილობაზე მომხდარი უთანხმოების შესახებ არაფერი მქონდა წიკითხული, მაგრამ ვიცნობდი ამხ. ლენინის წერილებს „ისკრაში“ და ნოე ხომერიკის ნაამბობი, ჩემის აზრით, არ ეთანხმებოდა რევოლუციონური მარქსიზმის დებულებებს. ასეთი ჩემი ექვი მას გაუზიარე და რაიონის წარმომადგენელთათვის დირექტივის მიცემაზედ უარი განვაცხადე, სანამ იმერეთ-სამეგრელოს კომიტეტისაგან სათანადო ცნობები და წინადადებას არ მივიღებდი: შევამჩნიე, რომ ჩემმა პასუხმა ნ. ხომერიკი ცუდ გუნებაზედ დააყენა, სულ ცოტა ხნის შემდეგ იგი გამომემშვიდობა და წასვლა დააპირა; ჩემს გაკვირვებაზედ—სად უნდა წასულიყო იგი ასე გვიან, ღამით—აქამდის არ ყოფილა შემთხვევა, რომ ნ. ხომერიკს ხონში ყოფნის დროს ღამე სხვაგან გაეთიოს, მან მიპასუხა, რომ ფრიალ საჭირო საქმის გამო იგი ამაღამვე სამტრედიიაში უნდა დაბრუნდეს.

მალე გამოირკვა, რომ ის ხონშივე დარჩენილიყო, სხვა, წინეთ ჩვენთან მომუშავე ამხანაგებთან მისულიყო და იქ დაეწყო მუშაობა მენშევიკურ იდეების გავრცელების მიზნით.

ამ დღიდან დაიწყო ხონის რაიონში ფრაქციული მოძრაობა და ამ დღიდან ჩაეყარა საფუძველი ორი ფრაქციის არსებობას; მოძრაობის ზრდა-განვითარებასთან ერთად ფრაქციული განხეთქილება უფრო და უფრო მწვავე ხასიათს ღებულობდა და უკვე საჯარო გამართულ მიტინგებზე ეს ორი მიმდინარეობა პარტიაში რევოლუციონური და ოპორტიუნისტული სამკედრო-სასიცოცხლოთ ეკვეთებოდა ერთმანეთს. ამხ. კლასიონ მელაძე, ერმილე კაკაბაძე და იოსებ ხარაბაძე გაეცნენ რა ამ მიმდინარეობის დედა აზრს, უყოყმანოთ მიემხრნენ ბალშევიზმს და არც ერთს მათგანს სიკვდილამდის არ უღალატნია მისთვის.

ამხანაგი იოსები ამ ფრაქციულ ბრძოლის დროს იმავე დაუშრეტელ ენერგიას, საქმის სიყვარულს და მოხერხებულ საქმიანობის უნარს იჩენდა, როგორც მოძრაობის პირველ ხანაში; იგი აქაც გლეხთა შორის ბალშევიზმის ნიჭიერი პროპაგანდისტი შეიქნა და აქაც რაზმავდა გლეხთა უჯრედებს ბოლშევიზმის ირგვლივ.

ხონის რაიონი მაგარი კაკალი გამოდგა და მენშევიზმის კბილებმა იგი ისე ადვილად ვერ გასტეხა, როგორც ეს მოხდა გურიაში და საქართველოს მრავალ სხვა ადგილებში. დრო გადიოდა; მენშევიკურმა მოძრაობამ აქ პოხიური ნიადაგი ჰპოვა თავის განვითარებისათვის, რადგან მას, როგორც წვრილ ბურჟუაზიულ არსის მატარებელს, ადვილად იგუებდა გლეხობის წვრილ-ბურჟუაზიული ბუნება, მენშევიზმი თანდათან იპყრობდა ამიერ-კავკასიის და კერძოთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებს და ბოლოს მან დაიპყრო დიდი უმრავლესობა ამ მხარის მოსახლეობისა; მხოლოდ ხონის რაიონი ბოლომდის შერჩა ბოლშევიზმს, მხოლოდ მან მოიტანა ბალშევიზმის დროშა უმწიკვლოდ და შეუბღალავად დიდ ოქტომბრამდე;

მენშევიზმმა მძიმე არტილერიით სასტიკი იერიშები მიიტანა ხონის რაიონის ბოლშევიზმზედ, მაგრამ იგი ვერ დაიმორჩილა და ხონის რაიონის ბოლშევიზმმა თავის შენახული და დაუშლელი ორგანიზაციები დიდ ოქტომბერს ჩააბარა; ფრაქციათა შორის გაათრეხულ ბრძოლის დროს იოსებ ხარაბაძე ნიჭიერი, მოხერხებული და მამაცი ბოლშევიზმის ჯარის კაცი იყო და თუ ხონის რაიონში ბოლშევიზმის რიგები არ დაშლილა, ამის, სხვა გარემოებათა შორის, ახსნა კლასიონ მელაძის, ერმილე კაკაბაძის და იოსებ ხარაბაძის თავგანწირულ ბრძოლაშიაც უნდა ვეძიოთ.

დამარცხდა პირველი რევოლუცია; 1906 წლის დასაწყისში იოსებ ხარაბაძე დაპატიმრებულ იქნა; მაგრამ მალე ისევე ავქსენტი ფალავას მიერ ჩვენი წინადადებით განთავისუფლებული.

რეაქციის შავბნელ ხანაში ამხ. იოსები ხან თავის სოფელში ცხოვრებდა, ხან კიდევ იმალებოდა და რკინის გზის სადგურზედ მტვირთავად მუშაობდა. ამ შავბნელ რეაქციის დროს ბევრი 1905 წლის რევოლუციონური სრულიად ჩამოშორდა მოძრაობას; იოსებს კი არ უღალატნია ბოლშევიზმისათვის და მეორე რევოლუციის დროს კვლავ იბრძოდა ბოლშევიზმის დროშის ქვეშ.

მენშევიკებმა მას დევნა დაუწყეს და ციხეში დაპატიმრებაც აცემეს; აჯანყებაში მონაწილეობისათვის მისი ოჯახი ააფორიაქეს, ხოლო თითონ იოსები იძულებული გახადეს თავის სოფლიდან გაქცეულიყო და ჯერ თბილისისათვის და შემდეგ შულავერისათვის თავი შეეფარებინა; ასეთ დევნაში მიმდინარეობდა ამხ. იოსების ცხოვრება 1921 წლამდის, როდესაც ჩვენში ბოლშევიზმის დროშა აფრიალდა და მუშურ-გლეხური ხელისუფლება დამყარდა; აქ კი ამხ. იოსების საქმიანობამ ფრთა გაშალა და იგი ყმაწვილურის გატაცებით დაეწაფა სოციალისტურ აღმშენებლობას; ექვსი წლის განმავლობაში იშრომა ამ აღმშენებლობისათვის და ამ ამღშენებლობას მისცა ყოველივე ის, რის მიცემაც კი შეეძლო.

გამუდმებულმა შრომამ, ცხოვრებების მეტად ცუდმა პირობებმა, ხშირად მტანჯველ სულიერმა განცდებმა დაშალეს მისი სხეულის ფიზიკური წონასწორობა და იგი მსხვერპლი შეიქნა განუკურნებელი სენის—მწვავე ლეიკემიისა.

პირველ მაისს 1927 წ. ამხ. იოსებ ხარაბაძე სამუდამოდ გამოესალმა სიცოცხლეს.

3. კიკალიშვილი.

ტფილისი.

7 ივნისი, 1927 წ.

ქვანი ანტონ და გრიგოლ თარხანოვები.

1917 წელს რუსეთში მომხდარი ოქტომბრის რევოლუციის შემდეგ ანტონი და გრიგოლი თავგამოდებით შეუდგნენ პროლეტარული რევოლუციის სამსახურს ჩვენში, მაგრამ მალე იძულებულნი შეიქნენ გასცლოდნენ მენშევიკების კონტრ-რევოლუციის სამეფოს.

1918 წელს ისინი სტოვებენ საქართველოს და მიემგზავრებიან რუსეთში: წასვლის წინა დღეს ისინი ვნახე, დაფუშაღე წასვლა. როგორც კარგად მომზადებული ამხანაგები, ისინი საჭირონი იყვნენ აქ, მაგრამ არ დაიშალეს და მიპასუხეს რუსეთის ამხანაგებთან სიკვდილი გვირჩევნია აქ სიცოცხლესაო. შემდეგ გავიგეთ, რომ ანტონი პიატიგორსკში საბჭოს მდივნათ აერჩიათ. გრიგოლი კი შესულიყო წითელ არმიასი დენიკინის ბანდების წინააღმდეგ საბრძოლველათ, მაგრამ არ გაუვლია დიდ ხანს და ჩამოსულმა ამხანაგებმა გარეგინ კარდაშიანმა და მისკინმა სამწუხარო ამბავი ჩამოგვიტანეს: ანტონ თარხანოვი გარდაიცვალა. ორი თვის შემდეგ მეორე ძმაც ჩამოვიდა ნაწელები და დაავადმყოფებული. მიუხედავათ იმისა, რომ 1918-1919 წლებში მენშევიკები სდევნიდენ კომუნისტებს, დასნეულებული გრიგოლი მაინც არ სცხრებოდა და განაგრძობდა მუშაობას, მაგრამ ბედმა უმუხთლა და გრიგოლ თარხანოვიც გარდაიცვალა სწორეთ იმ დროს, როდესაც ბოლშევიკებს სამკვდრო-სასიცოცხლო ბრძოლა ჰქონდათ გაჩაღებული მენშევიკებთან, რაც ბრწყინვალე გამარჯვებით დათავდა და საბჭოთა ხელის-უფლება გამოცხადდა საქართველოში.

მ. ვარსიმაშვილი.

გარსიული არქივი.

არალეგალურ ჟურნალ „პროლეტარიატის ბრძოლის“ 1905 წლის №9-ში მოთავსებულია ცნობა იმის შესახებ, თუ რამდენი და რომელ ენაზე გამოუცია არალეგალური ლიტერატურა კავშირის, ტფილისის და ბაქოს კომიტეტებს 1905 წლის იანვრიდან ივნისამდე.

თუ მხედველობაში მივიღებთ იმ გარემოებას, რომ ძველად გამოცემულ ფურცლებზე გინდ წიგნებზე იშვიათად შეხვდებით როგორც გამოცემის რაოდენობას, ისე თარიღს, ჩვენ საყურადღებოთ მივიჩნიეთ შემოადინებული ცნობის მოყვანა:

I

კავკასიის კავშირის გამოცემანი.

1905 წ. იანვრიდან ივნისამდე

კავშირის კომიტეტი გამოცემანი:

მოწოდებანი—1. „სათადარიგო ჯარის-კაცთ“ რ. 4800, ქარ. 6000, სომ. 3000; 2. „თბილისის შეერთებულ მუშებს“ რუს. 400, ქართ. 800, სომ. 400; 3. „ქართლ-კახეთის გლეხ-კაცობას“ ქარ. 6000, სომ. 3000; 4. „რა გამოირკვა?“ ქართ. 14000, სომ. 5000, რუს. 5000; 5. „საღდათებს“ სომ. 3000, რუს. 5000, ქართ. 4200; 6. „ყველა მუშა-კაცებს და მუშა-ქალებს“ ქართ. 10000, რუს. 2000, სომ. 3000; 7. „1 მაისი“ ქართ. 10000, რუს. 2900, სომ. 2500.

ბ რ ო შ ი უ რ ე ბ ი: 1. „სოციალიზმზე“ (რიადოვიისა) ქართ. 2000, სომ. 2500, რუს. 2000; 2. „ლუკმა პურის ამბავი“ სომ. 2000; 3. „ობობა და ბუზი“ ქართ. 4000; 4. „სოფლის გაქირვებულ გლეხ-კაცობას“ (ლენინისა) ქართ. 3000; 5. „ახალ გზაზე“ (გალიორკისა) რუს. 1000; 6. „სარგვოლიუციო სიმღერები“ რუს. 1300; 7. „ოთხი ძმა“ ქართ. 4000; 8. „გაცვრით პარტიულ უთანხმოებაზე“ ქარ. 2000, სომ. 1500, რუს. 1500; 9. „Разновидность Оппортунизма“ რუს.

1300, სომ. 1000; 10. „რევოლუციონურ-დემოკრატიული დიქტატურა პროლეტარიატისა და გლეხკაცობისა“ („ვპერიოდოდან“) ქართ. 2000, რუს. 1000, სომ. 1000; 11) „წესდება, მიღებული მესამე პარტიულ კრებაზე“ სომ. 400, რუს. 600, ქართ. 5000; 12. კავშირის ორგანო „პროლეტარიატის ბრძოლა“ № 8 ქართ. 2500, სომ. № 5 1200; „პროლ. ბრძოლა“ ქართ. № 9. 2500, სომ. № 6. 1000, რუს. № 1, 1200.

თფილისის კომიტეტის („უმრავლესობის“) გამოსცემანი.

მოწოდებანი: 1. „მოქალაქეთა-მიმართ“ ქართ. 2000, რუს. 1500, სომხ. 1500; 2. განჯის ჯგუფის სახელით—„იმსხვრევა ბორკილები“ ქართ. 500, სომ. 800, რუს. 500; 3. „მუშის წერილი“ („ვპერიოდოდან“) ქართ. 5000, სომ. 1800, რუს. 1800; 4. განჯის ჯგუფის სახელით—„განჯის რაიონის მუშებს“ სომ. 700, რუს. 500, ქართ. 700; 5. „მარსელიეზა“ სომ. 1600, რუს. 500, ქართ. 500; 6. განჯის ჯგუფის სახელით 1 მაისი“ ქართ. 500, რუს. 500, სომ. 500; 7. „მოქალაქეთა მიმართ“ სომხ. 1000, რუს. 1000.

ბაქოს კომიტეტის გამოსცემანი

მაისსა და ივნისს.

1. „ყველა პოლიციელთა მიმართ“ („ქალაქ ბაქოს პოლიციელთა ჯგუფისაგან“) № 80. 2. „ამხანაგებს“ (როჟესტვენსკის ფლოტის დაღუპვა) № 71, 24 მაისს. 3. „მასიური პოლიტიკური გაფიცვა“ („პროლეტარის“ № 1-დანაა გადმობეჭდილი) 4 ივნისს, № 84. 4. „მირზაბეკიანცის ფაბრიკის ყველა მუშებს“ 11 ივნისს № 89. (ქალაქის რაიონული კომიტეტისაგან). მირზაბეკიანცის ფაბრიკის მუშები № 89, 22 ივნისი. 5. „ყველა ამხანაგებს“ („გესმით!?!“) 22 ივნისს № 97—3000. 6. „მუშათა კითხვა მეფის კამისსიებში“ 18 ივნისს № 94. 7. „მუშები და თვითმპყრობელობა“ 28 მაისს № 79. 8. „ამხანაგებს“ („არამაზადის მუშებო!“) 5 მაისს № 63. 9. „პასუხი“ რუს-მოღვაწეთა კომიტეტს“ (ორგანიზაციათ-დაწყობილ რკინისგზის სოციალ-დემოკრატ მუშებისაგან) № 66, 8 მაისს. 10. „ლევენსონის ქარვნიის მუშებს“ (შავ-ქალაქის რაიონულ კომიტეტისაგან) 8 მაისს № 67. 11. „ამხანაგებს“ („Все мы пережили печаль...“) 14 ივ-

ნისს, № 92. 12. „Еще о холуях его величества“ (ორგანიზაციულ-დაწყობილ რკინისგზის სოციალ-დემოკრატ მუშებისაგან) № 81, 30 მაისს. 13. „შინაურ მოსამსახურეთა მოთხოვნებიანი“ (სასტუმროსა და სხ მოსამსახურეთა ცენტრალურ ჯგუფისაგან) № 70, 13 მაისს. 14. „ბაქოს ყველა მუშებს“ 11 მაისს, № 69. 15. „Последняя ставка“, 21 მაისს, № 75. 16. საკონსტიტუციო ბაზარი“, 15 მაისს, № 72. 17. „ამხანაგებო!“ („შრომის დღესასწაული“) № 64 ბ. კ. 19. „ბალახანის რაიონის ბიულეტენი“ № 63, ბალახ. რაიონ. კ. 20. „ბაქოს 120 მუშების რევოლუცია“ № 87, 5 ივნისს. 21. „Суд над судом“ № 73. 22. „ამხანაგებო!“ № 88, 23. „ყველა მუშებსა და მოსამსახურეთ აქციონერულ საზოგადოების“ „ვოტანისა“ № 86. 24. „ტერ-აკოფოვის“ ფირმის მუშათა და „ხელოსანთა“ (мастеровых) განცხადება № 90. 25. „ამხანაგებო!“ № 92.

ცნობა. ამ ნომრიდან „პროლეტარიატის ბრძოლა“ გამოვა სამ ენაზე: ქართულათ, სომხურათ და რუსულათ.

კავშირის კომიტეტი.

(„პროლეტარიატის ბრძოლა“ № 9, 1(14) ივლისი 1905 წ.).

II

კავშირის შეწყვეტა მენშევიკურ ორგანიზაციასთან.

საბოლოო ორგანიზაციული გათიშვა ბალშევიკ-მენშევიკებს შორის ჩვენში მოხდა ამ ათი წლის წინად—1917 წლის მაის-ივნისში.

ქვემოთ ბალშევიკურ გაზეთ „ბრძოლა“-დან მოყვანილი მასალა წარმოადგენს მენშევიკურ ორგანიზაციასთან კავშირის შეწყვეტის და ცალკე ბალშევიკური ორგანიზაციის მოწყობის დასაბუთებას. აი რას სწერს „ბრძოლა“:

თბილისი, 12 ივნისი 1917 წ.

თებერვლის რევოლუცია შეიძლება ითქვას, მოულოდნელად დაგვატყდა თავს. ჩვენი ორგანიზაციები უმეტეს შემთხვევაში ან სრულებით ზინგრულ-მონგრეული იყო, ან სულ გამქრალი. პარტიის ცენტრალურ ორგანოებთანაც კავშირი და ურთი-ერთობა თითქმის

სრულებით შეწყვეტილი იყო. აი ასეთ თავდავიწყების და საერთო დაქსაქსვის დროს რევოლუციამ მოგვანიჭა უფართოესი თავისუფლება.

თავისუფლება გვაძლავდა რევოლუციონურ თვითმოქმედებას, რევოლუციონურ ორგანოების შექმნას დაუყოვნებლივ. ასე ხდებოდა ყოველგან, ასე მოხდა თბილისშიაც. ჩვენ ყველა თითქმის ერთ და იმავე დროს შეუდექით მუშათა დეპუტატების საბჭოს შექმნას და მის გამაგრებას. ეს იყო რევოლუციის პირველი დღეები. მხოლოდ შემდეგ შეუდექით პარტიულ ორგანიზაციის მოწყობას. საოლქო კომიტეტმა, რომელიც განსაკუთრებით მეუმცირესებიდან შესდგებოდა და რომელსაც მუშებთან ყოველივე კავშირი გაწყვეტილი ქონდა მრავალ წლების განმავლობაში, თავს იდევ პარტიის დამფუძნებელი კრების მოწვევა. სოც.-დემ. მეუმრავლესებში მაშინვე დაიწვა საკითხი, თუ რა დამოკიდებულება უნდა დაგვექირა მეუმცირესების მიერ მოწვეულ კრებასთან. მივიღეთ რა მხედველობაში ერთი მხრით გაურკვეველი მდგომარეობა რუსეთში საერთოდ, ვინაიდან რევოლუციის პირველ დღეებში ჩვენ თითქმის სრულებით მოწყვეტილი შევიქენით ჩვენი ცენტრალური კომიტეტისაგან და მეორე მხრით, 1905 წლის რევოლუციის დღეები, როცა მეუმრავლესთა და მეუმცირესთა ორგანიზაციებმა ალაგ-ალაგ თითქო სტიქიურად იწყეს გაერთიანება, ვინაიდან თავისუფალმა არსებობამ, თუმც ხანმოკლემ, ფრაქციული უთანხმოებათა ზოგიერთი მიზეზები ჩამოგვაცალა, — ვიმეორებთ, მივიღეთ რა ყოველივე ეს მხედველობაში, ჩვენ გადავწყვიტეთ ერთი საერთო სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაციის შექმნა, მხოლოდ იმ პირობით კი, რომ მეუმცირესეთა დიდ-უმრავლესობას მექანიკურად არ შევევიწროვებოთ, როგორც ეს წინა დღეებში და რომ ჩვენ თავისი იდეური ფიზიონომიის შესანარჩუნებლად გვქონებოდა საკუთარი ორგანო გაზეთის სახით. ეს ისეთი ელემენტარული უფლებები იყო, რომ მეუმცირესეთ იმათ წინააღმდეგ წასვლა სიტყვით მაინც არ შეეძლოთ.

რა თქმა უნდა, საქმით თბილისის ადგილობრივი ორგანიზაცია მხოლოდ მეუმცირესეთა ორგანიზაცია შეიქმნა; მეუმრავლესენი ორგანიზაციაში გავხდით ნამდვილ გერებათ, და ჩვენი უფლებები ყოველ ფეხის ნაბიჯზე ითვლებოდა. უნდობლობა ჩვენდამი მეუმცირესების მხრით იმ ზომამდე მივიდა, რომ ჩვენ წინააღმდეგ ისინი უკავშირდებოდნენ სოციალ-რევოლუციონერებსაც კი, ოღონდ ჩვენ გავეშავებინეთ (მაგ., კავკასიის ჯარის წარმომადგენელთა სიეზდი და სხვა). იმათ ვერ შესძლეს მხოლოდ ჩვენი ორგანოს „კავკასსკი რა-

ბოჩის“ დატუქსვა ან სრულიად მოსპობა, თუმცა იერიშის მოტანა რამდენიმეჯერ სცადეს.

რამ გამოიწვია ასეთი ურთი-ერთობა ადგილობრივ ორგანიზაციაში მეუმცირესეთა და მეუმრავლესეთა შორის? ეს ძველი ისტორიაა. როგორც სჩანს, ამის გამოსწორება ჯერ-ჯერობით შეუძლებელია. მეუმცირესენი ამოუდგენ გვერდში ბურჟუაზიას, გამოაცხადეს ეს უკანასკნელი რევოლიუციის მამოძრავებელ ძალათ, როცა იგი ნამდვილად კონტრ-რევოლიუციონერია. გუჩკოვების და მილიუკოვების ღრობითი მთავრობას იმათ სრული ნდობა გამოუცხადეს და დემოკრატიას ურჩიეს მას ფული მისცეს ავაზაკური და მტაცებლობითი ომის გასაგრძელებლათ: ამნაირათ გამოაცხადეს რა თავისი თავი „რევოლიუციონურ თავდამცველებათ“, მეუმცირესენი მხარს უჭერენ თვით ავაზაკურ ომს, თუმცა სიტყვით ომის წინააღმდეგი არიან. ყოველივე იმას, რაც ხელს უწყობს ომის გათავებას და რევოლიუციის განვითარებას, ისინი ეწინააღმდეგებიან; ისინი ეწინააღმდეგებიან ყველა მიწების გადასვლას დღესვე გლეხების ხელში, რომ ამით ავიცილოთ თავიდან ის ეკონომიური კატასტროფა, რაც თანდათან გვიახლოვდება სიმშვილის სახით. ისინი ეწინააღმდეგებიან ორივე მეომარ მხარეების სალდათების დამშობილებას ფრონტზე, რაც კლასობრივი ბრძოლის გაგრძელება და დამატებაა, ვინაიდან სალდათები იგივე მუშებია, რომლებიც შინელში გადაცმულები განაგრძობენ მუშაობას მძარცველ ავაზაკ-იმპერიალისტების სასარგებლოთ. მეუმცირესენი ეწინააღმდეგებიან იმას, რომ მთელი ძალა-უფლება სახელმწიფოში მუშების, სალდათების, გლეხების და სხ. დეპუტატების საბჭოების ხელში გადავიდეს, მაშინ, როცა სწორეთ ეს საბჭოები წარმოადგენენ დღეს რევოლიუციონური ხალხის თვითმომქმედ ორგანოს. იმათ ვერ შეუგნიათ დღევანდელი მომენტის მთელი მნიშვნელობა, იმათ გონიათ, რომ ჩვენ უბრალო ბურჟუაზიულ რევოლიუციას განვიცდით, რომელმაც სათავეში ბურჟუაზიული მთავრობა უნდა წამოასკუპოს, რისთვისაც პროლეტარიატმა და გაჭირვებულმა გლეხობამ მხოლოდ სისხლი უნდა ღვაროს; იმათ არ შეუძლიათ შეიგნონ, რომ თანამედროვე მომენტმა დღიურ წესრიგში წამოაყენა უკვე სოციალისტური რევოლიუცია, ამიტომ რევოლიუციონური სოციალ-დემოკრატია ვალდებულია გადადგას გაბედული ნაბიჯები სოციალიზმისაკენ. ერთი სიტყვით, მეუმცირესთა და მეუმრავლესეთა შორის განსხვავება რევოლიუციის თითქმის ყველა ძირითადი კითხვების შესახებ იმდენად გაღრმავდა, რომ ერთი ორგანიზაციის ჩარჩოებში არსებობა ყოვლად შეუძლებელი შეიქნა.

გარდა ამისა, ამ ერთი თვის წინეთ პეტროდგრადში მოხდა რუსეთის სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციების საერთო კონფერენცია, რომელიც მოიწვია ცენტ. კომიტეტმა (მეუმარავლესთა კონფერენცია), ამ კონფერენციაზე გადაწყდა, რომ „რევოლიუციონურ თავდამცველებთან“ ერთ საერთო ორგანიზაციაში ყოფნა დასაშვები არ არის, რომ გაერთიანება შეიძლება მხოლოდ ინტერნაციონალისტ-მეუმცირესებთან ერთად, რომლებიც „რევოლიუციონურ თავდამცველობას“ უარყოფენ.

მიიღო რა ყოველივე ეს თფილისელ მეუმარავლესთა საზოგადო კრებამ თითქმის ერთხმად დაადგინა: დაუყონებლივ შეუდგეს მეუმარავლესთა საკუთარი პარტიული ორგანიზაციის შექმნას თფილისში და ოფიციალური ურთიერთობის დაჭერას პარტიის ცენტრალურ კომიტეტთან. ამავე კრებაზე თითქმის ერთხმად მიღებულ იქნა თფილისის დროებითი კომიტეტის მიერ შემუშავებული „მიმართვა მეუმარავლესადმი“, რომელსაც ჩვენ აქვე ვბეჭდავთ:

მიმართვა მეუმარავლესადმი

ამხანაგებო მეუმარავლესო!

ორი უდიდესი, ერთი მეორის აშკარა მოწინააღმდეგე ფაქტორი პოლიტიკურ-სახელმწიფოებრივი და ეკონომიურ სამეუნეო ცხოვრებისა ერთსა და იმავე დროს არსებობს, ომი და რევოლიუცია ერთსა და იმავე დროს სწარმოებს და ეს გარემოება კმნის თანამედროვე მომენტს მეტად სერიოზულად.

ომი ამონაგებს ხალხის მასას, რევოლიუცია ანთავისუფლებს მას. ომი ანადგურებს ქვეყნის საწარმოო ძალებს, რევოლიუცია ანვითარებს მათ და გამოყავს ისინი ახალ გზაზე, ომის წინსვლა რევოლიუციის დაღუპვა და ბრძოლა მათ შორის, ბრძოლა სამკედრო-სასიცოცხლო, არის ბრძოლა ძველისა და ახალი წყობილების შორის.

შეწყვეტა ომისა, რომელმაც დაღუპვის კარამდე მიიყვანა ყველა მეომარი ქვეყნები, შესაძლებელია მხოლოდ ინტერნაციონალურ საზღვრებში. ომის წინააღმდეგ მებრძოლი ძალის, რევოლიუციის გასამარჯვებლად საჭიროა, რომ რევოლიუცია გადავიდეს სხვა მეომარ ქვეყნებში, ნაციონალურიდან ის გახდეს ინტერ-ნაციონალური; საერთაშორისო ომის მოსპობა შეუძლია მხოლოდ საერთაშორისო, რევოლიუციას.

დარაზმვა საზოგადოებრივი კლასებისა, რომლებიც ცხოვლად

არიან დაინტერესებული ამ ბრძოლის ამა თუ იმ შედეგში, არის დარაზმვა ერთთა ომის გარშემო და მეორეთა რევოლუციის გარშემო.

ბურჟუაზია და ყველა გაბატონებული კლასები არიან მომხრე და არც შეიძლება არ იყვნენ მომხრე ომისა და წინააღმდეგნი რევოლუციისა. პროლეტარიატი და ყველა დამონებული კლასები მომხრე არიან და მომხრე უნდა იყვნენ რევოლუციისა და წინააღმდეგნი არიან ომისა. ორჭოფი მდგომარეობა, რომელიც ახასიათებს საშუალო კლასებს და რომელიც გამოიხატება იმაში, რომ ერთ და იმავე დროს იცავენ ომის და რევოლუციის ინტერესებს, არის ან მოტყუება, შეგნებულად მიმართული პოლიტიკურათ გაუნვითარებელი მაისის მოსალოდნელათ, რაც მთელათ ბურჟუაზიისათვის არის ხელსაყრელი, ან გონებრივი უილაჯობა, რომელიც შეძლებას არ აძლევს გაერკვიონ საშინაო და საერთაშორისო სიტუაციის რთულ მოვლენებში.

ბურჟუაზია ცდილობს თავის სასარგებლოდ გამოიყენოს შუაზე მდგომი ძალები, რომელიც ერთი ხელით რევოლუციას ეპოტინებიან, მეორეთი ომს ჩასჭიდებიან და რომლებიც ცნობილი არიან „რევოლუციონური თავდაცვის“ სახელწოდებით: ის ცდილობს დაემყაროს მათ და ამავე დროს ამზადებს რევოლუციის დამარცხებას შიგნით.

ამავე მიზნით ის ცდილობს ადგილობრივ საზღვრებში შეაკავოს რევოლუცია, რომ ის საზღვარ გარეთ არ გადავიდეს, ამავე დროს მჭიდროთ უკავშირდება საერთაშორისო ბურჟუაზიას და მასთან ერთად ამზადებს საერთაშორისო რეაქციას, რომ საბოლოოთ შემუსროს რევოლუცია.

რევოლუციის დაწყებიდანვე კონტრ-რევოლუციონური იყო ბურჟუაზია და ახლა ის აშკარათ ღებდა საერთაშორისო რეაქციის გზაზე და ყოველი ღონით ამზადებს სამოქალაქო ომს სოციალისტური პროლეტარიატის წინააღმდეგ.

ომის გადაჭრით მოწინააღმდეგე რევოლუციონური პროლეტარიატი ცდილობს გაუფრთხილოს იმ ჯგუფებს, რომლებიც რევოლუციონური თავდაცვის შეხედულებას იზიარებენ ომის ნამდვილი ხასიათი და რევოლუციის მნიშვნელობა, რომ სამუდამოთ გააწყვეტინოს მათ კავშირი ბურჟუაზიასთან და საბოლოოთ მიემხრონ ისინი რევოლუციას. ის ცდილობს მაქსიმუმამდე განავითაროს რევოლუცია შიგნით და მის სრული გამარჯვებისათვის ევროპაშიაც გადაიტანოს იგი. საერთაშორისო რეაქციას ის ებრძვის საერთაშორისო რევოლუციით.

ბურჟუაზია ცდილობს შეინარჩუნოს თავისი პოლიტიკური და ეკონომიური ბატონობა და დაჩაგრული კლასები ძველებურად დამონებულ მდგომარეობაში ამყოფოს. პროლეტარიატი ამზადებს ძალებს, რომ შექმნას პირობები ამ ბატონობის დასამხობათ. ბურჟუაზიისა და პროლეტარიატის ბრძოლა თანამედროვე ეპოქაში არის გაგრძელება საუკუნოებრივი ბრძოლისა ამ მოწინააღმდეგე კლასთა შორის; ეს ბრძოლა გაამწვავა თანამედროვე მომენტმა და წამოაყენა იგი საბოლოოთ გადასაჭრელათ. ბრძოლის შედეგი საბედისწერო იქნება ერთ-ერთი მებრძოლი მხარისათვის. არავითარი მორიგება და შეთანხმება ამ კლასებისა არ შეიძლება.

ჩვენი პარტია, რევოლუციონური სოციალ-დემოკრატიის პარტია, შეგნებულ მუშათა და უღარიბეს გლეხთა პარტია, თავის მიზნათ ისახავს დაიცვას პროლეტარიატის ინტერესები. ის მიდის რევოლუციის პირდაპირი გზით, რომელიც მიმართულია ისტორიისაგან განწირულ ძველი დროისაგან ყველა ნაშთების სრული მოსპობისაკენ და მთელი სახელმწიფო წყობილების სრული დემოკრატიზაციისაკენ; ამავე დროს ის სწყვეტს მომენტის ყველა მნიშვნელოვან კითხვებს ისეთი ზომებით, რომლებიც ნამდვილათ უზრუნველყოფენ რევოლუციონური ხალხის სრულ ბატონობას მუშების, სალდათების და გლეხების დეპუტატთა საბჭოების სახით, რევოლუციონური დიქტატურა ხალხისა და რომელიც მჭიდროთ შეკავშირებულია თავიდან ბოლომდე, რაიცა შეუძლებლად ხდის მასზე ძალმომრეობას ვისიმე მხრით; ბატონობა იმ ხალხისა, რომელიც კაპიტალისტებისა და მემამულეების სურვილის წინააღმდეგ ახლავე უნდა სარგებლობდეს მთელი მიწით, რომელიც იღებს გადამჭრელ ზომებს ომის დაუყოვნებლივ შესაწყვეტათ, ამყარებს ნამდვილ კანტროლს წარმოებაზე იმ მიზნით, რომ დაიხსნას ქვეყანა აუცილებელი კატასტროფისაგან, რაიცა გამოწვეულია ეკონომიური არევ-დარევით—აი რას ესწრაფვის ჩვენი პარტია რევოლუციის დღევანდელ საფეხურზე, რათა გაამაგროს პროლეტარიატის პოზიცია სოციალიზმისთვის საბრძოლველათ.

მომენტი მეტად სერიოზიულია, მის მიერ წამოყენებულ საკითხების გადაჭრა მეტათ ძნელია და ეს გარემოება დაჟინებით მოითხოვს პროლეტარიატის და მისი პარტიის მჭიდრო შეკავშირების აუცილებლობას სოცალიზმის დროშის გარშემო, რომელიც გაანათებს ეკლიან და საძნელო გზას წმინდა პროლეტარული პოლიტიკის წარმოებისას, რომელიც თავისუფალი უნდა იყოს ყოველგვარ წვრილ ბურჟუაზიულ რყევისაგან. გაუწია რა ამ გარემოებას ანგარიში, ცენტრალურმა კომიტეტმა მოიწვია 24-29 აპრილს 1917 წ. მთელი

რუსეთის კონფერენცია რუსეთის სოციალ დემოკრატიული მუშათა პარტიისა, რომელიც წარმოადგენდა 80 ათასზე მეტ შეკავშირებულ პროლეტარებს. კონფერენციამ გადასჭრა მთელი რიგი რევოლიუციასთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან კითხვებისა რევოლიუციონური სოციალ-დემოკრატიის თვალსაზრისით, ამაყათ აღმართა სოციალიზმის დროშა და უახლოეს მიზნათ დაისახა მეორე ინტერნაციონალის ნანგრევებზე, რომელიც ბურჟუაზიას დანებდა და დამორჩილდა,— შექმნას მესამე ინტერნაციონალი.

თბილისის ბალშევიკების საზოგადო კრებამ განიხილა კონფერენციის დადგენილებები და ერთხმად მიიღო ისინი თავის მოქმედების სახელმძღვანელოთ.

აქედან წარმოსდგა საკითხი თფილისის გაერთიანებულ სოციალ-დემოკრატიულ ორგანიზაციასთან დამოკიდებულების შესახებ.

თბილისის ორგანიზაციის უმრავლესობა¹⁾ იზიარებს მენშევიკ თავდამცველების თვალსაზრისს. მენშევიკები მხარს უჭერენ დროებით მთავრობას, რომელიც აქტიურად აწყობს კონტრ-რევოლიუციას და აწარმოებს თავდმსხმელ იმპერიალისტურ ომს, ისინი მხარს უჭერენ ეგრეთ-წოდებულ თავისუფლების სესხს და ეწინააღმდეგებიან სალდათების დამშობილებას ფრონტზე, ისინი ცდილობენ აღადგინონ ინტერნაციონალი არა ყველა იმპერიალისტებთან ყოველივე კავშირის გაწყვეტის ნიადაგზე, არამედ შეიდუმანებთან ერთად, რომელთაც ბურჟუაზიას მიყიდეს თავი.

ჩვენი პარტია იმ მიზნით, რომ დაიცვას პროლეტარიატი მისთვის უცხო გავლენისაგან, ვერავითარ დათმობის გზას ვერ დაადგება რევოლიუციონურ თავდამცველებთან და სწყეტს მათთან ყოველივე კავშირს.

ამის გამო კრებამ დაადგინა შესწყვიტოს კავშირი მენშევიკურ ორგანიზაციასთან, რომელიც იზიარებს რევოლიუციონურ თავდაცვის შეხედულებას, გამოიწვიოს იქედან ყველა ჩვენი თანამოაზრე—ბალშევიკები და შექმნას ცალკე სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია, რომელიც სდგას რევოლიუციონურ სოციალ-დემოკრატიის თვალსაზრისზე.

ამასთანავე ჩვენ მოუწოდებთ ჩვენს ორგანიზაციაში მენშევიკ-ინტერნაციონალისტებს, რომელნიც იზიარებენ ინტერნაციონალისტ ამხ. მარტოვის თვალსაზრისს, იმ მარტოვისას, რომელსაც რენეგატობათ მიაჩნია პარტიულ და რევოლიუციონურ მოქმედების გაგრძელება მენშევიკ თავდამცველებთან ერთად. მთელ რუსეთში სწარმოებს გამოყოფა რევოლიუციონური სოციალ-დემოკრატიისა რევოლიუციონ-

¹⁾ ე. ი. მენშევიკები.

ნურ თავდამცველებთან, რაც მჭიდროთ აერთებს მენშევიკ—ინტერნაციონალისტებს (მარტოვი, ტროცკი, მარტინოვი) ბალშევიკებთან და არა ნაკლებ მჭიდროთ აკავშირებს მენშევიკ—თავდამცველებს ნაროდნიკ—თავდამცველებთან. ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ინტერნაციონალისტებს აღვლი არ უნდა ჰქონდეთ ერთ ორგანიზაციებში მენშევიკ თავდამცველებთან. იმათ უნდა შეიგნონ მომენტის დიადი მნიშვნელობა და სოციალიზმის ინტერესებისათვის, რევოლუციის შეურყველი განვითარების ინტერესებისათვის, უნდა საბოლოოთ გასწყვიტონ კავშირი თავდამცველებთან და ბალშევიკებთან ერთად ხელი ხელ ჩაკიდებულმა საქმით გაამაგრონ ნამდვილი რევოლუციონური სოციალ-დემოკრატიული ორგანიზაცია.

გაუმარჯოს რევოლუციონურ სოციალ-დემოკრატias!

გაუმარჯოს მესამე ინტერნაციონალს!

გაუმარჯოს სოციალიზმს.

თბილისის კომიტეტი რ. ს. დ მ. პ. (ბალშევიკებისა)

• („ბრძოლა“ № 12, 12 ივნისი 1917 წ.)

ე. ნინოშვილის ლიტერატურული მემკვიდრეობიდან.

(საბიბლიოგრაფიო შენიშვნა).

ის, რის შესახებაც ამ წერილში ჩვენ ვესაუბრებით მკითხველს, აუცილებლად მრავალის მხრივ არის საინტერესო; პირველ რიგში არ შეიძლება არ აღინიშნოს ის, რომ ჩვენში ჯერ კიდევ გამეფებული არის ისტორიულ და კულტურულ საქმეებისადმი ერთგვარი გულგრილობა, არასერიოზული მოპყრობა. ეს, რასაკვირველია, არ შეეხება ვიწრო წრეს სპეციალისტებისას, რომელთა ღვაწლი საისტორიო კვლევა-ძიების საქმეში საყოველთაოდ ცნობილია. მაგრამ დიდი ნაწილი ჩვენი „კვლევა-ძიებისა“ მაინც ვერ გასცილებია ჩვეულებრივ შაბლონს და მასთანვე მათი შრომა გულგრილობითა და არა სერიოზულობით ხასიათდება. მაშ, რით უნდა ავხსნათ, თუ არა გულგრილობით და საქმისადმი არასერიოზული მოპყრობით ის სამწუხარო ფაქტი, რომ **ე. ნინოშვილის** ერთ-ერთი პუბლიცისტური წერილი თითქმის ორმოცი წლის განმავლობაში დამახინჯებით და არა სრულად იბეჭდებოდა. სამწუხაროდ, ე. ნინოშვილმა ჩვენ დაგვიტოვა ორათ ორი პუბლიცისტურ-პოლემიკური წერილი და პირველი ამ წერილთაგანი თითქმის ერთი მეოთხედის გამოკლებით იბეჭდება. ეს აუცილებლად სამწუხარო მოვლენაა. ეგ. ნინოშვილის ნაწერების სრული კრებული რამდენჯერმე გამოიცა. პირველად იგი გამოსცა კ. თავართქილაძემ 1904 წ. მეორეთ—1920 წ. წერა-კითხვის საზოგადოებამ, ხოლო 1923 წელს სახელგამმა და წარმოდგინეთ, ამ ხნის განმავლობაში არც ერთმა გამომცემლობამ არ მოიწადინა ნინოშვილის წერილები სისწორით შეედარებინათ ჟურნალ-გაზეთებში დაბეჭდილ „დედანთან“. ამ დაუდევრობამ ის მოგვცა, რომ ერთხელ შეცდომით გადმობეჭდილი პუბლიცისტური წერილი („ძველი დავა ახალ ქერქში“). ყველა გამოცემაში გადმობეჭდილი არის დიდი შეცდომებით და გამოკლებით. ეს წერილი თავდაპირველად „კვალშივე“ (იხ.

№ 32, 1893 წ.) სრულად არის დაბეჭდილი ჟურნალის გვერდების არევის გამო და ამ გარემოებისათვის პირველ გადმოშვებს არ მიუტყევია ყურადღება და თავიდანვე წერილიდან გამოტოვებული იქნა მისი საკმაო ნაწილი. ქვევით ჩვენ მთლიანად მოგვყავს ის ნაწილი წერილისა, რომელიც გამოტოვებული იყო და არის ცალკე გამოცემებში.

ე. ნინოშვილი იხილავს რა თაობათა ბრძოლის საკითხს რუსეთში, სწერს: „დიად, ეს შესანიშნავი პირები, რომლებსაც თავის დროზე ბევრი ვაი-ვაგლახი გადახდენიათ ძველი თაობისაგან, ახლა თითონ ჩავარდნენ ახალ თაობის წინააღმდეგ (ამის ქვევით იწყება გამოტოვებული ადგილი):

„იმავე როლში, რომელშიაც მეორმოცე წლებში მათი მოწინააღმდეგე ძველი წესის მიმყოფნი იმყოფებოდნენ. მათი კალმით დაიწერა მესამოცე წლებში ახალთაობის გასაკილავათ რომანები: „Взбало́мученное море“, „О́брыв“, „Отцы и дети“. და სხვა ამისთანები: ახალი თაობა კი არ უშინდებოდა ძველი თაობის უბრალო პასკვილებს. ის მედგრად ადგა თავის მიერ ამორჩეულ გზას და ყურადღებასაც არ აქცევდა დაქვეითებულ ძველი თაობის უსაფუძვლო საყვედურს, შიშსა და გოდებას.

მაგრამ რამდენსამე წელის შემდეგ რუსეთის ცხოვრების ჩარხი ახალთაობისაგან დამოუკიდებელი მიზეზების გამო სხვანაირად გადატრიალდა. ასე უცბად ცხოვრების ჩარხის შეტრიალება აღრე დაეტყო რუსეთის ახალგაზრდობასაც, ისე, როგორც სუსხიანი ქარის დაქროლვა დაეტყობა ნორჩ მცენარესთ. ის მესამოცე წლების შემდეგ აღზრდილი ახალთაობა ველარ გაჰყვა იმ გზას, რომელსაც ადგა მესამოცე წლების მოღვაწეები, როგორც უღონო, ინტეგრა რაღაც წვრილმან პრაქტიკულ საქმეებში და თან კიდევ ბრალსა სდებს მესამოცე წლების მოღვაწეებს: „იდეალისტები იყავით, ძლიერ მალლა ფრინავდი“-ო.

აი, ამ მართლა და უძღურის, ახალგაზრდობის გასაღვიძებლად ისმის იმათი ხმა, ვინც მესამოცე წლებიდან კიდევ გადარჩენია სიკვდილს და სხვა ვარამს. ესენი იყვნენ და არიან სალტიკოვი, შელგუნოვი, ნ. მიხაილოვსკი და თითო-ოროლა კიდევ მათთანა გონება-ზნეობითი ბრწყინვალე პირები. ისინი კი, ვინც ახალთაობის დაცემის მიზეზნი არიან, კრინტსაც არ სძრავენ ახალთაობის გასაღვიძებლად, იმათი პირადი ინტერესებისათვის სასარგებლოც არის მხთალი მცონარა ახალთაობა, ამიტომ დიდ შეცდომებათ უნდა ჩაითვალოს იმისი თქმა: „თუ

ახალთაობის იდეალი მართლა დამცირებულია, დანაშაული მთლად ეკუთვნის იმათ, ვინც იმათ დამცირებაზე ჩივის“-ო.

როგორც რუსეთის ერთან ერთ უღელ ქვეშ მყოფს, მესამოცე წლების რუსეთის მოძრაობიდან ერთი ტალღა საქართველოსაც მოხვდა და გაჩნდა ჩვენშიაც ძველსა და ახალთაობას შორის დავა-საყვედური. იმ დროს თავისი გაიტანა ქართველმა ახალგაზრდობამ და დამარცხებული ძველი თაობა ადრე მიჩუმდა. დღეს აგივე მესამოცე წლების მოღვაწეები უჩივიან ქართველ ახალგაზრდობას—ვერ შვრებით ჩვენოდნობას, უნიჭონი ხართ და სხვა.

ამის პასუხად შარშან ერთი ახალთაობის წარმომადგენელი სწერდა, რომ თუ ჩვენ, ესე იგი ახალთაობა, მართლაც უფარგისნი ვართ, ბრალი თქვენ, მესამოცე წლების ქართველ მოღვაწეებს გედებათ, რადგანაც ჩვენ, ახალთაობა, თქვენი შვილი ვართ და როცა შვილი უფარგისი გამოვა, ვინ არის დანაშაული თუ არა მშობლებიო. ამ პასუხს მოჰყვა კითხვა მესამოცე წლების ერთი საუკეთესო წარმომადგენელისა:—რის ახალი თაობა? სად არის ჩვენში ახალი თაობა. ახალთაობა მაშინ ეთქმოდა, რომ რაიმე ახალი შემოეტანათ ცხოვრებაში, აზროვნებაშიო. თორემ უამისოდ, ახალთაობა არ ეთქმისო, აბოლოვებდა თავის კითხვას ამ მოსაზრებით ავტორი. შესაძლებელია, მოიპოვებოდეს ჩვენში ისეთი გულ-უბრყვილო მკითხველი, რომელსაც ახალთაობის წარმომადგენელის პასუხი ეგონოს ძლიერ ლოდიკური და ქეშმარიტი და ისეთიც, რომელსაც ახალთაობის უარყოფა შეუცილებელ ქეშმარიტებად მიაჩნდეს. მე კი ჩემდა თავად, უნდა მოგახსენოთ: ვერ დავეთანხმები ვერც იმ მოსაზრებას, თითქო შვილის უფარგისობა ყოველ შემთხვევაში მშობლების ბრალი იყოს და ვერც ახალთაობის უარყოფას: შესაძლებელია მშობლებს თავის მხრივ ძლიერ გონივრულად და საუმჯობესო ჰიგიენური წესით ეზარდათ თავიანთი შვილი, მაგრამ მათგან დამოუკიდებელ გარემოებას მაინც დაეჯაბნებიოს მათი შვილი. ასეთ შემთხვევაში შვილის საყვედური მშობლებისადმი, ცოტა არ იყოს, სასაცილო არის. აბა რა პასუხია მიბრძანეთ: ჩვენ შვილები იმიტომ ვართ ჯაბანი, რომ თქვენ, მშობლები, კარგნი იყავითო... მეორეს მხრით, არ ვიცი ღმერთმანი, რა საფუძველი აქვს იმ აზრს: თუ აზროვნებაში ახალი არა შეუტანია რა, მაშ არც არსებობს ახალთაობაო. მაშ, ბატონებო, ვიზე ბრძანებთ, უნიჭონი არიან და სხვაო?! ან განა

შესაძლებელია ოცი-ოცდაათი წლის განმავლობაში რომელიმე ერს ახალთაობა არ გაჩენოდეს? განამესამოცე წლების შემდეგ შედარებით არ იმატა მაღალი სასწავლებელნი სწავლა მიღებული ქართველი ახალგაზრდობის პროცენტებმა? არა, ბატონო, ყოვლად უსაფუძვლოა ასეთი უარის ყოფა, ესე იგი, უარის ყოფა ჩვენში ახალთაობისა. მხოლოდ ის კი მართალია, რომ ამ უკანასკნელ წლებში იმავე გარემოებამ, რომელმაც რუსეთის ახლანდელ ახალგაზრდობას ფრთა შეკვეცა, ქართველ ახალთაობაზედაც იქონია გავლენა.

ჩვენს ქვეყანაშიაც ძლიერ დაეტყო ახალთაობას უიდეალობა და დაწვრიმალეობა. აი, ამ მხრივ დიდიც საფუძვლიანია მესამოცე წლების მოღვაწეების ჩივილი ახალთაობის უიდეალობაზე და დაწვრიმალეობაზე.

მაგრამ იმისი კი რა მოგახსენოთ, თუ რამდენად საფუძვლიანია კერძოთ ბ. მეველის აზრი ამ საგანზედ, ან ის რჩევადარიგება, რომელსაც ბ. მეველე აძლევს ქართველ განათლებულ ახალთაობას. ბ. მეველე გვეუბნება: „ახალთაობის მიმართ საყვედურს თუ რაიმე საფუძველი აქვს მოსკოვსა და პეტერბურგში, იგივე საფუძველი უნდა ჰქონდეს ქუთაისსა და თბილისშიაც, რადგან ჩვენი განათლებული ახალ (ამის შემდეგ ტექსტის ადგილები ცნობილია და იგი გრძელდება შემდეგნაირად: „გაზრდა, არა, როგორც რუსეთისაც. ერთსა და იმავე სასწავლებელში სწავლობს და ერთისა და იმავე პროფესორების ხელმძღვანელობით იძენს მეცნიერებას“).

აი ასე ვრცელი და საყურადღებო ადგილი ე. ნინოშვილის პირველ პუბლიცისტურ ნაწერიდან დაკარგული იყო მკითხველ საზოგადოებისათვის. ჩვენ იმისთვის მოვიყვანეთ ეს ტექსტი, რომ ე. ნინოშვილის ნაწერების შემდეგმა გამოცემლობამ არსებითი ყურადღება იაქციოს მას და აღადგინოს წერილი მთელი თავისი სრული სახით.

სიმონ ხუნდაძე.

პარტიის განყოფილებათა გაგზავნის საპაշვირო თათბირი.

ამ შეიდი წლის წინად ამხ. მ. სტ. ოლმინსკი სწერდა: „ერთი უდიდესი რევოლუციათაგანი, ჯერ-ჯერობით მხოლოდ ნაციონალური, მაგრამ რომელსაც ყველა შანსები აქვს, რომ გადაიქცეს მსოფლიო რევოლუციად, ბევრ თაობათა გულდასმით შესწავლისა და ყურადღების ღირსი იქნება. სამარცხვინო იქნებოდა, რომ ჩვენ, ამ რევოლუციის მონაწილეთ და მომსწრეთ, ზომები არ მიგვეღო იმ სტიქიის წინააღმდეგ, რომელიც განადგურებით ემუქრება ამ რევოლუციის შესასწავლ წყაროებს, რომლებიც (წყაროები) ჯერ კიდევ არ დაღუპულა მათ ცოცხალ მატარებლებთან ერთად (პირადი შთაბეჭდილებანი და განცდანი, რომელნიც თანამედროვეთ ჯერ კიდევ თვალწინ უდგათ როგორც გავლილი ბრძოლის სურათი); ჯერ კიდევ ეს წყაროები დასაწვავ მასალად არ გაუხმარიათ როგორც ძველი, ჭუჭყიანი ქალაქი.“

აი როგორ იდგა მაშინ საკითხი.

და ამას წინად დასრულებულ საკავშირო თათბირზე არ ჩივოდენ მოგონებათა სიმცირეზე, იმაზე, რომ ამხანაგებს არ სურთ წერა. პირიქით, ამ ყრილობაზე ორატორები მოუწოდებდნენ ბრძოლა ეწარმოებიათ მეტად გავრცელებულ სამემუარო ლიტერატურის წინააღმდეგ.

ექვსი წლის წინად დიდის წვლებით ეყრებოდა საფუძველი პარტიის ბიუროთა პირველ უჯრედებს. პარტიის ისე უცქეროდნენ, როგორც „სამეცნიერო კომისიას, რომლის მთავარი ამოცანაა—მასალების დამუშავება, მათი გამოცემა, პროლეტარიატის პარტიის და პროლეტარული რევოლუციის შედგენა“. (იხ. ამხ. ადორატსკის მოხსენება საარქივო მომუშავეთა კონფერენციის პარტიის სექციაში). ერთი მთავარი ღოზუნთაგანი, რომელიც ს. კ. პ. (ბ) ც. კ. პარტიის განყოფილების ახლანდელმა გამგემ გადმოისროლა, იყო პარტიის მუშაობაში აკადემიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა.

მართალია უკანასკნელ თათბირზედაც მოისმოდა მრავალი ნაყვედური, რომ საკმაო ყურადღება არ ექცევა პარტიის განყოფილებათა მუშაობას, რომ პარტიები უკანა რიგში არიან მოქცეულნი, რომ საკმაოდ არ არიან კვალიფიციური მომუშავენი და სხ., მაგრამ საკმაოა გადაფურცლოთ წინა თათბირთა ოქმები, რომ დარწმუნდეთ იმაში, თუ როგორ გაიზარდა პარტიის მუშაობა და გავიგოთ მე-IV თათბირის მუშაობის ნამდვილი მნიშვნელობა ისტორიაში.

თათბირის გახსნისას ს. კ. პ. (ბ) ც. კ. პარტიის გამგე ამხ. ს. ი. გუსემა აღნიშნა კავშირის უქონლობა პარტიის მუშაობასა და პარტიის თანამედროვე მუშაობა-ბრძოლის შორის:

„ჩვენი პარტია,—ამბობდა ამხ. გუსევი—ის პარტიაა, რომელსაც... აქვს ყველაზე მდიდარი, უდიდესი რევოლუციონური გამოცდილება, რაც არ მოეპოვება სხვა კომპარტიებს. ჩვენ შეგვეძლო ამ რევოლუციონურ გამოცდილების გამოფენა უცხოეთის მუშებისა და დასავლეთის კომუნისტური პარტიების წინაშე. განა ჩვენ ასე ვიქცევით? ჯერ-ჯერობით ჩვენ ძლიერ ცოტა გავგიჟებთ იმისათვის, რომ ჩვენი რევოლუციონური გამოცდილება გადაგვეტანა დასავლეთში იმ უდიდეს ბრძოლაში გამოსაყენებლათ, რომელიც წინ უდგას დასავლეთ-ევროპის პროლეტარიატს და აგრეთვე მუშურ-გლეხურ მასებს კოლონიებში. იმის გამო, რომ საერთაშორისო რევოლუცია ახალს ძალებს იკრებს, რომ ჩვენს კავშირს ახალი ინტერვენციით ემუქრებიან, პარტიის საერთაშორისო მასშტაბით მუშაობა პირველ რიგში დგება“.

პარტიის განყოფილებებისათვის არა ნაკლებ საყურადღებო ამოცანას შეადგენს მოზარდი მუშურ-გლეხური ახალგაზრდობის ლენინურათ აღზრდა. ამ მხრით განსაკუთრებით ცუდათაა საქმე კავშირის იმ რესპუბლიკებში, სადაც არ მოიპოვება ძველი რევოლუციონური კადრები, არ არის ცოტად თუ ბევრად მრავალწლოვანი რევოლუციონური ბრძოლის მტკიცე ტრადიციები.

„თუ რ. ს. ფ. ს. რ., უკრაინაში და კავკასიაში, სადაც უკვე დიდი ხანია არსებობს ჩვენი პარტია—ნათქვამია ამხ. გუსევის რეზოლუციაში,—რევოლუციონური ტრადიციების გადაცემა ახლანდელი თაობისათვის ადვილი ხდება იმის გამო, რომ ამ ტრადიციებს მაგრად აქვს ფესვები გადგმული, სხვა ნაციონალურ რესპუბლიკებში კი რევოლუციონური ტრადიციები გაცილებით სუსტია; ამიტომ ამ რესპუბლიკებში საჭიროა ახალგაზრდობის აღსაზრდელად რევოლუც-

ციონური წარსულის შესწავლა—სამი რევოლუციის და ჩვენი პარტიის ისტორიის გმირული პერიოდებისა და ეპიზოდების შესწავლა“.

პარტიის განყოფილებათა მუშაობის პარტიის მიმდინარე ამოცანებთან დაკავშირება უნდა ხდებოდეს სხვა მიმართულებით. რევოლუციონური მოძრაობის და პირველ რიგში პარტიის ისტორიის შესწავლას თავის მიზნად უნდა ჰქონდეს დასახული არა მარტო ამა თუ იმ ისტორიული ფაქტების მეცნიერულად აღწერა და ახსნა. ამ შესწავლამ უნდა მოგვცეს თანამედროვე სინამდვილის შესაცნობათ გასაღები.

„მარქსიზმი დოგმა არ არის, არამედ—სახელმძღვანელოა მოქმედებისათვის. მარქსისტული ისტორიის მიზანია საზოგადოებრივ მოვლენათა არა მარტო მეცნიერული ახსნა, არამედ სწორი გზის ჩვენება სოციალურ-ეკონომიურ დამოკიდებულებათა შესაცვლელად, სოციალისტური მშენებლობის გასამარჯვებლათ.“

კომპარტიის ახლანდელი ბრძოლა სხვადასხვა გვარი გადახრებით ლენინური გზიდან პარტიაში აშკარა მაჩვენებელია, რომ ეს გადახრები თავიანთი ფესვებით მომდინარეობენ პარტიის ისტორიის სიღრმედან, მისი ძველი ბრძოლიდან წვრილ-ბურჟუაზიულ მიმდინარეობებთან, რომელნიც სოციალისტურ სამოსელში ეხვევიან.

„აიღეთ თუ გინდ მაგალითისათვის „რაბოჩედელცები“—ამბოზდა უკანასკნელ თათბირზე ამხ. გუსიევი,—აიღეთ საკითხი პროლეტარიატის გეგმომონიის შესახებ რუსეთის რევოლუციაში, რომელიც (საკითხი) ბრძოლის საგანი იყო „ისკრელებსა“ და „რაბოჩედელცებს“ შორის. ახლა ეს დავა ჩვენ გვებატება ახალის სახით, ახლა ჩვენ ვაჟინეთ, რომ ამ დავას კავშირი აქვს ოპოზიციის მიერ საკითხის დაყენებასთან პროლეტარიატის დიქტატურის შესახებ ამ დიქტატურის არსებობის მეთე წელში“.

სწავლობენ რა წარსულს, პარტიის განყოფილებებმა ეს წარსული უნდა დაუკავშირონ აწმყოს და უნდა დაეხმარონ პარტიას დღევანდელ ბრძოლაში. ასეთია ერთი საყურადღებო დასკვნათაგანი, რომელსაც დაადგა თავის მუშაობის დროს საკავშირო მე IV თათბირი.

პრაქტიკული ღონისძიებების სახით ამ მიმართულებით თათბირმა მიიღო მთელი რიგი დადგენილებები, რათა მუდმივი კავშირი იყოს დაცული პარტიის როგორც შინაურ, ისე საერთაშორისო მუშაობაში.

როცა ათვალიერებთ წინა თათბირების ოქმებს, რწმუნდებით იმაში, რომ საკითხი კავშირის შესახებ წარსულსა და აწმყოს შო-

რის პარტისის მუშაობაში წინათაც იყო აღძრული, ასე მაგ., „პროლეტ. რევოლ.“ პირველ №№-ზე ენახულობთ პროგრამას განმარტებითი ბარათითურთ რუსეთის რევოლუციის ისტორიის სწავლების შესახებ საგუბ. საბ. პარტსკოლებში. ამ კავშირმა თავისი გამოხატულება ჰპოვა „პროლეტ. რევოლ.“ მთელ რიგ სტატიებში და გამოცემათა მთელ რიგ ტომებში სათაურით — „რევოლუცია და საკ. კომ. პარ. (ბ).“ და სხ.

მაგრამ ყველაფერი ეს შემთხვევით ხასიათს ატარებდა. და მხოლოდ უკანასკნელმა თათბირმა პარტისთა მუშაობა დაუკავშირა პარტიის მთელ მუშაობას და მის ბრძოლას. ამიტომ როგორც ამხ. გუსევის მოხსენებაში, ისე ადგილობრივ პარტისთა წარმომადგენლების სიტყვებში აღნიშნული იყო დღემდე არსებულ აკადემიურ კარჩაკეტილობაზე პარტისის მუშაობაში.

ამ კარჩაკეტილობას, რა თქმა უნდა, თავისი ახსნა მოენახება პარტისის მუშაობის განვითარებაში, პარტისებს დიდი ხანია (ზოგიერთ ალაგას ეგონებთ ახლაც კი) ბრძოლის წარმოება უხდებოდათ არსებობისათვის. მათთვის ჯერ საჭირო იყო თვითგამორკვევა.

და შემთხვევითი არ არის, რომ პარტისის ისე უცქერიან, როგორც ჩვენ დავინახეთ ზემოდ მოყვანილ ამხ. ადორატსკის სიტყვიდან, როგორც „სამეცნიერო კომისიას“.

მაგრამ დროთა მსვლელობას, თვით ცხოვრების ლოლიკას უნდა გაენთავისუფლებია პარტისი კარჩაკეტილობისაგან. მოწოდება ამის შესახებ უკვე გაისმოდა წინანდელ თათბირებზე. თვით მუშაობის პრაქტიკაც უკვე დიდი ხანია პარტისებს აყენებს ისეთ გზაზე, სადაც უნდა მონაწილეობა მიიღონ საზოგადოებრივობის ფართე ფენებმა სხვა და სხვა დამხმარე წრეების, ქალთა, წითელ-არმიელთა და სხ. სექციების სახით, ფაბრიკა-ქარხნების კომისიების სახით არაღლეალურ მუშათაგან და სხ.

მეოთხე საკავშირო თათბირი ამ საკითხს გულდასმით შეეხო. ამხ. გუსევმა თავის მოხსენებაში აღნიშნა, რომ პარტისებს არ უნდა ჰქონდეთ იმის იმედი, რომ პარტისში მომუშავეთა კადრი მომზადდება, რადგანაც პარტიულ უმაღლ. სასწ. დამთავრებულნი საკმარისი არ არიან პარტიული და საბჭოთა მუშაობის სხვა დარგებში. ამიტომ მისი აზრით პარტისებმა მუშაობაში მონაწილეობა უნდა მიაღებინოს ფართო საზოგადოებრივობას.

„ბევრია ისეთი ორგანიზაციები, — სთქვა მან, — რომელთა დახმარება პარტისის მუშაობაში შესაძლებელი იქნებოდა დამხმარე წრეების სახით. ზოგიერთ ალაგას ეს უკვე ასეც ხდება და ეს პრაქ-

ტიკა უნდა გაფართოვებულ იქნას. პარტიის ყველაზე ნაკლებათ არის ისეთი დაწესებულება, რომლის მუშაობის დაყენებაც შესაძლებელი იქნებოდა ბიუროკრატიული მეთოდით. აქ ყველაზე მეტი ყურადღება უნდა იმას მიექცეს, რომ ბიუროკრატიული ხაზიდან მუშაობა გადატანილ იქნას საზოგადოებრივ ხაზზე, მონაწილეობა მიაღებინოთ იმ საზოგადოებრივ ძალებს, რომლებიც იმყოფებიან ამა თუ იმ პარტიისთა გავლენის ქვეშ*.

ეს დებულება შეტანილ იქნა იმ რეზოლუციაში, რომელიც მიღებულ იქნა ამხ. გუსევის მოხსენების თანახმად.

დანარჩენი საყურადღებო საკითხები იყო თათბირზე ისინი, რომლებიც დაკავშირებულია ოქტომბრის რევოლუციის 10 წლისთავთან.

ამ საკითხების გარშემო პარტიები დიდი ხანია მუშაობენ, მაგრამ მთელი რიგი მიზეზების გამო სამზადისი იუბილეისათვის პარტიის მუშაობის დარგში, როგორც გამოირკვა, დიდად არ წაწეულა წინ. 1926 წლის დასაწყისში შემუშავებული სქემა ოქტომბრის რევოლუციის ისტორიის მასალების დასამუშავებლათ იმდენათ ვრცელი აღმოჩნდა, რომ მათ შესრულებას პარტიები დღევანდელ შესაძლებლობაში მოახერხებდნენ მთელი რიგი წლების განმავლობაში.

ამიტომ თათბირის წინაშე დადგა საკითხი ამ გეგმის რაც შეიძლება შემცირების შესახებ, რასაც უკარნახებდა მას საშუალებათა და ძალთა ეკონომიის აუცილებლობა.

მეორე მხრით საჭირო იყო იმ გამოცდილებით სარგებლობა, რომელიც წარსულიდან გვქონდა 1905 წ. რევოლუციის საიუბილეო გამოცემათა სახით. ეს გამოცდილება ვერ გამოდგა სავსებით ხელსაყრელი. წიგნის ბაზარზე გამოტანილ იქნა 1905 წ. დიდძალი გამოცემანი, მასთან დიდი ნაწილი ამ გამოცემათა მდარე ხარისხისა იყო და მიუხედავად იმისა, რომ 1905 წლის რევოლუციის იუბილეს გადახდიდან გავიდა დიდი ხანი, 50 კ/წ წინანდელი პროგრამისა მაინც არ არის შესრულებული, დიდძალი ლიტერატურული ნაშრომის ჯერ ბეჭდვაც კი არ დაუწყიათ.

ოქტომბრის რევოლუციის 10 წლისთვის იუბილეს მომზადების შესახებ გაკეთებულ მოხსენებაში ამხ. საველიევმა აღნიშნა, რომ აუცილებელია დღესასწაულის ჩატარების დროს დაკრულ იქნას საშუალებათა სასტიკი ეკონომია. ლიტერატურული გეგმა უნდა შემცირებულ იქნას მაკულატურას (ბეჭდვის დროს გაფუჭებული ქაღალდი) ადგილი არ უნდა ქონდეს პარტიის გამოცემათა შორის.

პარტიებმა უნდა მოგვცენ სამეცნიერო კვლევითი ლიტერა-

ტურა, რაც დამყარებული უნდა იყოს ფაქტებისა და დოკუმენტების ზედმიწევნით შემოწმებაზე.

ამას გარდა არ უნდა იქნას დავიწყებული, რომ საშუალება და დრო შეკვეცილი პროგრამისთვისაც კი მეტად მცირეა. ამიტომ უნდა ვეცადოთ, რომ შევქმნათ ნათელი, ჩამოყალიბებული სურათი ჩვენი რევოლუციის მხოლოდ პირველი პერიოდისა, ნახტომები არ უნდა გავაკეთოთ, შეუძლებელის შესრულებას ხელი არ უნდა მოეჭკიდოთ.

ამასთან ერთად იუბილეისთვის უნდა აუცილებლათ დამზადდეს კარგი ხარისხის სააგიტაციო-პოპულიარული ლიტერატურა.

„ეს მეორე ამოცანა, — სთქვა თავის მოხსენებაში ამხ. საველიევმა, — უმჯობესად ნაკლებათ ეხება ჩვენს საპარტიო მუშაობას, მაგრამ მიუხედავად ამისა, პოპულიარული ლიტერატურის ჩვენი პერსპექტივიდან სრულიად გამოშვება შეუძლებელია, პარტისები ბუნებრივი ცენტრებია ადგილებზე, რომელთაც უნდა იკისრონ ხელმძღვანელი როლი ოქტომბრისათვის ლიტერატურის მომზადების საქმეში. უნდა პირდაპირ ითქვას — უკეთესია ცოტა, ნათელი პოპულიარული ბროშიურა, უკეთესია საკითხის ნათელი, მებრძოლი გაშუქება, რაც მისაწვდომი იქნება ფართე მასებისთვის, ვიდრე რომელიმე მსხვილ-ტანიანი მონოგრაფიები, არა საკმაოდ დამუშავებულნი, გავსილნი ნედლი შეუმოწმებელი, ერთმანეთთან დაუკავშირებელი მასალით“.

ისე, როგორც ამხ. გუსევმა, ამხ. საველიევმაც ხაზი გაუსვა ოქტომბრის რევოლუციის მასალების ლიტერატურულ-ისტორიულ დამუშავებაში კავშირის ქონას პარტიის ახლანდელ ბრძოლასთან. „ჩვენი პარტია მუშაობს ისეთ პირობებში, როცა წვრილ-ბურჟუაზიული გავლენა თავს იჩენს ამა თუ იმ პარტიულ ნაწილში. მომავალი ოქტომბრის დღესასწაული იმავე დროს უნდა იყოს მებრძოლ ძალთა დათვალიერება და ის ლიტერატურა, რომელსაც ჩვენ ვამზადებთ ოქტომბრისათვის, — უნდა შეადგენდეს ჩვენთვის გონებრივ საზრდოს, რითაც ჩვენ უნდა შევიარაღდეთ.“

პარტისების კვლევითი მუშაობა, მით უმეტეს პოპულიარული ლიტერატურა, რომელიც პარტიის მარკით გამოდის, უნდა შეიცავდეს ოქტომბრის ამბების ლენინურ გაშუქებას. ამ თვალსაზრისით უნდა იქნას გაშუქებული ყველა განხრანი და რყევა, რომელთანაც საქმე გექნებათ თემისა და მოვლენის დამუშავების დროს“.

დასასრულ საველიევმა გააცნო თათბირს საქ. კომ. პარ. (ბ) პარტიის და ადგილობრივ პარტისების ლიტერატურული მუშაობის გეგმა ოქტომბერთან დაკავშირებით.

ოქტომბრის რევოლუციის დღესასწაულისათვის მზადების საკითხს ეხებოდა თავის მოხსენებაში ამხ. მაქსაკოვი, რომელმაც ერთ მოხსენებაში შეაერთა თათბირის დღის წესრიგში დაყენებული ორი თემა:

მოხსენება მასალების შეგროვებისა ოქტომბრის რევოლუციის 10 წლის იუბილესთან დაკავშირებით და მოხსენება ადგილებზე მთლიანი პარტარქიის შექმნის შესახებ.

გამოსთქვა რა ის აზრი, რომ ახლანდელი ჩვენი ისტორიკოსების მთავარი ამოცანა მდგომარეობს ოქტომბრის მომავალი ისტორიისათვის მასალების შეგროვება-შერჩევაში, რომელიც (ისტორია) დაიწერება „არა დღეს და არა ხვალ“, —ამხ. მაქსაკოვი ვრცლად შეჩერდა ოქტომბრის რევოლუციის საარქივო ფონდების მდგომარეობაზე. მასალების მთავარი მასა, რაც საჭიროა ოქტომბრის რევოლუციის შესასწავლად, იმყოფება რ. ს. ფ. ს. რ. ტერიტორიაზე. ამ მასალების შეგროვების დასაწყისი მჭიდროთ არის დაკავშირებული თვით პარტისების მუშაობის დასაწყისთან.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ ჟამად მასალების დიდი ნაწილი შეგროვილია, მაინც უნდა აღიარებულ იქნას, რომ ბევრი მეტად ძვირფასი მასალა ჯერ კიდევ აღმოჩენილი არ არის ან სრულიად დაკარგულია. მაგ. მასალები მუშათა მოძრაობის შესახებ 1914-1916 წ. წ. პერიოდისა, გარდა ქანდარმთა არქივებისა, არ მოიპოვება. მხოლოდ უქანასკნელ ხანებში ზოგიერთ ალაგას აღმოჩნდა საქარხნო ინსპექციის მასალები. უნდა გულდასმით იქნას გამოკვლეული საქარხნო-საფაბრიკო არქივები. როცა ამ ჟამად ლენინგრადში შეუდგენ ამ მასალების გამოკვლევას, გამოირკვეა, რომ ისინი მეტად უიმედო მდგომარეობაშია.

1917 წ. მასალები ფაბ. ქარხ. კომიტეტებისა ყველა მკვლევარისთვის არის ჭვირფასი. იგივე შეიძლება ითქვას იმ მასალების შესახებ, რომლებიც ეხება წითელ გვარდიის მოწყობას. საჭიროა ამ მასალათა მეტი წილი მოიძებნოს. მოსკოვის მახლობლათ, ერთ ქარხანაში, ამას წინად იპოვნეს ისეთი მასალა, რომელიც უშუალოდ ეხება ოქტომბრის ისტორიას. ეს მასალაა შტაბის ბრძანებები მოსკოვიდან, პასუხები, იარაღის, რაზმელების სიები და სხ. მეტად ცოტა მასალა მოგვეპოვება სამხედრო რევოლუციონური კომიტეტების გუბალმასკომების და სხ.

შემდეგ ვრცლად აღნიშნა ამხ. მაქსაკოვმა, თუ სად შეიძლება ჯერ კიდევ აღმოუჩენელი არქივების პოვნა ოქტომბრის რევოლუციის შესახებ, შეეხო მთლიანი პარტარქიის საკითხს. მის მიერ წა-

მოყვებული დებულებები მსჯელობის შემდეგ თათბირში მიიღო, რაც შეტანილ იქნა პარტარქივების შესახებ გამოტანილ განსაკუთრებულ რეზოლიუციაში.

ამხ. ვოლკოვიჩერის მოხსენების მთავარი თემა იყო ძნელი, ჯერ კიდევ მარქსისტულ ლიტერატურაში ნაკლებათ გარკვეული საკითხი მასალების მეცნიერულად დამუშავების შესახებ. გამოდიოდა რა ისტორიული მატერიალიზმის ძირითადი პრინციპებისაგან, მომხსენებელმა გამოარკვია მასალების სხვადასხვა ტიპები და წამოაყენა მთელი რიგი პრაქტიკული წინადადებები, თუ როგორ უნდა ისარგებლონ ამ მასალებით სამეცნიერო-კვლევითი მუშაობისათვის.

ყველა ამ მოხსენებათა გარშემო გაჩაღდა ცოცხალი კამათი, სადაც გამოჩნდა მიუხედავად ნაკლისა, პარტისების მუშაობის ზრდა ადგილებზე. ორატორები ავსებდნენ მომხსენებელთა თეზისებს, ვრცლად ჩერდებოდნენ მუშაობის ნაკლზე, როგორც ადგილობრივი, ისე ცენტრალური პარტიისა; მათ შემოიტანეს მთელი რიგი კონკრეტული წინადადებები, რაც შემდეგ საქ. კომ. პარ. (ბ) ც. კ. პარტიის წინადადების* თანახმად შეტანილ იქნა რეზოლიუციაში შესწორების სახით.

თათბირის მიერ არჩეულმა კომისიამ, რომელსაც მინდობილი ჰქონდა ოქტომბრის რევოლიუციის 10 წლის იუბილესთან დაკავშირებული საკითხების დამუშავება, მოისმინა მოხსენებები: 1) მასალათა დამუშავების საერთო სტემის და ოქტომბრის რევოლიუციის ნარკვევის მომზადების შესახებ, 2) ადგილობრივი პარტისების გამოცემათა ტიპის შესახებ ოქტომბრის რევოლიუციის ისტორიიდან, 3) ლიტერატურულ გამოცემათა რაოდენობა ოქტომბრის 10 წლისთავისათვის, 4) პარტისების მონაწილეობის შესახებ ოქტომბრის რევოლიუციის მასიურ პროპაგანდაში. ამას გარდა თათბირის მიერ მიღებულ იქნა რეზოლიუციები: 1) პარტისთა მორიგ ამოცანებზე (ამხ. გუსევის მოხსენებით), 2) მასალების შეგროვებაზე (ამხ. მასაკოვის მოხსენებით) 3) პარტარქივებზე, 4) სარევოლიუციო მუშეუშემების მშენებლობაზე (მიცკევიჩის და რომანოვსკაიას მოხსენებით) და 5) რევოლიუციონური მოძრაობის ძეგლების აღრიცხვაზე (დრუჟინინის მოხსენებით).

თათბირზე მონაწილეობდა 64 დელეგატი გადამწყვეტი ხმით (წინანდელ თათბირზე 26-27 მაისს 1924 წელს იყო 20 კაცი).

პარტიის ზოგიერთი მუშაკი ხშირად გამოსთქვამენ უკმაყოფილებას პარტიის მუშაობის ტემპის განვითარებით, მათი ნაკლითა და მათი მძიმე მდგომარეობით.

რასაკვირველია, ნაკლი ჩვენს მუშაობაში არის. მაგრამ საკმარისია მოვიგონოთ პარტისტა ისტორიის არა ხანგრძლივი ცხოვრება, საკმაოა შეადაროთ მე-IV სრულიად საკავშირო თათბირი წინანდელს, რათა დარწმუნდეთ იმაში, რომ პარტისტის მუშაობა განუხრელად ვითარდება როგორც სიფართოვით, ისე სიღრმით.

ა. სტანჩინსკი.

საკავშირო პარტისტა გამგეების მე-IV თათბირი.

(4—8 იანვარი 1927 წ.)

თათბირის მიერ მიღებული **რევოლუციები**, დამტკიცებული საკ. კომ. პ. (ბ) ც. კ. პარტისტის მიერ.

I

პარტისტის მორიგი ამოცანები.

(ამხ. ს. ი. გუსევის მოხსენება).

საერთო დებულებანი.

მოახლოებული ოქტომბრის რევოლუციის 10 წლის იუბილე პარტისტს ავალებს ახლო ხანაში თავი მოუყაროს თავის ძალებს ამ იუბილეს მოსამზადებლათ და ჩასატარებლათ.

ამას წინად ჩატარებულ 1905 წლის რევოლუციის 20 წლის იუბილისთან ერთად, როცა პარტისტმა მოახდინა მთელი თავისი ლიტერატურული ძალების მობილიზაცია მის მოსამზადებლათ, ოქტომბრის რევოლუციის 10 წლის იუბილე განსაკუთრებით მოითხოვს პარტისტისაგან აუცილებლათ დაუკავშიროს შემდეგი თავისი მეცნიერულ—ძიებითი მუშაობა საკ. კ. პ. (ბ) მიმდინარე პოლიტიკურ მუშაობას და გამოიყენოს ჩვენი რევოლუციონური წარსული რევოლუციონური აწმყოსთვის.

განსაკუთრებით საყურადღებოა ჩვენი რევოლუციონური წარსულის გამოყენება მუშათა ახალი ფენების აღსაზრდელათ. ამას გარდა პარტისტმა თავის მუშაობაში დახმარება უნდა გაუწიოს ახ. კომ. კავშ. ისტორიის შესწავლის საქმეს, რათა ამნაირათ გავლენა იქონიოს ახალგაზრდობის რევოლუციონურად აღზრდაზე, რომელიც ამ ეამად იზრდება სამეურნეო მშენებლობის მშვიდობიან პირობებში. თუ

რ. ს. ფ. ს. რ. და უკრაინაში, აგრეთვე კავკასიაში, სადაც დიდი ხანია ჩვენი პარტია არსებობს, რევოლუციონური ტრადიციების გადაცემა ადვილდება ახლანდელი თაობისათვის უმთავრესად ამ ტრადიციების სიმტკიცით, სხვა ნაციონალურ რესპუბლიკებში რევოლუციონური ტრადიციები გაცილებით სუსტია, ამიტომ ამ რესპუბლიკებში ახალგაზრდობის აღსაზრდელათ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ეძლევა ჩვენი რევოლუციონური წარსულის შესწავლას, სამი რევოლუციის გმირულ პერიოდებს და ეპიზოდებს და ჩვენი პარტიის ისტორიას.

ს. ს. რ. კავშირის სოციალისტური მშენებლობის ზრდა და მუშებსა და გლეხებს შორის კავშირის განმტკიცება ყოველ წლობით აძლიერებს ჩვენი პარტიის საერთაშორისო მნიშვნელობას და ამალ-ლებს მის როლს საერთაშორისო რევოლუციის მომზადების საქმე-ში. ამიტომ პარტიის ამოცანას შეადგენს შეაგროვოს და გადასცეს სხვა ქვეყნის მუშებს, აგრეთვე იმ ხალხებს, რომელნიც იწყებენ ან დაწყებული აქვთ რევოლუციონური ბრძოლა და იმყოფებიან იმპე-რიალისტურ მონობაში, ს. ს. რ. კავშირის მდიდარი რევოლუციო-ნური გამოცდილება, რაც დახმარებას გაუწევდა მძიმე ბრძოლაში.

პარტიის მუშაობის პარტიის როგორც შინაურ, ისე საერთა-შორისო მუშაობასთან დაკავშირების მიზნით პირველ რიგში აუცი-ლებელია: ა) შემოღებულ იქნას რეგულიარულად უჯრედებში და აგრეთვე უჯრედთა მდივნების კრებებზე მოხსენებების გაკეთება პარ-ტიის მუშაობის შესახებ. ბ) შევუდგეთ იაფ-ფასიანი პოპულიარუ-ლი ბროშიურების დამზადებას გამოსაცემად ს. რ. ს. კომ (ბ) ისტო-რიაზე და რუსეთის სამ რევოლუციიაზე იმ მიზნით, რომ ისინი გა-დათარგმნილ იქნან ნაციონალური 'რესპუბლიკების ენებზე, აგრეთვე უცხო ენებზე; ეს მუშაობა უნდა შეთანხმებული იქნას ს. ს. კ. (ბ) და კომინტერნის სათანადო ორგანოებთან. ვ) დამზადებულ იქნას პოპუ-ლიარული ბროშიურები ს. ს. კ. პ. (ბ) ისტორიის ცალკე პერიოდებსა და მომენტებზე, რაც აქტუალური მნიშვნელობისაა ს. ს. კ. პ. (ბ) მიმდინარე შინაპარტიულ მუშაობასთან დაკავშირებულ აღმოცენებულ ახალ პარტიულ პრობლემებითურთ, გ) აუცილებლათ იქნას ცნობი-ლი კავშირის ყველა დიდ ქალაქებში სამეცნიერო-გამოკვლევითი კა-თედრების მოწყობა რევ. მოძრაობის ისტორიიდან (სახვანათლების ხარჯთ-აღრიცხვით) პარტიების გეგმითა და პროგრამით.

ორგანიზაციული ღონისძიებანი.

თათბირი აღნიშნავს მთლიანი საორგანიზაციო სტრუქტურის, როგორც მუშაობის სახელმძღვანელო კავშირის, არქონას ადგილებზე პარტისებისათვის (არსებობენ: კოლეგიები, პარტისთა საბჭოები, ლიტერატურული საბჭოები და სხ.). ზოგჯერ ადგილებზე სახელმძღვანელო მუშაობას აწარმოებს პიროვნულად თვით გამგე. ც. კ. პარტისი სარგებლობს რა ადგილობრივი მუშაობის გამოცდილებით, მუშაობის ამა თუ იმ ფირმის მოხერხებულობით, უნდა მიაწოდოს პერიფერიებს პრაქტიკული ზომები პარტისების აშენება-მოწყობის ერთნაირების შესახებ, ხელმძღვანელობის სისტემის შესახებ. ხელმძღვანელობის სისტემის ჩამოყალიბება, პარტისის, როგორც პარტკომის განყოფილების ამოცანის განსაზღვრა; პარტისის განყოფილება აწყობს და ხელმძღვანელობს ს. ს. კ. პ. (ბ) ისტორიისა და ოქტომბრის რევოლუციის შესწავლას; ამ შემთხვევაში პარტისი არ არის მხოლოდ ისეთი ორგანო, რომელიც თავის თანამშრომლების სახით უშუალოდ ეწეოდეს მეცნიერულ—საგამოკვლევო მუშაობას. აუცილებლათ იქნას ცნობილი ახლო ხანში ს. ს. კ. პ. (ბ) ც. კ. პარტისის და მისი ადგილობრივი ორგანოების შესახებ დებულების გადასინჯვა, კერძოდ, შეცვლილ იქნას ც. კ. პარტისის საორგანიზაციო სტრუქტურა. დაარსებულ იქნას თანაბრათ სხვა განყოფილებებისა სამეცნიერო—საგამოკვლევო განყოფილება, რომელიც ხელმძღვანელობას გაუწევს ადგილობრივ განყოფილების სათანადო მუშაობას.

თავის მოღვაწეობით პარტისები უნდა გახდენ საერთო პარტიული მუშაობის ცოცხალ ორგანოებათ. უნდა უარყონ აკადემიური კარჩაკეტილობა და უნდა ჰქონდეს აღებული ხაზი პროლეტარულ საზოგადოებრივობასთან მჭიდრო კავშირის დასამყარებლათ. უნდა იზიდავდეს თავის მუშაობაში რევოლუციონური მოძრაობის პროლეტარულ მოწმეთ და მონაწილეებს.

ადგილობრივით მუშაობის პრაქტიკამ დაგვანახა პარტისის დამხმარე შემდეგი ორგანიზაციების ცხოველყოფილობა: პარტისის დამხმარე ჯგუფები ამა თუ იმ მომენტის შესახებ, სექციები (ქალთა, წითელ არმიელთა და სხ.), დროებითი კომისიები, წრეები და რწმუნებულები, აგრეთვე მუდმივი საფაბრიკო-საქარხნო კომისიები არალეგალურად მომუშავე მუშებისაგან შემდგარი.

აუცილებელია პარტისის პერიოდული კრებები პარტისის ფაბრიკა-ქარხნების კომისიათა წარმომადგენლების მონაწილეობით, აგრეთვე საქარხნო არქივების შესწავლა. მიეძღვნეს ადგილობრივ,

პარტიების ყურადღება ადგილობრივ ფაბრიკებისა და ქარხნების რევოლუციონური ისტორიის შესწავლის საკითხებს.

მეცნიერულ შრომათა ხარისხის გაუმჯობესების აუცილებლობა ნაცვლად წინანდელი ფაქტების და მასალების უბრალო დაგროვებისა და სისტემატიზაციისა პარტიისაგან მოითხოვს დიდ ძალებს. საქმეში სამეცნიერო მუშაკების, მოსწავლე ახალგაზრდობის და სხ. ჩაბმას.

აუცილებლათ ჩაითვალოს, რათა მომავალში ც. კ. პარტისმა საოლქო გაერთიანებულ ორგანიზაციებს ამა თუ იმ საკითხის დასამუშავებლათ დაუსახოს განსაზღვრული ამოცანა რევოლუციისა და პარტიის ისტორიის სფეროში და ჩაატაროს ეს მუშაობა ამ საოლქო გაერთიანებათა საშუალებით.

პარტიის გამგეთათვის მთავარ მუშაობათ ჩაითვალოს პარტისში მუშაობა.

სასურველად ჩაითვალოს პარტისთა გამგეების გამოწვევა ც. კ. პარტისში მოხსენების გასაკეთებლათ.

აუცილებლათ ჩაითვალოს ადგილებისათვის პარტიის ც. კ. საშვლებით დირექტივების მიცემა, მიექცეს მათი ყურადღება პარტისში მომუშავეთა სერიოზულ შერჩევას, რომ არ იქნან ისინი დატვირთული სხვა პარტიული სამუშაოთი, აგრეთვე მათი ხშირად გამოცვლის არასასურველობა (მეXII ყრილობის დირექტივები).

აუცილებლათ იქნას ცნობილი ც. კ. მიერ ადგილებზე გაგზავნილი ინსტრუქტორების გამოყენება ადგილობრივი პარტიების მუშაობის გამოსაკვლევად.

აუცილებლათ ჩაითვალოს პარტიის მუშაობის შეთანხმება ახ. კომკავშ. ისტორიის და პროფკავშ. ისტორიის მუშაობასთან.

ჟურნალ „პროლეტ. რევოლ.“ დაეთმოს ადგილობრივ პარტიების მუშაობის ინფორმაციის არა ნაკლებ ნახევარი თაბახისა.

II

პარტიის განყოფილებათა მონაწილეობა იმ მუშაობაში, რომელიც დაკავშირებულია ოქტომბრის რევოლუციის 10 წლის იუბილეს ჩატარებასთან.

(მ. ა. საველიშვილის და ი. ვ. ვოლკოვ-ჩერის მოხსენების თანახმად).

ა) საერთო სქემა ოქტომბრის რევოლუციის მასალების დასამუშავებლათ და ნარკვევების მოსამზადებლათ.

ადასტურებს რა მუშაობის გეგმის საერთო ორიენტაციის აუცილებლობას, რაც მიღებულია პარტიის მიერ ამ ერთი წლის წინად

(„პროლ. რევ.“ 3. 1925 წ.). ამ გეგმის შესრულებისათვის საჭიროა მთელი რიგი წლები, ამიტომ თათბირი მხედველობაში ღებულობს იმ გარემოებას, რომ ოქტომბრის რევოლუციის იუბილემდე მეტად ცოტა დრო დარჩა, აგრეთვე საჭიროდ მიაჩნია სასტიკი მომპირნეობის დაცვა, აუცილებლათ სცნობს საიუბილეო ლიტერატურულ შრომათა გამომცემლობის შეკვეცას. ამ გეგმაში უნდა შეტანილ იქნას ისეთი საყურადღებო ფაქტორები, რომელთაც გადამწყვეტი როლი შეასრულეს 1917 წლის თებერვალსა და ოქტომბერში.

ადგილობრივ პარტიის განყოფილებებს უფუნბა ეძლევათ შეიტანონ მასში საჭირო შესწორებანი, რაც საჭირო იქნება იმისათვის, რომ ამა თუ იმ გუბერნიის, რაიონის, ოლქის ან რესპუბლიკის თეალსაზრისით გამოხატულება ჰპოვოს ოქტომბრის რევოლუციის ისტორიამ.

ოქტომბრის რევოლუციის გაშუქების ძირითად ამოცანად აუცილებლათ უნდა ჩაითვალოს ბალშევიკების ადგილობრივი ორგანიზაციის ისტორიის გამორკვევა და მისი როლი ოქტომბრისათვის ბრძოლაში, ადგილობრივი საბჭოების აღმოცენება და მათი როლი ოქტომბერში, ადგილობრივ პარტიის განყოფილებების დასამუშავებელი პერიოდი უნდა განისაზღვროს უმთავრესად 1917 წლით და 1918 წლის ნაწილით, ე. ი ოქტომბრის რევოლუციის თვით პირველი პერიოდით, რომელთან დაკავშირებით ოქტომბრის რევოლუციას მთელი ათეული წლისათვის საერთო ჯამის გაკეთება პარტიის სამეცნიერო—საგამოკლეო მუშაობაში ჩაითვალოს უდროვოთ.

ბ) პარტიის განყოფილებათა საგამომცემლო გეგმა ოქტომბრის რევოლუციის 10 წლისთავისთვის.

(ამხ. კუდელის წინადადება)

საგამომცემლო გეგმა განიყოება 3 ძირითად ნაწილად: 1) რევოლუციის მამოძრავებელ ძალთა გამორკვევა, 2) საბჭოთა ორგანიზაციების და სრ. ს. კომპ. (ბ) როლის გამორკვევა ოქტომბრის რევოლუციაში და 3) კონტრ-რევოლუციონური ორგანიზაციები. იმ ადგილებში, სადაც მოძრაობას ფართო ნაციონალური ხასიათი ჰქონდა, უნდა მოცემულ იქნას მისი მოკლე დახასიათება თებერვალ-ოქტომბრის რევოლუციასთან დაკავშირებით.

ა) რევოლუციის მამოძრავებელი ძალები.

1. ამა თუ იმ რაიონის ეკონომიკის განსაკუთრებულება თებერვლის რევოლუციის წინ, 1917 წლის თებერვლისა და ოქტომბერს შუა და იმ დროს, როცა პროლეტარიატმა ძალა-უფლება ხელთ იგდო (საჭიროა დაუკავშიროთ მთელი რუსეთის ეკონომიკას) მუშათა და გლეხთა მასების მდგომარეობა ამ ხანაში სახალხო მეურნეობის კრიზისთან დაკავშირებით.

2. მუშათა მოძრაობის ხასიათი მოცემულ რაიონში (თებერვლის რევოლუციის წინა დღით, თებერვლისა და ოქტომბრის შუა და იმ დროს, როცა ადგილობრივმა საბჭოებმა ძალა-უფლება ხელთ იგდეს). პეტერბურგში და მოსკოვში მომხდარი ამბების გამოძახილი პროვინციაში. ადგილობრივ მუშათა მასების ეკონომიური და პოლიტიკური ბრძოლა (ეკონომიური და პოლიტიკური გაფიცვები, დემონსტრაციები, შეიარაღებული გამოსვლები, ბრძოლა დროებით მთავრობის წინააღმდეგ, ბრძოლა მუშათა კონტროლისთვის, ფაბრიკა-ქარხნების ხელში ჩაგდება და სხ.) ბალშევიკების ბრძოლა ბურჟუაზიული და წვრილ-ბურჟუაზიული პარტიების წინააღმდეგ მუშათა მასებზე გავლენისათვის. მუშათა მასების გაბალშევიკება. მუშათა მასების როლი ძალა-უფლების ხელში ჩაგდების დროს და კონტრ-რევოლუციასთან ბრძოლაში.

3. გლეხთა მოძრაობა მოცემულ რაიონში თებერვლის რევოლუციის წინა დღით. კლასიური ბრძოლა. სოფელში თებერვლი რევოლუციის წინად და თებერვალ-ოქტომბერს შუა. თებერვლის რევოლუცია სოფლად, დროებით მთავრობის ორგანოები. გლეხთა მოძრაობა მოცემულ რაიონში თებერვალ-ოქტომბერს შუა. პარტიების ბრძოლა მიწისა და თავისუფლებისათვის. ოქტომბერი სოფლად. სოფლის ლატაკთა, საშვალო შეძლების და „კულაკების“ როლი.

4. რევოლუციონური მოძრაობა ჯარში და ფლოტში თებერვლის რევოლუციის წინ, თებერვალ-ოქტომბერს შუა და ოქტომბრის გადატრიალების დროს.

ადგილობრივი ჯარის (და ფლოტის) მდგომარეობა თებერვლის რევოლუციის წინ. ჯარის და ფლოტის როლი ძალა-უფლების ხელში ჩაგდების პერიოდში.

ბ) ორგანიზაციები, რომელთაც გადამწყვეტი როლი ითამაშეს ოქტომბრის რევოლუციის გამარჯვებაში.

1. ბალშევიკების ადგილობრივი პარტიული ორგანიზაცია დაწყებული იმპერიალისტური ომიდან და გათავებული პროლეტარია-

ტის მიერ ხელისუფლების დაპყრობის პერიოდით. ამ ორგანიზაციის კავშირი ც. კ.-თან, მისი კონფერენციები, ლიტერატურა და სხ.

2. მუშათა, გლეხთა, ჯარისკაცთა და სხ. საბჭოების აღმოცენება ადგილებზე 1917 წელს. საბჭოების შემადგენლობის და მუშაობის საერთო დახასიათება 1917 წელს ოქტომბრის რევოლიუციამდე. პარტიათა ბრძოლა ადგილობრივ საბჭოებში (ბალშევიკები, ესერები, მენშევიკები და სხ.) და საბჭოების მიერ ძალა-უფლების ხელში ჩაგდება და საბჭოთა ხელისუფლების პირველი საფეხური.

3. ბალშევიკური ფრაქციების ბრძოლა ადგილობრივ თვითმართველობების ორგანოებში.

4. სამხედრო ორგანიზაციის ისტორია, მისი კავშირი ადგილობრივ პარტიულ ორგანიზაციასთან და მისი მუშაობა ადგილობრივ გარნიზონსა და მეზღვაურებში. სამხედრო ორგანიზაციის ურთიერთობა წითელ გვარდიასთან.

5. მუშური წითელი გვარდიის ისტორია მოცემულ რაიონში. მისი როლი ოქტომბრის დროს და სამოქალაქო ომის ფრონტებზე.

6. საქარხნო კომიტეტები და მათი ორგანიზაცია. საქარხნო კომიტეტთა ადგილობრივი ცენტრი. საქარხნო კომიტეტების კონფერენცია. მათი მნიშვნელობა რევოლიუციაში. საწარმოზე მუშათა კონტროლის გატარება.

7. პროფკავშირები და მათი როლი რევოლიუციაში.

8. მუშა-ქალთა მოძრაობა.

9. კაბუკთა ორგანიზაციების აღმოცენება. ახალგაზრდობის მონაწილეობა სამოქალაქო ომში და რევოლიუციაში.

ვ) კონტრ-რევოლიუციონური ორგანიზაციები.

1) მოსახლეობის კონტრ-რევოლიუციონურ ფენთა პოლიტიკური პარტიები მოცემულ რაიონში (ან ადგილებში) ოქტომბრის რევოლიუციის წინა დღით.

2) დროებით მთავრობის ორგანოების ადგილებზე დამოკიდებულება დროებით მთავრობისადმი მოსახლეობის სხვადასხვა ფენებში.

3) კონტრ-რევოლიუციის შეიარაღებული წინააღმდეგობა და საბოტაჟი ადგილებზე საბჭოების მიერ ძალა-უფლების ხელში ჩაგდების დროს.

გ) თებერვლის და ოქტომბრის რევოლიუციები და ნაციონალური საკითხი.

1. მოსახლეობის ნაციონალური შემადგენლობა და ნაციონალური წინააღმდეგობანი მოცემულ ადგილებში ან რაიონში. რევოლიუ-

ციონური და კონტრ-რევოლუციონური ელემენტები შევიწროვებულ ეროვნებათა შორის.

2. მეფობის პოლიტიკის გამოხატულება მოცემულ ადგილას (ან რაიონში) თებერვლის რევოლუციის წინა დღით. ნაციონალური პოლიტიკა დროებით მთავრობის დროს.

3. შევიწროვებულ ეროვნებათა ბრძოლა თავის გასანთავისუფლებლათ ოქტომბრის რევოლუციის წინ და მის დროს. ნაციონალური რევოლუციონური პარტიები და მათი როლი.

4. ნაციონალური კონტრ-რევოლუციის მიერ წინააღმდეგობის გაწევა ოქტომბრის გადატრიალებისათვის. ამ წინააღმდეგობის ლიკვიდაციის ფორმა.

3) ადგილობრივ პარტიის განყოფილებების გამოცემათა ტიპი ოქტომბრის რევოლუციის ისტორიიდან

ვიღებთ რა მხედველობაში ადგილობრივ პარტიის განყოფილებების მუშაობის გამოცდილებას და გამოვდივართ რა საკავ. ც. აღ. კომ. საიუბილეო კომისიის სალიტერატურო გეგმიდან, უნდა აღიარებულ იქნას, რომ გამოცემანი ოქტომბრის რევოლუციის ათი წლის თავთან დაკავშირებით, შეიძლება თავის შინაარსით იყოს შემდეგი ოთხი ტიპისა:

ა) მასალების კრებული; ბ) დამოუკიდებელი გამოკვლევა (მონოგრაფია); 3) სამეცნიერო-პოპულიარული ბროშურა; გ) ქრონიკა.

ა) მასალათა კრებული.

საერთო შემადგენლობა.

ამაში შედის როგორც საარქივო, ისე მოგონებები, რომლებიც ეხებიან დასახულ თემას. როგორც საერთო წესი, კრებულში შედის **გამოუქვეყნებელი** მასალები: გამონაკლისს შეადგენენ მხოლოდ ცალკე, უფრო შინაარსიანი მოგონებები ან მათი ნაწყვეტები, რომლებიც გამოქვეყნებული იყო პრესაში და რომელთაც მოცემულ თემასთან აქვთ პირდაპირი კავშირი. იმ მასალებიდან, რომელიც მოცემულ თემას ეხება, უნდა აღებულ იქნას თავის ხასიათით უფრო დამახასიათებელი; ყველა დანარჩენი მასალები შეიძლება მოთავსებულ იქნას ნაწილობრივ ან გამოყენებული სათანადო განმარტებით შენიშვნაში იმ მხრით, რამდენათაც ეს დამატებითი მასალები **აღრმავებენ და ავსებენ** ძირითად მასალებს. ერთი და იმავე შინაარსის

მასალის, თუ გინდ სხვა და სხვა ფორმაში, დაბეჭდვა საჭირო არ არის.

წინასიტყვაობას გარდა კრებულს ურდა დაერთოს შესავალი სტატია. სასურველი იყო ასეთი შესავალი სტატიის სახით პატარა, დამოუკიდებელი გამოკლევა, სადაც ზედმიწევნით გამოყენებული იქნებოდა კრებულში მოთავსებული მასალა (დაბეჭდილ წყაროები-თან ერთად). უკიდურეს შემთხვევაში შეიძლება აღწერილობითი ხასიათის სტატიით.

თუ კრებულის რედაქციას ექნება გარდა შესავალი სტატიისა, კიდევ ერთი ან რამდენიმე გამოკლევეთი ხასიათის მჭონე ნაშრომი (პატარა), რომელშიაც მოცემული იქნებოდა საერთო თემის ერთი რომელიმე ან რამდენიმე მხარე (კითხვები), სასურველია ასეთი სტატიის კრებულში მოთავსება. მაგ. კრებულის თემაზე: „თებერვლიდან ოქტომბრამდე მოცემულ რაიონში“—შეიძლება დაიწეროს ცალკე სტატიები თემაზე: „მუშათა დეპუტატების ადგილობრივი საბჭო“, „ადგილობრივი გარნიზონის კომიტეტი“, „ბალშევიკური ორგანიზაცია“ და სხვ.

ყოველ შემთხვევაში, სავალდებულოა მთელი მასალის რამდენიმე თავად დაყოფა იმის მიხედვით, თუ რა მხრით მიუღდგებით თემის გაშუქებას ან მოცემული ორგანიზაციის ისტორიის განვითარების რომელ ეტაპს შეეხებით.

ყველა დოკუმენტები და სხვა მასალები უნდა დაბეჭდილ იქნას ახალი ორთოგრაფიით. დოკუმენტის ტექსტის და სხ. საარქივო მასალების გასწორება აღინიშნება პირდაპირი ფრჩხილებით. ამნაირი გასწორება დასაშვებია ორთოგრაფიული შეცდომების (ასოების გამოტოვება, მათი არა სწორად დაწყობა, სასვენი ნიშნების არ ქონა) და დაუმთავრებელი სიტყვების მხრით.

დედანის შრიფტის სხვადასხვაობა შეძლებისამებრ უნდა დაცულ იქნას მოყვანილ ტექსტში.

სიმეცნიერო დამხმარე აპარატი.

მთელი ის ცნობები, რომლებიც ტექსტის განმარტებას წარმოადგენენ, იბეჭდება სხოლიოში (შენიშვნები). შინაარსით და ტიპით შენიშვნები უნდა იყოს არა მარტო ცნობა-ბიო-ბიბლიოგრაფიული ხასიათის, არამედ კრიტიკულის, გამოკლევეთი ხასიათისა. მაგრამ სავალდებულო პირობაა—შენიშვნის, რაც შეიძლება, მოკლედ გადმოცემა. ფაქტიური ხასიათის შენიშვნა იძლევა აღდგენილ ამბავს ან

ან მოვლენას არა საერთოდ, არამედ—ამა თუ იმ ნაწილში, რომელიც ეხება გამოცემის ტექსტს.

მასალათა კრებულს უნდა დაერთოს საჩვენებელი: 1) სახელობითი; 2) საგნობრივი; 3) სისტემატიური მაჩვენებელი გამოყენებული, გამოუცემელი და დაბეჭდილი მასალებისა და 4) სარჩევი.

თითოეულ კრებულს უნდა დაერთოს წინასიტყვაობა, რომელმაც უნდა მოგვცეს გამოცემის საერთო დახასიათება. ამ მიზნით წინასიტყვაობა უნდა შეიცავდეს: 1) თემის საერთო დახასიათებას, მათში აღძრული ისტორიული მნიშვნელობის საკითხების გაშუქებას; 2) წინანდელ გამოცემათა მიმოხილვას, რომელნიც თავისი შინაარსით მოცემულ თემას უახლოვდებიან; 3) კრებულში მოთავსებული მასალის მიმოხილვა; 4) იმ პრინციპების გადმოცემა, რომელზედაც დამყარებულია ეს გამოცემა, კრებულის გამოსაცემად ჩატარებული მუშაობის აღწერით; 5) კრებულის გეგმა.

როგორც შინაგანი, ისე გარეგნული აღწერა უკალკე დოკუმენტებისა ან მთელი რიგი საარქივო დოკუმენტების ან მასალებისა უნდა მოცემულ იქნას შენიშვნაში.

გარეგნული აღწერის საგანია: გვერდების (და სვეტების) რაოდენობა, ქალაქის ფერი და ზომა, გადმოცემის საშუალება, სტამბა, ორგანიზაცია, გამოცემის ადგილი და დრო. გარეგნული აღწერის ყველა გარეგანი ნიშნები ეხება **პარტიული** ხასიათის საარქივო დოკუმენტებს ან სასალებს. სხვა საარქივო ფონდების მასალათი (ადმინისტრაციული, საგამომძიებლო) აღწერა ხდება მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში, ამასთან ასეთი აღწერის ნიშნად ჩვეულებრივ წყაროს აღნიშვნის (არქივის შესანახი, საარქივო ფონდი, ანდა „საქმის“ ვრცელი აღწერა, წელიწადი, ფურცელი) გარდა ითვლება დოკუმენტის წარმოშობა, მისი ისტორია.

დოკუმენტის შინაგანი აღწერა მეტად მოკლე ფორმაში უნდა ეხებოდეს დოკუმენტის ტექსტს და მასზედ არსებულ წარწერებს, რეზოლიუციებს.

იმის სანიმუშოდ, თუ როგორ უნდა იქნას გადმოცემული პარტიული ფურცლის (პროკლამაციის) ტექსტი და მისი აღწერა, გირჩევთ იხელმძღვანელოთ შემდეგი გამოცემით: „1905 г. в Петербурге“, выпуск I, „соц.-дем. листовки“.

ბ) დამოუკიდებელი გამოკვლევა (მონოგრაფია).

მონოგრაფია უნდა ემყარებოდეს საარქივო მასალას მთელი დაბეჭდილი სათანადო ლიტერატურის გამოყენებით. ტექსტში ცალ-

კე დოკუმენტების ვრცლად მოყვანას არ ვუჩრჩევთ; ისინი შეიძლება მოთავსებული იქნას სპეციალურ განყოფილებაში, „დანართში“. ამ განყოფილებაში არ უნდა იქნას მოთავსებული ის მასალები, რომლებიც მხოლოდ იმეორებენ თქმულს და არ შეავსებენ ხოლმე მათ. მხოლოდ განსაკუთრებულ შემთხვევებში, როცა რომელიმე დოკუმენტი უეჭველად ადასტურებს ავტორის მიერ წამოყენებულ დებულებას, ის შეიძლება დაბეჭდილ იქნას სრულიად ან ნაწილობრივ. სამეცნიერო—დამხმარე აპარატი, წინასიტყვაობის თანდართვით, რჩება იგივე, რაც კრებულისთვის.

ვ) სამეცნიერო—პოპულიარული ბროშიურა.

სასურველია ასეთი პატარა ბროშიურების დაწერა გამოკვლევითი მუშაობის თანახმად, მაგ. მას შემდეგ, რაც შედგენილია მასალათა კრებული ან დაწერილია მონოგრაფია. მაგრამ თუ არ სწარმოებს გამოკვლევითი მუშაობა ან მასალათა გამოცემა, ამნაირი ბროშიურის დაწერა შესაძლებელი იქნება იმ ლიტერატურის თანახმად, რაც ხელთ გვექნება. ბროშიურის საგანი იქნება დამუშავებული თემის ერთი რომელიმე ნაწილი ან თემა მთლიანად.

პირველი ორი ტიპის გამოცემათგან ბროშიურა იმით განსხვავდება, რომ მას არ ექნება დართული არავითარი სამეცნიერო დამხმარე აპარატი (გარდა ორი ქვემოთ მოყვანილი მაჩვენებლისა), ბროშიურა უნდა დაწერილი იყოს სადა ენით და შიგ უნდა მოყვანილი იყოს ამა თუ იმ ორგანიზაციის (ან ადგილის) ფაქტიური ისტორიის უფრო ნათელი მაგალითები.

ცალკე დოკუმენტებიდან ციტატები უნდა მოყვანილ იქნას მეტად ცოტა.

სამეცნიერო-პოპულიარულ ბროშიურას უნდა დაერთოს სახელობითი მაჩვენებელი და იმ ლიტერატურის სია, რომლის რეკომენდაცია მიჩნეულია თემის მიხედვით.

გ) ქრონოლოგია.

ქრონოლოგია ანუ ქრონიკა უნდა შედგენილ იქნას ყოველ პარტიის განყოფილებაში, მიუხედავად იმისა, დაიბეჭდება ეს ნაშრომი თუ არა. ქრონიკა იწყება 1917 წლის იანვრიდან და დგება ცალკე ყველა წლებისათვის. ქრონიკა არ უნდა დაკმაყოფილდეს პარტიული ორგანიზაციების ვიწრო ფარგლებით ამ სიტყვების ვიწრო აზრით. ქრონიკა უნდა შეიცავდეს მოცემული რაიონის საერთო-პო-

ლიტიკური ისტორიის ყველა მხარეებს, ყველა თავისი დამახასიათებელი მოვლენებით. თავის თავად ცხადია, რომ პარტორგანიზაციის ცხოვრებას უნდა დაეთმოს **უმთავრესი ადგილი**.

ცნობები გულდასმით უნდა იქნას შემოწმებული სხვადასხვა წყაროების ერთმანეთთან დაპირისპირებით. წყაროების სახით გამოყენებული იქნება შეძლებისგვარად, ყველა ხელმისაწვდენი საარქივო ფონდები, ყველა სათანადო დაბეჭდილი მასალა, აგრეთვე სავალდებულოა როგორც გამოცემული, ისე გამოუცემელი მოგონებებით სარგებლობა.

ცალკე დოკუმენტები არ უნდა დაერთოს. საჭიროა მხოლოდ ფაქტის, ამბავის, მოვლენის საერთოდ გადმოცემა მოკლედ. დაწვრილებით მითითება წყაროებზე ყოველ ცალკე შემთხვევაში (მოყვანილი ცნობების ქვეშ) აღიარებულია სავალდებულოთ. ისეთი დამახასიათებელი ფაქტები, რომელთა თარიღი აღდგენილი არ არის, არ უნდა იქნას უარყოფილი; ასეთ შემთხვევაში მთელ რიგ წყაროების დაპირისპირებით უნდა დაწესებულ იქნას **დაახლოვებითი** თარიღი, თუ გინდ მოცემული თვის დეკადის ფარგლებში. ეს დაახლოვებითი თარიღი მოყვანილი იქნება ჩვეულებრივ ალაგას, მაგრამ ჩასმული პირდაპირ ფრჩხილებში.

მთელი ტექსტი უნდა დალაგებულ იქნას ქრონოლოგიურის წესით (დღიური). თითოეული თარიღის ცალკე ფარგლებში მასალა განაწილდება წინასწარ გათვალისწინებულ მთავარ განყოფილებებში. ასე მაგ., 1917 წლისათვის საყურადღებოთ უნდა ჩაითვალოს განყოფილებები: 1) მასიური მოძრაობა (მუშათა, გლეხთა მოძრაობა, ჯარი); ბალშევიკური ორგანიზაცია; 3) საბჭოები; 4) დროებითი მთავრობის ადგილობრივი ორგანოების მოღვაწეობა; 5) კონტრ-რევოლიუცია და მის წინააღმდეგ ბრძოლა. თავის თავად გასაგებია, რომ მოსალოდნელია ისეთი ცალკე შემთხვევები, როცა ასაწერი ამბების მსვლელობისაგან საჭირო იქნება შემოღებული წესის არ დაცვა. მაგალითად, დროებით მთავრობის ადგილობრივი კომისარის მოქმედებას იმავე დღეს მოჰყვა მუშათა მასების გამოსვლა: ამ შემთხვევაში უფრო მიზანშეწონილი იქნება მიუთითოთ კომისარის მოქმედებაზე და შემდეგ კი, რა გამოძახილიც ჰპოვა მან მასაში.

მოპოვებული ცნობები უნდა გადმოცემულ იქნას შემდგენელის სიტყვებით მოკლედ და სწორი ფორმულიროვნით. ციტატების მოყვანა (წყაროს სიტყვები) დასაშვებია მხოლოდ მაშინ, როცა მასალები რეზოლიუციური ხასიათისაა (რეზოლიუციები, დადგენილებები).

როგორი მოკლედ გადმოცემულიც არ უნდა იყოს, ქრონიკაში მოყვანილი ცნობები უნდა იყოს დასაბუთებული. გადმოცემის სივრცე ასე უნდა განისაზღვროს: ქრონიკა უნდა წარმოადგენდეს საშუალო ტიპს საქ. კომ. პარ. (ბ) ც. კ. პარტიის ცნობილ მრავალტომიან ქრონიკას— „1917 წლის რევოლიუცია“ და ვ. მაქსაკოვის და ნ. ნელიდოვის მოკლე ქრონიკას შორის. ის გაცილებით ნაკლებით ვრცელი უნდა იყოს, ვიდრე მეორე. ყველა თარიღები, დაწყებული 1917 წლის იანვრიდან და გათავებული 1918 წლის 13 თებერვლით (ახ. სტ.) უნდა აღნიშნულ იქნას ორივე სტილით, ამასთან **პირველად** მიდის **ახალი** სტილი, შემდეგ რვეალ ფრჩხილებში — ძველი.

1918 წლის 14 თებერვლიდან დღევანდლამდე ყველა თარიღები უნდა აღინიშნოს **ახალი** სტილით.

გამოყენებული წყაროების, სახელობითი და საგნობრივი მაჩვენებლის შედგენა სავალდებულოა.

შენიშვნები, რომლებიც ეხება ყველა ოთხივე ტიპს.

სახელობითი მაჩვენებელში გვარებთან და ფსევდონიმებთან ერთად უნდა აღინიშნოს აგრეთვე ინიციალები (სახელი და მამის სახელი). პარტიულობა აღინიშნება მხოლოდ იმ ამხანაგების, რომელნიც გამოცემის შედგენის მომენტში იქნებიან კომუნ. პარტიის წევრები.

სტატიის ტექსტში და შენიშვნებში მოყვანილ სახელებს უნდა დაერთოს ინიციალები (სახელი და მამის სახელი).

ვ) ადგილობრივ პარტიის განყოფილებათა სალიტერატურო გამოცემათა გეგმის ზომა ოქტომბრის რევოლიუციის 10 წლის თავზე.

1905 წლის რევოლიუციის 20 წლისთავის აღსანიშნავად წარმოებულმა მუშაობამ გამომცემლობის საქმეში დავანახვა, რომ პარტიის ლიტერატურის ერთი ნაწილის მკითხველთა წრე მცირერიცხოვანია, ამიტომ წიგნის ბაზარზე ამ დარგის ნაკლები მოთხოვნილებაა, რასაც აუცილებლათ ანგარიში უნდა გაეწიოს ოქტომბრის ლიტერატურის გამოცემის დროს. გამომცემლობის ლოზუნგი ამ შემთხვევაში იყოს: ნაკლები რაოდენობით, უკეთესი — ხარისხით.

მომჭირნეობის რეჟიმი, რასაც პარტია ატარებს სამეურნეო ცხოვრების ყველა დარგში, შეეხო პარატიის განყოფილებების საგამომცემლო მოღვაწეობას, რაც გამოიხატა ოქტომბრის რევოლიუციის 10 წლის თავის გამო განზრახულ გამომცემლობის შეკვეცაში.

მიგვაჩნია რა სრულიად სამართლიანათ გადაწყვეტილი ბრძოლა მაკულატურის წინააღმდეგ, საჭიროა განსაკუთრებული მნიშვნელობა მიეცეს ოქტომბრის რევოლუციის ისტორიის მასალების შესწავლას და გამოქვეყნებას ადგილებზე ოქტომბრის 10 წლისთავისათვის. ამიტომ არ შეიძლება დავეთანხმოთ ადგილობრივ პარტიის განყოფილებათა საგამომცემლო მუშაობის მეტის-მეტად შემცირებას ან მის წმინდა მექანიკურ შეკვეცას. ამიტომ უნდა აღიარებულ იქნას, რომ ც. კ. პარტიმა საკავშირო ოქტომბრის კომისიის წინაშე შეამდგომლობით მოაგვაროს: 1) რათა ადგილობრივ პარტისთა საიუბილეო ლიტერატურის გამოსაცემი ნაბეჭდი ფურცლების რაოდენობა საერთოდ გაზრდილ იქნას და ამის შესაფერისად მომატებული დოტაცია; 2) ნება დაერთოს ადგილობრივ პარტიის განყოფილებებს გამოსცენ საიუბილეო ლიტერატურა ადგილობრივი საშუალებებითვე ადგილობრივი პარტიული ორგანიზაციების სასტიკი პასუხისმგებლობის ქვეშ.

დ) პარტიის განყოფილებათა მონაწილეობა ოქტომბრის რევოლუციის 10 წლისთავის მასიურ პროპაგანდაში.

(ამხ. კუდელის წინადადება)

მომავალ ოქტომბრის რევოლუციის იუბილეს დროს პარტიის განყოფილებებისთვის საკმარისი არ იქნება მუშაობა მხოლოდ სამეცნიერო ისტორიულ შრომათა მომზადება-გამოცემა.

უნდა აღიარებულ იქნას პარტიის განყოფილებათა აუცილებელი მონაწილეობა ოქტომბრის იუბილეს ჩამტარებელ კომისიებში როგორც პარტიული, ისე საბჭოთა ხაზით.

ამასთან ერთად პარტიის განყოფილებებმა უნდა აქტიური მონაწილეობა მიიღონ ოქტომბრის მასიურ პროპაგანდის მომზადებაში. ამ მიზნით პარტიის განყოფილებები მჭიდროთ უნდა დაუკავშირდნენ ადგილობრივ აგიტპროპებს შემდეგ ღონისძიებათა ჩასატარებლათ:

წინასწარ მოაწყოს საზოგადო ლექციები როგორც სოფლად, საკ. კომ. პარ. (ბ) ისტორიიდან, მისი ტაქტიკის ოქტომბრის რევოლუციის ჩატარების სიქმეში და ლენინის როლზე პარტიის მშენებლობაში.

ამასთან ერთად საჭიროა მომზადებულ და ჩატარებულ იქნას მოგონებათა საღამოები ცალკე რაიონებში და მსხვილ წარმოებებში

(სასურველია მისი ჩატარება სოფლადაც), ასეთ საღამოებზე 1917 წლის რევოლუციონური მოძრაობის მონაწილეთა მონაწილეობა ¹⁾).

ამას გარდა პარტიის განყოფილებებმა საჭიროა ხელი მოჰკიდონ ლიტერატურული კამპანიის ორგანიზაციას ადგილობრივ პრესაში წერილების მოთავსებით, სადაც აღნიშნული იქნება საიუბილეო ცალკე მოვლენათა როგორც ადგილობრივი, ისე საკავშირო ხასიათის თარიღები, მაგ. ამა თუ იმ ადგილას თებერვლის დღეები, ადგილობრივი საბჭოს მოწყობის თარიღი, პირველი პარტიული გაზეთის გამოსვლა და სხ.

III

პარტისთა განყოფილებების მუშაობის მეთოდოლოგიის შესახებ.

(ამხ. ვოლკოვიჩერი მოხსენება).

ვინაიდან პარტისთა სამეცნიერო-გამოკვლევითი მუშაობის მეთოდოლოგიის საკითხები ჯერ კიდევ საკმარისად არ არის დამუშავებული, თათბირი სურვილს გამოსთქვამს, რომ საკ. კომ. პარ. (ბ) ც. კ. პარტისი ახლო ხანში შეუდგეს ამ საკითხების სისტემატიურად დამუშავებას სპეციალური თეზისების შედგენით.

IV.

მასალების შეკრების შესახებ.

პარტიის განყოფილებათა საკავშირო თათბირი ანგარიშს უწევს რა არქივების პოლიტიკური მნიშვნელობის ზრდას პარტისთა განყოფილებების სამეცნიერო გამოკვლევითი მუშაობაში და აღნიშნავს რა დიდ მუშაობას, რაც გაწეულ იქნა მოკავშირე რესპუბლიკების საარქივო დაწესებულებათა საარქივო მასალების კონცენტრაციაში, აუცილებელ საჭიროდ მიაჩნია:

1. მიაქციოს პარტიულ და საბჭოთა დაწესებულებების, აგრეთვე ყველა მშრომელთა ყურადღება საკითხს საარქივო მასალების შეგროვების შესახებ სპეციალური მოხსენებების მოწყობით არქივ-

¹⁾ სიტყვებში „მოვამზადოთ მოგონებათა საღამოები“ საჭიროა გავიგოთ, რომ ესა თუ პარტიის განყოფილება წინასწარ მოუსმენს ამა თუ იმ ამბის მონაწილეს, ეხმარება მათ მოგონებათა გეგმის შემუშავებაში და აწესებს რიგს, თუ როგორ უნდა გამოვიდნ ისინი საღამოზე და სხ. მხოლოდ ასე მომზადებული მოგონებათა საღამო იქნება საინტერესო, რაიმე ახლის მთქმელი და შინაარსიანი.

ბის მნიშვნელობის თაობაზე, პერიოდულ პრესაში წერილების მოთავსებით, ფურცლების გამოცემით და სხ.

2. მიღებულ იქნას ზომები ცხოვრებაში ფაქტიურად გასატარებლათ საბჭოთა დაწესებულებების და წარმოებების მიერ უმაღლეს საკანონმდებლო ორგანოების დადგენილება მოკავშირე რესპუბლიკათა საარქივო დაწესებულებებისთვის 1917-21 წ. წ. ყველა მასალების გადაცემა, დაისყვას უახლოეს დროში ამის შესახებ საკითხი საბჭოთა დაწესებულებების წინაშე.

3. მიექცეს განსაკუთრებული ყურადღება, რომ არ იქნა დატოვებული საბჭოთა დაწესებულებების და კონტრ-რევოლიუციონური ორგანიზაციების საარქივო მასალები მუზეუმებში, სამკითხველოებში, გამოკვლევითი დაწესებულებებში.

4. შემდეგი მუშაობის დროს მიღებულ იქნას ზომები სასოფლო სათემო და სხვა დაბალ დაწესებულებათა საარქივო მასალების კონცენტრაციის, აღრიცხვისა და გადარჩენისათვის, რადგანაც ისტორიულ გამოკვლევებისათვის ამ მასალებს უეჭველად დიდი მნიშვნელობა ექნება.

5. აუცილებლათ იქნას ცნობილი საარქივო დაწესებულებებში გაზეთების, ფურცლების, მოწოდებების, ბრძანებების, განკარგულებების, ნახატებიანი მასალების, —საერთოდ იმ მასალების, რომელნიც რევოლიუციის ეპოქას გამოხატავენ, კონცენტრაცია.

იმ მასალების შეკრების ფორმა, რომელნიც საჭირო იქნება სარევოლიუციო მუზეუმებისთვის და გამოფენებისთვის, აგრეთვე იმ მასალებით სარგებლობა, რომლებიც დაცულია შესანახ ადგილებში — დამუშაოს ც. კ. პარტისმა ცენტრო-არქივთან და საკავშირო სარევოლიუციო მუზეუმებთან ერთად.

6. რადგანაც საჭიროა პროფკავშირების არქივების შესწავლა სხვა არქივების რევოლიუციონური ეპოქის მასალებთან დაკავშირებით — შრომის განყოფილებათა სამეურნეო ორგანოთა და სხ., დაჩქარდეს ამ არქივების გადაცემა მოკავშირე რესპუბლიკების არქივების ორგანოებისთვის, მოეწყოს კავშირის დიდ ქალაქებში სპეციალური არქივის შესანახები.

7. აუცილებლათ ჩაითვალოს, რომ კავშირის ცენტრო-არქივებმა ოქტომბრის რევოლიუციის 10 წლის თავის მასალების შესაკრებ ინსტრუქციებში ადგილებს მისცენ ფონდების სამაგალითო ნუსხა, რის შესრულება, სისტემატიზაცია და აღწერა უნდა მოხდეს დაკრითი წესით.

8. რადგანაც ზოგიერთი საყურადღებო საარქივო ფონდების

ნაწილის დუბლიკატების გაცემა ხდება, ეს ამ აძნელებს საარქივო დაწესებულებათათვის კანტროლის გაწევას, თუ როგორ იქნა გამოყენებული ზემო ნახსენები მასალები, — მიღებულ იქნას ზომები, რომ არ დგებოდეს კოლექციები, საკავშირო სახელმწ. არქივის დოკუმენტების ასლები.

9. მიღებულ იქნას ზომები ადგილობრივ დაწესებულებათა საარქივო ფონდების დაჩქარებით რევევაციისათვის, რომლებიც ნაწილობრივად სამოქალაქო ომის პერიოდში დარჩენ რესპუბლიკის, გუბერნიის, ოლქის გარეშე მიუხედავად იმისა, რომელ დაწესებულების შესანახშიაც არ უნდა იმყოფებოდეს ეს მასალები.

10. ადგილებიდან ცენტრალურ არქივ-შესანახი ისეთი ფონდების გადაცემის გამო, რომელთაც საკავშირო მნიშვნელობა აქვთ, დაისვას საკითხი მოკავშირე რესპუბლიკების ცენტრო-არქივების წინაშე, როგორ იქნან ეს მასალები გამოყენებული, ურომლისოდ პარტისის მუშაობა ადგილებზე ხშირად სრულიად შეუძლებელია. სასურველად ჩაითვალოს ცალკე საქმეთა და დოკუმენტების, ფონდების ნაწილისაც კი, ადგილობრივ საარქივო დაწესებულებათათვის დროებით სარგებლობა.

11. თათბირი აღიარებს, რომ იმ დიდი მუშაობას, რომელიც საჭიროა საარქივო მასალის აღსარიცხავად, თავის მოსაყარად და აღსაწერად, აქვს არა მარტო სამეცნიერო-ისტორიული მნიშვნელობა, არამედ მეტ წილად არქტულური პოლიტიკური მნიშვნელობა პარტისისა და საბჭოთა ორგანოების მიმდინარე მუშაობისათვის; ეს საბჭოთა შეიძლება დამაკმაყოფილებლათ იქნას შესრულებული საარქივო დაწესებულებათა მიერ მხოლოდ იმ პირობით, თუ ამ უკანასკნელთ ამ მიზნით მიეცემა სპეციალური თანხები.

12. თათბირი აღნიშნავს, რომ საარქივო ორგანოების მუშაობა ისტორიულ-რევოლუციონური მასალების აღრიცხვისა და წინასწარ გარჩევის საქმეში წარმატებით შეიძლება სწარმოებდეს იმ შემთხვევაში, თუ მკიდროთ კონტაქტში იქნებიან ურთი-ერთ-შორის საარქივო დაწესებულებები და პარტისის განყოფილებები. თათბირი აგრეთვე აუცილებლათ თვლის გააძლიეროს საარქივო დაწესებულებები კვალიფიციური პარტშემადგენლობით და აამაღლოს საარქივო მუშაკთა სპეციალური კვალიფიკაცია.

V

პარტარქივების შესახებ.

1. პარტიის განყოფილებათა სრულიად საკავშირო თათბირი გადაუდებელ საქმედ თვლის პარტიული ორგანიზაციების არქივების მოწესრიგებას, რადგანაც ამ არქივებს განსაკუთრებული პოლიტიკური და ისტორიული მნიშვნელობა აქვთ.

2. პარტორგანიზაციების არქივები უახლოეს განსაზღვრულ დროში მოყვანილ იქნას სათანადო წეს-რიგში იმ ალაგას, სადაც ის შენახული იქნება.

3. პარტორგანიზაციების არქივების შენახვა და პასუხისმგებლობა ეკისრება სათანადო პარტიულ ორგანიზაციებს.

4. პარტორგანიზაციების მასალათა დამუშავების საერთო ხელმძღვანელობა უნდა იყოს პარტიის განყოფილებათა ხელში.

5. საარქივო-ტექნიკურ მუშაობის შესასრულებლათ პარტარქივების მოწყობის საქმეში უნდა ჩაბმულ იქნას საკავშირო რესპუბლიკების ცენტრო-არქივთა ორგანოები.

6. მუდმივი პარტარქივები უნდა დაარსებულ იქნას საქ. კომ. პარ. (ბ) ც. კ-თან და ნაციონალურ რესპუბლიკების პარტიის ც. კ-თან, საოლქო და გუბკომებთან. დაბალი პარტიული ორგანიზაციები (უჯრედები, რაიკომები და სხ.) თავის პარტარქივებს აბარებენ განსაზღვრული ვადით სპეციალური ინსტრუქციის თანახმად საოლქო და საგუბერნიო კომიტეტებს.

7. მიენდოს ც. კ. პარტიის ახლო ხანში შეიმუშაოს ინსტრუქცია პარტარქივების წესრიგში მოყვანის შესახებ.

8. აუცილებლათ იქნას ცნობილი, რომ საქ. კომ. პარ. (ბ) ც. კ. ცენტრალურად ქმნილი წესით გადასწყვეტოს საკითხი საშვალე-ბათა და შტატის შესახებ პარტ-არქივების მოსაწყობათ და რომ ც. კ. გამოსცეს ამ საკითხზე სპეციალური ცირკულიარი.

VI

სარეგულირებო მუზეუმების მშენებლობის შესახებ.

(მოხს. ამხ. მიცკევიჩისა და რომანოვსკაიასი)

1. ს. ს. რ. კავშირის სარეგულირებო მუზეუმმა 3 წლის განმავლობაში შეასრულა უდიდესი სამუშაო, მას აღებული აქვს მუშაობის სწორი ხაზი, თათბირი იწონებს მუზეუმის მშენებლობის გეგმას და საჭიროდ მიაჩნია მომავალში განავითაროს მისი მუშაობა სამუ-

ზეუმო მასალების გამოცემა მასებში ფართოდ გასავრცელებლათ და ისტორიულ-რევოლუციონური კინო-ფილმების შესაქმნელად. საჭიროა აგრეთვე მისი მუშაობის გაძლიერება, ადგილობრივ მუზეუმების მუშაობისათვის დახმარების გაწევა და ინსტრუქციის მიცემა. ამ მიზნით თათბირს სასარგებლოთ და გადაუდებელ საქმედ მიაჩნია სარევოლიუციო მუზეუმის მიერ ბიულეტენის გამოცემა და ამ მუშაობაში ადგილობრივ მუზეუმების მონაწილეობა.

2. თათბირი აღიარებს, რომ სარევოლიუციო მუზეუმი არის სამეცნიერო-გამოკვლევითი დაწესებულება და ფართო მასათა პოლიტიკური და პარტიული განათლების ქურა: ამიტომ თათბირს საჭიროდ მიაჩნია, რომ პარტიული ორგანოები და პარტისები, განსაკუთრებით ცენტრში და ადგილებზე შეტ. ყურადღებას აქცევენ და დახმარებას უწევენ სარევოლიუციო მუზეუმებს.

3. თათბირს საჭიროდ მიაჩნია ყველა რესპუბლიკების სატახტო ქალაქებში, საოლქო და საგუბერნიო ცენტრებში და სადაც შესაძლებელი იქნება, უფრო პატარა ცენტრებშიაც, დაარსებულ იქნას სარევოლიუციო მუზეუმები და სადაც ასეთები არსებობენ, იქ გაძლიერებულ იქნას მათი მუშაობა.

4. თათბირი განსაზღვრავს, რომ ადგილობრივ სარევოლიუციო მუზეუმების ამოცანას შეადგენს თავის რაიონებში რევოლუციონური მოძრაობის და ს. კ. პ. (ბ) ისტორიის გამოსახვა, ადგილობრივი ისტორიის საერთო სარუსეთო ისტორიასთან დაკავშირებით, შემდეგ მთელ საკავშირო რევოლუციონურ მოძრაობასთან და ს. კ. (ბ) ისტორიასთან დაკავშირებით.

5. თათბირი აღნიშნავს, რომ დღემდე არ ყოფილა მიცემული ადგილებზე სარევოლიუციო მუზეუმის მშენებლობის და ორფანიზაციის გეგმა; ამიტომ თათბირი მიმართავს ს. კ. პ. (ბ) ც. კ. პარტისს თხოვნით აგიტპროპთან ერთად საკავშირო სარევოლიუციო მუზეუმის და სახ. განათ. მუზეუმის განყოფილებათა მონაწილეობით შეიმუშაოს და გაატაროს პარტიული და საბჭოთა წესით: ა) საერთო საკავშირო მეთოდური და გეგმის მიმცემი სახელმძღვანელო, ცენტრის შექმნა სარევოლიუციო მუზეუმების საქმეზე, ამ სამუშაოსთვის საკავშირო სარევოლიუციო მუზეუმის აპარატის გამოყენება ბ) ადგილობრივ სარევოლიუციო მუზეუმების და პარტიულ და საბჭოთა ორგანოებს შორის საორგანიზაციო ურთიერთობის გეგმის შექმნა. 3) მათი ფინანსიურად უზრუნველყოფის გეგმა.

6. თათბირი საჭიროდ სთვლის, რათა ცენტრო-არქივებმა და მათმა ორგანოებმა ადგილებზე აქტიური და მიზანშეწონილი დახმა-

რება გაუწიონ სარეგულირებო მიუზეუმებს იმ მასალების მიწოდებით, რომელნიც მათ განკარგულებაში იმყოფებიან.

7. თათბირს არა რაციონალურად მიაჩნია ადგილებზე დამოუკიდებელი მიუზეუმების შექმნა პროფესიონალური მოძრაობის ისტორიის ან ახალგაზრდათა კავშირის ისტორიიდან, აგრეთვე პოლიტ-კატორღელთა საზოგადოებების მიუზეუმები და სადაც ასეთი მიუზეუმები იქმნება, ისინი უნდა შეუერთდნენ სარეგულირებო მიუზეუმებს.

8. თათბირს სასურველად მიაჩნია, თუმცა მოკლევადიანის, კურსების მოწყობა სამუზეუმო მუშაკების მოსამზადებლათ ადგილებზე.

9. სასურველად მიაჩნია აგრეთვე საზოგადოებრივი ყურადღების მიპყრობა და სარეგულირებო მიუზეუმისათვის დახმარების აღმოჩენა, რისთვისაც უნდა მოწყობილი იქნეს „სარეგულირებო მიუზეუმების მეგობართა საზოგადოება“.

იმ საკითხის შესახებ, თუ როგორ უნდა მოემზადონ ოქტომბრის რეგულირების 10 წლის თავისთვის პარტიკები სამუზეუმო ხაზით, სარეგულირებო მიუზეუმებისა და მიუზეუმების ისტორიულ-რევოლ. განყოფილებათა თათბირის აუცილებლად მიაჩნია:

1. ოქტომბრის 10 წლისთავისთვის კავშირის ცენტრში და ადგილებზე მოეწყოს გამოფენები — „მშენებლობისა და ბრძოლის 10 წლისთავი“, შემდეგი სამაგალითო სქემით:

ა) ძველი რეჟიმი, ბ) თებერვლის რეგულირება, 3) ოქტომბრის რეგულირება, ბ) სამოქალაქო ომი, და სოციალისტური მშენებლობა.

ამ გამოფენათა მოწყობის დროს უნდა მიექცეს განსაკუთრებული ყურადღება ადგილობრივი მასალების გამოსახვას საერთო სარუხეთო და საკავშირო ხასიათის მასალებთან დაკავშირებით.

უკეთეს შესაძლებელი არ იქნება გამოფენის მოწყობა ამ სქემით მაშინ ის უნდა მოეწყოს შემოკლებული სქემით.

2. ცენტრში და ადგილებზე საკმაო დახმარება გაეწიოს ფულად მასალების შესაკრებათ და გამოფენის მოსაწყობათ.

3. იმ ადგილებში, სადაც არ არის არც რეგულირების მიუზეუმები, არც ისტორიულ-რეგულირებითი განყოფილებები, მოწყობილი გამოფენები უნდა საძირკველად დაედვას ამ ადგილებში მუდმივ სარეგულირებო მიუზეუმებს.

4. მიენდოს პარტიის და ცენტრო-არქივს საკავშირო სარეგულირებო მიუზეუმთან ერთად გამოიმუშაოს მასალების შეკრების ფორმა საიუბილეო გამოფენებისათვის და ეთხოვოს ცენტრო არქივს გაუწიოს ყოველგვარი დახმარება მასალების მიწოდებით ამ გამოფენებისათვის ცენტრო-არქივიდან და მისი განყოფილებიდან ადგილებზე.

VII.

რევოლუციონური მოძრაობის ძეგლების აღრიცხვის შესახებ.

(ამხ. ნ. ი. დრუჟინინის მოხსენება)

პარტიების სრულიად საკავშირო თათბირს ადგილობრივ სარევოლიუციო მუზეუმების წარმომადგენელთა მონაწილეობით, გადაუდებელ და მეტად საყურადღებო ამოცანად მიაჩნია სახელმწიფოს მიერ მთელს ს. ს. რ. კავშირის ტერიტორიაზე რევოლუციონური მოძრაობის ძეგლების შენახვა და რეგისტრაცია. თათბირი მიესალმება ამ საკითხის დროულად დასმას და უერთდება წაკითხული მოხსენების თეზისებს.

დასახული მიზნის განსახორციელებლათ თათბირი აუცილებლათ სცნობს მოეწყოს რევოლუციონური მოძრაობის ყველა ძეგლთა ფართო და სისტემატიური აღრიცხვა (მათი გამოჩენა, აღწერა, ფოტოგრაფიულად გადაღება და ისტორიული შეფასება), ამ მუშაობისათვის ღრმა სამეცნიერო-გამოკვლევითი ხისიათის მიცემა.

მთელი მუშაობა რევოლუციონური მოძრაობის ძეგლთა დაცვის და შენახვისთვის საჭიროა გადავიდეს სახ. განათლების სამუზეუმო მართველობის ხელში პარტიების ხელმძღვანელობით ამ საქმეში პარტიული და საბჭოთა საზოგადოებრივ ორგანიზაციების ჩაბმით.

ადგილობრივმა ორგანოებმა უნდა დახმარება მიიღონ სახელმწიფო ცენტრიდან არა მარტო ვრცელი ინსტრუქციების სახით, არამედ — ფულადაც.

რევოლუციონური მოძრაობის ძეგლების სააღრიცხვო მიზანშეწონილ მუშაობასთან ერთად საჭიროა სასწრაფო წესით მიღებულ იქნას ზომები დასაცავად: 1) ისეთი ძეგლები, რომელთაც მოეღის დანგრევა, 2) ოქტომბრის რევოლუციის და სამოქალაქო ომის საყურადღებო ძეგლები. ამ მიზნით საჭიროა დაუყონებლივ: 1) მოხდეს ამ კატეგორიის ძეგლების ადგილობრივი აღრიცხვა, 2) გავრცელდეს რევოლუციონური მოძრაობის ძეგლებზე სრ. საკ. აღ. კომ. და რ. ს. ფ. ს. რ. სახ. კომ. საბჭოს დეკრეტის შინაარსი (1924 წ. 7 იანვრის) სიძველეთა, ხელოვნების და ბუნების დაცვის შესახებ.

ანალოგიური დადგენილებები უნდა გამოტანილ იქნას მოკავშირე რესპუბლიკების უმაღლესი ორგანოების მიერ.

ს ა რ ზ ე ვ ი.

გვერდი.

1. **პ. მ. საყვარელიძე**—მენშევიკების „დამოუკიდებელ საქართველოს“ ნამდვილი სახე 3
2. **თენგიზ ჟღენტი**—რევოლუციონური მოძრაობა შორაპნის მაზრაში 38
3. **სიმონ ხუნდაძე**—ნარკვევი ქართული აზროვნების ისტორიიდან 65
4. 25 ივნისის მიტინგი ნაძალადევში 80 ✓
5. **რაჟდენ კალაძე**—რატომ დაიგვიანა საქართველოში „ოქტომბერმა“ 91
6. **კ. ჩხენკელი**—1905 წლის დამარცხების შემდეგ 113 ✓
7. **ნ. ამირაღოვი**—რ. ს. დ. მ. პ. მებრძოლი ჯგუფის წარმომადგენლების მუშაობა ბელგიაში 128
8. **დ. მ. როსტომაშვილი**—ავღაზის სტამბის აღმოჩენა მთაწვრილის მიერ 131 ✓
9. **მანასე გოგუაძე**—ორლოვის ცენტრალურ საკატორლო ციხეში 141
10. **ი. კაკაბიძე**—დაგვიანებული მოგონება 146
11. **ლადო დუმბაძე**—მოგონება ამხ. კრასინზე 150
12. **პ. კიკალიშვილი**—იოსებ ხარაბაძე ? 153
13. **მ. ვარსიმაშვილი**—ძმანი ანტონ და გრიგოლ თარხანოვები 161
14. **პარტიული არქივი** 162
15. **ს. ხუნდაძე**—ე. ნინოშვილის ლიტერატ. მემკვიდრეობიდან. 172
16. **პარტისის განყოფილებათა გამგეების საკავშირო თათბირი** 176

სკოლების, ქოხ-სამკითხველოების და
სხვა საბჭოთა და პროფურობანიშანი-
ების საუბრადღებოდ!

ს ა ხ ე ლ გ ა მ ი

ამჟამად მომავალ სამოსწავლო
სეზონისათვის

ს ა ხ ე ლ მ ა ჯ ვ ა ნ ე ლ თ ე ბ ს

== და ყ თ ვ ე ლ ბ ე ბ ა რ ==

ს ა კ ა ნ ც ე ლ ა რ ი თ ნ ი ვ თ ე ბ ს.

ფ ა ს ს ე ბ ი დ ა კ ლ ე ბ უ ლ ი ა !

საქონელი მოითხოვეთ უკელა
ჩვენი მაღაზიებიდან.

შეიძლება საქონლის ფასდადებით
ამანათით გამოწვრაც.

გრძელდება ხელისმომწერა წლის გეგმებზე

კავშირის წევრობის, მღვდელმთავრობის, მღვდელმთავრობის, მღვდელმთავრობის და წმინდა-მღვდელმთავრობის

5 თვით . . . 3-90
3 " . . . 2-30
1 " . . . 0-80

გეგმა

სახელმწიფო დაწესებულების, საკრებულოს და კერძო პირისთვის

5 თვით . . . 4-85
3 " . . . 2-85
1 " . . . 1-00

განმარტების ფასი:

ტექნიკური სტრუქტურის ნომარტი 80 კპ.
მე-მ-გვ. " " " 40 კპ.
სამეცნიერო განმარტება 10 მან.
განმარტება დიპლომ. საბუღ. შუამდ. 75 კპ.